TİHEK
TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI
VE EŞİTLİK KURUMU

2025
İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ
YILLIK RAPORU

TİHEK
TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ

2025 YILI RAPORU

Ankara
2026

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR iii

GRAFİKLER iv

KISALTMALAR v

TAKDİM ix

I. BAŞLANGIÇ 1

A. Hukuki Dayanak 2

B. Yöntem ve Sınırlılıklar 2

II. TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI: 2025 YILI 3

A. Yaşam Hakkı 3

B. Kişinin Maddi ve Manevi Bütünlüğünün Korunması Hakkı 11

C. Adil Yargılanma Hakkı 15

D. Aile Hayatının ve Özel Hayatın Korunması Hakkı 21

E. Din ve Vicdan Özgürlüğü 29

F. İfade ve Toplanma ile Örgütlenme Özgürlüğü 35

G. Çalışma Hakkı 41

H. Eğitim Hakkı 44

I. Engelli Hakları 51

J. Çocuk ve Gençlik Hakları 57

K. Yaşlı Hakları 68

L. Kadın Hakları 74

M. İnsan Ticaretiyle Mücadele 81

N. Sağlıklı ve Yaşanabilir Çevrenin Korunması Hakkı 88

O. Dijital Ortamda ve Yapay Zekâ Uygulamaları Karşısında İnsan Haklarının Korunması 96

P. Kamuda İnsan Hakları Farkındalığının Artırılması 102

III. GENEL DEĞERLENDİRME VE TAVSİYELER 109

Yaşam Hakkı 110
Kişinin Maddi ve Manevi Bütünlüğünün Korunması Hakkı 111
Adil Yargılanma Hakkı 111
Aile Hayatının ve Özel Hayatın Korunması Hakkı 112
Din ve Vicdan Özgürlüğü 113
İfade ve Toplanma ile Örgütlenme Özgürlüğü 114
Çalışma Hakkı 114
Eğitim Hakkı 116
Engelli Hakları 117
Çocuk ve Gençlik Hakları 118
Yaşlı Hakları 120
Kadın Hakları 122
İnsan Ticaretiyle Mücadele 123
Sağlıklı ve Yaşanabilir Çevrenin Korunması Hakkı 124
Dijital Ortamda ve Yapay Zekâ Uygulamaları Karşısında İnsan Haklarının Korunması 126
Kamuda İnsan Hakları Farkındalığının Artırılması 127

IV. KAYNAKÇA 129

TABLOLAR

Tablo 1	Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı ve Kişisel Verilerin Korunması Hakkına İlişkin 2025 Yılı Bireysel Başvuru İstatistikleri	22
Tablo 2	KVKK'ya 2025 Yılında Yapılan Başvuruların Konularına Göre Dağılımı	27
Tablo 3	AİHM Tarafından İfade Özgürlüğüne Yönelik Olarak Türkiye Hakkında Verilen İhlal Kararı Sayıları	36
Tablo 4	AİHM Tarafından Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğüne Yönelik Olarak Türkiye Hakkında Verilen İhlal Kararı Sayıları	38
Tablo 5	2911 Sayılı Kanun Kapsamında 2025 Yılında Soruşturma Evresinde Karara Bağlanan Dosya, Şüpheli ve Suç Sayıları	39
Tablo 6	2911 Sayılı Kanun Kapsamında 2025 Yılında Soruşturma Evresinde Karara Bağlanan Dosya, Suça Sürüklenen Çocuk ve Suç Sayıları	39
Tablo 7	2911 Sayılı Kanun Kapsamında Suç Karar Türüne Göre Ceza Mahkemelerinde Dosya, Sanık ve Suç Sayıları	39
Tablo 8	Örgün Eğitimde Kademelere Göre Net Okullaşma Oranları	45
Tablo 9	Kadınların Karar Alma Mekanizmalarına Katılımı	76
Tablo 10	Üst Düzey Kamu Mesleklerinde Cinsiyet Dağılımı	76
Tablo 11	25 Yaş ve Üzerindeki Nüfusun Bitirilen Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı	78
Tablo 12	2025 Yılında Tespit Edilen İnsan Ticareti Mağdurlarının Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	84
Tablo 13	2025 Yılı İçinde Tespit Edilen İnsan Ticareti Vakalarının Sömürü Türlerine Göre Dağılımı	85
Tablo 14	2025 Yılı Doğa Kaynaklı Afetler	95

GRAFİKLER

Grafik 1	AİHM Tarafından Yaşam Hakkına Yönelik Olarak Türkiye Hakkında Verilen İhlal Kararı Sayıları	4
Grafik 2	AYM Tarafından Yaşam Hakkına Yönelik Olarak Verilen İhlal Kararı Sayıları	5
Grafik 3	AİHM Tarafından İşkence Yasağına Yönelik Olarak Türkiye Hakkında Verilen İhlal Kararı Sayıları	12
Grafik 4	AİHM Tarafından Adil Yargılanma Hakkına Yönelik Olarak Türkiye Hakkında Verilen İhlal Kararı Sayıları	16
Grafik 5	AİHM Tarafından Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkına Yönelik Olarak Türkiye Hakkında Verilen İhlal Kararı Sayıları	21

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ACEP	Akıllı Teknolojilerin Ceza İnfaz Kurumlarına Entegrasyonu Projesi
ADEM	Aile Destek Merkezleri
ADM	Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlükleri
AGO	Adli Görüşme Odası
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Ar-Ge	Araştırma ve Geliştirme
ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AYM	Anayasa Mahkemesi
BEDK	Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu
BİSİS	Bireyselleştirilmiş İyileştirme Sistemi
BM	Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
BTK	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
CİMER	Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
CO_2	Karbondioksit

COP	Taraflar Konferansı
ÇAM	Çocuk Adalet Merkezi
ÇHS	Çocuk Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme
ÇİM	Çocuk İzlem Merkezi
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
ÇŞİDB	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
EBA	Eğitim Bilişim Ağı
E.T.	Erişim Tarihi
EGM	Emniyet Genel Müdürlüğü
ENNHRI	Avrupa Ulusal İnsan Hakları Kurumları Ağı
ESKHS	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
ETS	Emisyon Ticaret Sistemi
GRETA	İnsan Ticaretine Karşı Uzmanlar Grubu
GSB	Gençlik ve Spor Bakanlığı
HEMBA	Halk Eğitimi Merkezleri Bilişim Ağı
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü

İHEB	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KADES	Kadın Destek Uygulaması
KDK	Kamu Denetçiliği Kurumu
KKDİK	Kimyasalların Kaydı, Değerlendirilmesi, İzni ve Kısıtlanması Hakkında Yönetmelik
KVKK	Kişisel Verileri Koruma Kurumu
KYK	Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü
m.	madde
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MSHS	Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
NEET	Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan Gençler
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OPCAT	Optional Protocol to the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
Palermo Protokolü	Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokolü
REACH	Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals (AB Kimyasalların Kaydı, Değerlendirilmesi, İzni ve Kısıtlanması Tüzüğü)
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
ŞÖNİM	Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri

TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TİHEK	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TL	Türk Lirası
TÜDA	Türkiye Üniversite Deneyim Araştırması
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UİS	Ulusal İstihdam Stratejisi
UN Women	Birleşmiş Milletler Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi Kuruluşu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UÖM	Ulusal Önleme Mekanizması
UTN	Ulusal Temas Noktası
UYAP	Ulusal Yargı Ağı Projesi
YADES	Yaşlı Destek Programı
YAŞAM	Sağlıklı Yaş Alma Merkezleri
YKS	Yükseköğretim Kurumları Sınavı
YÖK	Yükseköğretim Kurulu
YSK	Yüksek Seçim Kurulu

TAKDİM

İnsan haklarının korunması, insanın doğuştan sahip olduğu onura hürmetin ve adalet anlayışının bir gereğidir. Her ferdin hak ve hürriyetlerinden eşit biçimde yararlanabildiği, kendisini güvende hissettiği ve hakkını arayabildiği bir toplum düzeni, hukuk devletinin temel gayesidir. Bu gayeye ulaşmak, hukuki güvencelerin yanı sıra bu güvenceleri günlük hayatta karşılık bulacak şekilde uygulamayı ve insan haklarına riayeti kamu hizmetinin ayrılmaz bir parçası hâline getirmeyi gerektirir.

Ülkemiz, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi yolunda hayata geçirdiği reformlarla önemli bir birikim kazanmıştır. Bu birikimin muhafazası ve daha ileriye taşınması, uygulamanın düzenli biçimde takip edilmesine, karşılaşılan aksaklıkların tespit edilmesine ve çözüm yollarının müşterek bir anlayışla geliştirilmesine bağlıdır. Atılan adımların insanların hayatına nasıl yansıdığını gözetmek, haklara erişimin önündeki engelleri gidermek ve ihlallerin tekrarını önlemek, bu alandaki çalışmaların esasını teşkil etmektedir.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, insan onurunu esas alan bir anlayışla insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, ayrımcılıkla mücadele ile işkence ve kötü muamelenin önlenmesi alanlarındaki görevlerini yerine getirmektedir. Kurumumuzun inceleme, izleme ve raporlama faaliyetleri; hak ihlallerinin tespitine, uygulamadaki eksikliklerin giderilmesine ve insan hakları bilincinin yerleşmesine hizmet etmektedir. Kamu kurumları, üniversiteler, meslek kuruluşları ve sivil toplumla yürütülen iş birliği de bu çalışmaların önemli bir dayanağıdır.

2025 Yılı İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporu, Kurumumuzun yıllık raporlama görevi kapsamında hazırlanmıştır. Ulusal insan hakları kurumlarının izleme ve tavsiyede bulunma vazifesini ortaya koyan Paris Prensipleri de gözetilerek hazırlanan raporda, ülkemizde insan hakları alanındaki gelişmeler ile çözüm bekleyen

meselelere birlikte yer verilmiştir. Bu kapsamda mevzuat ve uygulama, mahkeme kararları, ilgili kurum ve kuruluşlardan temin edilen bilgi ve belgeler ile sivil toplum kuruluşlarının görüşleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Raporda; yaşam hakkı, kişinin maddi ve manevi bütünlüğünün korunması, adil yargılanma, özel hayat ve aile hayatına saygı, din ve vicdan hürriyeti, ifade, toplantı ve örgütlenme hürriyetleri ile çalışma ve eğitim hakları ele alınmaktadır. Çocukların, gençlerin, kadınların, engellilerin ve yaşlıların haklarına ilişkin değerlendirmelerin yanı sıra insan ticaretiyle mücadeleye, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına ve dijital teknolojilerin insan hakları üzerindeki tesirlerine de yer verilmektedir.

Raporun üzerinde durduğu hususların başında, hakların kullanılmasını güçleştiren engellerin giderilmesi gelmektedir. Adalet hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması, yargılamaların makul sürede tamamlanması, eğitimde fırsat eşitliğinin güçlendirilmesi ve kamu hizmetlerinin herkes için erişilebilir kılınması bu bakımdan önem taşımaktadır. Çocukların şiddetten, ihmalden, istismardan ve suça sürüklenme tehlikesinden korunması; kadınların toplumsal hayata etkin katılımının desteklenmesi; engellilerin ve yaşlıların ihtiyaçlarına uygun hizmetlerin yaygınlaştırılması, üzerinde hassasiyetle durulması gereken sorumluluklardır.

Teknolojik gelişmeler ve değişen hayat şartları da insan haklarının korunmasında yeni tedbirleri zaruri kılmaktadır. Kişisel verilerin ve mahremiyetin korunması, çocukların dijital ortamdaki tehlikelerden uzak tutulması ve yapay zekâ uygulamalarında ayrımcılığın önlenmesi, bu gelişmelerin dikkatle takip edilmesini gerektirmektedir. Aynı şekilde afetlere hazırlık, çevrenin korunması ve güvenli çalışma şartlarının sağlanması da insan hayatını koruma mesuliyetinin birer parçasıdır. Bu alanlarda zamanında alınacak tedbirler, sonradan giderilmesi güç mağduriyetlerin önüne geçecektir.

İnsan hakları alanında hazırlanan raporların değeri, tespit ve tavsiyelerinin uygulamada karşılık bulmasıyla artar. Bu itibarla, raporda yer verilen tespit ve tavsiyelerin ilgili kurum ve kuruluşların çalışmalarına yol göstermesini, mevcut eksikliklerin giderilmesine ve başarılı uygulamaların yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmasını temenni ediyorum.

Raporun hazırlanmasına bilgi ve görüşleriyle katkıda bulunan kurum ve kuruluşlara, sivil toplum temsilcilerine, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu Üyelerine, Kurum yöneticilerine ve emeği geçen bütün Kurum personelimize teşekkür ediyorum. Bu çalışmanın, ülkemizde insan haklarının korunması ve geliştirilmesi alanında yürütülen faaliyetlere katkı sağlamasını diliyorum.

Vasip ŞAHİN

Vali

Türkiye İnsan Hakları ve
Eşitlik Kurumu Başkanı

I.

BAŞLANGIÇ

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) tarafından hazırlanan bu rapor hukukun üstünlüğü, hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkeleri çerçevesinde, Türkiye'deki temel hak ve özgürlüklere ilişkin mevcut durumu incelemeyi amaçlamaktadır. Rapor, yalnızca insan haklarına ilişkin düzenlemelerin ve uygulamaların tespitine odaklanmamakta, aynı zamanda insan hakları bağlamında öncelikli olarak değerlendirilmesi gereken yapısal sorun alanlarını çözümleyici bir bakış açısı ile ele almaktadır. Bu doğrultuda raporun metodolojik yaklaşımı hem normatif çerçeveye hem de uygulamadan kaynaklanan eksikliklere ışık tutmayı hedeflemektedir.

İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi sürecinde karşılaşılan güçlükler rapor içerisinde kurumsal kapasite, hukuki düzenlemelerin etkinliği ve uygulamada karşılaşılan sorunlar gibi çeşitli boyutlar üzerinden değerlendirilmiştir. Bu yönüyle rapor, yalnızca sorunların tespitiyle sınırlı kalmayıp aynı zamanda insan haklarının bütünsel olarak güçlendirilmesine katkı sunabilecek politika ve stratejilere dair önerileri de içermektedir. Bu kapsamlı yaklaşım ile raporun yalnızca teknik bir durum tespit belgesi olmaktan çıkarılarak insan hakları alanında normatif ilkeler ile pratikteki uygulamalar arasındaki boşlukların giderilmesine yönelik akademik bir referans çerçevesi oluşturması amaçlanmıştır.

A. Hukuki Dayanak

6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nun *"Kurumun görevleri"* başlıklı 9'uncu maddesinin birinci fıkrasının *"k"* bendi, *"Cumhurbaşkanlığına ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulmak üzere, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, işkence ve kötü muameleyle mücadele ve ayrımcılıkla mücadele alanlarında yıllık raporlar hazırlamak"* ve Paris Prensipleri'nin 3'üncü maddesi *"Ulusal Kuruluşlar (...) Hükümete, parlamentoya ve diğer ilgili bütün organlara, bunların talebi üzerine veya kendi inisiyatifleriyle, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin konularda görüş bildirir, tavsiyelerde bulunur, öneriler ve raporlar sunar"* hükmünü ihtiva etmektedir. Ayrıca 2/3/2021 tarihinde açıklanan İnsan Hakları Eylem Planı'nın (İHEP) 9.3.a. maddesinde, her yıl *"Türkiye İnsan Hakları Raporu"* hazırlanacağı ve kamuoyu ile paylaşılacağı belirtilmiş olup TİHEK bu faaliyetin yerine getirilmesinde sorumlu kurum olarak belirlenmiştir. TİHEK tarafından bu raporlama, yukarıda yer verilen görevlerin ifası kapsamında gerçekleştirilmiştir.

B. Yöntem ve Sınırlılıklar

Raporda yer alan değerlendirmelere temel oluşturan veriler, paydaşların sunmuş olduğu kaynaklardan edinilmiştir. Bu doğrultuda TİHEK'in yıl boyunca çalışmaları esnasında edindiği bilgi ve belgeler, mahkeme kararları, kamu kurum ve kuruluşlarından resmî yazı ile edinilen bilgi ve belgeler, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarından edinilen çıktılar, ulusal ve uluslararası kuruluşların raporları ve değerlendirmelerinden edinilen bilgiler raporlama sürecinin referanslarını oluşturmuştur. Raporun yazımı aşamasında ilgili kamu kurumlarından ve ilgili konularda çalışma yürüten sivil toplum kuruluşlarından kendi görev alanlarına ilişkin mevcut insan hakları sorunları hakkında değerlendirme ve bu sorun alanlarına dair bilimsel verilere dayalı çözüm önerileri ile bilgi, belge ve istatistikler talep edilmiştir.

2025 Yılı İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporunda, Türkiye'de insan haklarının genel durumunu ortaya koymak amacıyla belirli hak ve özgürlük alanlarına ilişkin tespit ve önerilere yer verilmiştir.

II.

TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI: 2025 YILI

A. Yaşam Hakkı

Ulusal ve uluslararası müktesebatta güvence altına alınan yaşam hakkı insanın en temel hakkı ve diğer temel hak ve özgürlüklerin varlık nedenidir. Yaşam hakkı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (İHEB) 3'üncü maddesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 2'nci maddesi ve Anayasa'nın *"Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı"* başlıklı 17'nci maddesinde koruma altına alınmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) göre devletin yaşam hakkı bağlamında kişiyi öldürmeme, yaşamı koruma ve ölümü soruşturma olmak üzere üç tür yükümlülüğü bulunmaktadır.[1]

2025 yılında AİHM tarafından 2'nci madde kapsamında verilen toplam ihlal kararı sayısı 42'dir. Bu kararların 16'sı esas yönünden, 26'sı ise usul yönünden yaşam hakkının ihlal edildiğine ilişkindir.[2] AİHM tarafından Türkiye aleyhine verilen yaşam hakkının ihlal edildiğine yönelik kararların dağılımına bakıldığında ise 2020, 2021, 2022, 2023 yıllarında her yıl 2; 2024 yılında 4 ihlal kararı verildiği görülmüştür. 2025 yılında ise AİHM tarafından Türkiye aleyhine yaşam hakkının ihlal edildiğine yönelik karar verilmemiştir. 2025 yılı itibarıyla herhangi bir ihlal kararının bulunmaması, yaşam

1 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2024 Yılı Raporu, Ankara, 2026, s. 7.

2 AİHM, "2025 Yılı Raporu", *https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/annual-report-2025-eng*, s. 34 (E.T. 16/9/2026).

hakkının korunmasına yönelik denetim mekanizmalarının etkinliğini ve uluslararası hukuk standartlarına uyum sürecindeki iyileşmeyi ortaya koymaktadır.

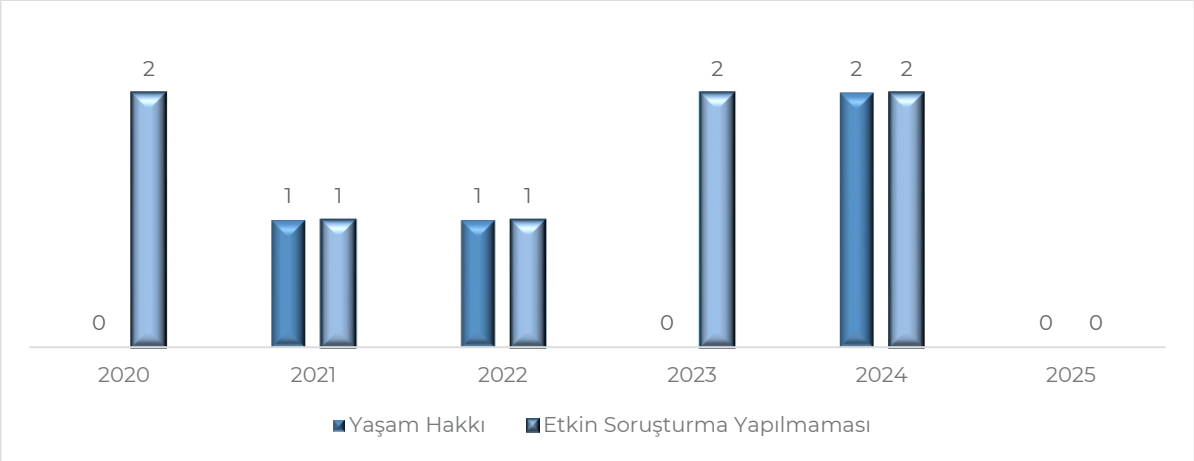

Grafik 1: AİHM Tarafından Yaşam Hakkına Yönelik Olarak Türkiye Hakkında Verilen İhlal Kararı Sayıları[3]

23/9/2012-31/12/2025 tarihleri arasında temel hak ve özgürlüklerin ihlali konusunda Anayasa Mahkemesine (AYM) yapılan toplam 714.774 bireysel başvurudan 84.519'u hakkında ihlal kararı verilmiştir.[4] Söz konusu ihlal kararlarının 329'u yaşam hakkı ihlali konusundadır. Bu sayının tüm ihlal kararları içerisindeki oranı ise %0,4'tür.[5] 2012 yılından bu yana elde edilen veriler ile son iki yıla ait ihlal sayıları birlikte analiz edildiğinde yaşam hakkı ihlallerinin toplam kararlar içindeki sınırlı payını muhafaza ettiği ve ihlal sayılarında belirgin bir kırılmanın yaşanmadığı görülmektedir.

3 Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, "İstatistikler", *https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10*, (E.T. 4/5/2026).

4 Anayasa Mahkemesi, Yıllık Rapor 2025, s. 262 *https://www.anayasa.gov.tr/media/s5cjbjam/yillik-rapor-2025.pdf*, (E.T. 5/5/2026).

5 Anayasa Mahkemesi, "Bireysel Başvuru İstatistikleri 23/9/2012-31/12/2025", *https://www.anayasa.gov.tr/tr/istatistikler/bireysel-basvuru-istatistikleri/1/*, (E.T. 4/5/2026).

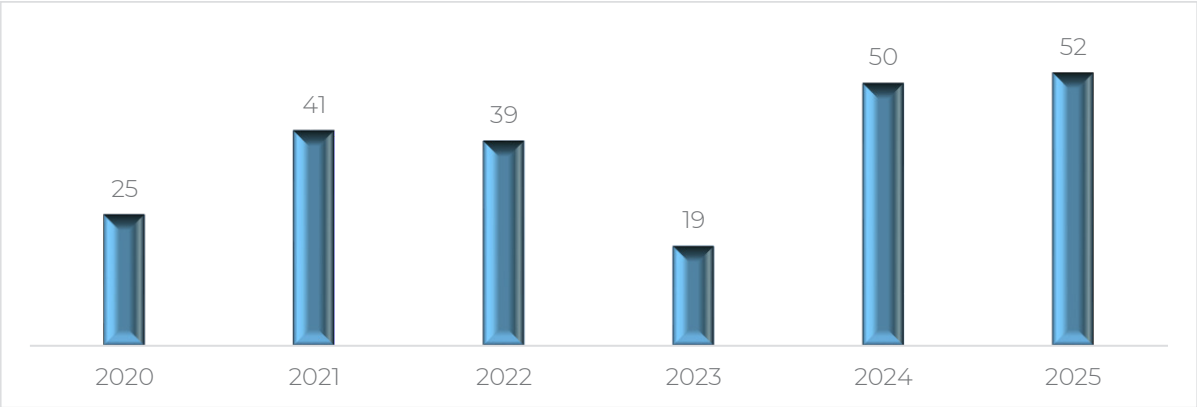

Grafik 2: AYM Tarafından Yaşam Hakkına Yönelik Olarak Verilen İhlal Kararı Sayıları[6]

Yaşam hakkı ihlallerine ilişkin dava istatistiklerinin yanı sıra hakkın korunmasına yönelik koruyucu ve önleyici faaliyetlerin etkinliğinin de somut alt başlıklar üzerinden izlenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede yaşam hakkı kapsamında takip edilen önemli başlıklar arasında iş kazaları neticesinde meydana gelen can kayıpları yer almaktadır. İş yerinde sağlık ve güvenlik koşullarının sağlanmaması; bir iş kazası veya meslek hastalığından kaynaklı olarak kişilerin yaşamını yitirmesi ya da vücut bütünlüğüne zarar gelmesi sonuçlarını ortaya çıkardığından yaşam hakkı ile bağlantılıdır.[7]

2025 yılı içerisinde toplam 766.518 iş kazası bildirimi yapılmış; bu kazalar sonucunda 1.941 sigortalı hayatını kaybetmiş, 764.577 sigortalı ise yaralanmıştır. Kazazedelerin 566.749'u erkek, 199.769'u ise kadın çalışandır. 2022 yılında 1.443, 2023 yılında 1.489, 2024 yılında 1.904 çalışan iş kazası sonucu hayatını kaybetmiş iken[8] 2025 yılında bu sayının 1.941'e yükseldiği[9] ve ölümlü iş kazalarında artışın devam ettiği gözlenmektedir.

6 Söz konusu grafik; AYM'nin web sitesindeki istatistiki veriler esas alınarak hazırlanmıştır. Bu çerçevede, 2020 yılına ilişkin veri; 23/9/2012-31/12/2020 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayı ile 23/9/2012-31/12/2019 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayının farkı alınarak hesaplanmıştır. 2021 yılına ilişkin veri; 23/9/2012-31/12/2021 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayı ile 23/9/2012-31/12/2020 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayının farkı alınarak hesaplanmıştır. 2022 yılına ilişkin veri; 23/9/2012-31/12/2022 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayı ile 23/9/2012-31/12/2021 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayının farkı alınarak hesaplanmıştır. 2023 yılına ilişkin veri; 23/9/2012-31/12/2023 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayı ile 23/9/2012-31/12/2022 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayının farkı alınarak hesaplanmıştır. 2024 yılına ilişkin veri; 23/9/2012- 31/12/2024 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayı ile 23/9/2012-31/12/2023 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayının farkı alınarak hesaplanmıştır. 2025 yılına ilişkin veri ise; 23/9/2012- 31/12/2025 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayı ile 23/9/2012-31/12/2024 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayının farkı alınarak hesaplanmıştır. Anayasa Mahkemesi, "İstatistikler", *https://www.anayasa.gov.tr/tr/istatistikler/*, (E.T. 4/5/2026).

7 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2024 Yılı Raporu, s. 8.

8 A.g.e.

9 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 6/4/2026 tarihli ve E-54723196-804.01-598743 sayılı yazısı.

Söz konusu can kayıpları ve kaza risklerinin sektörel dağılımı incelendiğinde; inşaat sektörü, iş kazalarında 51.908 vaka ve 360 can kaybı ile en yüksek riskli alan olma özelliğini korurken; bu sektörü konaklama, yiyecek-içecek hizmetleri ve gıda ürünleri imalatı takip etmiştir. Risklerin yönetilebilmesi amacıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) tarafından 2025 yılında inşaat sektörü için hazırlanan teknik bilgi kartı sayısı 122'ye çıkarılmış ve maden, inşaat ve kimya sektörlerine yönelik rehberler güncellenmiştir. Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından ise kömür ve linyit çıkartılması, metal cevherleri madenciliği, diğer madencilik ve taş ocakçılığı, kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı ile kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı olmak üzere yüksek riskli beş sektör, belirlenen sekiz öncelikli ilde düzenlenen konferanslar ve rehberlik faaliyetleri aracılığıyla takip altına alınmıştır.[10]

Söz konusu sektörel izleme çalışmalarının yanı sıra denetim faaliyetleri de sürdürülmüştür. Dönem içerisinde gerçekleştirilen 8.906 teftiş aracılığıyla 826.563 çalışana ulaşılmış; tespit edilen aykırılıklar neticesinde toplam 936,8 milyon TL idari para cezası uygulanmıştır. Ayrıca iş sağlığı ve güvenliği hizmet kalitesini artırmak amacıyla 637 Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimi (OSGB) ve 55 iş hijyeni laboratuvarı denetlenmiştir.[11]

Yürütülen denetim ve izleme faaliyetlerine rağmen iş kazalarının ortaya çıkışında etkili olan yapısal sorunların varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Taşeronlaşma ve alt işverenlik ilişkilerinin yarattığı koordinasyon sorunları, güvenlik kültürü eksiklikleri ve ekonomik dalgalanmalar ölümlü iş kazalarının oluşumundaki temel nedenler olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca dijital dönüşümle birlikte yaygınlaşan hızlı teslimat ve mobil çalışma biçimleri de trafik kazalarına bağlı iş kazalarında artışa zemin hazırlayan yeni risk alanları olarak raporlanmaktadır.[12] 2025 yılında iş kazalarına bağlı can kayıplarının bir önceki yıla göre artış göstermesi ve özellikle inşaat sektöründeki yüksek riskli durum dikkate alınarak; mevcut yaptırımların ve idari para cezalarının caydırıcılığının artırılması, taşeronlaşmadan kaynaklanan koordinasyon sorunlarını ve güvenlik kültürü eksikliklerini (Çalışanlara düzenli olarak iş sağlığı ve güvenliği (İSG) eğitimleri verilmesi, yapılan işin niteliğine uygun ekipmanların eksiksiz kullanımının sağlanması, her türlü iş araç ve gereçlerinin bakım ve kontrollerinin yapılması, riskli alanlara uyarı levhaları konulması vs.) giderecek düzenleyici standartların revize edilmesi ve mobil çalışma/hızlı teslimat gibi yeni nesil çalışma modellerine özgü iş güvenliği protokollerinin ivedilikle hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

Yaşam hakkı bağlamında değerlendirilen bir diğer önemli alan da ölümlü ve yaralanmalı trafik kazalarıdır. AİHM kararlarında vurgulandığı üzere karayollarında can ve mal güvenliğinin sağlanması devletin yaşam hakkına ilişkin pozitif yükümlülükleri arasında

10 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 6/4/2026 tarihli ve E-54723196-804.01-598743 sayılı yazısı.

11 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 6/4/2026 tarihli ve E-54723196-804.01-598743 sayılı yazısı.

12 Sosyal Güvenlik Kurumunun 18/3/2026 tarihli ve E-88390588-609-138019571 sayılı yazısı.

yer almaktadır.[13] 2025 yılında ülke genelinde meydana gelen ölümlü-yaralanmalı trafik kazası sayısı 288.321 olarak kaydedilmiştir. 2024 yılına oranla toplam kaza sayısında %7,3, ölümlü-yaralanmalı kaza sayısında ise %8,0 oranında artış yaşanırken toplam ölü sayısında %5,0 oranında bir azalma meydana gelmiştir.[14]

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre; ülkemiz karayolu ağında 2025 yılında ölümlü yaralanmalı trafik kazasına karışan toplam 484.683 taşıtın %45,2'si otomobil, %31,3'ü motosiklet, %12,5'i kamyonet, %1,9'u minibüs, %1,9'u bisiklet, %1,8'i çekici, %1,5'i otobüs, %1,5'i kamyon, %0,6'sı elektrikli skuter, %0,6'sı traktör ve %0,4'ü ise özel amaçlı taşıtlar, iş makineleri, ambulanslar, tramvaylar, trenler ve at arabalarından oluşmaktadır.[15] Kazaların %86,5 gibi büyük bir oranının yerleşim yeri içerisinde gerçekleşmesi, taşıt dağılımı ve kaza yoğunluğu dikkate alındığında kentsel trafik güvenliğinin artırılmasına yönelik politika ve denetim faaliyetlerinin önemi daha da belirginleşmektedir.[16]

TÜİK verilerine göre motosiklet sürücüleri trafikte en yüksek risk grubunu oluşturmaktadır. Nitekim 2025 yılında motosiklet sürücüsü can kayıpları 1.334'e ulaşarak, 1.002 olarak kaydedilen otomobil sürücüsü can kaybı sayısını aşmıştır.[17] Toplam can kayıplarının %22,1'ini oluşturan bu grubun korunması, 2021-2030 Karayolu Trafik Güvenliği Strateji Belgesinin ikinci adımı olan 2024-2027 Karayolu Trafik Güvenliği Eylem Planında "İncinebilir Yol Kullanıcıları" kategorisinde "Öncelikli Alanlar" başlığı altında yer almıştır.[18]

Mevcut verilere göre trafik kazalarına bağlı can kayıplarında özellikle motosiklet kullanıcılarının yüksek risk altında bulunmaya devam ettiği görülmektedir. Hayatını kaybeden motosiklet sürücüsü sayısının otomobil sürücüsü sayısını aşması ve ölümlü-yaralanmalı kazaların büyük bölümünün yerleşim yeri içerisinde meydana gelmesi, trafik güvenliği politikalarının yalnızca denetim faaliyetleriyle sınırlı kalmayıp güvenli yol altyapısı, kentsel hız yönetimi ve kaza sonrası acil sağlık müdahalesini de kapsayan bütüncül bir yaklaşımla sürdürülmesini gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede son dönemde hayata geçirilen düzenlemeler önemli olmakla birlikte, olumlu uygulamaların yaygınlaştırılması ve etkinliğinin düzenli olarak izlenmesi yaşam hakkının korunması bakımından önem arz etmektedir. Bu kapsamda, motosiklet trafiğinin yoğun olduğu

13 AİHM, *Fatih Çakır ve Merve Nisa Çakır/Türkiye*, B. No: 54558/11, 2018, para. 41.

14 Türkiye İstatistik Kurumu, "Karayolu Trafik Kaza İstatistikleri, 2025", *https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/58133*, (E.T. 11/5/2026).

15 Türkiye İstatistik Kurumu, "Karayolu Trafik Kaza İstatistikleri, 2025", *https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/58133*, (E.T. 11/5/2026).

16 Türkiye İstatistik Kurumu, "Karayolu Trafik Kaza İstatistikleri, 2025", *https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/58133*, (E.T. 11/5/2026).

17 Türkiye İstatistik Kurumu, "Karayolu Trafik Kaza İstatistikleri, 2025", *https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/58133*, (E.T. 11/5/2026).

18 İçişleri Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E22659617804.0113127 sayılı yazısı.

güzergâhlarda koruyucu yol altyapısı uygulamalarının yaygınlaştırılması, yerleşim yeri içindeki kaza yoğunluğu dikkate alınarak yerel yönetimlerce hız yönetimine ilişkin uygulamaların gözden geçirilmesi ve trafik kazalarında olay yerinden sağlık kuruluşuna kadar uzanan acil müdahale sürecinin teknolojik imkânlarla desteklenerek güçlendirilmesine yönelik çalışmaların sürdürülmesi tavsiye edilmektedir.

Yaşam hakkı bağlamında değerlendirilen bir diğer önemli alan da suçla mücadele faaliyetleridir. 2025 yılında kişilerin yaşam hakkının korunmasına yönelik yürütülen fiziksel iyileştirmelerin yanı sıra toplumsal güvenliğin ve kamu düzeninin tesisine yönelik suçla mücadele faaliyetleri de sürdürülmüştür. Ülkemizin organize suçlarla mücadele stratejisi, 2022-2027 Ulusal Strateji Belgesi ve Aralık 2025'te yürürlüğe giren 2025-2027 Organize Suçlarla Mücadele Ulusal Eylem Planı doğrultusunda yürütülmektedir.[19] 2025 yılı verilerine göre; Jandarma Genel Komutanlığı tarafından organize suçlarla mücadele kapsamında düzenlenen 359 operasyonda yakalanan 3.866 şüphelinin %86,7'si hakkında adli işlem tesis edilmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) tarafından ise 412 operasyon gerçekleştirilmiş; bu süreçte 4.072 şüpheli hakkında işlem yapılmış ve 2.628 kişi tutuklanmıştır.[20]

Suç profili analiz edildiğinde; organize suç örgütlerinin ortalama 11 kişiden oluştuğu, şüphelilerin %89'unun erkeklerden meydana geldiği en yoğun kitlenin 26-35 yaş grubunda toplandığı ve suça sürüklenen çocukların insan kaynağı içindeki payının %2,59 olarak kaydedildiği görülmektedir.[21]

2023-2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı kapsamında örgütlerin insan kaynağı içindeki çocuk payının asgari düzeye indirilmesi ve çocukların suç oluşumlarından uzak tutulması amacıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) tarafından 159 farklı faaliyet yürütülmektedir. Bu süreçte 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu uyarınca riskli arkadaş çevresi ve suça sürüklenme riski bulunan çocuklara yönelik psikososyal destek ve danışmanlık tedbirleri uygulanmaktadır.[22] EGM tarafından ise eğitim kurumlarının güvenliğine yönelik olarak; 2025-2026 eğitim öğretim yılında 24.000'den fazla okulda 20.015 güvenli eğitim koordinasyon görevlisi ve 1.134 okulda 951 sabit okul kolluk görevlisi istihdam edilmiştir. Ayrıca sosyal çalışma görevlileri ve çocuk polisi iş birliğiyle oluşturulan *Çocuklar Güvende Ekipleri* aracılığıyla sokakta yaşayan çocuklara yönelik alan taramaları sürdürülmüştür. Okul çevreleri, yurt yakınları, parklar ve metruk binalarda 81 ilde eş zamanlı olarak "Çocuk ve Gençlerin Korunmasına Yönelik Okul Çevreleri ve Servis Araçları Denetim Uygulaması" adı altında denetimler yapılmıştır.[23]

19 İçişleri Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E22659617804.0113127 sayılı yazısı.
20 İçişleri Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E22659617804.0113127 sayılı yazısı.
21 İçişleri Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E22659617804.0113127 sayılı yazısı.
22 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.
23 İçişleri Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E22659617804.0113127 sayılı yazısı.

Mevcut veriler, organize suçlarla mücadelede operasyonel kapasitenin güçlendiğini göstermekle birlikte çocukların suç örgütlerine yönelmesini önlemeye yönelik koruyucu mekanizmaların önemini sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Çocukların özellikle dijital ortamlar ve riskli sosyal çevreler aracılığıyla suç ağlarının etkisine maruz kalmasının önlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, çocukların dijital platformlar üzerinden suç ağlarının etkisine maruz kalmasının önlenmesi amacıyla siber devriye ve dijital risk izleme faaliyetlerinin çocukları hedef alan içerikler üzerinde yoğunlaştırılması, okul çevrelerinde risk oluşturan metruk yapıların yerel yönetimlerle iş birliği içerisinde ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmaların sürdürülmesi ve suça sürüklenme riski taşıyan çocuklara yönelik psikososyal destek ile saha temelli koruyucu hizmetlerin *Çocuklar Güvende Ekipleri* başta olmak üzere ilgili mekanizmalar aracılığıyla yaygınlaştırılması tavsiye edilmektedir.

Yaşam hakkının korunmasına yönelik bir diğer önemli alan acil sağlık hizmetleridir. Yaşam hakkının korunması ve acil durumlarda tıbbi müdahalenin zamanında gerçekleştirilmesi amacıyla yürütülen faaliyetler; sunulan hizmet kapasitesi, erişilebilirlik ve denetim süreçleri üzerinden incelenmektedir. Türkiye'deki 81 ilin tamamında "Yeni Nesil 112 Acil Çağrı Sistemi"ne geçiş süreci 2025 yılı Temmuz ayı itibarıyla tamamlanarak acil yardım hizmetleri entegre bir yapıda sunulmaya başlanmıştır. İçişleri Bakanlığı verilerine göre 2025 yılında toplam 95.152.520 çağrı alınmış; bu çağrıların 20.255.035'i tıbbi acil yardım kategorisinde değerlendirilerek sağlık birimlerine aktarılmıştır.[24] Çağrı yoğunluğunda 15,6 milyon bildirimle ilk sırada yer alan İstanbul'u Ankara ve Hatay takip etmiştir.[25] Yeni Nesil 112 Acil Çağrı Sisteminin tanıtım faaliyetleri kapsamında çeşitli kitle iletişim araçlarıyla 6.435 kurumdan 1.364.327 kişiye ulaşılmıştır.[26] Bu tanıtımlara rağmen 2025 yılında İller İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından asılsız çağrı nedeniyle 513, asılsız ihbar nedeniyle ise 145 adet ceza kesilmiştir.[27] EGM tarafından ise asılsız ihbar nedeniyle 171, asılsız çağrı nedeniyle 27 kişiye toplam 2.650.500 TL tutarında idari para cezası uygulanmıştır.[28] Acil yardım kapasitesindeki teknolojik ve lojistik gelişime rağmen asılsız bildirimlerin yükü sürmektedir. Bu nedenle asılsız bildirimleri azaltmak amacıyla tanıtım faaliyetlerinin eğitim müfredatıyla tabana yayılması ve cezai denetim mekanizmalarının kararlılıkla çalıştırılması önem arz etmektedir.

Yeterli ve dengeli beslenme için toplum kesimlerinin sağlıklı, güvenli ve yeterli gıdaya erişebilmesi günümüzde bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir.[29] Gıda hakkının ihlal edilmesi sonucunda etkilenebilecek temel hakların başında yaşam hakkı yer almaktadır. Bu nedenle de gıda hakkının güvence altına alınması yaşam hakkının

24 İçişleri Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E22659617804.0113127 sayılı yazısı.
25 Sağlık Bakanlığının 16/4/2026 tarihli ve E. 11045126-804.01-47 sayılı yazısı.
26 İçişleri Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E22659617804.0113127 sayılı yazısı.
27 İçişleri Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E22659617804.0113127 sayılı yazısı.
28 İçişleri Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E22659617804.0113127 sayılı yazısı.
29 TİHEK, Gıda Hakkı ve Gıda Güvenliği Raporu, Ankara, 2026, s. 44.

korunmasına katkı sağlamaktadır.[30] Gıda kaynaklı risklerin zamanında tespit edilmesi, değerlendirilmesi ve önlenmesine yönelik mekanizmaların etkin, düzenli ve koordineli bir şekilde işletilmesi; toplum sağlığının korunması ve muhtemel sağlık tehditlerinin en aza indirilmesi açısından önem arz etmektedir. Sağlık Bakanlığı verilerine göre 2025 yılında 5.477 kişi gıda kaynaklı salgından etkilenmiştir.[31] Halk Sağlığı Olay Yönetim Sistemine; gıda güvenliğine ilişkin 972, gıda ve su güvenliğine ilişkin 7.242 olay bildirilmiştir.[32] Gıda kaynaklı hastalıkların önlenmesi ve riskli işletmelerin takibi amacıyla Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından alınan şikâyet ve bildirimlere istinaden 2025 yılında da denetim faaliyetleri sürdürülmüştür. Bu süreçte mevzuata aykırı hareket eden 188 işletmeye idari para cezası uygulanmış, halk sağlığını tehlikeye atan 32 işletme hakkında Cumhuriyet başsavcılığına suç duyurusunda bulunulmuştur.[33]

Yaşam hakkı kapsamında halk sağlığının korunmasına yönelik bu genel denetimlerin yanı sıra, toplumun genelini etkileyen doğal afet durumlarında da devletler vatandaşlarının can ve mal güvenliğini korumak amacıyla afet öncesinde, afet esnasında ve afet sonrasında ortaya çıkan zararların ve risklerin önlenmesine yönelik tedbirler almakla yükümlüdür.[34] 2025 yılı içerisinde Türkiye genelinde 3.223 orman yangını, 459 sel ve su baskını, 437 deprem, 430 heyelan, 17 çığ, 30 yıldırım, 274 fırtına, 199 aşırı kar dolu yağışı, 83 kaya düşmesi sonucu toplam 5.152 adet doğal afet olayı meydana gelmiştir. Söz konusu afetler neticesinde orman yangınlarında 16 kişi, sel ve su baskınlarında 2 kişi, depremde 1 kişi, heyelan olaylarında 3 kişi, çığ olaylarında 4 kişi ve yıldırım olaylarında 3 kişi olmak üzere toplam 29 kişi hayatını kaybetmiştir.[35] Bir önceki yıla göre orman yangınlarında kaza sayısı azalmasına rağmen yaralı sayısı 1.771 kişiye ulaşarak artış göstermiş, sel ve su baskınlarında ise can kaybı sayısı 2'ye gerilemiştir.[36]

Artan afet çeşitliliği ve can kayıpları göz önüne alınarak Sağlık Bakanlığı tarafından afetlere müdahale kapasitesinin artırılması amacıyla UMKE ve sahra hastanelerinin lojistik altyapısı geliştirilmiştir. Bu kapsamda İl Sağlık Müdürlüklerine yeni çadır sistemleri, tıbbi cihazlar ve modern acil müdahale araçlar sevk edilmiştir. Ayrıca, Dünya Sağlık Örgütü EMT 1 verifikasyon süreci yürütülmüş ve personel niteliğini artırmaya yönelik Uzaktan Sağlık Eğitim Sistemi (USES) üzerinden eğitimlere devam edilmiştir.[37]

30 TİHEK, Gıda Hakkı ve Gıda Güvenliği Raporu, s. 22.
31 Sağlık Bakanlığının 16/4/2026 tarihli ve E. 11045126-804.01-47 sayılı yazısı.
32 Sağlık Bakanlığının 16/4/2026 tarihli ve E. 11045126-804.01-47 sayılı yazısı.
33 Tarım ve Orman Bakanlığının 3/3/2026 tarihli ve E-83930397-609-24017931 sayılı yazısı.
34 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporu 2024, s. 13.
35 Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının 3/4/2026 tarihli ve E-31372219-040[602.04.02]-1711439 sayılı yazısı.
36 Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının 3/4/2026 tarihli ve E-31372219-040[602.04.02]-1711439 sayılı yazısı.
37 Sağlık Bakanlığının 5/6/2025 tarihli ve E-11045126-641.99-47 sayılı yazısı.

Afet risklerinin ortaya çıkmadan önce azaltılması ve can kayıplarının önlenmesi amacıyla kentsel dönüşüm ve dirençli şehir politikaları da devletin yaşam hakkı kapsamındaki pozitif yükümlülüklerinin tamamlayıcı bir unsurunu oluşturmaktadır. Bu çerçevede ülkemizde 36 milyon bağımsız birimin yaklaşık 7,5 milyonunun risk altında olduğu ve 2 milyonunun acil dönüşüme ihtiyaç duyduğu tespit edilmiştir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (ÇŞİDB) tarafından bugüne kadar yaklaşık 2,5 milyon bağımsız birim yenilenerek afetlere karşı dirençli hâle getirilmiş; kentlerimizin kimliklerini kaybetmeden iyileşebilmesi ayrıca vatandaşların yine deprem öncesinde yaşamakta oldukları bölgelerde hayatlarına devam edebilmeleri amacı taşıyan *Yerinde Dönüşüm* projesi kapsamında 130 bin bağımsız bölüm ruhsatlandırılarak 82 milyar TL kaynak aktarılmıştır. İstanbul'da ise *Yarısı Bizden* kampanyası ile vatandaşlara hibe ve düşük faizli ve uzun vadeli kredi desteği sağlanmıştır.[38] Olumlu gelişmelerin varlığı ile beraber mevcut risk büyüklüğü dikkate alındığında *Yerinde Dönüşüm* ve *Yarısı Bizden* projeleri kapsamında geliştirilen finansal ve idari modellerin riskli yapı stoğunun yoğun olduğu tüm bölgelerde yaygınlaştırılmasının önem arz ettiği değerlendirilmektedir. Afet kaynaklı can kayıplarının azaltılabilmesi için risk azaltma çalışmalarının güçlendirilmesi, afetlere dayanıklı ve güvenli yerleşim alanlarının yaygınlaştırılması ve toplum genelinde afet farkındalığının artırılmasına yönelik çalışmaların sürdürülmesi gerekmektedir. [39]

B. Kişinin Maddi ve Manevi Bütünlüğünün Korunması Hakkı

Anayasa'nın 17'nci maddesinde herkesin yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğu hüküm altına alınmıştır. Ulusal mevzuatın yanı sıra uluslararası mevzuatta da benzer hükümlere yer verildiği görülmektedir. AİHS'in 3'üncü maddesinde hiç kimsenin işkence veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamayacağı hüküm altına alınmıştır. Bu hüküm, devletlere hem kendi yetki alanında bulunan kişilere zarar vermekten kaçınma yönünde negatif yükümlülükler hem de kişileri koruma, gerekli tedbirleri alma ve etkili soruşturma yürütme yönünde pozitif yükümlülükler yüklemektedir.[40] Bu kapsamda kişinin hem fiziksel hem de ruhsal bütünlüğüne yönelik her türlü ağır müdahale sınırlandırılmakta ve özellikle ceza infaz ve kolluk faaliyetlerinde belirli bir ölçülülük ve saygı çerçevesinde hareket edilmesi zorunlu kılınmaktadır.

AİHS'nin 3'üncü maddesine ilişkin ihlal iddiaları, bireysel başvurular yoluyla AİHM tarafından incelenmekte ve karara bağlanmaktadır. AİHM tarafından işkence ve kötü

38 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-97206510-602.05-15300607 sayılı yazısı.

39 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2024 Yılı Raporu, s. 13.

40 European Court of Human Rights, Guide on Article 3 of the European Convention on Human Rights: Prohibition of Torture, 2025, s. 6.

muamele yasağı kapsamında son 21 yıl içerisinde Türkiye aleyhine verilen ihlal sayılarına aşağıdaki grafikte yer verilmiştir.

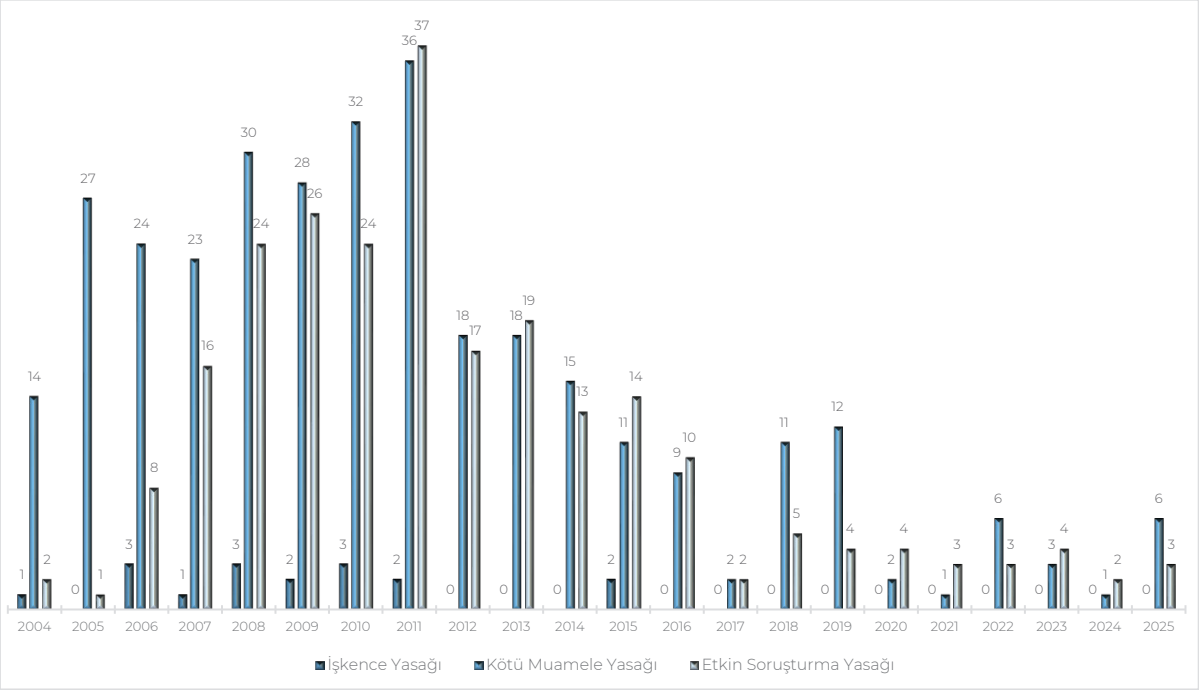

Grafik 3: AİHM Tarafından İşkence Yasağına Yönelik Olarak Türkiye Hakkında Verilen İhlal Kararı Sayıları

Mahkeme tarafından 2024 yılında 1 tanesi kötü muamele yasağının ihlali ve 2 tanesi etkin soruşturma yükümlülüğünün yerine getirilmemesi olmak üzere toplam 3 ihlal kararı verilmiştir. 2025 yılında ise 6 kötü muamele yasağının ihlali ve 3 etkin soruşturma yükümlülüğünün yerine getirilmemesi olmak üzere toplam 9 ihlal kararı verilmiştir. Son on yıl içerisinde işkence yasağının ihlaline hükmedilen karar bulunmadığı ve söz konusu ihlal karar sayıları gözetildiğinde yıllar içerisinde düşüş eğilimi olduğu; bununla beraber 2024 yılına göre 2025 yılında ihlal sayısında artış olduğu görülmektedir.[41]

AYM'ye 23/9/2012-31/12/2025 tarihleri arasında yapılan başvurulardan kötü muamele yasağının ihlaline hükmedilen başvuru sayısı 1.183 olup tüm ihlal kararları içerisindeki oranı %1,4'tür. Maddi ve manevi varlığın korunması hakkının ihlaline hükmedilen başvuru sayısı ise 169 olup tüm ihlal kararları içerisindeki oranı % 0,2'dir.[42]

Türkiye, İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol (OPCAT)'i 2005 yılında imzalamış ve 6701 sayılı Kanun ile Ulusal Önleme Mekanizması (UÖM) görevi

41 Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, "Yıllara Göre AİHS 3. Madde İhlâl Sayıları Dağılımı", *https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10*, (E.T. 27/4/2026).

42 Anayasa Mahkemesi, "Bireysel Başvuru İstatistikleri", *https://www.anayasa.gov.tr/tr/istatistikler/bireysel-basvuru-istatistikleri*, (E.T. 27/4/2026).

TİHEK'e verilmiştir. 6701 sayılı Kanun'un 9'uncu maddesinin birinci fıkrasının (ı) bendinde Kurumun görevleri arasında *"İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol (OPCAT) hükümleri çerçevesinde ulusal önleme mekanizması olarak görev yapmak"* Kurumun görevleri arasında sayılmıştır. Aynı Kanun'un 2'nci maddesinin birinci fıkrasının (k) bendinde UÖM'ün *"OPCAT hükümleri çerçevesinde kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı yerlere düzenli ziyaretler yapmak üzere oluşturulan sistemi"* ifade ettiği belirtilmiştir. Bu kapsamda TİHEK, kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakıldığı ya da koruma altına alındığı yerlere haberli ve habersiz ziyaretler gerçekleştirmektedir. Ziyaretler sonrasında tespit ve önerilerin yer aldığı raporlar hazırlanmakta, söz konusu raporlar ilgili kurum ve kuruluşlara iletilmekte ve Kurum internet sitesi aracılığıyla kamuoyu ile paylaşılmaktadır. 2025 yılında 41 ilde 74'ü habersiz, 3'ü haberli olmak üzere toplam 77 alıkonulma yeri ziyaret edilmiştir. Bu ziyaretlerin 67 tanesi izleme ziyareti, 10 tanesi takip ziyareti şeklinde gerçekleştirilmiştir.[43]

2025 yılı sonu itibarıyla Türkiye genelinde 305.086 mahpus barındırma kapasitesine sahip 403 ceza infaz kurumu, ceza infaz kurumlarında ise toplam 402.546 mahpus barındırılmaktadır.[44] Kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakıldığı ya da koruma altına alındığı yerlere yapılan ziyaretlere ilişkin TİHEK tarafından 2025 yılı içerisinde hazırlanan ziyaret raporlarında ceza infaz kurumlarında başta kapasite aşımına bağlı kalabalıklaşma olmak üzere yapısal ve işleyişe ilişkin sorunlar tespit edilmiş; bu durumun mahpusların yer yatağında yatması, kişisel dolap ve yaşam alanı yetersizliği ile tuvalet ve banyo kullanımında aksaklıklar, sağlık hizmetlerine erişimde gecikmeler; sevk, personel ve araç eksikliğinden kaynaklanan aksaklıklar gibi problemlere yol açtığı görülmüştür. Bazı merkezlerde, mahpusların sosyalleşmesi ve gelişimini destekleyen eğitim-öğretim, meslek edindirme kursları, atölye çalışmaları, spor ve sosyal faaliyetler ile kütüphane ve kitap imkânlarının sayı ve çeşitlilik bakımından yetersiz olduğu ve bu faaliyetlerin sürdürülebilmesi için eğitici personel eksikliği bulunduğu anlaşılmıştır. Ayrıca alıkonulma yeri personelinin insan hakları, öfke kontrolü ve işkence ile kötü muamelenin önlenmesine yönelik hizmet içi eğitimlerinin yetersiz olduğu; engelli ve hasta mahpuslara yönelik erişilebilirlik düzenlemelerinde eksiklikler bulunduğu görülmüştür. Bu kapsamda, öncelikle kalabalıklaşma sorunu başta olmak üzere tespit edilen tüm eksikliklerin bütüncül bir yaklaşımla giderilmesi tavsiye edilmektedir.[45]

43 TİHEK, 2025 Yılı İdare Faaliyet Raporu, Ankara, 2026, s. 68 vd.

44 Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 15/6/2026 tarihli ve E-81509476-209.03.02[209.03.02-2026]-5691/111153 sayılı yazısı.

45 TİHEK, "Ziyaret Raporları", https://www.tihek.gov.tr/kategori/rapor/Ziyaret-Raporlari, (E.T. 29/4/2026). (2025/01 sayılı rapor; 2025/04 sayılı rapor; 2025/05 sayılı rapor; 2025/06 sayılı rapor; 2025/07 sayılı rapor; 2025/08 sayılı rapor; 2025/10 sayılı rapor; 2025/11 sayılı rapor; 2025/15 sayılı rapor; 2025/16 sayılı rapor; 2025/17 sayılı rapor; 2025/20 sayılı rapor; 2025/21 sayılı rapor; 2025/24 sayılı rapor; 2025/25 sayılı rapor; 2025/26 sayılı rapor; 2025/27 sayılı rapor; 2025/28 sayılı rapor; 2025/32 sayılı rapor; 2025/34 sayılı rapor; 2025/35 sayılı rapor; 2025/36 sayılı rapor; 2025/42 sayılı rapor; 2025/43 sayılı rapor; 2025/45 sayılı rapor; 2025/46 sayılı rapor; 2025/47 sayılı rapor; 2025/48 sayılı rapor; 2025/54 sayılı rapor; 2025/55 sayılı rapor).

6701 sayılı Kanun'un 9'uncu maddesinin birinci fıkrasının (i) bendi uyarınca *"Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin ulusal önleme mekanizması kapsamındaki başvurularını incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek"* Kurumun görevleri arasında sayılmıştır. TİHEK'e 2025 yılında UÖM görevi kapsamında 1373 başvuru yapılmıştır.[46] Bu başvurulardan kabul edilebilirlik şartlarını taşıyan ve esas incelemesi yapılmak üzere UÖM Birimine gönderilen başvuru sayısı 362'dir. 2025 yılında UÖM Birimi tarafından incelenen başvurulardan; 41'i ilgili idareye gönderilmiş, 7'si hakkında karar verilmesine yer olmadığı, 59'u hakkında gerekçeli kabul edilmezlik, 146'sı hakkında ihlal bulunmadığı, 5'i hakkında ise ihlal kararı verilmiştir. Kalan başvurular hakkında inceleme süreci devam etmektedir.

TİHEK tarafından 2025/99 sayılı karar numaralı dosyada ceza infaz kurumunda kalan başvuran ve arkadaşlarının yumuşak odaya ters kelepçeli, başları öne eğik ve çıplak ayaklı yürütülerek götürülmeleri; odada tek başlarına ve kısa süreli kalmaları gerekirken birlikte ve ters kelepçeli tutulmaları nedeniyle kötü muamele yasağı için aranan asgari eşiğin aşıldığına kanaat getirilmiş ve ihlal kararı verilmiştir.[47] 2025/199 sayılı karar numaralı dosyada ise ceza infaz kurumunda kalan ve %88 oranında fiziksel engelli olan başvuranın refakatçi tayinine ilişkin talebinin sağlık kurulu raporu ve lehindeki yargı kararına rağmen haklı ve meşru gerekçelere dayanılmaksızın zorunlu ve makul sayılamayacak bir ölçüde geç yerine getirilmesinin kötü muamele yasağının ihlaline neden olduğuna karar verilmiştir.[48]

İlki 2009 yılında hazırlanmış olan Yargı Reformu Strateji Belgeleri, günümüze kadar ihtiyaçlar doğrultusunda güncellenerek devam eden ve adalet hizmetinin daha nitelikli hâle getirilmesine yönelik atılan önemli bir adımdır. Hukukun üstünlüğü, adaletin tesisi ve adalet sistemimizin daha etkin, hızlı, şeffaf ve erişilebilir hâle gelmesi; reform sürecinin temel yapı taşlarıdır. Reform süreciyle ülkemizde yargı erkinin bağımsızlığının güçlendirilmesi, hak arama özgürlüğünün güvence altına alınması ve toplumun her kesiminin adaletin tesisine güveninin sağlamlaştırılması amaçlanmıştır.[49] 2025-2029 yıllarını kapsayan Yargı Reformu Strateji Belgesi 23/1/2025 tarihinde açıklanmıştır.[50]

IV. Yargı Reformu Stratejisi içerisinde "uyuşturucu madde bağımlıları için ve ağır hastalığı, bedensel engel durumu nedeniyle bakıma muhtaç hükümlü ve tutuklular için rehabilitasyona uygun müstakil ceza infaz kurumları oluşturulması" hedefi yer

46 TİHEK, 2025 Yılı İdare Faaliyet Raporu, s. 50.

47 TİHEK, B. No: 2024/1792, K. No: 2025/99, 11/2/2025.

48 TİHEK, B. No: 2024/2155, K. No: 2025/199, 8/4/2025.

49 TİHEK, "Yargı Reformu Stratejisi 2025-2029 Belgesi Hakkında Basın Açıklaması", *https://www.tihek.gov.tr/yargi-reformu-stratejisi-2025-2029-belgesi-hakkinda-basin-aciklamasi*, (E.T. 22/5/2026).

50 Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, "Yargı Reformu Stratejisi Eylem Planı", *https://sgb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargi-reformu-stratejisi-eylem-plani13052025023104*, (E.T. 22/5/2026).

almaktadır.[51] Madde bağımlısı mahpusların maddeden arındırılması ve rehabilite edilmeleri kapsamında 2025 yılında Adana Rehberlik ve Rehabilitasyon Açık Ceza İnfaz Kurumu faaliyet göstermeye başlamıştır. Tutulanların doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle oluşan kalıcı veya geçici yetersizliklerinin tedavi edilmesi, rehabilitasyon ve bakım hizmetlerinin sağlanması, psikolojik, sosyal ve mesleki açıdan da desteklenerek günlük yaşamda bağımsız duruma gelmesinin sağlanması, hasta mahpusların ihtiyaç ve taleplerinin en uygun şekilde karşılanması ve hayatlarını idame ettirmeleri amacıyla geçmiş yıllarda kurulmuş toplam 420 mahpus barındırma kapasitesine sahip 4 adet ceza infaz kurumu bulunmaktadır. Bu kapsamda bahsedilen gruplar için rehabilitasyona uygun müstakil ceza infaz kurumları oluşturularak ceza infaz sisteminin yönetim kapasitesinin geliştirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Devletin etkin soruşturma yükümlülüğü maddi ve manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkının sağlanması açısından temel pozitif yükümlülüklerdendir. Türkiye genelinde kamu görevlisinin sahip bulunduğu nüfuz kullanılmak suretiyle kasten yaralama suçunun işlenmesi (5237 sayılı Kanun m. 86/3/d), işkence (m. 94), neticesi sebebiyle ağırlaşmış işkence (m. 95) ve zor kullanma yetkisine ilişkin sınırın aşılması (m. 256) suçlarından dolayı toplamda 363 sanık hakkında mahkûmiyet, 1.240 sanık hakkında beraat ve 1.492 sanık hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verildiği ifade edilmiştir.[52]

C. Adil Yargılanma Hakkı

Adil yargılanma hakkı, uluslararası ve ulusal mevzuat ile güvence altına alınmış bir haktır. Anayasa'nın 36'ncı maddesine göre; herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.

AİHS'in 6'ncı maddesinde kişilerin; davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıkların ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların, esas konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, adil ve kamuya açık olarak ve makul bir süre içerisinde görülmesini isteme hakları olduğu ifade edilmiştir.

Adil yargılanma hakkının kapsamı geniş yorumlanmalıdır; zira aksi yöndeki dar ve kısıtlayıcı bir yaklaşım hem hükmün amacı ve ruhuyla hem de AİHM içtihatlarıyla bağdaşmayacaktır. Nitekim bu hak, yalnızca AİHS'in 6'ncı maddesinde açıkça

51 Adalet Bakanlığı, IV. Yargı Reformu Stratejisi 2025-2029, 2025, s. 64. *https://cdn.uyap.gov.tr/yrsportal/strategydocument/Vo2bMRfG/7OXINODO5.pdf*, (E.T. 22/5/2026).

52 Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünün 31/3/2026 tarihli ve E-15705087-252.02-293516 sayılı yazısı.

düzenlenen güvencelerle sınırlı olmayıp AİHM tarafından içtihat yoluyla koruma kapsamına dâhil edilen çeşitli usuli güvenceleri de içermektedir. Bu çerçevede mahkemeye erişim hakkı, dinlenilme hakkı, kişinin kendisini suçlayıcı beyanda bulunmaya zorlanmama hakkı, silahların eşitliği ilkesi ve gerekçeli karar alma hakkı gibi hak ve ilkeler adil yargılanma hakkının unsurları arasında kabul edilmektedir.[53]

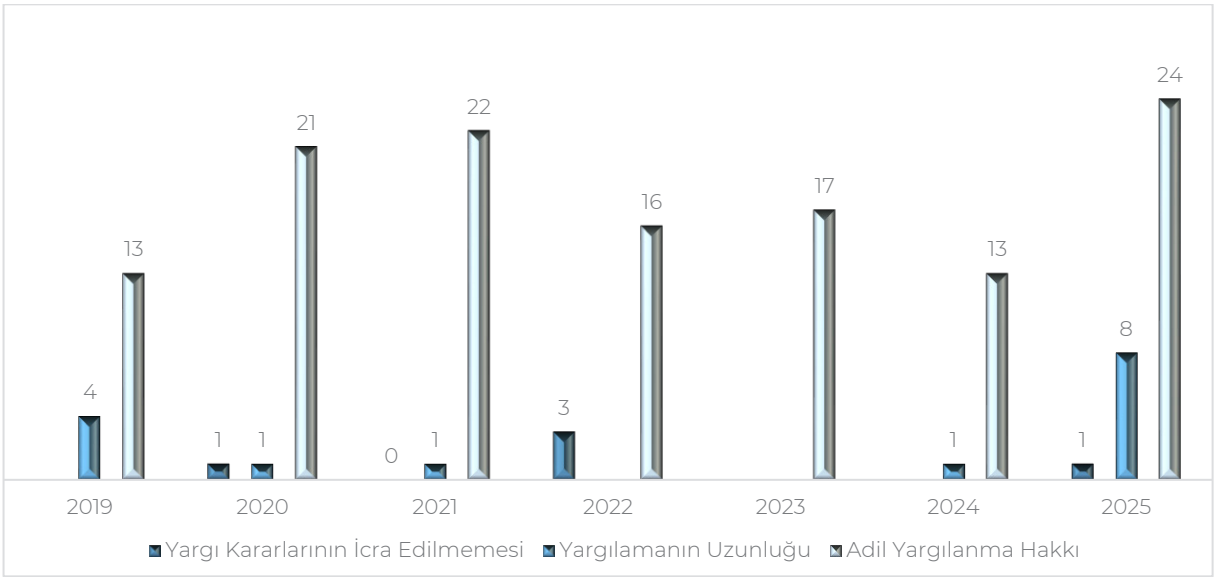

Grafik 4: AİHM Tarafından Adil Yargılanma Hakkına Yönelik Olarak Türkiye Hakkında Verilen İhlal Kararı Sayıları

2025 yılında AİHM, Türkiye'nin AİHS'in 6'ncı maddesini ihlal ettiğine yönelik 33 karar vermiştir.[54] Bu sayı önceki yıllarla özellikle de bir önceki sene ile karşılaştırıldığında adil yargılanma hakkı ihlallerinin arttığını göstermektedir. Öte yandan AYM'nin 23/9/2012 ve 31/12/2025 tarihleri arasında verdiği ihlal kararları incelendiğinde; ilk sırada adil yargılanma hakkının bir uzantısı olan makul sürede yargılanma hakkının ve ikinci sırada adil yargılanma hakkının yer aldığı görülmektedir. Nitekim toplam 84.519 ihlal kararının %66,8'ini (56.443 karar) makul sürede yargılanma hakkı; %10,4'ünü (8.765 karar) ise adil yargılanma hakkı ihlalleri oluşturmaktadır.[55]

IV. Yargı Reformu Strateji Belgesi Eylem Planında (2025-2029) "mahkemeler teşkilatının organizasyon yapısının makul sürede yargılanma hakkının temini için güçlendirileceği" hedefi yer almaktadır. Adalet Bakanlığınca adli yargı ilk derece hukuk mahkemeleri, ceza mahkemeleri ile idari yargı ilk derece idare ve vergi mahkemelerinde 3/9/2018 tarihinde; adli yargı ilk derece Cumhuriyet başsavcılıklarında ise 1/10/2018 tarihinde

53 Päivi Hirvelä/Satu Heikkilä, Right to a Fair Trial: A Practical Guide to the Article 6 Case-Law of the European Court of Human Rights, Intersentia, Cambridge, 2021, s. 2 vd.

54 Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, "Yıllara Göre AİHS 6. Madde İhlâl Sayıları Dağılımı", *https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/20260206174621496l4-YILLARA%20G%C3%96RE%20A%C4%B0HS%206.%20MADDE%20%C4%B0HL%C3%82L%20SAYILARI%20DA%C4%9EILIMI.pdf*, (E.T. 11/5/2026).

55 Anayasa Mahkemesi, "Bireysel Başvuru İstatistikleri", *https://www.anayasa.gov.tr/tr/istatistikler/bireysel-basvuru-istatistikleri/10/*, (E.T. 11/5/2026).

Yargıda Hedef Süre Uygulamasına başlanıldığı[56]; hedef sürelerin güncellenmesi ve gerektiğinde kısaltılmasına ilişkin çalışmalar yürütüldüğü bildirilmiştir.[57]

AİHM, yargılamaların uzun sürdüğü gerekçesiyle Türkiye aleyhine yapılan başvurularda çok sayıda adil yargılanma ve etkili başvuru haklarının ihlal edildiği kararı verdikten sonra pilot *Ümmühan Kaplan/Türkiye* kararında[58] makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddialarına yönelik etkili bir başvuru yolu olmamasının yapısal bir sorun olduğunu ifade ederek iç hukuk düzeninde etkili bir hukuk yolu düzenlenmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Bu karar üzerine 6384 sayılı Tazminat Komisyonunun Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Kanun ile makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla AİHM'e yapılmış başvuruları inceleme yetkisi ve görevi Adalet Bakanlığı Tazminat Komisyonu Başkanlığına verilmiştir. Ancak AYM tarafından *Nevriye Kuruç* pilot kararında[59] Tazminat Komisyonu başvuru yolunun AİHM ve AYM önünde bulunan ve ilgili kanun hükümlerinin belirlediği tarihlerden önce yapılan başvuruları tasfiyeye yönelik geçici çözümler öngördüğü ifade edilmiştir. 2023 tarihli *Keser Altıntaş* pilot kararında[60] ise yalnızca sınırlı bir süre kapsamındaki başvuruların değerlendirildiği ve 9/3/2023 tarihinden sonra yapılan başvurular için bir çözüm sunulmadığı, AYM'nin yalnızca tazminat mahkemesi işlevi gördüğü ve insan haklarının korunması ve geliştirilmesine artık bir katkı sağlamadığı açık olduğu belirtilerek başvurunun düşmesine karar verilmiştir. 12/3/2024 tarihli ve 7499 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasına ilişkin başvurularda Tazminat Komisyonuna başvuru yolları yeniden düzenlenmiştir. Bu kapsamda, AYM'de incelemesi devam eden dosyalar ile düşme kararları sonrasında ve belirli tarihten itibaren doğrudan yapılan başvurular bakımından Komisyona başvuru imkânı öngörülmüştür.[61]

Uygulamada yargılamaların uzun sürmesine ilişkin sorunların devam ettiği görülmektedir. Makul sürede yargılanma hakkının etkin biçimde güvence altına alınabilmesi için yargılama süreçlerinin planlı ve etkili şekilde yürütülmesine yönelik uygulamaların güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu kapsamda hâkimlere yargılamayı etkin şekilde planlayabilecek usulî araçların sağlanması, duruşmanın ertelenmesi gibi süre uzatımlarının ölçülülük ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi, bilirkişi, tanık ve diğer yargısal aktörlerin çalışmalarında usul sürelerine uygunluğunun izlenmesi, yargılamada dijitalleşmenin yaygınlaştırılması, otomatik bildirim ve takip mekanizmalarının geliştirilmesi ve bu doğrultuda gerekli yapısal ve kurumsal

56 Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğünün 13/3/2026 tarihli yazısı ve E-19120602-[659-0446-2026]-1147/18489 sayılı yazısı.

57 Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığının 13/3/2026 tarihli ve 47453352/54/943 sayılı yazısı.

58 AİHM, *Ümmühan Kaplan/Türkiye*, B. No: 24240/07, 20/3/2012.

59 AYM, *Nevriye Kuruç,* B. No: 2021/58970, 5/7/2022.

60 AYM, *Keser Altıntaş,* B. No: 2023/18536, 25/7/2023.

61 Adalet Bakanlığı, "Tazminat Komisyonu Başkanlığı Görevleri", *https://tazkom.adalet.gov.tr/SayfaDetay/gorevlerimiz*, (E.T. 14/5/2026).

düzenlemelerin hayata geçirilmesinin adil yargılanma hakkının önemli unsurlarından biri olan makul sürede yargılanma ilkesinin daha etkin biçimde sağlanması açısından önem arz ettiği değerlendirilmektedir.[62]

Toplumsal uzlaşma kültürüne büyük katkı sağlayan arabuluculuk kurumu, yargının iş yükünü azaltan önemli bir işleve sahiptir.[63] 2025 yılında arabuluculuk kapsamında yapılan 1.919.121 arabuluculuk başvurusunun, %51'ine tekabül eden 904.792'si anlaşma ile sonuçlanırken, %37'sine tekabül eden 815.357 uyuşmazlıkta anlaşma sağlanamamıştır.[64] IV. Yargı Reformu Stratejisi'nde arabuluculuk ve tahkim kurumunun etkinliğinin artırılacağı hedef olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda arabuluculuk müessesinin kurumsal yapısının güçlendirilmesine yönelik mevzuat çalışması yapılacağı, arabuluculuk sürecinin yeniden yapılandırılacağı ve kapsamının genişletileceği planlanan faaliyetler arasında yer almaktadır. Yargının iş yükünün azaltılması ve yargılamaların hızlandırılması adına arabuluculuğun kurumsal yapısını güçlendirecek çalışmaların hızlanmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Hukuk mesleklerini icra eden insan kaynağının nitelikli ve yeterli kapasiteye sahip olması, adil yargılanma hakkının etkin şekilde korunabilmesi bakımından temel unsurlardan biridir. IV. Yargı Reformu Stratejisi'nde ise hukuk eğitiminin niteliğinin artırılmasına yönelik olarak hukuk fakültelerine girişte aranan başarı sıralamasının yükseltilmesi, fakülte açılmasında yeni kriterler belirlenmesi, eğitim döneminde muhakeme yeteneğini ölçmeye en elverişli yöntem olduğu kabul edilen yazılı sınav usulünün uygulanması ve müfredatın daha da genişletilerek çeşitlendirilmesi gibi birçok faaliyet belirlenmiştir.[65]

2025 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) tercih sürecinde Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından yayımlanan kılavuza göre[66] hukuk fakültelerinin kontenjanları azaltılmış ve başarı sıralaması barajı ilk 100 bine yükseltilmiştir. Açılan dava kapsamında[67] Danıştay 8. Dairesi tarafından Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) hukuk fakültelerine girişte başarı sıralaması barajını 100 bin olarak belirleyen kararının "2025 YKS'den itibaren geçerli olmak üzere" ibaresine yönelik yürütmeyi durdurma kararı verilmiştir. Bu karara binaen 2025 YKS tercih sürecinde hukuk fakültelerine giriş başarı sıralaması barajı 125 bin olarak belirlenmiştir.[68] Sonraki yıllar için ise başarı

62 European Commission for the Efficiency Of Justice (CEPEJ), Revised Saturn Guidelines for Judicial Time Management (4th revision) (2021/13), Strasbourg, 9/12/2021.

63 Adalet Bakanlığı, IV. Yargı Reformu Strateji Belgesi Eylem Planı (2025-2029), 2025, s. 107.

64 Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2025 Yılı Bakanlık Faaliyet Raporu, 2026, s. 135.

65 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2024 Yılı Raporu, Ankara, 2026, s. 30 vd.

66 Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi/Yükseköğretim Kurulu, 2025 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu, 2025, s. 16.

67 Danıştay 8. D, 2025/4636 E. 2025/7360 K. 8/10/2025.

68 Anadolu Ajansı, "Hukuk fakültelerine giriş sıralaması barajı 125 bin oldu", *https://www.aa.com.tr/tr/egitim/hukuk-fakultelerine-giris-siralamasi-baraji-125-bin-oldu/3655007*, (E.T. 15/5/2026).

sıralaması barajı 100 bin olarak belirlenmiştir. 2023-2025 yılları arasında devlet ve vakıf üniversitelerindeki hukuk fakültesi kontenjanları toplamda yaklaşık %36 oranında azalarak 15.313'ten 9.821'e düşmüştür. Bu düşüş, devlet üniversitelerinde 4.955 kontenjan azalışı ile yaklaşık %49 oranında; vakıf üniversitelerinde 537 kontenjan azalışı ile yaklaşık %10 oranında bir düşüşe karşılık gelmektedir.[69] Bu düzenlemeler hukuk eğitiminin niteliğinin artırılmasına yönelik olumlu adımlar olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte geçmiş yıllarda uygulanan yüksek kontenjanların öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının artmasına ve eğitim kalitesinin olumsuz etkilenmesine yol açabildiği görülmektedir. Ayrıca hukuk fakültesi mezun sayısındaki aşırı artışın mesleki istihdam bakımından yapısal sorunlara yol açtığı görülmektedir. Bu nedenle hukuk fakültelerine girişte aranan başarı sıralamasının kademeli olarak önce 75.000'e ardından 50.000'e çekilmesinin ve toplam kontenjan sayısının düşürülmesinin hukuk mesleklerini icra eden insan kaynağının niteliğini artırmaya katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Adil yargılanma hakkının sağlanması için adli süreçte mağdurlara ve özellikle özel politika gerektiren gruplara yönelik olarak onarıcı adalet ve sosyal hukuk devleti ilkeleri çerçevesinde etkin, sürdürülebilir ve ulaşılabilir bir mağdur destek sistemi kurulması önemlidir. Bu amaç doğrultusunda suç mağdurlarına yönelik bilgilendirme, yönlendirme, psikososyal destek hizmetlerini sunmak üzere Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlükleri (ADM) kurulmuştur. 2025 yılında 7 ADM faaliyete geçmiş olup ADM sayısı 2025 yıl sonu itibarıyla 178'e ulaşmıştır.[70] Bu artış, mağdur destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması bakımından olumlu bir gelişme olmakla birlikte, hizmetlere erişimin güçlendirilmesi ve ülke genelinde etkin bir mağdur destek sisteminin sağlanabilmesi için ihtiyaçlar doğrultusunda kurumsal kapasitenin geliştirilmesine yönelik çalışmaların sürdürülmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Mağdurların sahip oldukları haklar ile kendilerine sunulan hizmetlere dair bilgi alabilecekleri; Türkçe, İngilizce ve Arapça dillerinde erişime açılan *www.magdurbilgi.adalet.gov.tr* internet sitesi bulunmaktadır. IV. Yargı Reformu Stratejisi içerisinde yer alan *"adli yardım başvuru formları, engellilerin engel durumlarına özgülenerek daha erişilebilir hâle getirilecektir."* hedefi kapsamında; *www.magdurbilgi.adalet.gov.tr* internet sitesinde yer alan adli yardım başvuru formunun sesli betimleme yöntemi ile görme engelliler için erişebilir olması sağlanmıştır. Başvuru formunun işitme engelliler için sadeleştirmesine yönelik olarak çalışmalara devam edildiği bildirilmiştir. Suç mağdurlarının adli süreç hakkında bilgilendirilmesi amacıyla bazı temel haklar ve suç türlerine ilişkin bilgilerin yer aldığı broşürler hazırlanmış; adı geçen internet sitesinde dijital olarak erişime açılan bu broşürler, görme engelliler için erişilebilir hâle getirilmiştir. İşitme engelliler için ise broşürlerdeki yazılı anlatımın Türk işaret

69 YÖK, "Haberler", *https://www.yok.gov.tr/index.php/tr/news/yuksekogretim-kurulu-baskani-ozvar-stratejik-kontenjan-donusumunu-acikladi-OlqxR*, (E.T. 15/5/2026).

70 Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığının 31/3/2026 tarihli ve E-37527827-805.01-26/746 sayılı yazısı.

diliyle anlatımlarına ait videolar adı geçen internet sitesinde erişime açılmıştır.[71] Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) Doküman Editörü görme engelli yazılımlarıyla uyumlu hâle getirilmiş ve işaret dili destekli 66 adet video broşür erişime açılmıştır. Öte yandan işitme engellilerin adliyelerdeki işlemlerine yönelik mobil uygulama tasarımları tamamlanırken kurumsal web sayfalarına seslendirme özellikli erişilebilirlik menüleri eklenmiştir. Zorunlu tedavi görenlerin bulundukları kurumdan duruşmalara katılımını sağlayan pilot e-Duruşma uygulamasının takibi sürdürülürken; Yargı Reformu Strateji Belgesi (2025-2029) hedefleri doğrultusunda görüntülü işaret dili tercümanlığı hizmeti planlanmıştır.[72]

Erişilebilirlik faaliyetlerinin yanı sıra hizmet kalitesinin artırılması ve personel farkındalığının geliştirilmesi amacıyla 2025 yılında yeni atanan 106 zabıt kâtibine yönelik eğitimler düzenlenmiş; 2019 yılından bu yana işaret dili eğitimi alan yardımcı yargı personeli sayısı 781'e ulaşmıştır. Adli süreçlerin erişilebilirliğini desteklemek üzere adliyelerde 28 işaret dili tercümanı görev yaparken, bilirkişilik listelerine kayıtlı işaret dili tercümanı sayısı 15 olarak kaydedilmiştir.[73] Yardımcı personel eğitimleri ve farkındalık faaliyetleri kapsamında belirli bir seviyeye ulaşıldığı görülmekle birlikte; ülke genelinde bulunan 388 müstakil adalet binası[74] sayısı ile kıyaslandığında, halihazırda adliyelerde görev yapan işaret dili tercümanı sayısının sınırlı kaldığı değerlendirilmektedir. Yargıdaki iş yükü de göz önünde bulundurulduğunda, adalet hizmetlerine erişilebilirliğin tam anlamıyla sağlanması amacıyla işaret dili tercümanı sayısının, 81 ilin tamamını ve yüksek iş hacmine sahip büyük adliyeleri kapsayacak şekilde ihtiyaca uygun seviyeye çıkarılması önem arz etmektedir.

Yapay zekâ uygulamalarının adalete erişimi kolaylaştırarak yargılama süreçlerini hızlandırması amacıyla IV. Yargı Reformu Stratejisi içerisinde "yargı bilişim sisteminin güncel teknolojiler doğrultusunda daha da geliştirilmesi" hedefi yer almaktadır. Adalete erişimin kolaylaştırılması ve yargılama süreçlerinin hızlandırılması amacıyla yapay zekâ teknolojisinin bilişim sistemine entegrasyonu kapsamında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Kullanıma açılan *UYAP Vatandaş Portal Bilgi Sistemi* ile kişiler dava süreçlerinin tüm aşamalarını elektronik ortamda takip edebilmektedir ve bu durum adalet hizmetlerinin şeffaflığını önemli ölçüde artırmaktadır. E-Devlet platformundaki adli hizmetlerin yapay zekâ entegrasyonu kapsamında geliştirilen yapay zekâ destekli sohbet robotu sistemleri, vatandaşların hukuki sorularına yedi gün yirmi dört saat yanıt verebilmekte, temel hukuki kavramları açıklayabilmekte ve izlenmesi gereken prosedürler hakkında rehberlik sağlamaktadır. Bu sistemlerle,

71 Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığının 31/3/2026 tarihli ve E-37527827-805.01-26/746 sayılı yazısı.

72 Adalet Bakanlığının 13/3/2026 tarihli ve E-19120602-[659-0446-2026]-1147/18489 sayılı yazısı.

73 Adalet Bakanlığının 13/3/2026 tarihli ve E-19120602-[659-0446-2026]-1147/18489 sayılı yazısı.

74 Adalet Bakanlığı, "Bakan Tunç: Yatırım Programımızda 31'i İnşaat Hâlinde 68 Adliye Binamız Var", *https://www.adalet.gov.tr/adalet-bakani-yilmaz-tunc-izmirde-acilis-ve-temel-atma-toreninde-konustu*, (E.T. 11/6/2026).

hukuki işlemlerde vatandaşlara yol gösterilerek adliyelerdeki fiziksel yoğunluğun azaltılması hedeflenmektedir.[75]

D. Aile Hayatının ve Özel Hayatın Korunması Hakkı

Özel hayatın ve aile hayatının gizliliği ve dokunulmazlığı Anayasa'nın *"Özel hayatın gizliliği"* başlıklı 20'nci maddesinde *"Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz."* şeklinde düzenlenmektedir. Anayasa'nın 41'inci maddesinin *"Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar"* hükmü de aile hayatını güvence altına almıştır.[76]

Anayasal düzeyde sağlanan bu güvencelerin yanı sıra, aile hayatının ve özel hayatın korunması hakkı uluslararası insan hakları metinlerinde de temel bir hak olarak geniş bir koruma alanına sahiptir. İHEB'in 12'nci maddesinde, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (MSHS)'nin 17'nci maddesinde korunan bu hak, AİHS'in 8'inci maddesinde *"Özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı"* başlığıyla yer almaktadır. AİHS'in 8'inci maddesi özel hayat, aile hayatı, konut dokunulmazlığı ve haberleşme hürriyetini ihtiva etmektedir.[77]

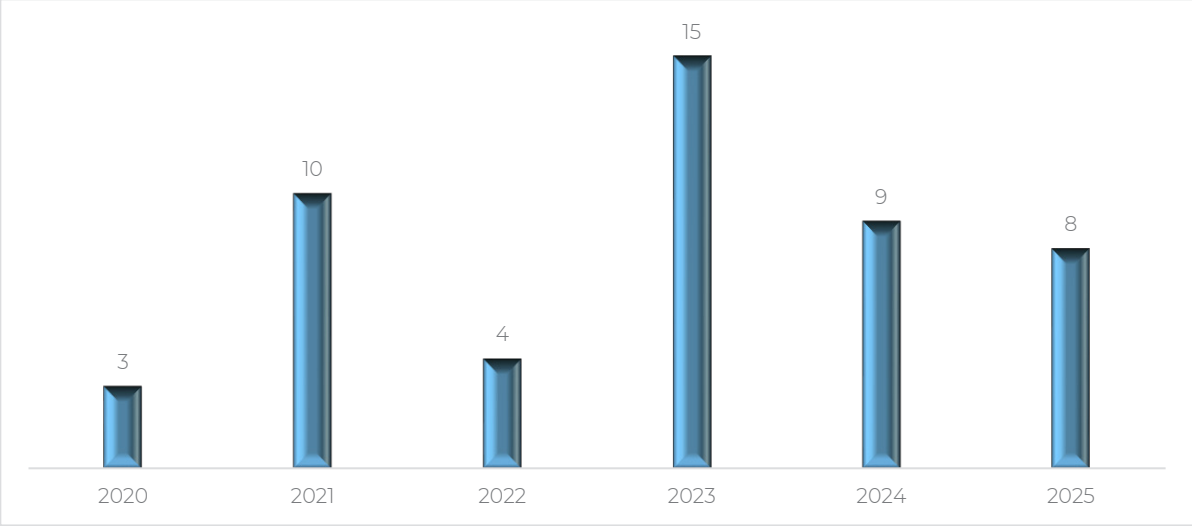

Grafik 5: AİHM Tarafından Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkına Yönelik Olarak Türkiye Hakkında Verilen İhlal Kararı Sayıları

75 Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Genel Müdürlüğünün 31/3/2026 tarihli ve E.49152868-730.08-56/91991 sayılı yazısı.
76 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2024 Yılı Raporu, s. 57.
77 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2024 Yılı Raporu, s. 57.

2025 yılında AİHM Türkiye hakkında Sözleşme'nin 8'inci maddesine ilişkin 8 ihlal kararı vermiştir.[78] Bu madde bakımından 2023 yılında 15, 2024 yılında ise 9 ihlal kararı verildiği dikkate alındığında 2025 yılında ihlal kararlarının önceki yıllara kıyasla azalma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır.[79]

Haklar	Gelen Başvuru Sayısı	Sonuçlandırılan Başvuru Sayısı	Derdest Başvuru Sayısı
Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı	17.552	22.108	34.392
Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı-Kişisel Verilerin Korunması	151	108	518
Genel Toplam	**17.703**	**22.216**	**34.910**

Tablo 1: Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı ve Kişisel Verilerin Korunması Hakkına İlişkin 2025 Yılı Bireysel Başvuru İstatistikleri

2025 yılına ait AYM verileri incelendiğinde, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı kapsamında toplam 17.552 yeni başvuru alındığı; aynı dönem içerisinde 22.108 başvuru sonuçlandırıldığı görülmektedir. Yıl sonu itibarıyla ise bu hak kategorisinde derdest başvuru sayısı 34.392 olarak kayıtlara geçmiştir. Kişisel verilerin korunması alt başlığında ise yıl içerisinde 151 yeni başvuru yapılmış, 108 başvuru sonuçlandırılmış ve yıl sonu itibarıyla 518 başvurunun derdest durumda bulunduğu tespit edilmiştir. Genel toplam itibarıyla değerlendirildiğinde, ilgili hak kategorisinde 2025 yılı boyunca toplam 17.703 başvuru yapılmış, 22.216 dosya karara bağlanmış ve yıl sonunda derdest başvuru sayısı 34.910 olarak gerçekleşmiştir.[80]

AYM'nin bireysel başvuru almaya başladığı günden 2025 yılı sonuna kadar verdiği ihlal kararlarının hak ve özgürlüklere göre dağılımı incelendiğinde özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkına ilişkin 2.131 ihlal kararı olduğu görülmektedir.[81] 2025 yılı özelinde bakıldığında, özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkı konusunda esas incelemesi sonucu 425 ihlal kararı verilmiştir.[82]

78 Adalet Bakanlığı, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2025 Yılı İstatistikleri Değerlendirme Notu", *http://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/20260218133633788Avrupa%20%C4%B0nsan%20Haklar%C4%B1%20Mahkemesi%202025%20Y%C4%B1l%C4%B1%20%C4%B0statistikleri%20De%C4%9Ferlendirme%20Notu.pdf*, (E.T. 5/5/2026).

79 Adalet Bakanlığı, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2025 Yılı İstatistikleri Değerlendirme Notu", *http://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/20260218133633788Avrupa%20%C4%B0nsan%20Haklar%C4%B1%20Mahkemesi%202025%20Y%C4%B1l%C4%B1%20%C4%B0statistikleri%20De%C4%9Ferlendirme%20Notu.pdf*, (E.T. 5/5/2026).

80 Anayasa Mahkemesinin 13/3/2026 tarihli ve 82511857-2026/E.14/1293 sayılı yazısı.

81 Anayasa Mahkemesi, Yıllık Rapor 2025, *https://www.anayasa.gov.tr/media/s5cjbjam/yillik-rapor-2025.pdf*, (E.T. 5/5/2026).

82 Anayasa Mahkemesinin 13/3/2026 tarihli 82511857-2026/E.14/1293 sayılı yazısı.

Anayasa'nın 41'inci maddesinde, aile yapısının korunması ve aile üyelerinin huzur ile refahının sağlanması amacıyla devlete gerekli önlemleri alma ve bu doğrultuda kurumsal yapılanmayı oluşturma görevi verilmiştir. "Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi" konulu 2024/6 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi doğrultusunda uygulamaya konulan Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028) uyarınca 2025 yılı *Aile Yılı* ilan edilmiş ve aile kurumunun güçlendirilmesine yönelik farkındalık artırıcı, ekonomik destek sağlayıcı, sosyo-kültürel gelişimi destekleyici toplam 19 bin faaliyet ülke genelinde gerçekleştirilmiştir.[83]

Yürütülen saha faaliyetlerinin yanı sıra söz konusu politikaların kurumsal ve bilimsel altyapısının güçlendirilmesi amacıyla 25/12/2024 tarihli ve 171 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulan *Aile Enstitüsü* tarafından evlilik, doğurganlık, annelik ve babalık fikrine ilişkin değişimin incelenmesi için 12 ilde 6 bin 530 hane halkı adresinden oluşan örneklem üzerinde saha araştırması gerçekleştirilmiştir.[84]

Belirlenen politika hedefleri doğrultusunda ailelerin sağlam temeller üzerine kurulması, sağlıklı aile yapısının desteklenmesi ve ailelerin ihtiyaç duydukları sosyal hizmet ve sosyal yardımların tespit ve temin edilmesi amacıyla ASHB tarafından Evlilik Öncesi Eğitim Programı, Aile Eğitim Programı, Aile Sosyal Destek Programı ve Aile Danışmanlığı Hizmetleri yürütülmeye devam edilmiştir.[85]

Bu hizmetlere ek olarak, aile odaklı sosyal hizmet modellerinin sahada yaygınlaştırılmasına yönelik uygulamalar da sürdürülmüştür. Ailelerin ve fertlerin ihtiyaç duydukları sosyal hizmet ve sosyal yardımların tespit edilerek sunulması amacıyla yürütülen Aile Sosyal Destek Programı çerçevesinde 2025 yılı içerisinde 1,9 milyon haneye ulaşılmıştır. Ayrıca mobil Sosyal Hizmet Merkezi araçları aracılığıyla 273 bin kişiye yerinde hizmet sunularak sosyal hizmetlere erişim kolaylaştırılmıştır.[86]

Saha uygulamalarını destekleyen toplum temelli hizmet modelleri kapsamında Aile Destek Merkezleri (ADEM) aracılığıyla psikososyal, sosyo-kültürel, mesleki ve kişisel gelişim faaliyetleri de yürütülmüştür. ADEM, toplumun temel yapı taşı olan aileyi ve bu kurumun merkezinde yer alan kadınları desteklemek için; terörizm, madde bağımlılığı, kadına yönelik şiddet, çocuk ihmal ve istismarıyla mücadele edilmesi kapsamında faaliyet gösteren merkezlerdir.[87] 2025 yılı içerisinde 571 ADEM aktif olarak

83 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

84 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile Enstitüsü, Evlilik ve Doğurganlığın Çok Boyutlu Perspektiften Karşılaştırmalı İncelenmesi Saha Araştırması Raporu, *https://www.aile.tr/media/324195/evlilik-ve-dogurganligin-cok-boyutlu-perspektiften-karsilastirmali-incelenmesi.pdf*, (E.T. 17/7/2026).

85 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

86 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

87 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2024 Yılı Raporu, s. 61.

faaliyet göstermiş ve yürütülen eğitim ile güçlendirme çalışmalarından toplam 146 bin kişi yararlanmıştır.[88]

Aile yapısının güçlendirilmesi, doğurganlık oranlarının desteklenmesi ve demografik yapının izlenmesi ve desteklenmesi amacıyla 2025 yılı boyunca kurumsal, mali ve sosyal destek mekanizmaları uygulanmıştır.

Demografik gelişmelerin takip edilmesi ve nüfus politikalarının kurumsal bir çerçevede ele alınması amacıyla 25/12/2024 tarihli ve 172 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulan *Nüfus Politikaları Kurulu* tarafından 2025 yılı içerisinde mevzuat, sağlık, çalışma hayatı, ekonomik teşvikler ile iletişim ve farkındalık alanlarında olmak üzere beş çalışma grubu oluşturularak politika geliştirme süreçleri başlatılmıştır. Bu kapsamda ilgili tüm paydaşların katkılarıyla sorun alanlarının tespiti ve çözüm önerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmüş ve taslak eylem planı hazırlanmıştır.[89]

Şartlı eğitim yardımları kapsamında sosyal güvencesi olmayan ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında ihtiyaç sahibi ailelere, çocuklarının örgün eğitime devam etmeleri ve bir ay içerisinde 4 günden fazla devamsızlık yapmamaları şartıyla düzenli nakdi destek verilmiştir.[90] Bu kapsamda ilköğretime devam eden erkek öğrenciler için aylık 270 TL, kız öğrenciler için 300 TL; ortaöğretime devam eden erkek öğrenciler için aylık 390 TL, kız öğrenciler için ise aylık 450 TL ödeme yapılmıştır. Kız öğrencilerin okullaşma ve ilköğretimden ortaöğretime geçiş oranlarının artırılması amacıyla kız çocuklarına yapılan yardım tutarları erkek öğrencilere göre daha yüksek belirlenmiştir. Şartlı Eğitim Yardımı kapsamında yapılan etki analizlerinde ise yardım alan öğrencilerin devamsızlık gün sayısının yardım almayanlara göre yaklaşık %50 oranında azaldığı, kırsal kesimlerde bu azalmanın daha yüksek gerçekleştiği ve kız çocuklarında devamsızlığın erkek öğrencilere göre iki kat daha fazla düştüğü tespit edilmiştir.[91] Elde edilen bu somut bulgular, sosyal yardım politikalarının başarısını ölçmede etki analizlerinin oynadığı kritik rolü ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda yürütülen diğer sosyal hizmet ve ekonomik destek politikalarında da benzer etki analizlerinin düzenli biçimde yapılması, uygulamaların etkinliğinin artırılması ve veriye dayalı politika geliştirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Ailenin kurulması ve maddi açıdan desteklenmesine yönelik politikaların yanında aile-iş yaşamı dengesinin güçlendirilmesi amacıyla 2025 yılı boyunca çalışma hayatına yönelik kurumsal düzenlemeler, izin hakları ve bakım sorumluluklarını destekleyen politikalar uygulanmıştır. Bu doğrultuda 2025/4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile

88 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.
89 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.
90 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.
91 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

Kadının Güçlenmesi Koordinasyon Kurulu ve İl Koordinasyon Kurulları kurulmuş ve faaliyete geçirilmiştir. Kurul bünyesinde oluşturulan Bakım Sorumlulukları ve İş-Aile Yaşamının Uyumlaştırılması Alt Komitesi aracılığıyla bu alandaki politika geliştirme çalışmaları başlatılmıştır.[92]

Çalışma hayatında iş ve aile dengesinin tesisi için öngörülen temel hak güvenceleri, istihdam statüleri dikkate alınarak kamu çalışanları ve işçiler nezdinde müstakil yasal çerçevelerle yapılandırılmıştır. Kamu çalışanlarına yönelik olarak 18/7/2025 tarihli ve 32959 sayılı Resmî Gazete'de Devlet Memurlarının Yarım Zamanlı Çalışma Hakkının Kullanımına İlişkin Yönetmelik yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme ile kadın ve erkek memurlara doğum veya evlat edinme sonrası analık ya da babalık izninin bitiminden itibaren çocuğun ilköğretim çağının başladığı tarihi takip eden aybaşına kadar yarı zamanlı çalışma hakkı tanınmıştır.[93]

İşçi statüsünde çalışanlara yönelik ise doğum izni süreleri ve esnek çalışma modelleri mevcut mevzuat çerçevesinde uygulanmaya devam etmiştir. Bu kapsamda kadın işçilerin doğumdan önce 8 ve doğumdan sonra 8 hafta olmak üzere toplam 16 haftalık süre boyunca çalıştırılmamaları esastır. Çoğul gebelik hâlinde doğum öncesi izne 2 hafta eklenmektedir. Ayrıca ÇSGB tarafından analık izninin 24 haftaya çıkarılması, koruyucu aile olan çalışanlara 10 gün izin verilmesi ve eşi doğum yapan erkek işçilere tanınan babalık izninin 10 güne çıkarılmasına yönelik Sosyal Hizmetler Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi hazırlanarak Türkiye Büyük Millet Meclisine (TBMM) sunulmuştur.[94] [95]

Esnek ve uzaktan çalışma uygulamalarını destekleyen teşvik mekanizmaları kapsamında yarım çalışma ödeneği uygulanmaya devam etmiştir. Doğum ve Evlat Edinme Sonrası Yarım Çalışma Ödeneği kapsamında 2025 yılında 2.919 kişi başvuruda bulunmuş, 2.428 kişi ödenek almaya hak kazanmış ve önceki yıllardan devam eden ödemelerle birlikte toplam 2.751 kişiye 77,3 milyon TL ödeme yapılmıştır.[96] Ödenek başvuru süreçlerinin teknik altyapısı, işlemlerin tamamen dijital kanallar üzerinden yürütülebilmesine olanak sağlayacak şekilde güncellenmiştir. 2023 yılında elektronik başvuru, 2024 yılında e-Devlet üzerinden başvuru, 2025 yılında ise Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) Mobil Uygulaması üzerinden başvuru imkânı sağlanmıştır.[97] Ödenek başvuru

92 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

93 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

94 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 6/4/2026 tarihli ve E-54723196-804.01-598743 sayılı yazısı.

95 22/4/2026 tarihli ve 7578 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 01/5/2026 tarihli ve 33240 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bahse konu yasal düzenleme ile 4857 sayılı İş Kanunu'nun 74'üncü maddesinde ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 104'üncü maddesinde eş zamanlı değişiklik yapılarak; işçi ve memur statüsündeki çalışanların analık izni süresi toplam 24 haftaya (doğum öncesi 8 hafta, doğum sonrası 16 hafta) çıkarılmış, erkek işçilerin babalık izni 10 güne yükseltilmiş ve koruyucu aile yükümlülüğünü üstlenen çalışanlara 10 gün izin hakkı tanınmıştır.

96 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 6/4/2026 tarihli ve E-54723196-804.01-598743 sayılı yazısı.

97 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 6/4/2026 tarihli ve E-54723196-804.01-598743 sayılı yazısı.

süreçlerinin İŞKUR Mobil gibi dijital kanallar üzerinden yürütülmesi teknik erişilebilirliğin artırılmasına ilişkin önemli bir adım olmakla birlikte toplam yararlanıcı sayısının 2.751 kişiyle sınırlı kalması, uygulamanın daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamak amacıyla idari veya sektörel süreçlerin destekleyici bir yaklaşımla incelenmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının korunmasına yönelik faaliyet gösterilen alanlar arasında kişisel verilerin korunması, özel hayatın gizliliği ve bilinçli medya kullanımı da yer almaktadır. Özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı, kişinin mahremiyetinin dijital ortamda da korunmasını gerektiren temel haklardan biridir. Bu çerçevede kişisel verilerin korunması, günümüzde özel hayatın gizliliği hakkıyla yakından ilişkili bir alan olarak değerlendirilmekte ve dijitalleşmenin etkisiyle bu hakkın önemli unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda dijitalleşmenin artmasıyla birlikte kişisel verilerin işlenmesi, saklanması ve aktarılmasına ilişkin süreçler genişlemiş; bu kapsamda mevzuatın güncellenmesine yönelik adımlar atılmıştır. Bu çerçevede 2024 yılında yapılan kanun değişikliği ile özel nitelikli kişisel verilerin işlenme şartları yeniden düzenlenmiş, yurt dışına veri aktarımına ilişkin usul ve esaslar belirlenmiş ve idari yaptırımların yargısal denetimine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028), Orta Vadeli Program (2024-2026) ve 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı çerçevesinde Avrupa Birliği (AB) veri koruma standartlarına uyum çalışmalarına yer verilmiştir.[98]

Mevzuat çalışmalarının yanı sıra veri işleme süreçlerinde kişisel hakların korunmasına yönelik mevcut uygulamalara devam edilmiştir. Veri Sorumluları Sicil Bilgi Sistemi (VERBİS) üzerinden veri sorumlularına ilişkin bilgilerin erişime açık tutulması uygulaması sürdürülmüştür. 2024 yılı sonunda 1.814.779 olan sorgulama sayısı, 2025 yılı sonunda 1.985.918'e ulaşmıştır.[99]

2025 yılı içerisinde Kişisel Verileri Koruma Kurumu (KVKK)'ye 12.512 başvuru yapılmıştır. Bu başvuruların konularına göre dağılımına aşağıda yer verilmiştir.[100]

98 Kişisel Verileri Koruma Kurumunun 3/4/2026 tarihli ve E-37450428-804.01-0000312976 sayılı yazısı.
99 Kişisel Verileri Koruma Kurumunun 3/4/2026 tarihli ve E-37450428-804.01-0000312976 sayılı yazısı.
100 Kişisel Verileri Koruma Kurumunun 3/4/2026 tarihli ve E-37450428-804.01-0000312976 sayılı yazısı.

Başvuru Konusu	Başvuru Adedi	Yüzde
Kişisel verilerin veri sorumlusu tarafından hukuka aykırı olarak işlenmesi	6.506	%52,00
Kişisel verilerin veri sorumlusu tarafından hukuka aykırı olarak üçüncü kişilerle paylaşılması	2.838	%22,68
İzinsiz SMS / Arama	1.394	%11,14
İlgili kişilerin Kanun kapsamındaki taleplerinin veri sorumlusu tarafından yerine getirilmemesi	689	%5,51
Veri sorumlusu tarafından verilerin silinmemesi, yok edilmemesi ve anonim hâle getirilmemesi	551	%4,40
Kişisel verilerin hukuka aykırı yurt dışına aktarılması	105	%0,84
Aydınlatma yükümlülüğünün yerine getirilmemesi	60	%0,48
Unutulma hakkı kapsamındaki talepler	53	%0,42
Standart Sözleşmelere İlişkin İhbar ve Şikâyet Dışı Resen İncelemeler	70	%0,56
Diğer	246	%1,97
TOPLAM	**12.512**	**%100**

Tablo 2: KVKK'ye 2025 Yılında Yapılan Başvuruların Konularına Göre Dağılımı

2025 yılında KVKK'ye yapılan başvuruların %52'sinin kişisel verilerin veri sorumlusu tarafından hukuka aykırı olarak işlenmesi ve yaklaşık %23'ünün veri sorumlusu tarafından hukuka aykırı paylaşım konularında yapıldığı görülmektedir. Şikâyetlerin bu iki alanda kümelenmesi, veri sorumlularıyla ilgili konulara yoğunlaşılması gerektiğini işaret etmektedir. Bu çerçevede, teknik koruma kapasitesinin güçlendirilmesinin yanı sıra iyi niyetli veri sorumlularının uygulama hatalarından kaynaklı mağduriyetlerinin önlenmesi amacıyla bilinçlendirme çalışmalarının artırılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Aynı dönemde Kişisel Verileri Koruma Kurulu gündemine toplam 328 veri ihlali bildirimi intikal etmiştir. Ayrıca Kurul tarafından yıl içerisinde 140'ı ihbar ve şikâyetler, 142'si veri ihlal bildirimi ve 594'ü veri sorumluları siciline kayıt ve bildirim yükümlülüğü kapsamında olmak üzere 876 veri sorumlusu hakkında toplam 352.510.494 TL idari para cezası uygulanmıştır.[101] Söz konusu istatistikler, veri güvenliğinin sağlanması açısından

101 Kişisel Verileri Koruma Kurumunun 3/4/2026 tarihli ve E-37450428-804.01-0000312976 sayılı yazısı.

teknik tedbirlerin artırılmasının ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Aile yapısının korunması ile insan onuru ve özel hayatın gizliliğine saygı ilkeleri çerçevesinde yayıncılık faaliyetleri alanında da denetim ve düzenleme faaliyetleri 2025 yılı boyunca sürdürülmüştür. Bu kapsamda 2025 yılı içerisinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) İletişim Merkezine toplam 25.367 vatandaş bildirimi ulaşmıştır. Bildirimlerin 14.399 adedi çağrı hattı üzerinden, 5.609 adedi web sitesi üzerinden, 5.152 adedi e-Devlet üzerinden, 207 adedi ise RTÜK Mobil uygulaması üzerinden yapılmıştır. Bildirimlerin inceleme kriterlerine göre dağılımında en yüksek oranı genel ahlak, manevi değerler ve ailenin korunması ilkesine aykırılık oluşturan yayınlar oluşturmuştur. Bunu çocuk ve gençlerin gelişimine zarar verici içerikler, insan onuru ve özel hayatın gizliliğine aykırı yayınlar ile şiddeti özendirici içerikler takip etmiştir.[102]

RTÜK tarafından 2025 yılında vatandaş bildirimleri ve resen incelemeler doğrultusunda yayın kuruluşlarına yönelik yapılan denetim faaliyetlerinde 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'un 8'inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan yayın hizmeti ilkeleri kapsamında toplam 120 yaptırım kararı alınmıştır. Söz konusu yaptırımların 90'ını idari para cezası, 10'unu program durdurma, 10'unu katalogdan çıkarma, 8'ini geçici yayın durdurma ve 2'sini yayın lisansı iptali kararları oluşturmuştur.[103]

6112 sayılı Kanun'un 8'inci maddesinin birinci fıkrasının (ç) bendi kapsamında, insan onuruna ve özel hayatın gizliliğine aykırı yayın içerikleri nedeniyle 22 olayda idari para cezası verilmiştir. Aynı maddenin (f) bendi kapsamında ise toplumun millî ve manevi değerlerine, genel ahlaka ve ailenin korunması ilkesine aykırı olduğu değerlendirilen yayınlara ilişkin olarak 17 idari para cezası, 8 içerik için katalogdan çıkarma ve 2 yayın için program durdurma yaptırımı uygulanmıştır.[104]

RTÜK'e iletilen vatandaş bildirimlerinde en yüksek payın genel ahlak, manevi değerler ve ailenin korunması ilkesine aykırılık iddialarına ilişkin olması bu alandaki toplumsal hassasiyetin varlığına işaret etmektedir. Bu kategoriyi, çocuk ve gençlerin fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimine zarar verici yayınlara ilişkin bildirimler izlemektedir. Bu doğrultuda, vatandaş bildirimleri ve resen incelemeler kapsamında yürütülen denetim ve yaptırım faaliyetlerinin yanı sıra teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi ve dijital yayıncılık alanını da kapsayacak şekilde aile ve çocuk dostu içeriklerin görünürlüğünü destekleyici uygulamaların sürdürülmesi, koruyucu ve teşvik edici yayıncılık politikalarının etkinliğine katkı sağlayabilecek unsurlar arasında değerlendirilmektedir.

102 Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun 23/3/2026 tarihli ve E-44096195-622.03-133110 sayılı yazısı.
103 Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun 23/3/2026 tarihli ve E-44096195-622.03-133110 sayılı yazısı.
104 Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun 23/3/2026 tarihli ve E-44096195-622.03-133110 sayılı yazısı.

E. Din ve Vicdan Özgürlüğü

Din ve vicdan özgürlüğü, ulusal ve uluslararası düzenlemeler ile koruma altına alınmış temel bir insan hakkıdır. Herkesin vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahip olduğu Anayasa'nın 24'üncü maddesinde hüküm altına alınmıştır. Bu doğrultuda herkesin vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahip olduğu vurgulandıktan sonra 14'üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenlerin serbest olduğu; kimsenin ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamayacağı ve suçlanamayacağı belirtilmiştir. Bunun yanında Anayasa'nın 15'inci maddesinde yer alan ve savaş, seferberlik veya olağanüstü hâllerde milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının kısmen veya tamamen durdurulabileceği veya bunlar için Anayasa'da öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabileceği hükmü; din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya ilişkin öngörülen istisna düzenlemesi gereği uygulanmamaktadır.[105]

AİHS'in *"Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü"* başlıklı 9'uncu maddesinde herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahip olduğu; bu hakkın, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerdiği ifade edilmiştir. Ayrıca din veya inancını açıklama özgürlüğünün sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabileceği belirtilmiştir.[106]

Düşünce, din ve vicdan özgürlüğünün çoğulcu demokratik toplumlar açısından önemi, AİHM tarafından şu şekilde ortaya konulmuştur: *"9'uncu maddede korunan düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, Sözleşme'deki anlamıyla demokratik toplumun temel taşlarından biridir. Bu özgürlük dini boyutuyla, inananların kimliklerini ve yaşam biçimlerini şekillendiren en önemli unsurlardan biri olmanın yanı sıra, aynı zamanda ateistler, agnostikler, septikler ve din karşısında kayıtsız kalanlar için de çok kıymetli bir değerdir. Yüzyıllar süren bir mücadele sonucunda, büyük bir bedelle kazanılan ve demokratik toplumun ayrılmaz bir unsuru olan çoğulculuk da bu özgürlüğe dayanmaktadır."*[107] Din ve vicdan hürriyetinin ihlaline ilişkin AİHM'e yapılan bireysel başvurularda bu yaklaşım benimsenmektedir.

2025 yılında AİHM tarafından din ve vicdan hürriyetine ilişkin 9'uncu madde kapsamında verilen ihlal kararı sayısı 18'dir. Bunların 14'ü Rusya Federasyonu, 1'i

105 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2024 Yılı Raporu, s. 45.

106 A.g.e.

107 AİHM, Korostelev/Rusya, B. No. 2929010/88, 12/5/2020, para. 46-47.

Azerbaycan Cumhuriyeti, 1'i Litvanya, 1'i Ukrayna ve 1'i Romanya aleyhine verilmiştir.[108] Türkiye aleyhine son 5 yıl içerisinde yalnızca 2022 ve 2024 yıllarında din ve vicdan özgürlüğünün ihlal edildiğine yönelik birer karar verilmiş olup 2021, 2023 ve 2025 yıllarında din ve vicdan özgürlüğünün ihlal edildiğine dair karar verilmemiştir.[109]

2025 yılında din ve vicdan özgürlüğü ihlali iddiası ile AYM'ye yapılan bireysel başvuru sayısı 35'tir.[110] Hak ve özgürlüklere göre tasnif edildiğinde 2012-2025 yılları arasında AYM tarafından din ve inanç özgürlüğünün ihlal edildiğine hükmedilen başvuru sayısı 13 olmuştur.[111]

Din, inanç ve mezhep temellerinde ayrımcılık yasağına ilişkin başvuruları incelemek TİHEK'in görev ve yetkileri arasında yer almaktadır. Bu kapsamda 2025 yılında 8'i din, 3'ü inanç ve 1'i mezhep temelinde olmak üzere toplam 12 başvurunun esas incelemesi yapılmıştır. 2025 yılı içerisinde din temelinde 4 adet, inanç temelinde 2 adet ihlal kararı verilmiştir.[112] Örneğin 11/2/2025 tarihli ve 2025/65 sayılı karara konu başvuruda başvuran çocuklarının tesettürlü olmaları sebebiyle site havuzundan faydalanamamasının ayrımcılık yasağı ihlali olduğu gerekçesi ile Kurumumuza başvurmuştur. Yapılan inceleme neticesinde tesettürlü mayo giymenin din ve inanç hürriyetinin dışa vurum biçimini bir başka deyişle dışsal boyutunu oluşturduğu değerlendirilmiş, Çocuk Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme(ÇHS) uyarınca çocuğun dinini veya inancını açıklaması nedeniyle herhangi bir ayrımcılığa tabi tutulmaması gerektiği belirtilmiş ve tesettürlü mayo ile havuza girilmesine yönelik izin vermeme şeklindeki uygulamalar bakımından ayrımcılık yasağı ile eşit muamele ilkesinin ihlal edilmediğinin ispat edilemediği ifade edilerek doğrudan ayrımcılık yapıldığı gerekçesiyle ihlal kararı verilmiştir.[113] Benzer şekilde 8/4/2025 tarihli ve 2025/187 sayılı karara[114] konu başvuru ile 12/3/2025 tarihli ve 2025/153 sayılı karara[115] konu başvuruda da site yönetiminin tesettürlü mayo ile site havuzundan faydalanmaya izin verilmemesi yönündeki uygulamasının din ve inanç temelinde ayrımcılık yasağını ihlal ettiği sonucuna varılmıştır. Bir vatandaşın tesettürlü olması nedeniyle Türkiye Spor Yazarları Derneğine ait tesisteki havuzu kullanmasının engellendiğine dair basına yansıyan haberler neticesinde Kurum tarafından resen inceleme kararı alınmıştır. Bu kapsamda

108 AİHM, "2025 Yılı Raporu", *https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/annual-report-2025-eng*, (E.T. 11/5/2026).

109 AİHM, "2025 Yılı Raporu", *https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/annual-report-2025-eng*, (E.T. 11/5/2026).

110 Anayasa Mahkemesinin 13/3/2026 tarihli ve 82511857-2026/E.14/1293 sayılı yazısı.

111 Anayasa Mahkemesi, "Bireysel Başvuru İstatistikleri", *https://www.anayasa.gov.tr/tr/istatistikler/bireysel-basvuru-istatistikleri/5/*, (E.T. 13/5/2026).

112 Bir başvuruda birden fazla ayrımcılık temeli ileri sürülebildiği gibi Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu tarafından birden fazla ayrımcılık temeli ile ilişkili olarak karar verilebilmektedir.

113 TİHEK, B. No: 2024/1675, K. No: 2025/65, 11/2/2025; *https://www.tihek.gov.tr/public/images/kararlar/aznvhm.pdf*, (E.T. 27/7/2026).

114 TİHEK, B. No: 2024/1637, K. No: 2025/187, 8/4/2025; *https://www.tihek.gov.tr/public/images/kararlar/861yoq.pdf*, (E.T. 27/7/2026).

115 TİHEK, B. No: 2024/1542, K. No: 2025/153, 12/3/2025; *https://www.tihek.gov.tr/public/images/kararlar/n9bekt.pdf*, (E.T. 27/7/2026).

yapılan inceleme neticesinde 4/9/2025 tarihli ve 2025/600 sayılı karar[116] ile; kişinin inancını dışa vurma biçimlerinden biri olan kıyafet tercihi sebebiyle sunulan hizmetten yararlanmasının engellenerek din ve inanç temellerinde farklı muameleye maruz bırakıldığı değerlendirilmiş ve idari para cezası uygulanmasına karar verilmiştir.

Özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilerin din ve vicdan özgürlüğü hakkının garanti altına alınması bu hak çerçevesinde gerekli düzenlemelerin yapılmasını gerektirmektedir. 2025 yılı itibarıyla ceza infaz kurumlarında çalışan din görevlisi sayısı 927'dir. Denetimli serbestlik müdürlüklerinde ise 175 din görevlisi görev yapmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından sosyal hizmet kurumlarında yürütülen *Değerler Eğitimi Projesi* kapsamında çocuklara yönelik gerçekleştirilen 17.995 faaliyetle 90.425 çocuğa ulaşılmış, huzurevlerinde ve kadın konukevlerinde verilen eğitimlerle birlikte 160.000'i aşkın kişiye eğitim desteği sunulmuştur.[117]

Din ve inanç özgürlüğü kapsamında üzerinde durulması gereken konulardan biri de son yıllarda giderek artan ve küresel bir soruna dönüşen İslam karşıtlığıdır. İslam karşıtlığı yalnızca Batı toplumlarında değil Müslüman toplumlarda da görülmektedir.[118] 2025 yılında ülkemizde de bazı İslam karşıtı eylemler meydana gelmiştir. Örneğin Mayıs ayında Hatay'ın Erzin ilçesinde bir ortaokulda öğrenim gören 11 yaşındaki başörtülü öğrencinin ders sırasında öğretmeni tarafından başörtüsü nedeniyle hakarete uğradığı iddiaları basında yer almıştır.[119] Haziran ayında ise Denizli'de bir halk otobüsünde yaşanan bir tartışma esnasında tesettürlü bir kadına *"Bu ülkeden defolun"* diyerek fiziksel ve sözlü saldırıda bulunulduğu kamuoyuna yansımıştır.[120] 2025 yılında İstanbul Saraçhane'de gerçekleşen eylemlerde Şehzadebaşı Camisi ve haziresine zarar verildiği de basına yansımıştır.[121]

2025 yılında sosyal medya platformları üzerinden işlenen suçlarla ilgili olarak; 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK)'nin *"Halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama"* başlıklı 216'ncı maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan dini değerlere hakaret suçu kapsamında 302, *"Nefret ve ayrımcılık"* başlıklı 122'nci maddesinde yer alan nefret ve ayrımcılık suçu kapsamında ise 13 sosyal medya hesabı hakkında işlem başlatılmıştır.

116 TİHEK, K. No: 2025/600, 4/9/2025 (Resen İnceleme); *https://www.tihek.gov.tr/public/images/kararlar/ulvc8t.pdf*, (E.T. 27/7/2026).

117 Diyanet İşleri Başkanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-30339839-402.08.01-7527040 sayılı yazısı.

118 TİHEK, Nefret Söylemi ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele Bağlamında Ayrımcılık Yasağı İlkesi ve Eşitlik Kurumlarının Rolü, Ankara, 2023, s. 43.

119 TİHEK, "Hatay'da Bir Öğretmenin Öğrencisine Başörtüsü Nedeniyle Hakaret Ettiği İddiasına İlişkin Basın Açıklaması", *https://www.tihek.gov.tr/hatayda-bir-ogretmenin-ogrencisine-basortusu-nedeniyle-hakaret-ettigi-iddiasina-iliskin-basin-aciklamasi*, (E.T. 21/5/2026).

120 TİHEK, "Tesettürlü Bir Kadına Tesettürü Nedeniyle Yapıldığı İddia Edilen Fiziksel ve Sözlü Saldırı Hakkında Basın Açıklaması", *https://www.tihek.gov.tr/tesetturlu-bir-kadina-tesetturu-nedeniyle-yapildigi-iddia-edilen-fiziksel-ve-sozlu-saldiri-hakkinda-basin-aciklamasi*, (E.T. 21/5/2026).

121 Anadolu Ajansı, "İstanbul Valisi Gül, izinsiz gösterilerde zarar gören camide incelemede bulundu", *https://www.aa.com.tr/tr/gundem/istanbul-valisi-gul-izinsiz-gosterilerde-zarar-goren-camide-incelemede-bulundu/3518484*, (E.T. 11/9/2026).

Konuya ilişkin olarak Adalet Bakanlığı tarafından din ve vicdan özgürlüğünün ihlaline sebep olan İslam karşıtı eylemler hakkında TCK'de yer alan nefret ve ayrımcılık temelli olduğu değerlendirilen suçların soruşturmalarının etkin bir şekilde yürütülmesine ilişkin gerekli tedbirlerin alınması ile soruşturma iş ve işlemlerinde AYM ve AİHM'in konuya ilişkin kararlarının göz önünde bulundurulması yönünde gayret gösterildiği bildirilmiştir.[122]

Farklı kültürlerin uyumsuzluğu ve birbirine tehdit oluşturduğu fikrine dayalı bir kavram olan İslam karşıtlığı, Batı'nın kimlik koruma refleksiyle pekiştirilmiş bir dışlama mekanizmasına dönüşmenin ötesinde günümüzde dijitalleşmeyle birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Dijital dünyada İslam karşıtlığı çevrimiçi platformlarda Müslümanlara yönelik nefret söylemi, dezenformasyon ve ayrımcılık pratikleri ile kendini göstermektedir.[123]

Batı'da derin tarihsel ve kültürel köklere sahip bir kültürel ırkçılık biçimi olan İslam karşıtlığı, günümüzde ülkemizde de gerek ana akım ve gerek underground sosyal medya mecralarında belirgin hâle gelmiştir. Yapılan analizler İslam karşıtı eğilimlerin sosyal medya alanında gerçek hayatla örtüşmeyecek derecede görünür olduğunu göstermektedir.[124]

Çeşitli analizler, sosyal medya mecralarında İslam karşıtı söylemlerin bireysel tepkilerden ibaret olmadığını ve örgütlü çevrimiçi topluluklar tarafından sistematik bir şekilde yaygınlaştırıldığını göstermektedir. Algoritmaların kutuplaştırıcı etkisi İslam karşıtı içeriklerin görünürlüğünü artırmakta; provokatif ve alaycı içeriklerin daha fazla etkileşim alması ve görünürlük kazanması hem siyasi kazanç sağlama hem de yüksek gelir elde etme motivasyonu ile hareket eden kullanıcıları bu yönde teşvik etmekte; bu durum toplumsal fay hatlarını tetikleyen yanlış bilgilendirmelere ve manipülasyonlara kapı aralamakta; anonimlik kullanıcıları söylemlerde sınırları aşan bir sertliğe ulaştırmakta ve bu durum nefret söylemlerinin normalleşmesine sebebiyet vermekte; içerik moderasyonu politikalarının (bazen istemli olarak) yetersizliği, faile ulaşma bağlamında birçok engelin bulunması, hukuki süreçlerin uzunluğu, cezai yaptırımların yeterince caydırıcı olmaması ve yaptırımsızlık algısı kullanıcıları İslam karşıtı davranışlar konusunda daha da cesaretlendirmekte; sonuç olarak sosyal medya, blog ve forumlar gibi dijital platformların kontrolsüz yapısı İslam karşıtı söylemlerin hızla yayılmasını ve geniş kitlelere ulaşmasını kolaylaştırmaktadır.[125]

122 Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğünün 13/3/2026 tarihli ve E-19120602-[659-0446-2026]-1147/18489 sayılı yazısı.

123 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2024 Yılı Raporu, s. 47.

124 A.g.e, s. 48.

125 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2024 Yılı Raporu, s. 49.

Çevrimiçi ortamlar da dahil olmak üzere İslam karşıtı eylemler, ülke dışında yaşayan vatandaşları etkilemektedir. Temel Haklar Ajansının 2024 Temel Haklar Raporu'nda 7/10/2023 sonrasında YouTube platformunda dünya genelinde Müslüman karşıtı yorumlarda 43 kat artış tespit edildiğine yer verilmiştir.[126] 2025 Temel Haklar Raporu'nda da AB'de Müslüman düşmanlığının artış gösterdiği belirtilmiştir.[127] Son Avrupa Parlamentosu seçimlerinde Müslüman karşıtı söylemlerin çevrimiçi ortamlarda artarak siyasi kutuplaşma ve siyasi şiddet eylemlerine sebep olduğu vurgulanmıştır. Raporda AB üyesi ve Avrupa Komisyonu üyesi devletlere nefret içeren eylemlerin önlenmesi için gerekli yasal tedbirlerin alınması tavsiye edilmiştir.[128] Çevrimiçi ortamlarda artarak kendini gösteren İslam karşıtı eylemlerle etkin şekilde mücadele edilmesi önemlidir. Bu kapsamda çevrimiçi ortamlarda gerçekleştirilen İslam karşıtı eylemler hakkında hukuki düzenlemelerin ve uygulamaların gözden geçirilmesi ve nefret söylemiyle mücadele için stratejiler geliştirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

2025 yılı içerisinde Avrupa'da yaşayan Türk vatandaşlarına yönelik İslam karşıtı, ayrımcı ve ırkçı eylemler önceki yıllarda olduğu gibi devam etmiştir. Bu eylemler genel olarak Müslümanlara yönelik nefret söylemi, ibadet yerlerine yönelik saldırılar, başörtülü kadınlara yönelik sözlü veya fiziksel tacizler, kamu hizmetlerine erişimde ayrımcı uygulamalar ve aşırı sağ gruplar tarafından gerçekleştirilen provokatif eylemler şeklinde ortaya çıkmıştır. Avrupa'da bazı ülkelerde camilere yönelik saldırılar ve vandalizm olayları yaşanmıştır. Bu kapsamda cami duvarlarına nefret içerikli yazılar yazılması, ibadet yerlerine zarar verilmesi ve Müslüman toplulukları hedef alan tehdit içerikli mesajların yayılması gibi olaylar rapor edilmiştir. 2025 yılında Avrupa'da yaşanan İslam karşıtı eylemler arasında Kur'an-ı Kerim'e yönelik provokatif gösteriler de dikkat çekmiştir. Bazı aşırı sağ gruplar tarafından gerçekleştirilen bu tür eylemler, Müslüman topluluklar üzerinde ciddi bir rahatsızlık ve güvenlik endişesi oluşturmuştur. Ayrıca bazı Avrupa ülkelerinde siyasi söylem ve medya içeriklerinde Müslümanlara yönelik olumsuz ve genelleyici ifadelerin artması da İslam karşıtlığı tartışmalarını güçlendiren unsurlar arasında yer almıştır. Bu tür söylemler toplumsal önyargıları artırarak ayrımcı tutumların yaygınlaşmasına zemin hazırlamaktadır.[129]

Yurt dışında dijital mecralarda gerçekleşenler de dahil olmak üzere Türk vatandaşları, soydaş topluluklar ve Müslüman toplum üyelerine yönelik her türlü nefret söylemi ve İslam karşıtı eyleme karşı Dışişleri Bakanlığı nezdinde ilgili ülkedeki dış temsilcilikler aracılığıyla diplomatik girişimlerde bulunulmaktadır. Bu çerçevede eylemin gerçekleştiği ülkede gerekli iç hukuk düzenlemelerinin yapılarak sorumluların/faillerin

126 Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, "2024 Temel Haklar Raporu", *https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2024-fundamental-rights-report-2024_en.pdf, s. 9.*, (E.T.13/5/2026).

127 Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, "2025 Temel Haklar Raporu, *https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2025-fundamental-rights-report-2025_en.pdf s. 6.*, (E.T.13/5/2026).

128 A.g.e., s. 46.

129 Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının 13/3/2026 tarihli ve E-16667306-102-342098 sayılı yazısı.

cezai müeyyideye tabi tutulmaları yönündeki talep ve beklentiler mümkün olan tüm diplomatik platformlarda gündeme getirilmektedir.[130]

Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarına yönelik gerçekleştirilen İslam karşıtlığı ve nefret söylemi eylemlerine yönelik Dışişleri Bakanlığı nezdindeki dış temsilciliklere yapılan başvurular yazılı olarak kurumsal veri tabanına eylemin türü (fiziki, sözlü, yazılı vd.), eylemin hangi hedef/lere (vatandaşlar, Kur'an-ı Kerim, camiler, kurum/kuruluşlar vd.) ilişkin olduğu gibi kriterler sınıflandırılarak işlenmektedir.[131] Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından da yurt dışında gerçekleşen İslam karşıtı eylemler takip edilmektedir. Bu kapsamda 2025 yılında yurt dışında yaşanılan her türlü İslam karşıtı, ayrımcı ve ırkçı eylem büyükelçilikler ve başkonsolosluklar bünyesinde görev yapan din hizmetleri müşaviri ve ataşeleri tarafından takip edilerek raporlanmıştır. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürlüğünce yıllık bazda yaşanılan tüm olayların sayısal verileri tutulmakta ve hizmete özel olarak üst makamlara arz edilmektedir.[132]

Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları ile soydaş topluluklara yönelik İslam karşıtlığı, ayrımcılık ve ırkçılık eylemlerinin izlenmesi, ihbarların değerlendirilmesi ve gerekli girişimlerin yapılması amacıyla Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından da çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Bu çerçevede 2018 yılından itibaren Yurt Dışındaki Türk Varlığını Hedef Alan Saldırılar Raporu yayımlanmaktadır. Ayrıca çevrimiçi şikayetler için 2022 yılında kurulan Nefret Suçları ve Ayrımcılıkla Mücadele Portalı aracılığıyla İslam karşıtlığı, ayrımcılık ve ırkçılık eylemleri takip edilmektedir. İhbar edilen İslam karşıtlığı ve ayrımcılık vakaları ihbarın mahiyetine göre dış temsilciliklere bildirilmekte ve aynı zamanda kurumsal veri tabanlarında kayıt altına alınmaktadır.[133]

Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının İslam karşıtı eylemleri bildirebileceği birden fazla ihbar ve şikâyet mekanizması bulunmaktadır. Bu durum, uygulamada farklılıklara sebebiyet verebileceği gibi söz konusu mekanizmalara erişimde belirsizliğe sebep olabilmektedir. İhbar ve şikâyetlerin farklı kurumlar tarafından alınması, ihbar ve şikâyetlere yönelik bütüncül veri tutulmasını engellemektedir. Yurt dışında gerçekleşen İslam karşıtı eylemlere ilişkin veri bütünlüğünün sağlanması ile ihbar ve şikâyet mekanizmalarının bütüncül bir yapıda toplanmasının söz konusu eylemlerin takibini kolaylaştıracağı değerlendirilmektedir. Bu alanda çalışma yürüten kurum ve kuruluşlar için ortak bir veri ağı kurularak güncel verilerin toplanmasıyla veri bütünlüğünün sağlanması ve konu hakkında ihbar ve şikâyetlere ilişkin prosedürlerin tek tipleştirilerek bu mekanizmalara erişimin kolaylaştırılması gerekmektedir.

130 Dışişleri Bakanlığının 27/3/2026 tarihli ve E-23008822-340.06-29575785 sayılı yazısı.
131 Dışişleri Bakanlığının 27/3/2026 tarihli ve E-23008822-340.06-29575785 sayılı yazısı.
132 Diyanet İşleri Başkanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-30339839-402.08.01-7527040 sayılı yazısı.
133 Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının 13/3/2026 tarihli ve E-16667306-102-342098 sayılı yazısı.

Yurt dışında dijital ortamlarda gerçekleşen İslam karşıtı eylemler de dahil olmak üzere tüm nefret söylemi ve İslam karşıtı eylemlere karşı birçok Kurum ve kuruluş önemli çalışmalar yürütmektedir. Söz konusu çalışmaların kurumlar arası iş birliği ve diyaloğun artırılarak sürdürülmesi önem arz etmektedir. İslam karşıtı ve nefret söylemi içeren eylem ve yaklaşımlara karşı vatandaşların korunması için gerekli düzenleme ve politikaların oluşturulması ve hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda İslam karşıtlığı alanında yürütülen çalışmaların dağınık ve geçici olmaktan çıkarılarak bütüncül, sürdürülebilir, ölçülebilir ve sonuç odaklı hâle getirilmesi için güçlü hukuki zemine sahip bir *İslam Karşıtlığı ile Mücadele Eylem Planı* oluşturulması gerekmektedir.

F. İfade ve Toplanma ile Örgütlenme Özgürlüğü

İfade özgürlüğü, kişilerin düşünce ve kanaatlerini sözlü, yazılı ya da başka bir yolla özgürce açıklama ya da açıklamama, bilgi alma ve fikirlerini yayma haklarını içermektedir.[134] Bu özgürlük demokratik toplumların temel yapı taşlarından biri olarak kabul edilmektedir.[135]

İfade özgürlüğü Anayasa'nın *"Düşünce ve kanaat hürriyeti"* başlıklı 25'inci maddesinde koruma altına alınmıştır. Buna göre;

> "Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir.
>
> Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz."

AİHS'in *"İfade özgürlüğü"* başlıklı 10'uncu maddesine göre *"Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar."*

AİHM tarafından Türkiye hakkında bütün hak ve özgürlük kategorilerinde; 2020 yılında 85, 2021 yılında 76, 2022 yılında 73, 2023 yılında 72 ve 2024 yılında 67 ihlal kararı verilmiştir. AİHM 2025 yılında Türkiye hakkında toplam 9.865 başvuruyu sonuçlandırmıştır. Bu başvuruların 66'sında ihlal kararı verilmiştir. İhlal kararı sayıları incelendiğinde Türkiye hakkında 2025 yılında verilen ihlal karar sayısının bir önceki yıla göre yaklaşık olarak

134 TİHEK, Nefret Söylemi ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele Bağlamında Ayrımcılık Yasağı İlkesi ve Eşitlik Kurumlarının Rolü, s. 49.

135 Avrupa Konseyi, "Freedom of Expression", *https://www.coe.int/pt/web/freedom-expression*, (E.T. 18/5/2026).

%1,49 oranında azaldığı görülmektedir. AİHM'in 2025 yılında Türkiye'ye yönelik olarak vermiş olduğu ihlal kararlarından 5'i ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine ilişkindir.[136]

Son beş yılda AİHM tarafından ifade özgürlüğüne yönelik olarak Türkiye hakkında verilen ihlal kararlarına ilişkin sayılar ise şu şekildedir:[137]

Yıl	İhlal Sayısı
2021	41
2022	8
2023	10
2024	15
2025	5
Toplam	**79**

Tablo 3: AİHM Tarafından İfade Özgürlüğüne Yönelik Olarak Türkiye Hakkında Verilen İhlal Kararı Sayıları

Yukarıdaki tablo incelendiğinde; 2024 yılında 15 olan ihlal sayısının 2025 yılında 5'e gerilemesi ifade özgürlüğünün ihlaline ilişkin karar sayısında bir önceki yıla göre ciddi bir düşüş yaşandığını göstermektedir.[138] Bunun yanı sıra 2025 yılında AİHM tarafından verilen ihlal kararı sayısı son 5 yılın en düşük değeridir.

AYM'nin bireysel başvurular kapsamındaki istatistiklerine göre 2025 yılında AYM'ye 64.321 tane bireysel başvuru yapılmış, aynı yıl AYM tarafından 71.175 başvuru sonuçlandırmıştır.[139] AYM 23/9/2012-31/12/2025 tarihleri arasında ifade özgürlüğünün ihlaline yönelik olarak 4.896 karar vermiştir. Tüm hak kategorilerine ilişkin ihlal kararı sayıları dikkate alındığında ifade özgürlüğüne ilişkin ihlal kararları %5,8'lik bir orana sahiptir.[140]

2025 yılı içinde ifade özgürlüğünün korunmasına yönelik uygulamaların güçlendirilmesi amacıyla yargı mensuplarına yönelik eğitim faaliyetleri sürdürülmüştür. Bu kapsamda ifade özgürlüğüne ilişkin olarak toplam 2414 hâkim, savcı aday ve yardımcısına eğitim

136 Adalet Bakanlığı, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2025 Yılı İstatistikleri Değerlendirme Notu", s.1-5, *https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/20260206172454074Avrupa%20%C4%B0nsan%20Haklar%C4%B1%20Mahkemesi%202025%20Y%C4%B1l%C4%B1%20%C4%B0statistikleri%20De%C4%9Ferlendirme%20Notu.pdf*, (E.T. 18/5/2026).

137 Adalet Bakanlığı, "İstatistikler", *https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10*,(E.T. 18/5/2026).

138 Adalet Bakanlığı, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2025 Yılı İstatistikleri Değerlendirme Notu", s.1-5, *https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/20260206172454074Avrupa%20%C4%B0nsan%20Haklar%C4%B1%20Mahkemesi%202025%20Y%C4%B1l%C4%B1%20%C4%B0statistikleri%20De%C4%9Ferlendirme%20Notu.pdf*, (E.T. 18/5/2026).

139 Anayasa Mahkemesi, 2025 Yılı Yıllık Rapor, Ankara, s. 254, *https://www.anayasa.gov.tr/media/10183/yillik-rapor-2025.pdf*, (E.T. 18/5/2026).

140 Anayasa Mahkemesi, "Bireysel Başvuru İstatistikleri", *https://www.anayasa.gov.tr/tr/istatistikler/bireysel-basvuru-istatistikleri/10/*, (E.T. 18/5/2026).

verilmiştir.[141] İfade özgürlüğünün daha etkin korunması için başlatılan soruşturma ve kovuşturmalarda tutuklama ve adli kontrol gibi tedbirlerin son çare olarak uygulanmasına yönelik uygulama birliğinin güçlendirilmesi ve bu konuda yargı mensuplarına yönelik rehberlik ve eğitim faaliyetleri çalışmalarının gerçekleştirilmesi önemli görülmektedir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, ifade özgürlüğünün toplu ve barışçıl bir şekilde dışa vurumu niteliğindedir. Anayasa'da *"Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı"* 34'üncü maddede şu şekilde düzenlenmiştir:

> *"Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.*
>
> *(...)"*
>
> Toplantı ve dernek kurma özgürlüğü AİHS'te şu şekilde düzenlenmiştir:
>
> *"Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir.*
>
> *Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz..."*

Toplantı ve dernek kurma özgürlüğüne ilişkin AİHM istatistikleri incelendiğinde 2025 yılı içerisinde AİHS'in 11'inci maddesi kapsamında Türkiye aleyhine ihlal kararı verilmediği görülmektedir. Bu maddeye ilişkin 2023 yılında 16, 2024 yılında ise 6 ihlal kararı verildiği dikkate alındığında yıllara yayılan düşüş eğiliminin devam ettiği görülmektedir.[142] Son beş yılda AİHM tarafından toplantı ve dernek kurma özgürlüğüne yönelik olarak Türkiye hakkında verilen ihlal kararlarına ilişkin sayılar ise şu şekildedir:

141 Türkiye Adalet Akademisi'nin 10/3/2026 tarihli ve E-91902649.045-117/443 sayılı yazısı.

142 Adalet Bakanlığı, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2025 Yılı İstatistikleri Değerlendirme Notu", s.1-5, *https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/20260206172454074Avrupa%20%C4%B0nsan%20Haklar%C4%B1%20Mahkemesi%202025%20Y%C4%B1l%C4%B1%20%C4%B0statistikleri%20De%C4%9Ferlendirme%20Notu.pdf*, (E.T. 20/5/2026).

Yıl	İhlal Sayısı
2021	3
2022	6
2023	16
2024	6
2025	0
Toplam	**31**

Tablo 4: AİHM Tarafından Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğüne Yönelik Olarak Türkiye Hakkında Verilen İhlal Kararı Sayıları[143]

AYM'nin toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlaline yönelik karar verdiği bireysel başvurular incelendiğinde 23/9/2012-31/12/2025 tarihleri arasında 1.747 tane ihlal kararı verildiği görülmektedir. Tüm hak kategorilerine ilişkin ihlal kararları sayısı incelendiğinde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme özgürlüğüne ilişkin ihlal kararlarının %2,5'lik bir orana sahip olduğu görülmektedir.[144]

İçişleri Bakanlığı verilerine göre Türkiye'de 2025 yılında 33.752.175 kişinin katılımıyla 88.367 eylem/etkinlik düzenlenmiş, bunlardan 692'si kanuna aykırı olarak değerlendirilmiş ve 303'üne müdahalede bulunulmuştur.[145]

2025 yılında 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu kapsamında bir önceki yıldan devreden ve yıl içinde olmak üzere Cumhuriyet başsavcılıklarında soruşturma evresinde bulunan toplam 4.001 dosya, 14.060 şüpheli ve 18.175 suç bulunmaktadır.[146] Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu kapsamında suça sürüklenen çocuklara ilişkin olarak ise 2025 yılında bir önceki yıldan devreden ve yıl içinde olmak üzere Cumhuriyet başsavcılıklarında soruşturma evresinde bulunan toplam 248 dosya, 648 suça sürüklenen çocuk ve 824 suç bulunmaktadır.[147]

2911 sayılı Kanun kapsamında 2025 yılında soruşturma evresinde karara bağlanan dosya, şüpheli ve suç sayıları ise şu şekildedir: [148]

143 Adalet Bakanlığı, "Yıllara Göre AİHS 11. madde İhlâl Sayıları Dağılımı" *https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/20260206175007388819-YILLARA%20G%C3%96RE%20A%C4%B0HS%2011.%20MADDE%20%C4%B0HL%C3%82L%20SAYILARI%20DA%C4%9EILIMI.pdf*, (E.T. 18/5/2026).

144 Anayasa Mahkemesi, "Bireysel Başvuru İstatistikleri", *https://www.anayasa.gov.tr/tr/istatistikler/bireysel-basvuru-istatistikleri/10/*, (E.T. 20/5/2026).

145 İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğünün 31/3/2026 tarihli ve E¬22659617¬804.01¬13127 sayılı yazısı.

146 Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri (Justice Statistics) 2025, Ankara, 2026, s. 88.

147 A.g.e., s. 91.

148 A.g.e., s. 89.

	Dosya	Şüpheli	Suç
Kovuşturmaya Yer Olmadığı	877	2536	2773
Kamu Davası Açılan	651	4035	5304
Diğer Kararlar	153	1416	1714
TOPLAM	**1681**	**7987**	**9791**

Tablo 5: 2911 Sayılı Kanun Kapsamında 2025 Yılında Soruşturma Evresinde Karara Bağlanan Dosya, Şüpheli ve Suç Sayıları

2911 sayılı Kanun kapsamında 2025 yılında soruşturma evresinde karara bağlanan dosya, suça sürüklenen çocuk ve suç sayıları şu şekildedir: [149]

	Dosya	Suça Sürüklenen Çocuk	Suç
Kovuşturmaya Yer Olmadığı	43	142	148
Kamu Davası Açılan	89	203	289
Diğer Kararlar	12	21	26
TOPLAM	**144**	**366**	**463**

Tablo 6: 2911 Sayılı Kanun Kapsamında 2025 Yılında Soruşturma Evresinde Karara Bağlanan Dosya, Suça Sürüklenen Çocuk ve Suç Sayıları

2025 yılı için 2911 sayılı Kanun kapsamında ceza mahkemelerine bir önceki yıldan devreden ve yıl içinde açılan olmak üzere toplam 2.663 dosya ve dosyalar kapsamında 12.387 sanık ve 18.189 suç bulunmaktadır.[150]

2911 sayılı Kanun kapsamında suç karar türüne göre ceza mahkemelerinde dosya, sanık ve suç sayıları ise şu şekildedir: [151]

	Dosya	Sanık	Suç
Mahkûmiyet	234	502	579
Beraat	427	2.674	2.947
Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması	203	573	631
Diğer Kararlar	355	964	1.299
TOPLAM	**1.219**	**4.713**	**5.456**

Tablo 7: 2911 Sayılı Kanun Kapsamında Suç Karar Türüne Göre Ceza Mahkemelerinde Dosya, Sanık ve Suç Sayıları

149 A.g.e., s. 92.
150 A.g.e., s. 116.
151 A.g.e., s. 118.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının demokratik toplum düzeninin temel unsurlarından biri olarak etkin şekilde kullanılabilmesini sağlamak amacıyla mevzuat uygulamaları, kolluk faaliyetleri, eğitim çalışmaları ve kurumsal denetim mekanizmaları güçlendirilmektedir. Bunun yanı sıra toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin uygulamalarda hukuka uygunluk, ölçülülük ve insan haklarına saygı ilkeleri doğrultusunda çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Bu doğrultuda bahsi geçen ilkelere ilişkin uygulamada yeknesaklığı sağlayacak standartların ve eğitim programlarının yaygınlaştırılması mümkündür.

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin idari kararlar ile kolluk müdahalelerinin hukuka uygun şekilde yürütülmesinin sağlanmasına yönelik olarak İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığı tarafından denetim ve rehberlik faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Denetimlerde, idari işlemler ile kolluk uygulamalarının hukuka uygunluk, ölçülülük ve gereklilik ilkelerine uygun biçimde yürütülüp yürütülmediğinin incelendiği; denetimler vesilesiyle mülki idare amirleri ile kolluk personelinin görev ve yetkilerini mevzuata uygun şekilde kullanmalarına yönelik farkındalığın artırılmasına katkı sağlanmasının amaçlandığı bildirilmiştir. Ayrıca teftiş faaliyetleri sonucunda hazırlanan raporlarla uygulamaya ilişkin tespitlerin ortaya konulduğu ve idari süreçlerin geliştirilmesine yönelik hususların ilgili birimlere iletildiği belirtilmiştir. Bunun yanında Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığı bünyesinde görev yapan mülkiye müfettişleri tarafından EGM ve Jandarma Genel Komutanlığı personeli ile mülki idare amirlerine yönelik düzenlenen eğitim programlarında toplantı ve gösteri yürüyüşleri mevzuatı ve uygulamalarına ilişkin eğitim desteği sunulmuştur.[152]

Kolluk personelinin toplumsal olaylara müdahale süreçlerinde insan hakları standartlarına uygun hareket etmesini sağlamak amacıyla 2025 yılında hizmet içi eğitim faaliyetleri de gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Güvenlik Eğitim Akademisi Şube Müdürlüğünce toplumsal olaylara müdahalede görevlendirilen kolluk personeline yönelik İnsan Hakları, Toplumsal Olaylarda Müzakere, Kitle Psikolojisi, Toplumsal Olaylara Müdahale Esasları, Orantılı Güç Kullanımı ve Öfke Kontrolü konuları başta olmak üzere eğitimler verilmiştir. Ayrıca İçişleri Bakanlığı bünyesinde görevli personelin değişen koşullara uyum sağlaması, hizmet alanındaki yenilikler doğrultusunda bilgi ve uygulama kapasitesinin geliştirilmesi amacıyla hizmet içi eğitim faaliyetleri yürütülmüştür. Bu kapsamda teşkilat genelinde yüz yüze ve uzaktan eğitim yöntemleriyle gerçekleştirilen Orantılı Güç Kullanımı eğitimleri kapsamında 2025 yılında toplam 137.448 personele eğitim verilmiştir.[153]

152 İçişleri Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığının 1/4/2026 tarihli ve E22659617804.0113127 sayılı yazısı.

153 İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğünün 31/3/2026 tarihli ve E-22659617-804.01-13127 sayılı yazısı.

G. Çalışma Hakkı

Sosyal devlet ilkesinin gerekliliklerinden biri olan çalışma hakkı, kişinin ekonomik ve sosyal varlığını geliştirmesini temin eden, ulusal ve uluslararası düzlemde tanınan temel bir insan hakkıdır. Bu bağlamda çalışma hakkı; herkesin yaşamını sürdürmeye yetecek bir iş ve gelire sahip olması, onurunu koruyacak ve kişiliğinin gelişmesine olanak sağlayacak bir toplumsal düzende yaşaması olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu tanımlama çerçevesinde çalışma hakkının; iş güvenliği hakkı, iş yerlerinin çalışma ve sağlık koşullarına uygun olmasını isteme hakkı, çalışma sürelerinin uygun ölçülerde tutulmasını isteme hakkı, adil ücret hakkı, ücretli tatil hakkı, dinlenme hakkı, boş zaman bulabilme hakkı, yaşına, gücüne ve cinsiyetine uygun işlerde çalıştırılmayı isteme hakkı, sosyal güvenlik hakkı ve vergide adalet gibi çalışma hayatına ilişkin birçok hakkı bünyesinde barındırdığı ifade edilmektedir.[154]

Türkiye açısından bu hak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda sosyal devlet ilkesi çerçevesinde çalışma ve sözleşme hürriyeti (m. 48), çalışma hakkı ve ödevi (m. 49), çalışma şartları ve dinlenme hakkı (m. 50), zorla çalıştırma yasağı (m. 18), sendika kurma hakkı (m. 51) ile toplu iş sözleşmesi hakkı (m. 53) başta olmak üzere temel hak ve özgürlükler sistemi içinde güvence altına alınmıştır. Çalışma hakkına ilişkin uluslararası standartlar da ulusal hukuk sisteminde yorum ve uygulama açısından doğrudan belirleyici bir öneme sahiptir. Bu nedenle Türkiye'nin çalışma hakkı bağlamında taraf olduğu sözleşmelerin iç hukuktaki yansımalarının ele alınması önem arz etmektedir. Ülkemiz, çalışma hakkı ve çalışma yaşamında temel haklar alanında uluslararası normatif çerçeveyi destekleyen çok sayıda uluslararası sözleşme ve belgeye taraftır. Bu durumun ilgili alandaki yükümlülüklerin ve standartların ulusal düzeyde benimsenmesine katkı sağladığı değerlendirilmektedir. Uluslararası çalışma standartlarının belirlenmesi, politika geliştirilmesi ve kadınlar ile erkekler için insana yakışır iş olanaklarının teşvik edilmesi amacıyla faaliyet gösteren Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun toplam 59 Sözleşmesi Türkiye tarafından onaylanmıştır. Onaylanan bu sözleşmelerin 52'si yürürlüktedir. Ülkemiz 10 temel ILO Sözleşmesinin tamamını ve 4 öncelikli yönetişim sözleşmesinin 3'ünü onaylamıştır.[155]

Çalışma hakkı açısından politika belgeleri de önem arz etmektedir. 2025 yılında çalışma yaşamının farklı boyutlarını etkileyen sektörel, teknik ve uygulamaya yönelik politika düzenlemeleri hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda işlerin geleceğini gözeten ve istihdamı destekleyen ileriye dönük politikalar geliştirmeyi ve iş gücü piyasalarındaki yapısal sorunları çözerek istihdam oranını yükseltmeyi amaçlayan ve ÇSGB tarafından On İkinci Kalkınma Planı esas alınarak 2025-2028 dönemi için hazırlanan yeni Ulusal İstihdam Stratejisi (UİS) 1/2/2025 tarihinde yürürlüğe girmiştir. UİS kapsamında "İş Gücü

154 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2024 Yılı Raporu, Ankara, 2026, s. 50.

155 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 6/4/2026 tarihli ve E-54723196-804.01-598743 sayılı yazısı.

Piyasalarında Yeşil ve Dijital Dönüşüm ile Beceri Uyumunun Geliştirilmesi", "Kapsayıcı İstihdamın Geliştirilmesi", "Sosyal Koruma-İstihdam İlişkisinin Güçlendirilmesi" ve "Kırsal Bölgelerde Sürdürülebilir İstihdamın Geliştirilmesi" olmak üzere 4 temel politika alanı belirlenmiştir.[156]

Bu politika alanları kapsamında yürütülen çalışmaların sonuçlarının değerlendirilmesinde istihdam, işsizlik ve iş gücüne katılım verileri önemli göstergelerdir. TÜİK'in Hanehalkı İşgücü Araştırması sonuçlarına göre; 15 ve daha yukarı yaştaki kişilerde işsiz sayısı 2025 yılında bir önceki yıla göre 147.000 kişi azalarak 2.966.000 kişi olmuştur. İşsizlik oranı ise 0,4 puan azalarak %8,3 seviyesinde gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı erkeklerde %6,8 iken kadınlarda %11,3 olarak tahmin edilmiştir.[157] Ülkemizde genç işsizliği oranları yetişkin işsizliği oranlarının üzerinde seyretmektedir. 2024 yılında 15-24 yaş genç işsizliği oranı %16,3 iken bu oran 2025 yılında %15,3'e düşmüştür. Bununla birlikte 2024 yılında ev genci/NEET gençlerin oranı %22,9 iken 2025 yılında bu oran %23,3'e yükselmiştir.[158] Bu nedenle, NEET oranının azaltılması amacıyla ev gençlerine yönelik temel ve mesleki becerileri geliştirme programlarının, staj ve iş gücü piyasasına geçiş desteklerinin yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

İŞKUR'un 2025 yılı temel verilerine göre İŞKUR vasıtasıyla iş arayan 1.478.405 kişi işe yerleştirilmiştir. İşe yerleştirilenlerin 573.763'ünü kadınlar, 904.642'sini erkekler oluşturmaktadır.[159] Ayrıca 2025 yılında işsizlik ödeneğine yaklaşık 1.841.000 kişi başvuruda bulunmuş, 883.000 kişi ödenek almaya hak kazanmış ve daha önceki yıllardan ödenek almaya devam edenlerle birlikte yaklaşık 1.378.000 kişiye toplam 67 milyar TL ödeme yapılmıştır.[160] Söz konusu veriler işsizlik oranının ve işsiz sayısının azalma eğilimde olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışma hakkı kapsamında ele alınması gereken konulardan bir diğeri işçilerin temel haklarından yoksun bırakıldığı, sosyal güvenlikten mahrum kaldığı ve çalışma koşullarının güvencesiz olduğu kayıt dışı istihdamdır. Kayıt dışılık, insana yakışır işin geliştirilmesi ile yoksulluğun azaltılması ve sosyal adaletin sağlanmasının önündeki en büyük yapısal engellerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.[161] 2025 yılı 4. çeyrek

156 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 6/4/2026 tarihli ve E-54723196-804.01-598743 sayılı yazısı.

157 Türkiye İstatistik Kurumu, "İş gücü İstatistikleri 2025", *https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/57996*, (E.T. 27/4/2026).

158 Türkiye İstatistik Kurumu, "İstatistiklerle Gençlik 2025", *https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/58017*, (E. T. 22/6/2026).

159 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğünün 9/3/2026 tarihli ve E-90302961-000-00020291350 sayılı yazısı.

160 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğünün 9/3/2026 tarihli ve E-90302961-000-00020291350 sayılı yazısı.

161 Uluslararası Çalışma Örgütü, "113. Konferans'ta kayıt dışılığı azaltmak ve kayıtlı istihdama geçişi hızlandırmak için Karar kabul edildi", *https://www.ilo.org/tr/resource/news/113konferans%E2%80%99takay%C4%B1td%C4%B1%C5%9F%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%B1-azaltmak-ve-kay%C4%B1tl%C4%B1-istihdama-ge%C3%A7i%C5%9Fi*, (E.T. 29/4/2026).

verilerine göre ülkemizde kayıt dışı istihdam edilen 8.037.000 kişi bulunmaktadır. Kayıt dışı istihdam oranı ise %24,61'dir. 2000 yılında yaklaşık %51 düzeyinde olan kayıt dışı istihdam oranı; sosyal güvenlik reformları, prim teşvikleri, denetim kapasitesinin güçlendirilmesi, veri paylaşımı ve dijitalleşme adımları sayesinde kademeli olarak gerilemiştir.[162]

UİS'nin, Kapsayıcı İstihdamın Geliştirilmesi ile Sosyal Koruma-İstihdam İlişkisinin Güçlendirilmesi politika alanlarında da kayıt dışı istihdamla mücadeleye yönelik tedbirlere yer verilmiştir. Bu kapsamda 2025 yılında yabancı çalışanların yoğun olduğu sektörlerde 1.776 iş yeri denetlenmiş, 3.308 yabancı uyruklunun kayıt dışı çalıştığı tespit edilerek gerekli idari işlemler uygulanmıştır. Kayıtlı istihdam ve sosyal güvenlik bilincinin artırılması amacıyla 3.757 bilgilendirme faaliyeti gerçekleştirilmiş ve 54.848 kişiye ulaşılmıştır. Ayrıca risk analizine dayalı ve yaygın tarama denetimleri kapsamında toplam 54.632 iş yeri denetlenmiş, eksik ücret bildirimlerine ilişkin risk analizleri doğrultusunda belirlenen 1.503 iş yerinde ilave denetimler yapılmıştır.[163]

Kayıtlı istihdamın artırılmasına yönelik çabaların özellikle kadınlar, gençler, göçmenler ve düşük gelirli kişileri önceleyen bir yaklaşımla tasarlanması gerekmektedir. Kadınlar, gençler, göçmenler ve düşük gelirli çalışanların kayıtlı istihdama erişiminin kolaylaştırılması, sosyal koruma mekanizmalarının güçlendirilmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu nedenle kamu kurumları, işverenler, çalışan temsilcileri ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliğinin güçlendirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Çalışma yaşamında şiddet ve taciz, çalışma hakkının etkin ve insan onuruna yakışır biçimde kullanılmasını doğrudan etkilemektedir. İş yerinde psikolojik taciz (mobbing) çalışma yaşamının önemli sorunlarından birisidir. *Çalışanların kâbusu* olarak nitelenen mobbing olgusu, çalışma yaşamında önemli bir problem alanı olarak tebarüz etmektedir.[164] İş yerlerinde Psikolojik Tacizin (Mobbing) Önlenmesi kapsamında 2025/3 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi'nin 6/3/2025 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmesi ve Psikolojik Tacizle Mücadele Kurulunun yeniden teşekkül ettirilmesi pozitif bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Genelge'de Kurulun toplantı periyotlarına ilişkin açık bir düzenlemeye yer verilmemiş olmakla birlikte mobbing ile etkin mücadele edilmesi ve bu alandaki çalışmaların sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından Kurulun düzenli aralıklarla toplanması önem arz etmektedir.

Çalışma yaşamında insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, yalnızca ulusal düzenlemeler kapsamında değil uluslararası düzeyde de önem arz eden bir konu olarak öne çıkmaktadır. Özellikle çok uluslu şirketlerin tedarik zincirleri bağlamında

162 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 6/4/2026 tarihli ve E-54723196-804.01-598743 sayılı yazısı.

163 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, "UİS 2. İzleme ve Değerlendirme Raporu (Ocak-Aralık 2025)", *https://www.csgb.gov.tr/cgm/dokumanlar/ulusal-istihdam-stratejisi/*, (E.T. 4/5/2026).

164 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2024 Yılı Raporu, s. 55.

iş dünyasının insan hakları üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Zorla çalıştırma, tehlikeli çalışma koşulları, adil ücretlerin sağlanamaması ve güvensiz çalışma ortamları gibi uygulamalar işçi haklarını tehdit eden başlıca risk alanları arasında yer almaktadır.[165]

Çok uluslu şirketlerin faaliyetlerinin insan hakları boyutunu ele alan uluslararası düzenlemeler gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Bu konudaki gelişmeler ülkemiz tarafından yakından takip edilmekte ve bu alana ilişkin çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) Uluslararası Yatırımlar ve Çok Uluslu Şirketler Deklarasyonun (1976) bir parçası olan "Çok Uluslu Şirketler için Sorumlu İş Yönetimine İlişkin OECD Rehberi"ne (Rehber) taraf ülkeler, sorumlu iş yönetimini teşvik etmek amacıyla Ulusal Temas Noktası (UTN) kurmakla yükümlüdür. Ülkemizde bu görev, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.[166] Çalışma hakkı açısından UTN'nin, özellikle iş dünyasında insan onuruna yakışır çalışma koşullarının sağlanması açısından önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bu nedenle UTN'nin faaliyet alanına ilişkin farkındalık artırıcı çalışmaların yürütülmesinin, mekanizmanın etkin ve işlevsel biçimde çalışabilmesi açısından önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

H. Eğitim Hakkı

Eğitim hakkı ikinci kuşak haklar arasında yer alan sosyal bir hak olup birçok hak ve özgürlüğe erişimin ön koşulunu oluşturmaktadır. İnsan onurunun güvence altına alınması ve insanın çok yönlü gelişiminin sağlanması bakımından eğitim hakkı, temel ve vazgeçilmez bir araç niteliği taşımaktadır.[167]

Anayasa'nın 42'nci maddesinde eğitim hakkı temel bir hak olarak düzenlenmekte ve güvence altına alınmaktadır. Uluslararası insan hakları hukuku bağlamında ise eğitim hakkı; İHEB, Çocuk Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme ÇHS, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS), BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EHİS), Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme ve AİHS Ek 1 No'lu Protokol tarafından güvence altına alınmıştır. AİHS Ek 1 No'lu Protokol'ün *"Eğitim hakkı"* başlıklı 2'nci maddesinde hiç kimsenin eğitim hakkından yoksun bırakılamayacağı hüküm altına alınmıştır.[168] Ülkemizin de tarafı olduğu bu sözleşmelerle eğitim hakkının hangi ilkeler doğrultusunda ne şekilde kullanılacağı somutlaştırılmıştır. Bu kapsamda devletler, fırsat eşitliği ilkesi çerçevesinde herkesin erişebileceği kapsayıcı ve nitelikli eğitim

165 Human Rights and Equality Institution of Türkiye, Business and Human Rights, *https://www.tihek.gov.tr/public/editor/uploads/Lj1yOnoP.pdf*, (E.T. 30/4/2026).

166 Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-87532055-804.01-7946382 sayılı yazısı.

167 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2022 Yılı Raporu, Ankara, 2023, s. 59.

168 TİHEK, B. No: 2024/2610, K. No: 2025/618, 18/9/2025, para. 20.

hizmetlerini sağlamakla yükümlü olup aynı zamanda eğitim hakkına saygı göstererek ve bu hakkın kullanımına keyfî müdahalelerden kaçınarak negatif yükümlülüklerini de yerine getirmeyi taahhüt etmektedir.[169] Dolayısıyla fırsat eşitliği ilkesi doğrultusunda erişilebilir, kapsayıcı ve nitelikli eğitimin sağlanması, uluslararası insan hakları hukukunun devletlere yüklediği temel yükümlülükler arasında yer almaktadır.[170]

Eğitim hakkının en temel unsurlarından birini eğitime erişim hakkı oluşturmaktadır. Nitekim ÇHS'nin 28'inci maddesinde eğitime erişim hakkının sağlanmasına vurgu yapılmaktadır. Buna göre kapsayıcılık ve fırsat eşitliği ilkeleri doğrultusunda, herkesin nitelikli eğitim hizmetlerine ve yaşam boyu öğrenme fırsatlarına eşit şekilde erişebilmeleri güvence altına alınmalıdır.[171]

Eğitime erişimin ne derece gerçekleşebildiğinin analiz edilebilmesi için yıllara ve eğitim kademelerine göre okullaşma oranlarının incelenmesi etkili bir yöntemdir. Bu noktada Türkiye'de 2022-2025 yılları arasında örgün eğitim kademelerine göre gerçekleşen net okullaşma oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.[172]

Eğitim-Öğretim Yılı	Okul Öncesi (3-5 Yaş)	İlkokul	Ortaokul	Ortaöğretim	Yükseköğretim
2022-2023	%51,38	%93,85	%91,21	%91,70	%46,02
2023-2024	%51,89	%95,03	%91,45	%87,97	%42,72
2024-2025	%48,97	%95,43	%89,09	%82,85	%46,34

Tablo 8: Örgün Eğitimde Kademelere Göre Net Okullaşma Oranları

Tablodaki verilerden 2022-2025 yılları arasında ilkokul düzeyinde net okullaşma oranının arttığı görülmektedir. Buna karşın 2024-2025 eğitim öğretim yılında bir önceki yıla kıyasla okul öncesi, ortaokul, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeylerinde net okullaşma oranlarında düşüş yaşandığını gözlemlenmektedir. Tablodaki oranlar MEB 2024-2028 Stratejik Planı[173] hedefleriyle kıyaslandığında okullaşma oranının Stratejik Planda hedeflenen düzeyin[174] altında kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda eğitime katılımın artırılması amacıyla okullaşma çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

169 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2022 Yılı Raporu, s. 59.

170 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2023 Yılı Raporu, Ankara, 2025, s. 62.

171 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, s. 262, *https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2024/11/2025-Yili-Cumhurbaskanligi-Yillik-Programi-05112024.pdf*, (E.T. 5/6/2026).

172 Millî Eğitim Bakanlığı, "Millî Eğitim Bakanlığı Örgün Eğitim İstatistikleri (2024-2025)", *https://sgb.meb.gov.tr/istatistik_k/2425.pdf*, (E.T. 5/6/2026).

173 Millî Eğitim Bakanlığı, "Millî Eğitim Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı, s. 88-96, *https://sgb.meb.gov.tr/yayinlarimiz/yayin/112*, (E.T. 5/6/2026).

174 Millî Eğitim Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı'nda okul öncesi eğitim için 2025 yılı net okullaşma hedefi %55, ilkokul ve ortaokul için %100, ortaöğretim için ise %95,5 olarak belirlenmiştir.

Eğitim, gençlerin hayatlarının iyileştirilmesinde ve geliştirilmesinde merkezi bir öneme sahiptir. Bu kapsamda YÖK verilerine göre; 2025-2026 öğretim yılında Türkiye'deki 208 yükseköğretim kurumunda öğrenim gören öğrenci sayısı 6.301.434'tür.[175] TÜİK verilerine göre, Türkiye'de 2023-2024 öğretim yılında %42,72 olan yükseköğretim net okullaşma oranı, 2024-2025 öğretim yılında %46,34 yükselmiştir. Yükseköğretim net okullaşma oranı cinsiyete göre incelendiğinde, erkeklerde bu oran %36,7'den %39,9'a yükselirken kadınlarda %49'da %53'e yükselmiştir. 2025 yılında, gençlerin %73'ü şimdiye kadar almış olduğu eğitimden memnun olduğunu belirtmiştir. Bu oran genç erkeklerde %72,3 iken genç kadınlarda gerçekleşmiştir.[176]

Eğitim ortamındaki akran ilişkileri, öğrencilerin sosyal ve duygusal gelişiminde kritik bir öneme sahiptir. Akran zorbalığı, öğrencilerin güvenli ve destekleyici bir öğrenme ortamından mahrum kalmasına, akademik başarılarını düşürmesine ve hatta okulu bırakmasına yol açarak eğitim hakkının ihlaline neden olan önemli bir sorundur.[177] Bu çerçevede MEB tarafından şiddet aktarımının önlenmesi ve özellikle olumsuz yaşantıların oluşmasını engellemeye yönelik gelişimsel ve önleyici yaklaşımı esas alan 26/8/2024 tarihli ve 2024/56 sayılı *Okullarda Şiddetin Önlenmesi Genelgesi* yayımlanmıştır.[178]

2024-2025 eğitim öğretim yılında 6.393.853 öğrenci ve 60.605 öğretmene akran zorbalığı ve şiddetle mücadele başlıkları kapsamında farkındalık eğitimleri verilmiş, 338.590 veli akran zorbalığı konusunda düzenlenen farkındalık eğitimlerine katılmıştır.[179] *Öğretmenlerin İyi Oluş Hâllerinin Geliştirilmesi ve Akran Zorbalığı Konusunda Kapasitelerinin Güçlendirilmesi Projesi* kapsamında öğretmenlerin akran zorbalığı konusunda kapasitelerinin güçlendirilmesi için 521 rehber öğretmene eğitici eğitimi, 13.914 öğretmene mahalli eğitim ve 15.944 öğretmene uzaktan eğitim verilmiştir.[180]

Akran zorbalığı ile etkin mücadele sağlanması bakımından çocukların bu tür eylemlerle karşılaşmaları durumunda destek talep edebileceği mekanizmalar da geliştirilmiştir. Bu kapsamda *Çocuklar Güvende* internet sitesinde yer alan *"Benimle Paylaş"* bölümü aracılığıyla çocuklar internet ortamında karşılaştıkları zararlı içerikleri bildirebilme imkânına kavuşmuştur. *"Çocuklar Güvende"* uygulamasında yer alan *"Yardım İste"* bölümü aracılığıyla ihmal, istismar, şiddet, akran zorbalığı veya zararlı

175 Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Yükseköğretim İstatistikleri Bülteni 2025-2026, *https://veriyonetim.yok.gov.tr/documentFiles/177687173 81.B%C3%BCl ten20252026.pdf*, (E. T. 15/9/2026).

176 Türkiye İstatistik Kurumu, "İstatistiklerle Gençlik 2025", *https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/58017*, (E. T. 22/6/2026).

177 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2023 Yılı Raporu, Ankara, 2025, s. 62.

178 Millî Eğitim Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

179 Millî Eğitim Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

180 Millî Eğitim Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı, Millî Eğitim Akademisi Başkanlığı ve UNICEF iş birliğiyle "Öğretmenlerin İyi Oluş Hâllerinin Geliştirilmesi ve Akran Zorbalığı Konusunda Kapasitelerinin Güçlendirilmesi Projesi" yürütülmüştür.

dijital içerikler hakkında bildirimler alınmaya başlanmıştır.[181] Ayrıca Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) Bilgi İhbar Merkezi ve okul rehberlik servisleri gibi güvenli başvuru kanallarının tanıtımı yapılmıştır.[182] Akran zorbalığı ile mücadele çerçevesinde 2025 yılında yürütülen çalışmalarla önemli bir yol kat edilmiştir. Çocukların iyi olma hâli ve eğitime erişiminin desteklenmesi çerçevesinde akran zorbalığı ile mücadele konusunda mevzuat çalışmalarının sürdürülmesi, uygulama stratejilerinin takibinin sağlanması ve farkındalık artırıcı çalışmaların istikrarlı şekilde devam ettirilmesi önem arz etmektedir.

Eğitime erişim hakkı çocukların ruhsal ve bedensel gelişimlerini gözeten, çocuk güvenliğini ve çocuğun iyi olma hâlini destekleyen eğitim ortamları sağlanmasını da içermektedir. Bu kapsamda MEB tarafından 2025 yılında çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Okulların fiziksel koşullarının öğrencilerin gelişim ve ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlendiği ve okul dışına çıkma riskinin önüne geçilmesi amacıyla okul müfredatı dışında sosyal ve kültürel faaliyetler gerçekleştirildiği bildirilmiştir.[183] 10/2/2025 tarihinde yürürlüğe giren *Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Kurumları Eğitime Erişim Modelleri Uygulama Yönergesi* kapsamında okul öncesi eğitime erişimi kolaylaştıran evde okul öncesi eğitim modeli, geçici köy ana sınıfı modeli, mobil ana sınıfı modeli, mevsimlik tarım işçisi ile göçer ve yarı göçer ailelerin çocukları için erişim modeli, taşıma merkezinde ana sınıfı modeli ve yaz eğitimi modeliyle okul öncesi eğitim hizmetleri gerçekleştirilmiştir.[184] Ayrıca ASHB tarafından okuldan kopma riskinin önlenmesi amacıyla 2025 yılında *Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti* (SED) ile öğrencilere maddi destek sağlanmıştır.[185]

Eğitime erişim hakkı yalnızca çocuğun okula kayıt yaptırabilmesini değil aynı zamanda eğitim sistemine devam edebilmesini, eğitimini tamamlayabilmesini ve eğitimden eşit biçimde yararlanabilmesini de kapsar. Okul terki çoğu zaman eğitime erişim hakkının tam anlamıyla hayata geçirilemediğinin bir göstergesi olup okul terkinin önde gelen nedenleri arasında çocuk işçiliği yer almaktadır. Çocuk işçiliği sebebiyle okul terkinin azaltılması amacıyla MEB tarafından yayımlanan 6/8/2024 tarihli ve 2024/52 sayılı *Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Aile Çocuklarının Eğitime Erişimi Genelgesi* kapsamında okuldan kopma riski bulunan mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının eğitime erişimleri için İl Eylem Planları hazırlanmış, mevsimlik tarımda çalışan ve göçer ailelerin çocukları için bir takip modülü oluşturulmuştur.

181 ASHB, "Çocuklar Güvende İnternet Sitesi" Çocukların dijital dünyada karşılaşabilecekleri risklere karşı bilinçlendirilmesi ve ebeveynlere rehberlik edilmesi amacıyla hazırlanarak erişime açılmıştır. Buna ek olarak erişime açılan "Çocuklar Güvende Mobil Uygulaması" ile çocuklar ve ebeveynler dijital ortamlarda karşılaştıkları riskleri hızlı ve güvenli bir şekilde bildirebilmekte; bilgilendirici içeriklere kolaylıkla erişebilmektedir.

182 Millî Eğitim Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

183 Okul dışı öğrenme ortamlarının eğitimi sürecinin önemli bir bileşeni olarak görülmesi sebebiyle MEB tarafından Okul Dışı Öğrenme Ortamları Projesi yürütülmektedir.

184 Millî Eğitim Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

185 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

Mevsimlik Tarım İşçisi Aile Çocukları Kurs Programları güncellenerek 2025 yılında 72 kurs modülü internet üzerinden kullanıma sunulmuştur.[186] 2025 yılında eğitime erişim hakkının desteklenmesi ve okul terkinin önlenmesi amacıyla ASHB tarafından da ülke genelinde çocukların gelişimlerini destekleyen güvenli ve destekleyici sosyal ortamların oluşturulması, çocukların olumsuz çevresel etkilerden korunmaları ve eğitim hayatlarına devam etmeleri için çeşitli çalışmalar yürütülmüştür.[187]

Sağlık problemleri sebebiyle hastanelerde uzun süre yatarak tedavi gören öğrenciler için de okuldan kopma riski bulunmaktadır. 7/7/2018 tarihli ve 30471 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin 15'inci maddesinde özel eğitim ihtiyacı bulunan zorunlu eğitim çağındaki öğrencilerin eğitimlerinin sürdürülmesi için hastaneler bünyesinde sınıflar açılacağı hüküm altına alınmıştır. MEB'in yayınladığı hastane sınıfları listesine göre 2025 yılı Haziran ayı itibarıyla 31 farklı ilde toplam 83 hastane sınıfı bulunmaktadır.[188] Hastanede yatan çocukların eğitim hakkı kapsamında hastane sınıflarının yaygınlaşması önem arz etmektedir. Zira hastanede yatan çocuklar için bu ortamlar yalnızca bir sınıf değil, çocukların akranları ile vakit geçirebildiği, eğitim hakkının yanında genel sağlık durumunu da olumlu yönde etkileyen bir uygulamadır.[189] Eğitimden kopma riski olan çocuklar maddi nedenler, çocuk işçiliği, sağlık sorunları, ebeveyn kaybı, akran zorbalığı geçmişi gibi birçok farklı nedenle okulu bırakma kararı verebilmektedir. Bu nedenle eğitime erişim hakkından kesintisiz faydalanma konusunda risk altında bulunan çocukların hangi nedenlerle okulu bırakma riski altında olduklarının tespiti ve bu doğrultuda okuldan kopmanın önlenmesi için her çocuğa bireyselleştirilmiş uygulama ve destek sağlanması önem arz etmektedir.

Eğitime erişim hakkı kapsamında özgürlüğünden mahrum bırakılan veya koruma altında bulunan kişilerin eğitim hakkının da ele alınması gerekmektedir. Açık ceza infaz kurumlarında ve çocuk eğitimevlerinde bulunan hükümlü ve tutuklular tüm öğretim türlerinden (örgün, yaygın, açık ve dışarıdan); kapalı ceza infaz kurumunda bulunan hükümlü ve tutuklular ise kurum içinde verilebilen yaygın, dışarıdan ve açık öğretim programlarından yaralanabilmektedir. 2025 yılında 340'ı 12-15 yaş, 4.081'i 15-18 yaş aralığında olan toplam 4.421 çocuk mahpusun 2.261'i örgün eğitimine devam etmiştir.[190] Ayrıca ceza infaz kurumlarında anne yanında kalan çocuklar gündüz saatlerinde ceza infaz kurumu bünyesinde bulunan veya ASHB ile diğer kurum ve

186 Millî Eğitim Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

187 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

188 MEB, Hastane Sınıfları Listesi, *https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2025_06/18170532_hastanesiniflariguncelliste18.06.2025.pdf*, (E.T. 11/9/2026).

189 TİHEK, Hastanede Yatan Çocukların Eğitim Hakkına Erişimi Paneli, s. 23., *https://www.tihek.gov.tr/kategori/pages/hastanede-yatan-cocuklarin-egitim-hakkina-erisimi-paneli*, (E.T. 11/9/2026).

190 Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 15/6/2026 tarihli ve E-81509476-209.03.02[209.03.02-2026]-5691/111153 sayılı yazısı.

kuruluşlara ait anaokulu, kreş ve gündüz bakımevlerinden yararlanabilmektedir.[191] Geri gönderme merkezlerinde bulunan çocuklar için ise MEB'e bağlı halk eğitim merkezlerinden usta öğreticiler görevlendirilmektedir.[192] 2025 yılı içinde Kurumumuzun ulusal önleme mekanizması görevi kapsamında geri gönderme merkezlerine gerçekleştirdiği ziyaretlerde, merkezlerinde usta öğretici görevlendirilmelerinin artırılması tavsiyelerine yer verilmiştir.[193] Geri gönderme merkezlerinde bulunan çocukların eğitim süreçlerindeki devamlılığının sağlanması amacıyla usta öğretici sayısının artırılması ve MEB ile iş birliği yapılarak çocukların eğitim faaliyetlerinin Eğitim Bilişim Ağı (EBA) gibi çevrim içi platformlardan da yararlanılarak sürdürülmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Eğitim hakkı kapsamında fırsat eşitliği ele alınması gereken bir diğer önemli başlıktır. Eğitimde fırsat eşitliği kız ve erkek çocukların, cinsiyet fark etmeksizin eğitime eşit şekilde erişebilmelerini gerektirmektedir. Kız ve erkek çocuklarının eğitime eşit biçimde katılımının gerçekleştirilebilmesi, kırsal bölgelerde cinsiyet fark etmeksizin eğitime eşit şekilde erişimin sağlanması ile mümkündür.[194] Kız çocuklarının eğitime katılımları, devamlılıkları ve eğitimlerini tamamlamalarını engelleyen faktörler analiz edilerek okul terklerinin önlenmesi, okul kayıt, devam ve tamamlanma oranlarının artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmesi On İkinci Kalkınma Planı'nda da yer almaktadır.[195] Bu çerçevede kız öğrencilerin okullaşma ve ilköğretimden ortaöğretime geçiş oranlarının artırılması amacıyla kız öğrencilere yapılan ASHB *"Şartlı Eğitim Yardımı"*[196]nın erkek öğrencilere yapılan yardımdan daha fazla olduğu belirtilmiştir. Yardım ile ilgili yapılan etki analizi sonucunda, yardım alanların yardım almayanlara göre; devamsız gün sayısının yaklaşık %50 oranında azaldığı, kırsal kesimlerde devamsızlığın azalma oranının daha yüksek olduğu, kız çocuklarında erkeklere göre devamsızlığın 2 kat daha fazla azaldığı bildirilmiştir.[197] Söz konusu uygulama, eğitimde fırsat eşitliği konusunda olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmekle birlikte kırsal bölgelerde yaşayan kız çocuklarının eğitime erişimine dair çalışmaların kararlılıkla sürdürülmesi önem arz etmektedir.

191 Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 15/6/2026 tarihli ve E-81509476-209.03.02[209.03.02-2026]-5691/111153 sayılı yazısı.

192 İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığının 30/3/2026 tarihli ve E11336840659458872 sayılı yazısı.

193 TİHEK, "Ziyaret Raporları", *https://www.tihek.gov.tr/kategori/rapor/Ziyaret-Raporlari*, (E.T. 7/10/2026). (2025/3 sayılı rapor; 2025/13 sayılı rapor; 2025/31 sayılı rapor 2025/44 sayılı rapor).

194 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2022 Yılı Raporu, s. 61.

195 Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Türkiye Cumhuriyeti On İkinci Kalkınma Planı, s. 154, *https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf*, (E.T. 5/6/2026).

196 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara, 2026, s. 181., *https://www.aile.gov.tr/media/289547/faaliyet-raporu-2025-pdf.pdf*, (E.T. 22/6/2026). Şartlı Eğitim Yardımı; Sosyal güvencesi olmayan ve 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi olan ailelere, çocukların örgün eğitime devam etmeleri ve okulun açık olduğu aylarda bir ay içerisinde 4 günden fazla devamsızlık yapmamaları şartıyla yapılan yardımlardır. Ödemeler her ay için hesaplanıp 2 ayda bir yapılmaktadır. Yardım programına ilişkin tutarlar şu şekildedir: İlköğretim erkek öğrenci için aylık 90 TL, kız öğrenci için aylık 100 TL; Ortaöğretim erkek öğrenci için aylık 130 TL, kız öğrenci için aylık 150 TL.

197 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

Eğitime erişimde fırsat eşitliğinin sağlanmasında önem arz eden bir diğer husus engellilere yönelik kapsayıcı eğitim imkânlarının sunulmasıdır. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması bakımından erişilebilirliğin artırılması çerçevesinde MEB tarafından çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin öğrenme süreçlerini yapay zekâ destekli erişilebilirlik çözümleriyle zenginleştirmek amacıyla geliştirilen sistemle, ilkokul 2, 3 ve 4. sınıf öğrencilerinin bilişsel işlemleme süreçleri, dikkat, temel akademik beceriler ve sosyal uyum alanlarındaki risk göstergeleri henüz resmî tanı konulmadan önce nicel veriler ve öğretmen gözlemleri bir araya getirilerek tespit edilebilmekte ve kişiselleştirilmiş müdahale programları önerilmektedir.[198] Ayrıca üniversiteye giden engelli öğrencilerin kampüs içerisindeki mekanlara, eğitim öğretim ve sosyokültürel faaliyetlere erişimi konusunda farkındalık artırmak ve iyi uygulama örneklerini teşvik etmek amacıyla 2018 yılından itibaren *Engelsiz Üniversite Ödülleri*[199] verilmektedir. Bu çerçevede 2024 yılında YÖK tarafından 19 kampüse turuncu bayrak verilirken 2025 yılında 8 kampüse[200] turuncu bayrak verilmiş; 2024 yılında 4 kampüse mavi bayrak verilirken 2025 yılında bu sayı 8'e yükselmiştir.[201]

Yürütülen çalışmalarla önemli ilerlemeler kaydedilmişse de erken çocukluk dönemindeki engelliler için eğitime erişimin sağlanması çalışmalarının diğer eğitim kademelerine kıyasla daha az olduğu gözlemlenmektedir. Çocuk Hakları Komitesinin Türkiye'ye İlişkin Sonuç Gözlemleri Raporu'nda; engelli çocuklara yönelik erken çocukluk gelişim programlarına erişimlerine öncelik verilmesi tavsiyesine yer verilmektedir.[202] Ayrıca *2030 Engelsiz Vizyon Belgesi*nde de eğitim hakkının tüm unsurları ile gerçekleştirilebilmesi açısından engellilerin erken çocukluk döneminden itibaren kapsayıcı bir eğitim sistemi içerisinde eğitim almasının sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır.[203] Bu nedenle erken çocukluk dönemi eğitiminde engellilerin desteklenmesi için yürütülen çalışmaların artırılması gerektiği değerlendirilmektedir.

198 Millî Eğitim Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

199 YÖK tarafından hazırlanan Engelsiz Üniversite Ödülleri Uygulama Usul ve Esasları uyarınca Engelsiz Üniversite Ödülleri; "Engelsiz Üniversite Bayrakları" ve "Program Nişanı" olmak üzere iki kategoride verilmektedir. Mekanda erişilebilirlik standartlarını karşılayan kampüslere turuncu bayrak, eğitim ve öğretimde erişilebilirlik standartlarını karşılayan kampüslere yeşil bayrak ve engelli öğrencilerin sosyokültürel faaliyetlere erişim standartlarını karşılayan kampüslere ise mavi bayrak verilmektedir.

200 2024 yılında verilen turuncu bayrak sayısının 2025 yılında düşmesinin sebebi Engelsiz Üniversite Ödülleri Uygulama Usul ve Esasları'nda turuncu bayrak verilmesi şartında değişikliğe gidilmesidir. Yeni düzenlemeye göre turuncu bayrak ödülü için tekil binalar bazında başvuru yapılması uygulaması kaldırılmış, yerleşke/kampüs düzeyinde başvuru yapılması şartı öngörülmüştür. Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığının 7/4/2026 tarihli ve E-57802651-602.01.99-24415 sayılı yazısı.

201 Yükseköğretim Kurulu Başkanlığının 7/4/2026 tarihli ve E-57802651-602.01.99-24415 sayılı yazısı.

202 Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye'ye İlişkin Nihai Gözlem Raporu, CRC/C/TUR/CO/4-5, 21/6/2023, para. 35, *https://digitallibrary.un.org/record/4022278*, (E.T. 20/8/2026).

203 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, "2030 Engelsiz Vizyon Belgesi", s. 56, *https://www.aile.gov.tr/media/94718/2030_engelsiz_vizyon_belgesi.pdf*, (E.T. 10/6/2026).

Eğitim hakkı çerçevesinde insan hakları eğitiminin önemli bir yeri vardır. Çocuk Hakları Komitesinin Türkiye'ye İlişkin Sonuç Gözlemleri Raporu'nda (2023); çocuklar arasında, ulusal düzeyde hukuk yollarına başvuru hakkı da dahil olmak üzere çocuklara hakları konusunda farkındalık oluşturulması ve bunun insan hakları ve demokrasi dersine entegre edilmesi tavsiye edilmiştir.[204] Ülkemizde ilkokul düzeyinde zorunlu "*İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi*" dersini alan öğrenci sayısı toplam 1.312.180'dir.[205] 2025 yılı ders içeriğinde ulusal düzeyde başvuru yollarına da yer verilmiştir.[206] Bununla birlikte *"İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı"*nda dijital dünyada insan haklarına ilişkin hususlara yer verilmiştir. Öğrencilerin dijital ortamların zararlarından korunmaları ve bu imkânları doğru kullanmaları için; çevrim içi ortamda kendilerinin ve ailelerinin kimlik bilgileri, iletişim bilgileri gibi kişisel verilerin korunması, fotoğraf paylaşılmaması, tanınmayan kişilerle iletişime geçilmemesi, siber zorbalıkla ya da uygunsuz bir içerik ile karşılaştığında aile büyükleri ya da öğretmenlere bilgi verilmesi, genel ağda erişilen bilgilerin doğruluğunun kontrol edilmesi, çevrim içi ortamlarda kurulan iletişimlere dikkat edilmesi ve uygun olmayan ifadelerin kullanılmaması gibi hususlara dikkat çekilmiştir.[207] Güncel insan hakları konuları arasında yer alan dijital dünyada insan haklarının korunması hususuna müfredatta yer verilmesi ve ulusal başvuru mekanizmalarının müfredata eklenmesi iyi uygulama olarak değerlendirilmektedir.

I. Engelli Hakları

Engellilik; zihinsel, fiziksel, düşünsel veya algısal yeti farklılığına sahip kişilerin, topluma diğer kişilerle birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını engelleyen tutumlar ve çevre koşullarından kaynaklanan bir durumdur.[208] ASHB verilerine göre; 2025 yılı itibarıyla ülkemizde Ulusal Engelli Veri Sistemi'nde kayıtlı 4.679.142 engelli bulunmaktadır. Demografik dağılım incelendiğinde engelli nüfusunun %57'sini erkeklerin, %43'ünü ise kadınların oluşturduğu görülmektedir.[209]

Engelli hakları kavramı ise engellilerin yaşam hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı ve çalışma hakkı gibi tüm insan haklarından herkesle eşit şekilde yararlanabilmesi için ihtiyaç duyulan tüm tedbirlerin alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır.[210] Bu anlayış çerçevesinde, eşitlik ilkesi ulusal düzeyde Anayasa ile güvence altına alınmış; 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ile de engellilerin temel hak ve özgürlükleri ayrıntılı bir

204 Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye'ye İlişkin Nihai Gözlem Raporu, para. 14.

205 Millî Eğitim Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

206 Millî Eğitim Bakanlığı, "İnsan Hakları, Demokrasi ve Vatandaşlık Dersi Öğrenim Alanları", *https://tymm.meb.gov.tr/insan-haklari-vatandaslik-ve-demokrasi-dersi/unite/355*, (E.T. 5/6/2026).

207 Millî Eğitim Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

208 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2022 Yılı Raporu, s. 94.

209 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

210 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2022 Yılı Raporu, s. 94.

biçimde düzenlenmiştir.[211] Bunun yanı sıra 6701 sayılı Kanun uyarınca engelliliğe dayalı ayrımcılık yasaklanmış ve makul düzenleme yapmama ayrımcılık türleri arasında sayılmıştır. Uluslararası alanda ise ülkemiz, 2007 yılında kabul edilen BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin ilk imzacılarından biri olmuş, Sözleşme'ye Ek İhtiyari Protokol'ü de onaylamıştır.[212]

Ülkemizde engellilik alanındaki politika ve hizmet faaliyetlerine yön vermek amacıyla ASHB koordinasyonunda kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve akademisyenlerin katkılarıyla hazırlanan 2030 Engelsiz Vizyon Belgesi engellilik alanındaki çalışmalar için temel politika çerçevesini oluşturmuştur.[213] Bu kapsamda, 2025 yılında engellilik alanındaki faaliyetler, Vizyon Belgesi'nin hedef ve önceliklerinin hayata geçirilmesine yönelik olarak hazırlanan ve 2023-2025 dönemini kapsayan Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı doğrultusunda yürütülmüştür.[214]

Engellilik alanında hak temelli, kanıta dayalı ve sürdürülebilir politikaların geliştirilmesi, sunulan kamu hizmetlerinin sahadaki etki analizinin yapılması ve kamu kaynaklarının etkin kullanımı açısından güncel, sağlıklı ve kapsayıcı veri ile istatistiklerin üretilmesi önem arz etmektedir. Ülkemizde ASHB bünyesindeki Ulusal Engelli Veri Sistemi ve ilgili kurum verileri vasıtasıyla engellilere ilişkin çeşitli veriler tutulmaktadır. Bununla birlikte, mevcut verilerin daha ayrıntılı alt kırılımlara ayrıştırılması ve farklı veri kaynakları arasında entegrasyonun sağlanmasının, engellilere yönelik politika, program ve hizmetlerin kapsamının ve sonuçlarının daha bütüncül bir şekilde izlenmesine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, veri toplama ve üretim süreçlerinin geliştirilmesi, mevcut verilerin ihtiyaç duyulan alt kırılımlarda düzenli olarak güncellenmesi ve kurumlar arası veri paylaşımının güçlendirilmesi, engellilere yönelik kamu hizmetlerinin etkisinin daha sağlıklı biçimde izlenmesine ve değerlendirilmesine imkân sağlayacaktır.

Ekonomik bağımsızlığın ve istihdamın ön koşulu olan nitelikli eğitime erişim, engelli haklarının bütünselliği çerçevesinde öncelikli bir çalışma alanı olarak ele alınmalıdır. Bu çerçevede kapsayıcı eğitim hakkı herkes için temel bir haktır ve engelli öğrencilerin kapsayıcı eğitim hakkından yararlanması özel önem taşımaktadır.[215]

2025 yılı verilerine göre, 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu kapsamında faaliyet gösteren özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine kayıtlı engelli sayısı 608.055 olarak tespit edilmiştir. Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin %81,4'üne karşılık

211 TİHEK, Engellilik Temelinde Ayrımcılık Yasağı Bağlamında Makul Düzenleme Yükümlülüğü Raporu, Ankara, 2025, s. 79.

212 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2022 Yılı Raporu, s. 95.

213 *https://www.aile.gov.tr/media/94718/2030_engelsiz_vizyon_belgesi.pdf*, (E.T. 3/6/2026).

214 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı (2023-2025), *https://www.aile.gov.tr/media/127967/engell_haklari_ulusal_eylem_plani_23-25.pdf*, (E.T. 3/6/2026).

215 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2022 Yılı Raporu, s. 96.

gelen 432.124 öğrenci tam zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim alırken; 98.837 öğrenci özel eğitim sınıflarında, 100.243 öğrenci ise özel eğitim okullarında sunulan hizmetlerden faydalanmıştır. Ayrıca sağlık durumları nedeniyle okula devam edemeyen 11.143 öğrenciye evde, 537 öğrenciye ise hastanede eğitim hizmeti sunulmuştur.[216]

Yıllar içinde sürdürülen erişilebilirlik odaklı dönüşüm çalışmaları doğrultusunda, 2025 yılında fiziksel engelli öğrencilerin kullanımına uygun hâle getirilen okul sayısı 599.607'ye ulaşmıştır. Görme engelli öğrencilerin eğitim olanaklarına erişimini güçlendirmek amacıyla ders kitapları ve üç set hâlindeki kültür yayınları Braille alfabesiyle hazırlanarak okullara dağıtılmıştır. Bunun yanı sıra 1.600 akıllı baston öğrencilere ulaştırılmış, EBA platformu üzerinden 1-8. sınıflara yönelik 1.010 yeni erişilebilir dijital içerik kullanıma sunulmuştur.[217] Erişilebilir dijital içerik üretiminde belirli bir seviyeye ve çeşitliliğe ulaşıldığı görülmekle birlikte; söz konusu materyallerin ortaöğretim kademelerini de kapsayacak şekilde genişletilmesi önem arz etmektedir.

Aile Temelli Ulusal Erken Müdahale Sistemi çerçevesinde 2025 yılı Haziran ayında Ankara, Bursa, Kahramanmaraş ve Mersin'de pilot olarak kurulan Erken Çocukluk Gelişim Merkezleri (EÇGM) aracılığıyla 118 çocuk eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlandırılmıştır. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) tanılı kişilerin ailelerine yönelik danışmanlık projesi 18 ile yaygınlaştırılmış; Mart 2025'te tamamlanan uygulayıcı eğitimleriyle ailelere psikososyal rehberlik sunulmaya başlanmıştır. Ayrıca "Benimle Oynar Mısın?" projesi kapsamında 0-8 yaş arası risk grubundaki çocuklar için 7 merkezde oyun ve sanat terapi alanları oluşturulmuştur.[218] Bununla birlikte Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik II. Ulusal Eylem Planı (2023-2030) kapsamında ihtisaslaşmış otizm bakım, rehabilitasyon ve aile danışma merkezlerinin çalışma usul ve esaslarına yönelik yönetmeliğin yayımlanmasının Eylem Planı'nda 2/4/2025 tarihine kadar tamamlanması öngörülen faaliyetler arasında yer almasına rağmen söz konusu yönetmeliğin yayımlanmadığı görülmektedir.[219] Bu nedenle Eylem Planı'nda yer verilen amaç, hedef ve takvimlendirme doğrultusunda ihtisaslaşmış otizm gündüz bakım, rehabilitasyon ve aile danışma merkezlerinin çalışma usul ve esaslarını düzenleyen yönetmeliğe ilişkin çalışmaların tamamlanarak yürürlüğe konulması önem arz etmektedir.

2025 yılı Temmuz ayında Merkezi Hekim Randevu Sistemi (MHRS)'de engellilerin de yer aldığı özel hasta gruplarının muayene randevularına erişimini kolaylaştırmak amacıyla %10'luk rezerv kapasite ayrılması uygulaması başlatılmış ve bu uygulama

216 Millî Eğitim Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

217 Millî Eğitim Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

218 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

219 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik II. Ulusal Eylem Planı 2023-2030, s. 36, *https://www.aile.tr/media/193234/otizm_eylem_plani_2023_2030.pdf*, (E.T.11/6/2025).

kapsamında engelliler tarafından yıl sonuna kadar 1.357.603 randevu oluşturulmuştur. Ayrıca engelliler, randevuya gidilememesi durumunda uygulanan "15 gün süreyle aynı branştan yeniden randevu alamama" kısıtlamasından muaf tutulmuştur. Sağlık tesislerinin fiziksel erişilebilirlik düzeyi 2025 yılı için %70 olarak kaydedilirken yıl sonunda erişilebilirlik belgesine sahip hastane sayısı 119'a ulaşmıştır.[220] Tüm kamu kurumlarının engelliler için erişilebilir hâle getirilmesi elzemdir. Özellikle okul ve hastaneler bakımından bu ihtiyaç daha da belirgindir. Hastanelerin erişilebilir olmaması, engellilerin sağlık hakkından mahrum kalmalarına yol açabilmektedir.[221] Bu bağlamda fiziksel altyapıda sağlanan ilerlemenin sürdürülebilir kılınması ve tam erişilebilirliğin sağlanması amacıyla erişilebilirlik belgesi bulunmayan hastanelerin eksikliklerinin giderilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Hastaneye erişimi kısıtlı kişilere yönelik yürütülen Evde Sağlık Hizmetleri uygulaması çerçevesinde ise 2025 yılında 4.500.000 ziyaret gerçekleştirilerek tıbbi destek sağlanmıştır.[222]

Gündüzlü bakım hizmetlerinde ise Ankara, Balıkesir, Batman, Sinop, Yalova ve Erzurum illerinde açılan yeni merkezlerle müstakil merkez sayısı 38'e, hizmet alan sayısı ise 2.295'e ulaşmıştır. 2024 yılı sonunda 1.929 olan[223] yararlanıcı sayısının 2025 yılında 2.295'e yükseldiği görülmekle birlikte gündüzlü bakım hizmetlerinin engelliler ve aileleri açısından taşıdığı önem dikkate alındığında söz konusu artışın yetersiz kaldığı değerlendirilmektedir. Nitekim Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı (2023-2025) kapsamında, engelliler ve ailelerine yönelik bağımsız yaşamı destekleyici çeşitlendirilmiş ve yeni nesil bakım hizmetlerinin geliştirilmesi hedefine ulaşılabilmesi için gerçekleştirilmesi planlanan faaliyetler arasında gündüz hizmetlerinin etkinleştirilmesi ve ülke geneline yaygınlaştırılması da yer almaktadır. Bu kapsamda, gündüzlü bakım merkezlerinin ülke genelinde yaygınlaştırılması, kapasitesinin artırılması ve engelliler ile ailelerinin söz konusu hizmetler hakkında daha fazla bilgi sahibi olmasını sağlayacak tanıtım ve farkındalık faaliyetleri yapılması önem arz etmektedir.

Engellilerin en temel anayasal haklarından biri olan demokratik süreçlere katılımını güvence altına alacak uygulamalara ilişkin çalışmalara devam edilmektedir. Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından seçim hazırlıkları kapsamında %40 ve üzeri engeli olan seçmenler için sandıklar zemin katlara planlanmış, yatağa bağımlı seçmenler için ise *Seyyar Sandık* uygulanmasına devam edilmiştir. Ayrıca görme engellilerin refakatçiye ihtiyaç duymadan oy kullanabilmesi için özel şablonlar tasarlanmış ve sandık görevlilerine yönelik hazırlanan işaret dili ve şablon kullanımı eğitimleri ile seçim süreçlerinde hak temelli bir uygulama modelinin tesisi hedeflenmiştir. Dijital erişilebilirlik çalışmaları doğrultusunda ise YSK platformlarına Erişilebilirlik Menüsü

220 Sağlık Bakanlığının 5/6/2025 tarihli ve E-11045126-641.99-47 sayılı yazısı.

221 TİHEK, Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik 2024 Yılı Raporu, Ankara, 2026, s. 50.

222 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

223 TİHEK, Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik 2024 Yılı Raporu, s. 35.

eklenmiş ve çağrı merkezinde sunulan *VIP hizmeti* ile engelli seçmenlerin bilgi talepleri sonuçlandırılmıştır.[224]

Yürütülen bu olumlu çalışmalara karşın, seyyar sandık uygulamasından faydalanan engelli seçmen sayısının toplam engelli nüfusuna kıyasla oldukça sınırlı bir düzeyde kaldığı değerlendirilmektedir. Nitekim 2025 yılı süresince YSK Çağrı Merkezine Seyyar Sandık ve engellilik durumuna ilişkin bilgi talebiyle yalnızca 6 adet çağrı ulaşmış ve ilgililere seçim mevzuatı ile YSK Genelgeleri doğrultusunda gerekli bilgilendirme yapılmıştır.[225] Bu durum, seyyar sandık mekanizmasına ilişkin toplumsal farkındalık ve başvuru düzeyinin henüz arzulanan seviyede olmadığına işaret etmektedir.

Bu çerçevede hayata geçirilen uygulamaların sahadaki etkisini pekiştirmek amacıyla; seyyar sandık sisteminin toplumdaki bilinirliğinin artırılması için yerel sağlık birimleriyle ortak hareket edilmesinin ayrıca sandık kurulacak eğitim yapılarının uygunluk kontrollerinin ise erişilebilir nitelikteki 599.607 okul verisi esas alınarak periyodik olarak yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Engellilerin toplumsal hayatın her alanına katılımını doğrudan etkileyen ve temel haklardan birini oluşturan ulaştırma hizmetlerinde de fiziki ve ekonomik erişilebilirliğin artırılmasına yönelik bilet indirimleri ve fiziksel düzenlemeler sürdürülmüştür. Karayolu Taşıma Yönetmeliği kapsamında %40 ve üzeri engeli bulunan 1.784.410 kişi, şehirlerarası otobüslerde sunulan %40'a varan indirimden yararlanmıştır. Kaldırım ve engelli otoparkı işgallerine karşı gerçekleştirilen 5,9 milyon denetim sonucunda 1,6 milyon cezai işlem uygulanmıştır. Denetim ve yaptırım uygulamalarında kat edilen mesafeyle birlikte, kaldırım ve otopark işgallerine yönelik cezai işlemlerin sahadaki etkinliğinin artırılması hedefi doğrultusunda; söz konusu süreçlerin güncel teknolojik imkânlar ve dijital denetim araçlarıyla anlık olarak izlenebilmesini sağlayacak takip sistemlerinin oluşturulması gerektiği değerlendirilmektedir.

Demiryolu taşımacılığında engellilerin talep ve ihtiyaçlarına yönelik olarak oluşturulan *Turuncu Masa* hizmet noktası sayısı 27'ye ulaşmış, 2025 yılı içinde bu hizmetten 13.707 vatandaş faydalanmıştır. Ayrıca 94 gar ve istasyonda erişilebilirlik çalışmaları tamamlanmış; Yüksek Hızlı Tren (YHT) ve konvansiyonel tren setlerinde tekerlekli sandalye alanları ile Braille alfabeli sistemler tesis edilmiştir.[226] Kara ve demiryolu taşımacılığındaki bu düzenlemelerin yanı sıra hava yolu ulaşımında da erişilebilirliğin artırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülmüştür. Bu kapsamda Türkiye genelindeki 58 havalimanından 40'ı *Erişilebilirlik Belgesi* almaya hak kazanmıştır.[227] Havalimanlarının erişilebilir kılınmasına yönelik çalışmalarda belirli bir seviyeye ulaşıldığı

224 Yüksek Seçim Kurulunun 31/3/2026 tarihli ve E.86539060-804-145548 sayılı yazısı.
225 Yüksek Seçim Kurulunun 31/3/2026 tarihli ve E.86539060-804-145548 sayılı yazısı.
226 Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığının 10/4/2026 tarihli ve E-44697349-619-3557920 sayılı yazısı.
227 Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığının 10/4/2026 tarihli ve E-44697349-619-3557920 sayılı yazısı.

görülmekle birlikte; söz konusu belgelendirme çalışmalarının tüm havalimanlarına yaygınlaştırılması tavsiye edilmektedir.

Ulaşım hizmetlerine erişimini kolaylaştıran bu altyapı çalışmalarının yanı sıra, RTÜK tarafından kitle iletişim araçlarında erişilebilirlik, engellilik alanındaki hakların korunması ve toplumsal farkındalığın artırılmasına yönelik düzenleme ve denetim faaliyetleri yürütülmüştür. 2025 yılında yürütülen denetim faaliyetleri kapsamında, engelliliğe dayalı ayrımcılık yasağını ihlal eden yayınlara yönelik iki kez idari müeyyide uygulanmış ve toplumsal farkındalığın artırılması amacıyla 17 kamu spotu hakkında tavsiye kararı alınmıştır.[228] Söz konusu denetim ve farkındalık faaliyetlerinin kurumsal duyarlılığa katkı sağladığı değerlendirilmekle birlikte; yaptırımların yapıcı etkisinin artırılması amacıyla, yayın durdurma cezaları süresince yayınlanan ikame programlarda engelli haklarını ve başarı hikayelerini konu alan içeriklerin oranının artırılması tavsiye edilmektedir.

Yayın erişilebilirliği alanında, 2025 yılı itibarıyla televizyon kanallarında yıllık ortalama 400 saat engelsiz yayın yapıldığı kaydedilmiştir. Yönetmelik kapsamı dışındaki 5 yerel ve bölgesel kanal gönüllü olarak bu sisteme dahil olmuş; "Çekirdek Ailesi" çizgi dizisi tamamen erişilebilir formatta yayımlanmıştır.[229] Erişilebilir yayıncılığın yaygınlaştırılması yönündeki adımların belirli bir olgunluğa ulaştığı görülmekle birlikte; mevcut yayın süresinin artırılması ve gönüllü kanal ağının genişletilmesi amacıyla yerel yayıncılara yönelik teknik destek ve teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Geleceğe Miras Projesi çerçevesinde müze ve ören yerlerinde dokunulabilir maketler, sesli rehberler ve QR kodlu uygulamalar yaygınlaştırılmıştır. Erişilebilirlik faaliyetlerini teşvik amacıyla Mavi Bayrak Programı kapsamında erişilebilirlik standartlarını sağlayan 577 plaj, 29 marina ve 18 turizm teknesine ödül verilmiştir.[230] Kütüphane hizmetlerinde ise 22 birim Erişilebilirlik Belgesi almış; halk kütüphanelerinde engellilere yönelik düzenlenen etkinliklere 10.805 kişi katılım sağlamıştır. İşitme engelli çocuklar için "KitAP+" üzerinden 107 video sunulmuş, Milli Kütüphanedeki sesli kitap sayısı ise 6.618'e ulaşmıştır. Kütüphane hizmetlerinde erişilebilirlik altyapısı ve içerik çeşitliliği bakımından belirli bir seviyeye ulaşıldığı görülmekle birlikte; erişilebilirlik belgesine sahip kütüphane sayısının artırılması ve sesli kitap arşivinin hızla büyütülmesini teminen yapay zekâ destekli seslendirme programlarının kullanılabileceği değerlendirilmektedir.[231]

228 Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun 23/3/2026 tarihli ve E-44096195-622.03-133110 sayılı yazısı.
229 Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun 23/3/2026 tarihli ve E-44096195-622.03-133110 sayılı yazısı.
230 Kültür ve Turizm Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-40070960-730.08.01-8207723 sayılı yazısı.
231 Kültür ve Turizm Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-40070960-730.08.01-8207723 sayılı yazısı.

J. Çocuk ve Gençlik Hakları

Çocuk hakları; her çocuğun temel hak ve özgürlüklerinin tanınmasını, korunmasını ve hayata geçirilmesini hedefleyen; çocukların insan onuru ve çocuğun üstün yararı ilkesine uygun koşullarda yaşamalarını güvence altına alan; ayrımcılıktan uzak, güvenli bir ortamda gelişimlerini sürdürmelerini ve kendilerini ilgilendiren süreçlere etkin katılımını amaçlayan haklar bütünüdür.

Anayasa'nın 41'inci maddesinde her çocuğun fiziksel, ruhsal ve ahlaki gelişimi için gerekli tedbirlerin alınacağı güvence altına alınmıştır. Bu kapsamda 15/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kabul edilerek koruma ihtiyacı olan çocuklar için bütüncül bir mevzuat oluşturulmuştur.

Uluslararası müktesebatta çocuk haklarının münhasıran korunması fikri doğrultusunda 20/11/1989 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından ÇHS kabul edilmiştir. 1994 yılında ülkemizin de taraf olduğu Sözleşme'nin 1'inci maddesinde: *"Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan"* çocuk olarak tanımlanmıştır.[232] Çocuk hakları açısından temel uluslararası metin olan ÇHS; ayrımcılık yapmama, çocuğun yüksek yararı, çocuğun yaşama ve gelişme hakkı ve katılım hakkı olmak üzere dört temel ilkeye dayanmaktadır. Sözleşmede, BM'nin temel ilkelerine ve insan hakları bildirgelerinin ve sözleşmelerinin hükümlerine de gönderme yapılarak bütün çocukların yardım ve özel ilgiye hakkı olduğu, yaşam koşullarının iyileştirilmesi için uluslararası iş birliğinin gerekli olduğu vurgulanmaktadır.[233]

Çocuk haklarının korunmasında çocuk işçiliğiyle mücadele, öncelikli alanlar arasında yer almaktadır. ILO; çocukları, çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksilten, zihinsel ve fiziksel gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen işleri çocuk işçiliği olarak adlandırmaktadır.[234] Tanıma göre çocuklar için zihinsel, fiziksel, toplumsal ve ahlaki yönden tehlikeli ve zararlı işler, onları okula devam etmekten alıkoyan işler, okuldan daha erken ayrılmaya mecbur bırakan işler veya okullarıyla birlikte yürütmek zorunda kaldıkları ağır ve uzun işler çocuk işçiliği olarak değerlendirilmektedir.[235] Bu kapsamda 2017-2023 döneminde ülkemizde çocuk işçiliğinin tamamen ortadan kaldırılması amacıyla Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı uygulanmıştır. 2025 yılında ÇSGB koordinasyonunda 2025-2028 dönemi için hazırlanan yeni Ulusal İstihdam Stratejisi'nde çalışma hayatında temel hakların korunması ve insana yakışır işlerin desteklenmesi kapsamında çocuk işçiliği ile mücadeleye yönelik tedbirlere yer verilmiştir. İl düzeyinde ÇSGB'ye bağlı *Çocuk İşçiliği*

232 TİHEK, Çocukların Adalete Erişim Hakkı Raporu, s. 29.
233 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2023 Yılı Raporu, s. 73.
234 TİHEK, Çocuk İşçiliği ile Mücadele Rehberi, s. 2.
235 A.g.e.

ile Mücadele Birimleri ile yerelde çocuk işçiliğinin takibi ve önlenmesi için çalışmalar yürütülmüştür.[236] 2025 yılında ASHB bünyesinde her ilde bulunan Çocuklar Güvende Ekipleri[237] tarafından farklı risk gruplarındaki çocuklara yönelik tespit, yönlendirme ve izleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir.[238]

Ülkemiz 2024 yılında BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nin zorla çalıştırmanın ortadan kaldırılması, modern köleliğin ve insan ticaretinin sona erdirilmesi ile çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasını amaçlayan 8.7. sayılı hedef doğrultusunda oluşturulan küresel iş birliği İttifak 8.7'de *Rehber Ülke* statüsü almıştır.[239] Statünün alınması, çocuk işçiliği ile etkin mücadele çerçevesinde önemli bir adım olmuştur.

2025 yılı TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması sonuçlarına göre ülkemizdeki 15-17 yaş grubundaki çocukların iş gücüne katılma oranı %25,5 olarak açıklanmıştır. Bu oranın erkek çocuklar için %36,5; kız çocuklar için %13,9 olduğu tespit edilmiştir.[240] Ülkemizde çocuk iş gücüne ilişkin farklı yaş gruplarını barındıran ulusal düzeyde resmî istatistikler son olarak 2019 yılında yayımlanmıştır. Çocuk işçiliği ile etkili mücadelenin sağlanması için bu konu hakkında bütüncül verilerin tutulması yol gösterici nitelikte olacaktır. Bu nedenle yaş grubu, cinsiyet, iş sektörü gibi kriterlerin dikkate alındığı ve göçmen ve geçici koruma altındaki çocuklara ilişkin verilerin de dahil olduğu bütüncül bir takip ve veri sisteminin oluşturulması önem arz etmektedir. Çocuk işçiliğine karşı etkin mücadelenin kararlılıkla sürdürülmesi, bu kapsamda elde edilen veriler doğrultusunda çocuk işçiliğinin kök nedenleri dikkate alınarak tespit ve müdahale mekanizmaları geliştirilmesi, kurumlar arası koordinasyonun artırılması ve çocuk işçiliği ile mücadelede yeni bir politika çerçevesinin oluşturulması gerektiği değerlendirilmektedir.

Çocukların adalete erişimleri ve çocuk dostu adalet sisteminin tesisi çocuk hakları alanında bir diğer önemli konu başlığıdır. Çocuk adalet sisteminde, suç mağduru çocukların ikincil travmaya maruz kalmamaları için ifade ve beyanlarının özel ortamlarda alınması ve fail ile yüz yüze gelmemeleri gerekmektedir.[241] Bu çerçevede mağdur, tanık ve suça sürüklenen çocukların, cinsel suç ve aile içi şiddet suçu mağdurları ile insan ticareti mağdurları gibi özel politika gerektiren gruba dâhil olan mağdurların ifade ve beyanlarının alınmasına ve maddi hakikatin ortaya çıkarılmasına katkı sağlamak üzere 2025 yılı sonu itibarıyla 81 ilde 166 adliyede 175 Adli Görüşme

236 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 6/4/2026 tarihli ve E-54723196-804.01-598743 sayılı yazısı.

237 Çocuklar Güvende Ekipleri; çocuklara yönelik her türlü riski önlemek amacıyla koruyucu önleyici program ve faaliyetler geliştirmek ve çocukların sağlıklı gelişimlerini desteklemek, risklerden koruyarak refah içinde yaşamalarını sağlamak amacıyla çalışmalar yürütülmektedir. Bu amaçla her ilde çocuklar güvende ekipleri oluşturulmuş ve ekipler aracılığıyla risk altındaki çocuklara yönelik tespit, yönlendirme ve izleme faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.

238 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

239 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 6/4/2026 tarihli ve E-54723196-804.01-598743 sayılı yazısı.

240 Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-27964695-622.02-28983 sayılı yazısı.

241 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2023 Yılı Raporu, s. 76.

Odası (AGO) faaliyet göstermektedir. Diğer yandan 70 ilde Sağlık Bakanlığına bağlı 74 Çocuk İzlem Merkezi (ÇİM) mevcuttur. Ayrıca 2025 yılı içerisinde 16 yeni çocuk görüşme merkezi faaliyete geçirilmiş olup toplam çocuk görüşme merkezi sayısı 822'ye ulaşmıştır.[242] 4/10/2012 tarihli ve 28431 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 2012/20 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nde ÇİM'lerde görev yapan personel ve çocuklarla ilgili alanlarda görev yapan öğretmen, sosyal çalışma görevlisi, sağlık personeli, din görevlisi gibi kamu görevlileri ile kolluk görevlilerinin ÇİM'lerin amacı ve işleyişi konusunda eğitimlere katılımlarının sağlanması gerektiği belirtilmiştir.[243] Yine Adalet Bakanlığının 1/4/2021 tarihli ve 2021/176 sayılı Adli Görüşme Odası Genelgesi'nde ÇHS'ye atıf yapılarak çocukların adli süreçte korunmalarına ilişkin tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır.[244] Çocuk Hakları Komitesinin *"Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Uygulanmasına Yönelik Genel Önlemler"* başlıklı 5 No.lu Genel Yorumu'nda çocuklarla birlikte çalışan personelin çocuk hakları eğitimi alması gerektiği belirtilmiştir.[245] Ayrıca söz konusu eğitimlerin etkililiğinin periyodik olarak değerlendirilmesi yalnızca ÇHS hükümleri bakımından değil çocuk haklarından fiilen yararlanmayı sağlayacak uygulamaların geliştirilmesine katkı sağlayacak nitelikte olması tavsiye edilmiştir.[246] Bu kapsamda, ÇİM ve AGO'larda görevli personel başta olmak üzere bu süreçte çocuklarla bir araya gelen tüm personele yönelik düzenli olarak çocuk hakları eğitimi verilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

2025 Ocak ayında açıklanan 2025-2029 Yargı Reformu Stratejisi Eylem Planı'nda çocuk dostu adalet ve çocukların adalete erişimi konularında çeşitli stratejilere yer verilmiştir. Stratejide çocuk adalet merkezlerinin (ÇAM) yaygınlaştırılması hedefi yer almaktadır. 2025 yılı itibarıyla Erzurum, Bursa ve Eskişehir illerinde olmak üzere toplamda üç ÇAM bulunmaktadır.[247] Çocuk dostu adalet sistemi ve çocukların adalete erişimini kolaylaştıran ÇAM'ların yaygınlaştırılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Çocuk dostu adalet sisteminin en önemli uygulama alanlarından biri, ceza adalet sistemiyle karşı karşıya kalan çocuklardır. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'na göre suça sürüklenen çocuk: *"Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen"* çocuktur. ÇHS'nin 40'ıncı maddesinde Sözleşme'ye

242 Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığının 31/3/2026 tarihli ve E-37527827-805.01-26/746 sayılı yazısı.

243 4/10/2012 tarihli ve 28431 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 2012/20 sayılı Başbakanlık Genelgesi.

244 Adalet Bakanlığı "1/4/2021 tarihli ve 2021/176 sayılı Adli Görüşme Odası Genelgesi", *https://magdur.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/142021084114176noluAGOgenelge.pdf*, (E.T.10/6/2025).

245 Çocuk Hakları Komitesi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Uygulanmasına İlişkin Genel Uygulama Tedbirleri Hakkında 5 No.lu Genel Yorumu, CRC/GC/2003/5, 27/11/2003, para. 53, *https://digitallibrary.un.org/record/513415?v=pdf*, (E.T. 20/8/2026).

246 Çocuk Hakları Komitesi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Uygulanmasına İlişkin Genel Uygulama Tedbirleri Hakkında 5 No.lu Genel Yorumu, para. 55.

247 Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığının 31/3/2026 tarihli ve E-37527827-805.01-26/746 sayılı yazısı.

taraf devletlerin *"...hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlâl ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını"* dikkate alması gerektiği belirtilmiştir. 1990 yılında BM Genel Kurulunca kabul edilen *Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri*, çocukların suç işlemesinin önlenmesi bakımından alınması gereken tedbirleri uluslararası bir temelde belirlemiştir. Çocukların suç işlemesini önlemek için eğitim, aile desteği, çocuğun gelişimsel ihtiyaçları ve risk durumu dikkate alınarak önleyici faaliyetler gerçekleştirilmesi gerektiği bu ilkelerde vurgulanmaktadır.[248] Suça sürüklenen çocuklara yönelik çalışmalar, çocukların yüksek yararını gözeterek hak ihlallerinin önlenmesi, toplumsal dışlanmanın azaltılması ve insan haklarına dayalı, kapsayıcı bir adalet anlayışının güçlendirilmesini sağlamaktadır.

2025 yılında ülkemizde suça sürüklenen çocuklara yönelik çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü/tutuklu çocuklara psikososyal yardım çalışmaları yapılmış, *Bireyselleştirilmiş İyileştirme Sistemi* (BİSİS) ile her çocuk için özel süreçler planlanmış, *ARDIÇ Programı*[249] ile personelin mesleki becerilerinin güçlendirilmesi ve farkındalıkları artırılmıştır. 4/6/2025 tarihli ve 7550 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile çocukların işledikleri suç nedeniyle mahkûm oldukları 3 yıl veya daha az süreli hapis cezasının özel infaz usullerinden olan konutta infaz usulünden faydalanarak çektirilmesine imkân tanınmıştır.[250] Adalet Bakanlığı tarafından kanunla ilişki hâlinde olan çocukların temel haklarının uluslararası standartlar çerçevesinde daha etkin korunması, çocuklara duyarlı ve onarıcı adalet uygulamalarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla *Yargısal Süreçlerde Çocuklar İçin Koruyucu ve Onarıcı Yaklaşımlar Projesi* başlatılmıştır.[251] Cumhuriyet başsavcılıklarında suça sürüklenen çocuklar hakkında yıl içinde açılan dosya oranı 2024'te %3,6 iken bu oran 2025'te %3,7'ye yükselmiştir. Ayrıca ceza mahkemelerine suça sürüklenen çocuklar hakkında yıl içinde gelen dosya oranı 2024'te %4,7 iken bu oran 2025'te %4,9'a yükselmiştir.[252]

248 BM, Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri, A/RES/45/112, 14/12/1990, *https://digitallibrary.un.org/record/105349?ln=es&v=pdf,* (E.T. 2/6/2026).

249 ARDIÇ Programı, ceza infaz kurumlarında bulunan çocukların topluma kazandırılması için çalışan personelin psikososyal ve yönetim becerilerinin güçlendirilmesi amacıyla geliştirilen bir hizmet içi eğitim programıdır. Program; kurumda bulunan çocuklar, kurum personeli ve hükümlü/tutuklu çocukların ailelerine yönelik geliştirilmiş olup psikososyal yardım servisi uzmanları tarafından bireysel ve grup çalışması yoluyla verilmektedir.

250 Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğünün 13/4/2026 tarihli ve E.84053534-2022-276.01-04-569/3777 sayılı yazısı.

251 Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 15/6/2026 tarihli ve E-81509476-209.03.02[209.03.02-2026]-5691/111153 sayılı yazısı.

252 Adalet Bakanlığı, "Adalet İstatistikleri 2025", *https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/20260406090135677 2025Adalet%C4%B0statistikleriKitab%C4%B1.pdf,* (E.T. 23/6/2026).

Suça sürüklenmenin önlenmesi ve suça sürüklenen çocuklar için onarıcı uygulamalar hakkında çalışmalar yürütülmesi önemli gelişmelerdir. Ancak 2025 yılında suça sürüklenen çocuk oranındaki artış dikkate alındığında hem suçun önlenmesine hem de bu çocukların topluma kazandırılmasına yönelik çalışmaların kararlılıkla sürdürülmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve internet kullanımının yaygınlaşması çocuklara; bilgiye erişim, eğitime destek, olumlu sosyal bağlantılar kurma, üretkenlik, kendini ifade etme becerilerini geliştirme gibi konularda katkı sunmaktadır. Ancak dijital dünyanın sunduğu bu imkânlar çeşitli dijital riskleri de beraberinde getirmektedir.[253] Çocukların akranları ile yüz yüze iletişimde olabileceği alanların azalması, bunun yerini hızla çoğalan dijital teknoloji alanlarının alması ve çocukların günlük yaşamlarının vazgeçilmez bir parçası hâline gelen bu yapının denetiminin zor olması, çocuklar üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.[254] Çocukların ve gençlerin tablet, telefon, bilgisayar gibi dijital ortamda vakit geçirdikleri araçlara bağımlılık geliştirmeleri, internet ortamında uygunsuz içeriklere maruz kalmaları, siber şiddet, istismar ve zorbalık riski bu olumsuz etkileri ortaya çıkaran başlıca nedenlerdir.

2025 yılında 13.227 çocuk mağdur için 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) yer alan ve dijital ortamlarda işlenen suçlar için 17.678 soruşturma açılmıştır. Yıl boyunca en çok işlenen suçlar sırasıyla 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 125'inci maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenen *sesli yazılı veya görüntülü bir ileti ile hakaret* suçu, 134'üncü madde uyarınca *özel hayatın gizliliği ihlali* suçu ve 136'ncı maddede düzenlenen *verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme* suçudur. 2025 yılı sonunda ilgili suçlar hakkında görülen davaların 1.969'unda mahkûmiyet kararı verilmiştir.[255] 2025 yılında çocukların dijital dünyada korunması kapsamında yürütülen yargısal faaliyetlerin yanı sıra BTK bünyesinde hizmet veren Güvenli İnternet Merkezi, ALO 141 Güvenli İnternet Destek Hattı[256] ve ASHB'nin DUY ihbar hattı gibi çocuklar için zararlı olduğu düşünülen içeriklerin vatandaşlar tarafından doğrudan bildirildiği şikâyet mekanizmaları da kullanıma sunulmuştur.[257]

Çocuk Hakları Komitesinin Dijital Ortamla İlişkili Çocuk Haklarına Dair 25 No.lu Genel Yorumu'nda çocukların çevrimiçi ortamlarda her türlü riskten korunması bakımından devletlere sorumluluk yüklenerek ÇHS'de yer alan temel ilkeler kapsamında çocukların çevrimdışı ortamlarda korunduğu kadar dijital dünyada da korunması ve gelişimlerinin

253 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, "2023-2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı", s. 22, *https://www.aile.gov.tr/media/132816/turkiye-c-ocuk-haklari-strateji-belgesi-ve-eylem-plani-2023-2028-dijital.pdf*, (E.T. 10/6/2026).

254 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023-2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı, s. 142.

255 Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünün 31/3/2026 tarihli ve E-15705087-252.02-293516 sayılı yazısı.

256 Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun 3/4/2026 tarihli ve E-96454180-045.99-15016 sayılı yazısı.

257 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Genel Yorum'da, çocukların dijital ortamdaki haklarına dair bilinçlendirme ve farkındalık faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi önerilmiştir.[258] Ayrıca *2023-2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı*'nda da çocukların dijital güvenliğini sağlamayı ve teknolojik risklere karşı farkındalık oluşturmayı hedefleyen politikalara yer verilmiştir.[259] Bu çerçevede 2025 yılında MEB tarafından çocukların dijital bağımlılık, siber zorbalık, zararlı içeriklere maruz kalma ve mahremiyet ihlalleri gibi risklere karşı bilinçlendirilmesi ve bilinçli teknoloji kullanım alışkanlıklarının kazandırılması amacıyla tüm eğitim kademelerinde müfredata farkındalık artırıcı ders içerikleri eklenmiştir.[260] ASHB tarafından toplumu, aileleri özellikle çocukları dijital dünyanın tehlikelerinden korumak amacıyla Aile Eğitim Programı kapsamında 189 bin kişiye eğitim verilmiştir.[261] Rehberlik hizmetleri kapsamında siber şiddet ve bilinçli internet kullanımı gibi temalarda yürütülen faaliyetlerle ülke genelinde toplam 12.498.912 öğrenciye yönelik farkındalık çalışması yapılmıştır.[262] 2025 yılı içerisinde, dijital çağın çocuklarına ait hakları tanımlaması, bu hakları ihlal eden sistematik tehditlerin açığa çıkarılması ve tüm toplumu bu konuda sorumluluğa davet eden *"Dijital Dünyada Çocuk Hakları Sözleşmesi"* imza kampanyası başlatılmıştır.[263] Dijital dünyada çocuk haklarının korunması, tüm insanlık ailesinin ortak görev ve sorumluluğudur. Bu kapsamda Kurumumuz da *"Dijital Dünyada Çocuk Hakları Sözleşmesi"* imza kampanyasına destek vermiş, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu üyeleri tarafından imzalanan Sözleşme resmî internet sitesinde paylaşılmıştır.[264]

Gerçekleştirilen çalışmalar önemli bir ilerleme olarak değerlendirilmekle birlikte dijital ortamlardaki gelişmelerin çok hızlı yayılması, çocukları risklere karşı korumak için geliştirilen mekanizma ve faaliyetleri yetersiz kılabilmektedir. Ayrıca dijital mecralar, ulusal ve uluslararası düzeyde çok paydaşlı bir yapıya sahiptir. Bu nedenle alanda hizmet sunan kişi ve kuruluşların hukuki sorumluluklarının ve sorumluluklara uyulmaması hâlinde uygulanacak yaptırımların yasal düzenlemelerle net bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Çocukların gerçek hayatın risklerinden korunduğu kadar dijital dünyanın oluşturduğu risklerden korunmasının sağlanması için bu alandaki gelişmelerin takip edilerek gerekli tedbirlerin alınması önem arz etmektedir.

258 Çocuk Hakları Komitesi, Dijital Ortamla İlişkili Çocuk Haklarına Dair 25 No.lu Genel Yorumu, CRC/C/GC/25, 2/3/2021, para. 25., *https://digitallibrary.un.org/record/3906061?v=pdf*, (E. T. 20/8/2026).

259 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023-2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı, s. 144. (E.T. 28/8/2026).

260 Millî Eğitim Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

261 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

262 Millî Eğitim Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

263 Millî Eğitim Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

264 TİHEK, "Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumundan Dijital Dünyada Çocuk Hakları Sözleşmesine Tam Destek", *https://www.tihek.gov.tr/turkiye-insan-haklari-ve-esitlik-kurumundan-dijital-dunyada-cocuk-haklari-sozlesmesine-tam-destek-*, (E. T. 17/7/2026).

Çocukların katılım hakkına erişimi ve bu haktan faydalanması çocuk hakları konusunda önem arz eden bir diğer husustur. *Çocuk Hakları Komitesinin Çocuğun Dinlenilme Hakkına İlişkin 12 No.lu Genel Yorumu*'nda ÇHS'ye taraf tüm devletlerin *"çocuğun özgür bir düşünce oluşturmasını teşvik etmesi ve çocuğun katılım hakkını kullanmasına olanak tanıyan bir ortam sağlaması gerektiği"* ve kendilerini ilgilendiren görüşlerinin karar verme süreçlerinde ve politika belirlemede dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır.[265] Çocuk Hakları Komitesinin Türkiye'ye İlişkin Sonuç Gözlemleri Raporu'nda; İl Çocuk Hakları Komitelerinin işleyişinin güçlendirilmesi ve çocukların karar alma süreçlerine anlamlı bir şekilde katılma fırsatlarının artırılması tavsiye edilmiştir.[266] 2025 yılında ülkemizde ASHB bünyesinde her ilde bulunan *Çocuk Hakları İl Çocuk Komiteleri* çocukları ilgilendiren her konuda çocuk katılımının sağlanması ve çocuk hakları konusunda toplumsal farkındalığın artırılması amacıyla 251.397 çocuk katılımlı 6.345 faaliyet gerçekleştirilmiştir. Yılda iki defa toplanan Çocuk Danışma Kurulunun 2025 yılı toplantı ve çalışmaları sonucunda Kurul tarafından hazırlanan rehber eylem planları Çocuk Hakları İl Çocuk Komiteleri ile paylaşılmıştır.[267] Çocukların yaşlarına, gelişim düzeylerine ve kişisel özelliklerine uygun olarak karar süreçlerine dâhil edilmeleri, toplumsal yaşama aktif olarak katılmaları için önemlidir. Bu nedenle çocukların katılım hakkını kendilerini ilgilendiren her konuda kullanabilmesi için her alanda bu hakkın desteklenmesi ve çocukların eğitim, adalet, sağlık, idari süreçler gibi dahil oldukları alanlarda katılımlarının anlamlı şekilde artırılması çerçevesinde tüm paydaşların gerekli politika ve uygulamaları hayata geçirmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Ülkemizde çocuklar hakkındaki yasal düzenlemeler farklı kanunlarda ele alınmıştır. Farklı kanunlarda yer alan düzenlemeler uygulamada farklılık ve çelişkilere sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle bütüncül bir çocuk hakları yaklaşımı tam olarak sağlanamamaktadır. Örneğin Anayasa'nın *"Ailenin korunması ve çocuk hakları"* başlıklı 41'inci maddesinde çocuğun yüksek menfaati olarak düzenlenen çocuğun üstün yararı ilkesi; 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun farklı hükümlerinde *"küçüğün yararı"*, *"çocuğun menfaati"* ve *"çocuğun yararı"* olarak; 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda *"çocuğun yarar ve esenliği"* ve *"çocuğun üstün yararı"*, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda *"çocuğun yüksek yararı"* olarak farklı isimler, kapsamlar ve usullerde ele alınmıştır. Çocuk Hakları Komitesinin Türkiye'ye İlişkin Sonuç Gözlemleri Raporu'nda (2023); çocuğun üstün yararı ilkesinin tüm yasal, idari ve adli süreçlerde ve çocukları ilgilendiren tüm politika ve uygulamalarda tutarlı bir şekilde ele alınması ve çocuğun üstün yararı ilkesinin uygulanmasında ulusal usul kriterlerin belirlenmesi tavsiye edilmektedir. Aynı raporda ülkemizde çocuk hakları alanında

265 Çocuk Hakları Komitesi, Çocuğun Dinlenilme Hakkına İlişkin 12 No.lu Genel Yorumu, CRC/C/GC/12, 20/6/2006, para. 13, *https://digitallibrary.un.org/record/671444?v=pdf*, (E. T. 20/8/2026).

266 Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye'ye İlişkin Nihai Gözlem Raporu, para. 22.

267 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

bütüncül bir mevzuat çalışması yapılması gerektiği de belirtilmektedir.[268] Temel çocuk haklarının bütüncül bir mevzuatta toplanması çocuğun üstün yararı, ayrımcılık yasağı, katılım hakkı gibi temel ilkelerin uygulanmasında bütünlük sağlayacaktır. Bu bağlamda çocuk haklarının bütüncül şekilde ele alındığı ve temel çocuk hakları ilkelerine yer verilen bir mevzuat çalışması yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Genç tanımını oluşturan yaş grubu için uluslararası bir tanım bulunmamaktadır. Öte yandan istatistiksel amaçlar için BM, üye devletler tarafından yapılan tanımları etkilemeksizin gençlik kavramını 15-24 yaş arasındaki kişiler olarak tanımlamıştır.[269] Yaş kriterinden bağımsız bir şekilde BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği gençliği eğitim hakkı, sağlık hakkı, çalışma hakkı boyutlarıyla sosyoekonomik düzeyde farklı zamanlarda gerçekleştiği kabul edilen bağımsızlığa ve özerkliğe geçiş dönemi olarak değerlendirmektedir.[270] Ülkemizde de gençlere yönelik yaş grubu tespitinde mutabık olunan bir yaş aralığı bulunmamaktadır. TÜİK istatistiklerinde 15-24 yaş arası genç olarak kabul edilmekteyken[271], GSB politika belgeleri ve çalışmalarında 15-29 yaş arası genç olarak değerlendirmektedir.[272]

Gençler, insan hak ve özgürlüklerinin tamamına sahip olsalar da yaş faktörüne bağlı olarak eğitim, nitelikli istihdam, sosyal koruma ve medeni ve siyasi haklara erişimde çeşitli yapısal engellerle karşılaşmakta ve çoğu kez ayrımcılık riskine karşı savunmasız bir konumda yer almaktadır.[273] Gençlerin yaşları nedeniyle karşı karşıya kaldıkları engeller dikkate alındığında, haklarına erişmeleri önündeki engelleri kaldırmak için çeşitli özel politika ve uygulamaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Gençlik hakları, gençlerin temel hak ve özgürlüklerden etkin bir şekilde yararlanması için desteklenmesini ifade etmektedir. Bu bağlamda gençlerin karar alma süreçlerine daha etkili katılımı, iş gücü piyasalarına katılım, eğitim, kaliteli ve erişilebilir gençlik çalışmaları, barınma hakkına yönelik tedbirler alınması gibi faaliyetler gençlerin temel hak ve özgürlüklerini etkin bir şekilde kullanmaları ve toplumsal hayatta söz sahibi olmaları önem arz etmektedir.[274]

TÜİK verilerine göre 2025 yılında Türkiye'nin toplam nüfusu 86.092.168 kişiyken 15-24 yaş grubundaki genç nüfusun 12.708.348 kişi olduğu açıklanmıştır. 15-24 yaş grubunu

268 Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye'ye İlişkin Nihai Gözlem Raporu, para. 8.

269 United Nations, "Peace, dignity and equality on a healthy planet", *https://www.un.org/en/global-issues/youth*, (E.T. 20/8/2026).

270 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2022 Yılı Raporu, s. 88.

271 TÜİK, "İstatistiklerle Gençlik 2025", *https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/58017*, (E. T. 22/6/2026).

272 Gençlik ve Spor Bakanlığı, "Ulusal Gençlik ve Spor Politika Belgesi", *https://www.gsb.gov.tr/dist/mevzuatdosyalar/mevzuatlar/ulusal_genclik_ve_spor_politikasi.pdf*, (E.T. 22/6/2026).

273 TİHEK, Gençlik Hakları Rehberi, s. 1.

274 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2022 Yılı Raporu, s. 89.

içeren genç nüfus, 2025 yılında toplam nüfusun %14,8'i olmuştur. Genç nüfusun %51,2'sini erkek nüfus, %48,8'ini ise kadın nüfus oluşturmuştur.[275]

Genç işsizliği ile ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin (NEET) sayısında yaşanan artış gençlik hakları çerçevesinde küresel bir sorun olarak kendini göstermektedir. ILO'nun *Küresel Gençlik İstihdam Eğilimleri 2024: İnsana Yakışır İşler, Daha Parlak Gelecekler Raporu*'nda 2023 yılı itibarıyla küresel düzeyde genç işsizliğinin %13 düzeyinde, NEET gençlerin oranının ise %20 seviyesinde olduğu tespit edilmiştir.[276] Günümüzde demografik yapıdaki dönüşüm, iş gücü hareketliliğindeki artış, yeşil dönüşüm ve dijitalleşme süreçleri, iş gücü piyasalarının değişen dinamiklerini şekillendiren temel faktörler arasında yer almaktadır.[277]

Eğitimde ve istihdamda olmayan gençlerin iş gücü piyasasına katılımına yönelik İŞKUR Stratejik Planı'nda yer alan; *"NEET potansiyeli olan gençlerin iş gücü piyasasına katılımlarına yönelik programları arttırmak"* hedefi doğrultusunda 2025 yılında NEET potansiyeli olan 33.345 genç aktif iş gücü programlarından yararlandırılmıştır. 25-26 Eylül 2025 tarihlerinde *"NEET ve Gençlere Yönelik Sanal İstihdam Fuarı"* düzenlenmiş ve 44 ilden 450 firmanın katılımıyla gerçekleştirilen sanal fuara 21.657 ziyaret gerçekleştirilmiş ve 10.157 özgeçmiş firmalara bırakılmıştır.[278] [279] GSB'ye bağlı Gençlik Merkezleri ve Genç Ofisler tarafından NEET gençlerin istihdam edilebilirliklerini artırmaya yönelik olarak girişimcilik ve kariyer ofisleri aracılığıyla kariyer danışmanlığı, mesleki yönlendirme, iş ve staj imkânlarına erişim ile uygulamalı eğitim faaliyetleri sunulmuştur.[280] Gençlerin eğitimden istihdama geçiş süreçlerini güçlendirmek amacıyla eğitim, kariyer rehberliği, mesleki beceri geliştirme ve istihdam hizmetleri arasında güncel iş gücü trendleri dikkate alınarak bütüncül bir mekanizma oluşturulması ve gençlerin insana yakışır işlere erişimi desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca NEET gençlerin tespiti, izlenmesi ve yeniden eğitim veya istihdama yönlendirilmesine yönelik programların yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

Gençlerin karar alma süreçlerine ve toplumsal yaşama katılımı, gençlik hakları bakımından değinilmesi gereken bir diğer önemli konudur. TÜİK'in İstatistiklerle Gençlik 2025 Araştırma Raporu'nda 16-24 yaş aralığındaki gençlerin internet kullanım amaçları içinde internetin en az kullanıldığı alanların toplumsal ve siyasi bir konuda

275 Türkiye İstatistik Kurumu, "İstatistiklerle Gençlik 2025", *https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/58017*, (E. T. 22/6/2026).

276 ILO, "Küresel Gençlik İstihdam Eğilimleri 2024: İnsana Yakışır İşler, Daha Parlak Gelecekler Raporu", *https://www.ilo.org/resource/article/global-employment-trends-youth-2024-figures*, (E.T. 22/6/2026).

277 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, "Ulusal İstihdam Stratejisi (2025-2028)", *https://www.csgb.gov.tr/Media/t0bomvck/ulusal-istihdam-stratejisi-2025-2028.pdf*, (E. T. 22/6/2026).

278 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 6/4/2026 tarihli ve E-54723196-804.01-598743 sayılı yazısı.

279 6/1/2026 tarihinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanan ve İŞKUR aracılığıyla yürütülecek bir genç istihdam projesi olan Gençliğin Üretim Çağı Projesi(GÜÇ) Tanıtım Programı Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

280 Gençlik ve Spor Bakanlığının 25/3/2026 tarihli ve E-24277485-604.03-13949297 sayılı yazısı.

tartışma veya oylamaya katılma(%6,2) ve toplumsal veya siyasi konularla ilgili görüşleri paylaşma(%13,3) olduğu tespit edilmiştir.[281] Gençlik haklarının korunması ve toplumsal hayata katılımlarının artırılması için 2025 yılında çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. GSB bünyesindeki Gençlik Merkezleri, gönüllülük platformları ve kültürel programlarla gençlere toplumsal katılım olanakları sunulmuştur. Cumhurbaşkanlığı Teşkilatını düzenleyen 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 215'inci maddesinde de ülkemizde gençlerin sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda topluma aktif katılımlarını ve kişisel gelişimlerini sağlamak amacıyla Türkiye Ulusal Gençlik Konseyi kurulması için GSB' ye yetki verilmiştir.[282] Bu konuda çalışmalar sürse de 2025 itibarıyla Konsey kurulmamıştır. Gençlerin sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda topluma aktif katılımlarının sağlanması bakımından GSB tarafından Türkiye Ulusal Gençlik Konseyinin kurulmasının önemli bir ilerleme olacağı değerlendirilmektedir.

2025 yılı itibarıyla ülkemizde bütüncül bir Gençlik Politika belgesi bulunmamaktadır. GSB tarafından Politikası Belgesi'nin hazırlık sürecinin devam ettiği bildirilmiş, belgenin hazırlanması sürecinde katılım, kapsayıcılık, şeffaflık, bütüncüllük, eşitlik, erişilebilirlik, genç dostu olma ve uluslararası standartları gözetme ilkelerinin dikkate alındığı belirtilmiştir.[283] BM'nin *"2000 ve Sonrası İçin Dünya Gençlik Eylem Programı"* başlıklı Genel Kurul Kararı'nda devletlere ulusal düzeyde bütüncül bir gençlik politikası oluşturmaları tavsiye edilmiştir.[284] Gençlik politikalarının, gençlerin tüm insan hakları ve temel özgürlüklerinden eksiksiz şekilde istifade etmelerini güvence altına alacak şekilde tasarlanması esastır.[285] Bu kapsamda, söz konusu politika belgesi hazırlıklarının tamamlanması ve belgede insan hakları gündemine yer verilerek bu alanda görev yapan tüm paydaşlarla iş birliği yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Gençlik hakları alanında eğitim hakkıyla bağlantılı olarak ele alınması gereken konulardan biri üniversite öğrencilerinin barınma konusudur. 2025 yılında GSB'ye bağlı 880 yurt müdürlüğünde 635.683 kız, 366.534 erkek olmak üzere toplam 1.002.217 yatak

281 Türkiye İstatistik Kurumu, "İstatistiklerle Gençlik 2025", *https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/58017*, (E. T. 22/6/2026).

282 8/6/2011 tarihli ve 27958 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan mülga 638 sayılı Gençlik ve Spor Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de GSB bünyesinde Türkiye Ulusal Gençlik Konseyi kurulacağı düzenlenmiştir. 9/7/2018 tarihli ve 30473 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 10'uncu maddesi uyarınca, 638 sayılı Gençlik ve Spor Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname yürürlükten kaldırılmıştır. Kararname'nin 12'inci maddesi ile 3289 sayılı Gençlik ve Spor Hizmetleri Kanunu'nun 34'üncü maddesi değiştirilerek Ulusal Gençlik Konseyinin faaliyetlerinin GSB bünyesinde gerçekleştireceği ve Konseye Bakanlık bütçesinden ödenek ayrılacağı düzenlenmiştir. Ancak 703 sayılı KHK'nın ilgili hükmü Anayasa Mahkemesinin 7/12/2023 tarihli ve 2018/117 Esas, 2023/212 Karar sayılı kararı ile iptal edilmiştir. Ulusal Gençlik Konseyine ilişkin yürürlükte olan mevzuat hükmü 10/7/2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Teşkilatını düzenleyen 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde yer almaktadır. Kararname'nin 215'inci maddesinde Türkiye Ulusal Gençlik Konseyi kurulması için GSB' ye yetki verilmiştir.

283 Gençlik ve Spor Bakanlığının 25/3/2026 tarihli ve E-24277485-604.03-13949297 sayılı yazısı.

284 Birleşmiş Milletler, 2000 Yılı ve Sonrası için Dünya Gençlik Eylem Programı, (A/RES/50/81), 14/12/1995, s. 63.

285 Birleşmiş Milletler, "Ulusal Gençlik Politikaları Formüle Etmek", *https://www.un.org/development/desa/youth/what-we-do/what-can-you-do/formulate-national-youth-policies*, (E. T. 2/7/2026).

kapasitesi ile hizmet verilmiştir. 2025 yılında 36 ilde 49.736 yatak kapasiteli 98 yeni yurt binası hizmete açılmıştır. 31/12/2025 tarihi itibarıyla Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü (KYK) yurtları için başvuru yapan 374.020 öğrencinin %97'si yurtlara yerleştirilmiştir.[286]

YÖK tarafından 2025 yılında Türkiye genelindeki 205 vakıf ve devlet üniversitesinden toplam 264.344 öğrencinin katılım sağladığı Türkiye Üniversite Deneyim Araştırması (TÜDA) kapsamında gerçekleştirilen ankette öğrencilerin %39,2'sinin aile yanında kaldığı, %31,8'inin KYK yurtlarında konakladığı belirtilmiştir.[287] Yurt olanaklarının yeterliliğine ilişkin soruya öğrencilerin %46'sı yeterli olduğu cevabını verirken, %37'si yetersiz olduğu cevabını vermiş ve %17'si nötr görüş bildirilmiştir. Anket sonucunda, ihtiyaç duyulan bölgelerde yurt kapasitelerinin geliştirilmesi gerektiğine ve öğrencilerin yurt imkânlarından yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadıkları durumlarda yurt imkânlarına yönelik etkili bilgilendirme mekanizmalarının oluşturulması gerekliliğine dikkat çekilmiştir.[288] 2025 yılında yükseköğretime kayıtlı 6.715.761 öğrenciden 3.714.449'u örgün öğretim kurumlarında eğitim görmüştür.[289] Ayrıca TÜDA anketinde bazı bölgelerde yurt kapasitelerinin geliştirilmesi ve yurt imkânlarına yönelik bilgilendirmelerin artırılması gerektiği öğrenciler tarafından dile getirilmiştir.[290] Bakanlığın faaliyetleri ile öğrenci yurtlarında yaşanan kapasite artışları olumlu değerlendirilmekle birlikte üniversite öğrencilerinin barınma ihtiyacının karşılanması kapsamında bölgesel ihtiyaçların tespit edilmesi ve yurt imkânlarına yönelik bilgilendirmelerin artırılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Gençlik hakları kapsamında ele alınması gereken önemli sorunlardan biri de madde bağımlılığıdır. Bu sebeple madde bağımlılığı ile mücadelede gençlerin korunması kapsamında görev yapan birimlerin güçlendirilmesi, kapasitelerinin artırılması büyük önem arz etmektedir. *2024-2028 Uyuşturucu ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı*'nda uyuşturucu bağımlılığı ile mücadelede en önemli hedef grubun gençler olduğu belirtilmiş ve gençlerin korunması çerçevesinde bir dizi strateji belirlenmiştir.[291]

2025 yılı içerisinde, ülke genelindeki tüm resmî ve özel okullarda Türkiye Bağımlılıkla Mücadele (TBM) Eğitim Programı, Okulda Bağımlılığa Müdahale (OBM) Programı, Yaşam Becerileri Eğitimi (YBE) Programı ile bağımlılıkla mücadele odaklı koruyucu

286 Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2025 Yılı Faaliyet Raporu, *https://sgb.gsb.gov.tr/Public/Edit/images/SGB/012014/2025%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu%20120526.pdf*, s. 163, (E.T. 22/6/2026).

287 Yüksek Öğretim Kurulu, "Türkiye Üniversite Deneyim Araştırması", *https://www.yok.gov.tr/documents/documents/68be7f8e08788.pdf, s. 14*, (E.T. 22/6/2026).

288 A,g,e.

289 YÖK, "Yükseköğretim Kurulu, Öğrenci ve Akademisyen Sayılarını Açıkladı", *https://www.yok.gov.tr/tr/news/yuksekogretim-kurulu-ogrenci-ve-akademisyen-istatistiklerini-acikladi-0h1og*, (E.T. 22/6/2026).

290 Yüksek Öğretim Kurulu, "Türkiye Üniversite Deneyim Araştırması", s. 14.

291 Sağlık Bakanlığı, 2024-2028 Uyuşturucu ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı, *https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/Yayinlarimiz/Eylem_Planlari/2024-2028_Uyusturucu_ile_Mucadele_Ulusal_Strateji_Belgesi_ve_Eylem_Plani.pdf, s. 20*, (E.T. 22/6/2026).

ve önleyici etkinlikler gerçekleştirilmiştir. *Uyuşturucu ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı* doğrultusunda, özellikle riskli bölgelerdeki okulların fiziksel güvenlik altyapısı (kamera, çevre duvarı, personel) güçlendirilmiş; okul çevrelerinde uyuşturucuyla mücadele kapsamında kapsamlı risk analizleri ve önleyici faaliyetler gerçekleştirilmiştir.[292] Madde kullanımı sebebiyle bakım tedbiri kararı verilen çocuklara korunma, bakım ve psikososyal destek hizmeti vermek üzere ASHB bünyesindeki Çocuk Evleri Siteleri ihtisaslaştırılmıştır.[293] Uyuşturucu ve uyarıcı madde etkisinden uzak tutulması hedeflenen çocuk ve gençler, GSB bünyesindeki gençlik merkezleri, gençlik kampları ve yurtlar bünyesinde düzenlenen sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler aracılığıyla sağlıklı yaşam alışkanlıkları kazanma ve bu alışkanlıkları sürdürmeleri amacıyla desteklenmiştir.[294]

2025 yılında uyuşturucu ile mücadele alanında çalışan kurum ve kuruluşlar farklı önleyici, destekleyici ve farkındalık artırıcı çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bağımlılıkla mücadele kapsamında yürütülen çalışmalarda; kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri, spor federasyonları önemli paydaşlardır.[295] Uyuşturucu ile mücadele alanında çalışma yürüten tüm paydaşların diyalog ve iş birliğinin güçlendirilmesi önem arz etmektedir.[296] Bu kapsamda uyuşturucu ile mücadele alanında çalışmalar yürüten paydaşlar arasında iş birliğinin artırılarak uyuşturucu ile mücadelenin etkin şekilde sürdürülmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

K. Yaşlı Hakları

Yaşlanan nüfusa yönelik uluslararası politika geliştirme süreci, 1982 tarihli Viyana Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı ile başlamış ardından Madrid Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı (2002) ile devam etmiştir. Adı geçen Eylem Planları yaşlanmayı sosyal kalkınma ve insan hakları perspektifiyle ele almaktadır. Günümüzde BM Avrupa Ekonomik Komisyonu ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından yürütülen çalışmalar; aktif ve sağlıklı yaşlanma, erişilebilir çevreler, sosyal güvenlik ve yaşam boyu öğrenme gibi alanlara odaklanmaktadır. Ayrıca BM Sağlıklı Yaşlanma On Yılı 2021-2030 girişimi, yaşlıların yaşam kalitesini artırmayı hedeflemektedir. Tüm bu çalışmalar 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminin *kimseyi geride bırakmama* ilkesi doğrultusunda yaşlanmayı küresel politikaların önemli bir parçası hâline getirmektedir.[297] İnsan haklarının temel bir parçası olan yaşlı hakları, yaşlıların saygınlık,

292 Millî Eğitim Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

293 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

294 Gençlik ve Spor Bakanlığının 25/3/2026 tarihli ve E-24277485-604.03-13949297 sayılı yazısı.

295 Sağlık Bakanlığı, 2024-2028 Uyuşturucu ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı, s. 42.

296 Hayat Boşlukları Kabul Etmez Derneği, 2025 Yılı Faaliyet Raporu, s. 2.

297 Birleşmiş Milletler, "Yaşlanmanın Anaakımlaştırılması Rehberi", *https://www.aile.tr/media/135825/yaslanmanin_anaakimlastirilmasi_rehberi.pd*f, (E.T. 5/5/2026).

eşitlik, sağlık hizmetlerine erişim, adalete erişim ve barınma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlamaktadır.[298]

Türkiye'de yaşlı haklarına ilişkin normatif çerçeve; anayasal hükümler, ulusal mevzuat, politika belgeleri ve taraf olunan uluslararası sözleşmelerden oluşmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yaşlı hakları sosyal devlet ilkesi (m. 2), eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı (m. 10), sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı (m. 56), sosyal güvenlik hakkı (m. 60) ile sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler (m. 61) başta olmak üzere temel hak ve özgürlükler sistemi içinde güvence altına alınmaktadır. Her ne kadar yaşlı hakları bu düzenlemelerle güvence altına alınsa da Kurumumuzun önceki yıllık raporlarında vurgulandığı üzere yaşlı haklarına ilişkin müstakil bir kanuni düzenlemeye ihtiyaç devam etmektedir.[299] Ayrıca kadınlar, çocuklar ve engelliler gibi özel politika gerektiren grupların haklarını güvence altına alan uluslararası sözleşmeler bulunmasına rağmen yaşlı haklarına ilişkin bağlayıcı bir uluslararası sözleşme henüz oluşturulmamıştır. Bu eksikliğin, devletlerin yaşlı hakları alanındaki yükümlülüklerinin etkin biçimde izlenmesini, iyi uygulama örneklerinin yaygınlaştırılmasını ve yaşlılar için en üst düzeyde korumanın sağlanmasını zorlaştırdığı değerlendirilmektedir. Bu nedenle, yaşlı haklarının uluslararası düzeyde güvence altına alınabilmesi için uluslararası sözleşmeye ihtiyaç duyulmaktadır.[300]

Yaşlı nüfusun giderek artması, uluslararası sözleşme ihtiyacını daha da görünür hâle getirmektedir. 65 yaş ve üzeri nüfus 2020 yılında 7.953.555 kişi iken %20,5 artış göstererek 2025 yılında 9.583.059 kişiye ulaşmıştır. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %9,5'ten %11,1'e yükselmiştir.[301] İstatistikler, Türkiye'de yaşlı nüfusun hem sayısal olarak arttığını hem de toplam nüfus içindeki oranının giderek yükseldiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle Türkiye'de yaşlı haklarının; yalnızca sosyal yardım ve bakım politikalarıyla sınırlı bir alan değil sağlık hizmetlerine erişim, sosyal güvenlik, ayrımcılığın önlenmesi, erişilebilir kentler ve dijital kapsayıcılık gibi birçok alanı kapsayan bütüncül bir politika gereksinimi hâline geldiği görülmektedir.

Yaşlı nüfusun artmasıyla birlikte sağlık ve bakım hizmetlerine olan ihtiyaç da çeşitlenmektedir. Bu kapsamda yaşlıların sağlık durumlarını iyileştirmeye yönelik geriatri ve palyatif bakım hizmetleri[302], sağlık hizmetlerine erişim, yaşlıların yaşam kalitesini yükseltmeyi amaçlayan aktif ve sağlıklı yaşlanma uygulamaları önem

298 TİHEK, Yaşlılar İçin Hak Temelli Rehber, Ankara, 2025, s. 10.

299 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2023 Yılı Raporu, s. 125.

300 TİHEK, Yaşlı Hakları Forumu Sonuç Bildirgesi, Ankara, 2021, s. 2.

301 Türkiye İstatistik Kurumu, "İstatistiklerle Yaşlılar 2025", *https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/58231*, (E.T. 5/5/2026).

302 "Palyatif bakım hizmetleri, yaşamı tehdit eden hastalıklara bağlı olarak ortaya çıkan sorunlarla karşılaşan hastalarda ağrı ve diğer semptomları erken tanımlamak ve değerlendirmek, bu kişilere ve aile bireylerine tıbbi, psikolojik, sosyal ve manevi destek vererek acılarını hafifletmek veya önlemek, yaşam kalitesini geliştirmek için faaliyet göstermek amacıyla kurulmaktadır." Sağlık Bakanlığının 16/4/2026 tarihli ve E. 11045126-804.01-47 sayılı yazısı.

kazanmaktadır. Sağlık Bakanlığına bağlı hastanelerde 511 palyatif bakım merkezi bulunmaktadır.[303] 2024 yıl sonunda kamu sağlık tesislerinde 7.261 olan palyatif bakım yatak sayısı, 2025 yılında 7.668'e ulaşmıştır.[304]

2025 yılı sonu itibarıyla ASHB'ye bağlı 173 huzurevi, diğer kamu kuruluşlarına bağlı 16 huzurevi ve özel hukuk ilişkisi çerçevesinde 283 huzurevi/huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezi olmak üzere toplam 472 kuruluş hizmet vermektedir. ASHB'ye bağlı olarak faaliyet gösteren 173 huzurevinin toplam kapasitesi 17.990 kişi olup bu kuruluşlardan 14.704 kişi yararlanmaktadır. Diğer kamu kuruluşlarına bağlı 16 huzurevinde ise toplam 1.647 kişilik kapasite bulunmakta ve 1.224 kişi hizmet almaktadır. Özel hukuk ilişkisi çerçevesinde hizmet sunan 283 huzurevi/huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezinin toplam kapasitesi 19.204 kişi olup bu kuruluşlardan 13.777 kişi yararlanmaktadır.[305] Söz konusu veriler doğrultusunda, 2025 yılı sonu itibarıyla huzurevleri ve huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezlerinin toplam kapasitesi 38.841 kişi, hizmetlerden yararlanan toplam kişi sayısı ise 29.705'tir.

2025 yılında; ASHB'ye bağlı İstanbul'da 114 kapasiteli huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezi ve 63 kapasiteli huzurevi, Eskişehir'de 203 kapasiteli huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezi, Nevşehir'de 105 kapasiteli huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezi, Yalova'da 44 kapasiteli huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezi, Çankırı'da 72 kapasiteli huzurevi, Osmaniye'de 105 kapasiteli huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezi müdürlüğü hizmete açılmıştır.[306] Türkiye'de 2025 yılında farklı illerde yeni huzurevi ve yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezlerinin hizmete açılması, yaşlı nüfusa yönelik kurumsal bakım kapasitesinin artırılması açısından önemli bir gelişme olmakla birlikte demografik dönüşüm sürecinde olan ülkemiz açısından yaşlılar için yeni huzurevi ve rehabilitasyon merkezlerinin açılmasının yerinde olacağı değerlendirilmektedir.

ASHB tarafından aktif ve sağlıklı yaşlanmayı desteklemek amacıyla yaşlılara yönelik bakım hizmetlerinin; kurumsal bakım, evde bakım ve gündüzlü bakım hizmetleri şeklinde verildiği; huzurevleri ve huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde barınma, beslenme, sağlık takibi, psikososyal destek ve sosyal etkinlikleri içeren bütüncül hizmetler sunulduğu bildirilmiştir. Aktif Yaşam Merkezleri'nde yaşlıların sosyal hayata katılımını artırmaya yönelik sportif, kültürel ve sanatsal faaliyetler yürütüldüğü; ev ortamında yaşayan yaşlılara yönelik olarak da psikososyal destek ve gündüzlü hizmetler sağlandığı ifade edilmiştir. Bu kapsamda 2025 yılında 42

303 Sağlık Bakanlığının 16/4/2026 tarihli ve E. 11045126-804.01-47 sayılı yazısı.

304 Sağlık Bakanlığı, 2025 Yılı İdare Faaliyet Raporu, Ankara, 2026, s. 150.

305 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 30/01/2026 tarihli ve 19776693 sayılı yazısı.

306 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025 Yılı Faaliyet Raporu, 2026, s. 105.

merkezden 602 kişi yararlanmıştır. Ayrıca Yaşlı Destek Programı (YADES)[307] kapsamında yaşlılara yönelik evde bakım, temizlik, kişisel bakım ve sosyal destek hizmetlerinin güçlendirilmesi amacıyla 2025 yılında 32 belediye desteklenmiş; program kapsamında toplam 41.278.000 TL kaynak aktarılmıştır. Hizmetlerin hane bazlı sunulması sayesinde özellikle yalnız yaşayan, bakıma ihtiyaç duyan ve sosyal izolasyon riski bulunan yaşlıların hizmetlere erişiminin arttığı görülmüştür. Bu çerçevede YADES kapsamında sunulan hizmetlerin hedef kitleye ulaşma düzeyinin yüksek olduğu ve yaşlıların yaşam kalitesine olumlu katkı sağladığı değerlendirilmektedir.[308] Yaşlılara yönelik hizmetlerin etkinliğinin artırılması için YADES kapsamındaki uygulamaların daha geniş kitlelere ulaştırılması ve ülke genelinde yaygınlaştırılması gerektiği düşünülmektedir.

Yaşlıların ekonomik ve sosyal yönden desteklenmesi, onurlu ve aktif bir yaşam sürdürebilmeleri için gereklidir. Yaşlı aylıkları[309], sosyal yardımlar ve hassas tüketici grubuna yönelik koruyucu uygulamalar, yaşlıların sosyal refahını artırarak hizmetlere güvenli erişimlerini mümkün kılmaktadır. 1/1/2025-30/6/2025 döneminde 4.664,18 TL olarak uygulanan yaşlı aylığı tutarı, 1/7/2025-31/12/2025 döneminde 5.390,41 TL olarak güncellenmiştir. İhtiyaç sahibi kişiler mevzuatta yer alan şartları taşımaları hâlinde gıda yardımı, yakacak yardımı, doğalgaz tüketim desteği ve barınma yardımları gibi pek çok bütüncül sosyal yardım programı ile ihtiyaçlı yönlerinden desteklenmektedir.[310] Yaşlılık aylığı düzenlemesinin yaşlıların ekonomik durumlarına ve buna bağlı olarak insan haklarına müspet etkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte yaşlılık aylıklarının 2025 yılı miktarlarının mevcut ekonomik koşullarda yeterli düzeyde olmadığı ve aylık tutarında iyileştirme yapılması hususunun gündeme alınması gerektiği değerlendirilmektedir.[311]

Yaşlıların toplum içinde bağımsız bir yaşam sürmesi çevresel düzenlemeleri de gerektirmektedir.[312] ÇSİDB tarafından 2025 yılı içerisinde yayımlanan 2026-2028 Mahalli İdareler Bütçe Hazırlama Rehberinde *"İdareler[in] bütçelerinde dezavantajlı gruplar (çocuklar, engelliler, kadınlar, yaşlılar) için ödenek ayırmaları gerekmektedir"* ifadelerine yer verildiği bu kapsamda yerel yönetimlerin yaşlı dostu kent uygulamalarına yönelik çalışmalara başladığı bildirilmiştir. Ayrıca yerel yönetimlerin 2026 yılı bütçelerini program bütçe esaslarına göre hazırlamaya başladıkları, yaşlı

307 "Yaşlıların ev ortamında desteklenmesi, sosyal hayata katılımlarının artırılması amacıyla 2006 yılından itibaren YADES yürütülmektedir. YADES kapsamında; yerel yönetimlere aktarılan fon ile belediyelerin yaşlılara yönelik evde bakım, temizlik hizmetleri, kişisel bakım, psikososyal destek hizmetleri, yönlendirme, gündüz bakım hizmetleri ile sosyal ve kültürel faaliyetleri desteklenmektedir." Bkz., Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

308 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

309 "Aynı hanede ikamet edip etmediklerine bakılmaksızın, kendisi ve resmî nikâhlı eşi dikkate alınmak suretiyle kişi başına düşen aylık geliri, asgari ücretin aylık net tutarının üçte birinden az olan Türk vatandaşlarına yaşlı aylığı bağlanmaktadır." Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

310 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

311 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2023 Yılı Raporu, s. 88.

312 TİHEK, Yaşlı Hakları Raporu, Ankara, 2022, s. 59.

dostu kentlere yönelik olarak yerel yönetimlere "Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma" programı tanımlandığı ifade edilmiştir.[313] Yaşlı dostu kentlere yönelik bu türden çalışmaların yaşlıların kent yaşamında bağımsız, güvenli ve aktif biçimde yer alabilmesini teşvik edeceği değerlendirilmektedir.

Yaşlıların yaşam kalitesini etkileyen yalnızca fiziksel çevre düzenlemeleri değildir. Aynı zamanda sosyal ilişkiler ve toplumsal bağlar da yaşlıların yaşam kalitesini etkileyebilmektedir. Bu kapsamda yalnızlık ve yoksulluk yaşlılık dönemini zorlaştıran temel sorunlar olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu sorunların ortadan kaldırılması için kuşaklararası etkileşime ve toplumsal dayanışmaya dayalı pratiklerin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda kuşakların bir arada olduğu ya da birbirine dokunduğu birlikte yaşlanma modellerinin artırılması gerektiği değerlendirilmektedir.[314]

Yaşlıların sosyal yaşama aktif katılımını güçlendirmek ve değişen dijital dünyaya uyumlarını desteklemek amacıyla eğitim ve yaşam boyu öğrenme faaliyetleri önemli bir rol üstlenmektedir. Bu amacı gerçekleştirmede tazelenme üniversitesi bir diğer adıyla üçüncü yaş üniversiteleri öne çıkmaktadır. Tazelenme üniversitesi, 60 yaş ve üzeri bireylerin yaşam boyu öğrenme ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla kurulmuş bir eğitim modelidir.[315] 2025 yıl sonu itibarıyla 28 tazelenme üniversitesinden 6.320 yaşlı yararlanmıştır.[316] MEB'in ilettiği yazıda 45-64 yaş aralığında; hayat boyu öğrenme kurumlarında açılan yüz yüze yaygın eğitim kurs programlarına katılan kursiyer sayısının 1.187.736; Halk Eğitimi Merkezleri Bilişim Ağı (HEMBA) Eğitim Platformu üzerinden uzaktan eğitim alan kursiyer sayısının 181.122 olduğu bildirilmiştir. 65 yaş üstünde; hayat boyu öğrenme kurumlarında açılan yüz yüze yaygın eğitim kurs programlarına katılan kursiyer sayısının 129.005, HEMBA Eğitim Platformu üzerinden eğitim alan kursiyer sayısının 3.252 olduğu ifade edilmiştir.[317] ASHB 20 huzurevinde yer alan 21 Dijital Bahar Odası'nda yaşlıların teknolojiyi deneyimleyebilecekleri dijital uygulama alanları oluşturulduğunu; akıllı cihaz kullanımı, internet erişimi, çevrim içi iletişim araçlarının kullanımı konularında eğitim faaliyetleri gerçekleştirildiğini bildirmiştir.[318] Bu doğrultuda yürütülen faaliyetlerin, yaşlıların dijital becerilerinin gelişimine ve internet kullanım oranlarındaki artışa olumlu katkı sağladığı değerlendirilmektedir. Nitekim Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması'na göre, 65-74 yaş grubunda internet kullanım oranının 2020'de %27,1 iken 2025'te %53,2'ye yükseldiği görülmektedir.[319]

313 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-97206510-602.05-15300607 sayılı yazısı.
314 TİHEK, Yaşlı Hakları Forumu Sonuç Bildirgesi, s. 5.
315 Anadolu Üniversitesi, *https://anadolutazelenme.anadolu.edu.tr/hakkimizda/genel-bilgi,* (E.T. 8/9/2026)
316 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.
317 Millî Eğitim Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.
318 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.
319 Türkiye İstatistik Kurumu, "İstatistiklerle Yaşlılar 2025", *https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/58231*, (E.T. 5/5/2026).

Sosyal devlet ilkesi, diğer birçok alanda olduğu gibi ulaşım hizmetlerinin sunulmasında da özel politika gerektiren gruplar açısından ortaya çıkabilecek eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını sağlamaya yönelik tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir. Bu kapsamda ülkemizde yaşlılar için pozitif ayrımcılık teşkil eden düzenlemelerden biri de ücretsiz seyahat hakkına ilişkindir. Buna göre 19/1/2002 tarihli ve 24645 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 4736 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal ve Hizmet Tarifeleri ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 1'inci maddesinin ikinci ve üçüncü fıkralarında ücretsiz seyahat hakkından faydalanabilecek kişiler sayılmıştır. İlgili hükme göre 65 yaşını doldurmuş Türk vatandaşları ücretsiz seyahat hakkından faydalanabilmektedir.[320] Türkiye'de ulaşım ağının gelişmesiyle birlikte erişilebilir ve ülke genelinde geçerli bir sistem ihtiyacı doğrultusunda PTT bünyesinde Türkiye Kart Projesi (2019) geliştirilmiştir. Her ne kadar Türkiye Kart[321] sistemi kapsamında 65 yaş üstü vatandaşlar için imtiyazlı kullanım öngörülse de Türkiye Kartın yalnızca sisteme entegre olan illerde geçerli olması ve belediyelerin toplu taşıma altyapısına göre kullanım koşullarının değişkenlik göstermesi yaşlılar için sorun teşkil etmektedir. Bu nedenle Türkiye Kart uygulamasının yaygınlaştırılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Ayrıca toplu taşıma hizmetlerinin sürdürülebilirliği ve yaşlıların ücretsiz seyahat hakkına erişiminin devamlılığı açısından ilgili mevzuat ile mevcut destek ve gelir desteği tutarlarının taşımacı esnafın da görüşlerinin alınarak yeniden gözden geçirilmesi yerinde olacaktır. Nitekim 2025 yılında basına yansıyan haberler,[322] ücretsiz, abonman ve indirimli tarifeler kapsamında sunulan hizmetlere ilişkin desteklerin gözden geçirilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Yaşlı hakları açısından medyada yaşlı temsili de önem arz etmektedir. Yaşlıların medyada temsili kimi zaman yaş ayrımcılığına, ön yargılara ve dışlanmaya zemin hazırlayabilmektedir. Bu nedenle RTÜK tarafından düzenlenen Güçlü Medya Bilinçli Toplum Zirvesi'nde yaşlıların medyada çoğunlukla pasif ve stereotiplere dayalı biçimde temsil edilmesinin toplumsal yaş algısını olumsuz etkilediği vurgulanmıştır. Zirvede, yaşlıların bilgi, deneyim ve kültürel birikimin taşıyıcıları olarak daha kapsayıcı ve saygın şekilde görünür kılınması gerektiği belirtilmiş; yaş ayrımcılığına yol açabilecek dil ve içeriklerden kaçınılmasının önemine dikkat çekilmiştir. Bu doğrultuda Üst Kurul

320 TİHEK, "Özel Halk Otobüslerinden Ücretsiz Faydalanma Hakkına İlişkin Basın Açıklaması", *https://www.tihek.gov.tr/ozel-halk-otobuslerinden-ucretsiz-faydalanma-hakkina-iliskin-basin-aciklamasi*, (E.T. 14/5/2026).

321 "Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemi" kapsamında hazırlanan "Türkiye Kart" projesinin amacı milli bir platform yaratarak, milli ekonomiye ve vatandaşlara faydalar sağlamaktır. Bu kapsamda tek bir kartla her türlü finansal işlemi yapmak ve tüm şehirlerin toplu taşıma araçlarında kullanılabilecek tek bir ödeme sistemi oluşturmak amacıyla belediyelerin ulaşım kartlarına sahip olan kullanıcıları da mağdur etmeyecek şekilde çalışmalar devam etmektedir. Belediyeler ve sektörde faaliyet gösteren tüm paydaşlar ile koordineli ve entegre çalışılmaktadır. Bkz. *https://www.turkiyekart.gov.tr/tr/kurumsal/*, (E.T. 14/5/2026).

322 Anadolu Ajansı, "Ankara'da özel halk otobüsleri, 1 Şubat'tan itibaren ücretsiz, abonman, indirimli yolcu taşımama kararı aldı", *https://www.aa.com.tr/tr/gundem/ankarada-ozel-halk-otobusleri-1-subattan-itibaren-ucretsiz-abonman-indirimli-yolcu-tasimama-karari-aldi/3457016*, (E.T. 1/10/2026).

tarafından 4 kamu spotuna ilişkin tavsiye kararı alınmıştır.[323] Yaşlıların bilgi, deneyim ve kültürel birikimin taşıyıcıları olarak daha kapsayıcı ve saygın şekilde görünür kılınmasına yönelik farkındalık oluşturulması gerektiği değerlendirilmektedir.

Yaşlılık alanındaki politika belgelerine de değinilmesi gerekmektedir. Yaşlanma Vizyon Belgesi kapsamında; aktif ve sağlıklı yaşlanma, toplumsal katılım, yaş dostu çevreler, afet ve acil durumlar, yaşlı hakları ile uygulama ve izleme alanlarında belirlenen 16 hedefe yönelik Yaşlı Hakları Ulusal Eylem Planı (2023-2025) kapsamında 183 faaliyet planlanmıştır. Eylem Planı doğrultusunda yaşlı politikalarına yön vermek amacıyla II. Yaşlılık Şurasının hazırlıkları 2025 yılı içerisinde başlatılarak 81 ilde 3.943 katılımcıyla İl Yaşlı Çalıştayları gerçekleştirilmiş; il, bölge ve Türkiye raporları hazırlanmıştır. Ayrıca 24.697 yaşlı ve yakınıyla yapılan görüşmeler sonucunda Yaşlılık Saha Araştırması tamamlanmış ve yaşlılık alanına yönelik kapsamlı bir literatür çalışması yürütülmüştür.[324] Plan süresinin sona ermesi nedeniyle yaşlanan nüfusun ihtiyaçları doğrultusunda güncel koşulları dikkate alan yeni bir Yaşlı Hakları Ulusal Eylem Planı hazırlanmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir.

2023-2025 dönemini kapsayan Yaşlı Hakları Ulusal Eylem Planında çalışma şartlarının yaş dostu bir anlayışla uyumlaştırılmasına yönelik faaliyetler yapılması öngörülmüştür. Bu kapsamda ileri yaş çalışanların bilgi ve deneyimlerinden etkin biçimde yararlanılmasını sağlayan, esnek ve kapsayıcı çalışma modellerinin geliştirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Nitekim istihdamda ve iş yaşamında yaşlılara yönelik yaş ayrımcılığı; yaşları nedeniyle işe alınmama, terfi alamama, emekli olmaya zorlanma olarak kendini gösterebilmektedir.[325] Yaşlıların bilgi, deneyim ve birikimlerinden toplum yararına faydalanılabilmesi için kalkınma süreçlerine ve toplumsal yaşama aktif katılımlarının desteklenmesi önem arz etmektedir. Yaşlanan nüfusun sosyoekonomik gelişime katkı sağlayabilmesi ise yaşlıların dışlanma ve ayrımcılığa açık hâle getiren engellerin kaldırılmasının, güçlendirilmeleri ve toplumsal yaşama tam katılımlarının sağlanmasıyla mümkün olduğu değerlendirilmektedir.[326]

L. Kadın Hakları

İHEB'in 2'nci maddesine göre: *"Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayrım gözetilmeksizin, bu Bildirgede belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahiptir."* BM Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi Kuruluşu (UN Women)'a göre cinsiyet eşitliği; kadınlar ve erkekler ile kız ve erkek çocuklarının

323 Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun 23/3/2026 tarihli ve E-44096195-622.03-133110 sayılı yazısı.
324 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.
325 TİHEK, Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik 2024 Yılı Raporu, Ankara, 2026, s. 110.
326 TİHEK, Yaşlı Hakları Raporu, s. 66.

eşit hak, sorumluluk ve fırsatlara sahip olmasını ifade etmektedir. Bir kişinin hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden karşılaştırılabilir durumdakilere kıyasla eşit şekilde yararlanmasını cinsiyeti nedeniyle engelleyen veya zorlaştıran her türlü farklı muamele cinsiyet temelinde doğrudan ayrımcılık oluşturmaktadır.[327]

"Kadının Güçlenmesi" konulu 2025/4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi[328] ile kadınlara yönelik sunulan hizmetlerin etkin bir şekilde yürütülmesine yönelik tüm çalışmaların izlenmesi, değerlendirilmesi, koordinasyon ve iş birliğinin sağlanması amacıyla Kadının Güçlenmesi Koordinasyon Kurulu teşkil ettirilmiştir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı başkanlığında oluşturulan Kurulda, Adalet, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği, İçişleri, Millî Eğitim, Sağlık, Sanayi ve Teknoloji, Tarım ve Orman ile Ticaret bakanlıklarının ilgili bakan yardımcıları, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, TİHEK, YÖK, RTÜK, BTK, Sosyal Güvenlik Kurumu, İŞKUR, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kadın Girişimciler Kurulunun karar vermeye yetkili üst düzey temsilcileri ile Kadının Statüsü Genel Müdürü yer almaktadır. Mezkûr Genelge'de Koordinasyon Kurulu tarafından kadınların ekonomik ve toplumsal hayatın bütün alanlarında ilerlemesini sağlayacak kurumsal mekanizmaların oluşturulması amacıyla çalışmalar yürütüleceğinin altı çizilmektedir. Ayrıca kadınların eğitim, bilim, siyaset, ekonomi, çalışma hayatı, çevre ve iklim değişikliği başta olmak üzere tüm alanlarda söz sahibi olmasına yönelik ihtiyaçların tespit edileceğine ve çözüm önerilerinin geliştirileceğine dikkat çekilmektedir. Söz konusu Genelge'de kadınların çalışma hayatına tam ve etkin katılımı ile yetki ve karar alma süreçlerinde yer almasına katkıda bulunacak çalışmalar yapılacağı ifade edilmektedir.

TÜİK ve UN Women Türkiye tarafından TÜİK verileri esas alınarak hazırlanan yayında kadınların karar alma mekanizmalarına katılımı ve üst düzey kamu mesleklerindeki dağılımına yer verilmiş olup ilgili veriler aşağıda yer almaktadır.[329]

327 UNWOMEN, "Ideologies, Institutions and Power: Addressing Discriminatory Social Norms", 2026, s. 7 vd., *https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2026/03/ideologies-institutions-and-power-addressing-discriminatory-social-norms*, (E.T. 20/5/2026).

328 8/3/2025 tarihli ve 32385 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 2025/4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi.

329 Türkiye İstatistik Kurumu/UNWomen, "Türkiye'de İstatistiklerle Kadın 2025", 2026, s. 16 vd., *https://turkiye.unwomen.org/tr/digital-library/publications/2026/05/turkiyede-istatistiklerle-kadin-2025*, (E.T. 20/5/2026).

	Kadın	Erkek
Milletvekili Temsil Oranı	%19,9	%80,1
Bakan Sayısı	1	16
Belediye Başkanı Oranı	%5,6	%94,4
Üst ve Orta Düzey Yönetici Pozisyonlarındakilerin Oranı	%21,5	78,5
Borsa İstanbul'da İşlem Gören En Büyük 50 Şirketin Yönetim Kurulu Üyeleri Oranı	%18,3	%81,7

Tablo 9: Kadınların Karar Alma Mekanizmalarına Katılımı

	Kadın	Erkek
Savcı	%18,1	%81,9
Hâkim	%46,6	%53,4
Vali	%4,9	%95,1
Kaymakam	%5	%95
Büyükelçi	%28,4	%71,6
Devlet Üniversitelerinde Rektör	%4,7	%95,3
Vakıf Üniversitelerinde Rektör	%13,7	%86,3

Tablo 10: Üst Düzey Kamu Mesleklerinde Cinsiyet Dağılımı

Açıklanan veriler değerlendirildiğinde karar alma mekanizmalarında ve üst düzey kamu mesleklerindeki kadın oranının erkek oranının oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir. Bu kapsamda kadınların toplumsal hayata katılımlarının güçlendirilmesi, liderlik ve karar alma mekanizmalarına katılımlarının artırılması için gerekli zeminin sağlanması gerektiği değerlendirilmektedir.

Kadınların istihdamda sürekliliğinin güçlendirilmesi ve hem ekonomik hem demografik hedeflerin aynı anda desteklenmesi için doğum sonrası istihdamı desteklemek amacıyla uygulanan politika araçlarının etkinliğinin yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. ÇSGB tarafından yürütülen araştırma sonucunda elde edilen nicel bulgular, doğum sonrası işten ayrılmaların özellikle mikro firmalarda, emek yoğun sektörlerde ve nitelik gerektirmeyen mesleklerde yoğunlaştığını göstermektedir. Geri dönüşlerin uzun sürmesi ve çoğu zaman farklı firma, sektör veya mesleklere yönelmesi, doğum sonrası istihdam kesintilerinin kadınların kariyer sürekliliği üzerinde kalıcı sonuçlar doğurduğuna işaret etmektedir. Nitel bulgular da bu durumun yalnızca bireysel tercihlerle açıklanamayacağını; yarım çalışma ödeneğinde yaşanan

ödeme gecikmeleri, gelir kaybı, bakım hizmetlerinin maliyeti ve çalışma düzenleriyle uyumsuzluğunun kadınların mevcut haklardan fiilen yararlanmasını zorlaştırdığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle mevcut hakların yalnızca tanımlanması değil, ekonomik olarak erişilebilir ve çalışma koşullarına uyarlanabilir hâle getirilmesi gerekmektedir. Aksi hâlde doğum sonrası istihdamdan kopuşlar kadınların kariyerleri boyunca biriken eşitsizlikleri derinleştirebilir ve çocuk sahibi olma ile çalışma hayatını birlikte sürdürmeyi zorlaştırabilir. Bu çerçevede gelir kaybını sınırlayan desteklerin güçlendirilmesi, küçük ölçekli firmalarda yarım çalışmanın uygulanabilirliğinin artırılması, erişilebilir çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve kademeli işe dönüş ile ebeveynlerin bakım sorumluluğunu paylaşmasını destekleyen mekanizmaların geliştirilmesi tavsiye edilmektedir.[330]

Sağlık hizmetlerinin sunulması sosyoekonomik kalkınmanın temel taşıdır ve hükümetlerin sağlık politikalarını şekillendirmek ve izlemek için kapsamlı ve ilgili sağlık istatistiklerine sahip olması önemlidir. Sağlık politikalarının şekillendirilmesi ve izlenmesi için cinsiyete dayalı veriler, istatistikler ve analizler kanıta dayalı karar alma sürecinin vazgeçilmez bir parçasını oluşturmaktadır. Örneğin İnsani Gelişme Endeksi'nin hesaplanmasında kullanılan yaşam beklentisinin kadınlarda daha uzun olması cinsiyetle ilgilidir. Bu kapsamda sağlık hizmetlerinin halkın tümüne hitap etmesi için cinsiyet temelli araştırma ve analiz çalışmaları yapılması ve cinsiyet farkındalığı oluşturulması önem arz etmektedir.[331] Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028) içerisinde "kadın ve sağlık alanında cinsiyet temelli veri üretimi, niceliksel ve niteliksel araştırmalar ve analiz çalışmalarının yaygınlaştırılması" stratejisi yer almaktadır. Bu strateji kapsamında sağlık istatistiklerinin cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler içermesi, kadın ve sağlık alanında niceliksel ve niteliksel araştırmaların yaygınlaştırılması ve desteklenmesi, ortak veri tabanı oluşturulması gibi hedefler yer almaktadır. Bu doğrultuda kadın ve sağlık alanında cinsiyet temelli veri üretimi, niceliksel ve niteliksel araştırmalar ve analiz çalışmalarının yaygınlaştırılmasına ilişkin gerekli çalışmaların yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Dünyada çok sayıda kız çocuğu ve kadın ön yargılar, sosyal normlar ve beklentiler nedeniyle eğitimde geri kalmaktadır. Kız çocuklarının ve kadınların kaliteli öğrenim ve imkânlara erişmesi, eğitime erişimlerini engelleyen bariyerlerin ortadan kaldırılması hem okulda hem de iş dünyasında yeterince temsil edilerek topluma tam olarak katılmaları açısından önemlidir.[332]

330 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı/Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, İş gücü Piyasası ve Kadın İstihdamı Ekseninde Aile Dostu Politikalar, 2026, s. 24-58.

331 World Health Organization, Integrating Gender Data in Health Information Systems: Challenges, Opportunities and Good Practices, 2021, s. 1 vd.

332 United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, "What you need to know about how UNESCO advances education and gender equality", *https://www.unesco.org/en/gender-equality/education/need-know*, (E.T. 11/5/2026).

2024-2025 eğitim-öğretim yılında brüt okullaşma oranları[333] incelendiğinde, kız çocukları için okul öncesi eğitim oranı %54,1; ilkokulda %102,2; ortaokulda %95,0 ve ortaöğretimde %100,6 olarak gerçekleşmiştir. Erkek çocuklarında ise bu oranlar sırasıyla %55,1; %102,6; %94,0 ve %101,5'tir. Yükseköğretimde brüt okullaşma oranı kadınlarda %110,6, erkeklerde ise %91,0'dır. Net okullaşma oranları bakımından kız çocukları için okul öncesinde %49,0; ilkokulda %95,7; ortaokulda %89,3 ve ortaöğretimde %83,3 düzeyindedir. Erkek çocuklarında net okullaşma oranları sırasıyla %49,0; %95,2; %88,9 ve %82,5 olarak gerçekleşmiştir. Yükseköğretimde net okullaşma oranı kadınlarda %53,0 erkeklerde ise %39,9 olarak kaydedilmiştir.[334] Söz konusu verilerden ilkokul, ortaokul ve ortaöğretimde net okullaşma oranı yüksekken; okul öncesi ve yükseköğretimde oranların düştüğü anlaşılmaktadır.

25 yaş ve üzerindeki nüfusun bitirilen eğitim düzeyine göre dağılımı ise aşağıda gösterilmektedir.[335] Özellikle eğitim seviyesi yükseldikçe kadınların erkeklere göre eğitim düzeyinin daha düşük kaldığı görülmektedir.

	Kadın	Erkek
Okuma yazma bilmeyen	%4,8	%0,7
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	%5,7	%1,5
İlkokul mezunu	%25	%16
İlköğretim mezunu	%7,7	%10,2
Ortaokul ve dengi meslek okulu mezunu	%11,6	%14,9
Lise ve dengi okul mezunu	%19,9	%28,7
Yüksekokul ve fakülte	%21,1	%23,3
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dâhil)	%2,9	%3,3
Doktora	%0,5	%0,6
Bilinmeyen	%0,8	%0,7

Tablo 11: 25 Yaş ve Üzerindeki Nüfusun Bitirilen Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028) içerisinde yer alan "kadınların okuryazarlık oranının %100 seviyesine yükseltilmesi ve nitelikli

333 Brüt okullaşma oranı, ilgili öğrenim türündeki tüm öğrencilerin, ait olduğu öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilir. Net okullaşma oranı, ilgili öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan öğrencilerin, ait olduğu öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilir. Brüt okullaşma oranı, toplam öğrenci sayısına teorik yaş grubu dışında kalan öğrenciler de dahil edildiği için %100'ü geçebilmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı, "Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim", *https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_04/10105356_Meta_Veri.pdf*, (E.T. 20/5/2026).

334 Türkiye İstatistik Kurumu/UNWomen, a.g.e., s. 9.

335 Türkiye İstatistik Kurumu, "Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2025", *https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/58002*, (E.T. 2/6/2026).

okuryazarlık düzeylerinin artırılması" stratejisinin gerçekleştirilmesine yönelik olarak 2025 yılında talep olması hâlinde *Yetişkinler İçin Okuma Yazma Programları* açıldığı bildirilmiştir.[336] Okuma yazma programlarının talebe dayalı değil yaş, engellilik, tutukluluk/hükümlülük, geçici koruma veya uluslararası koruma altında olma gibi özel politika gerektiren ölçütler dikkate alınarak yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği çerçevesinde okuryazar olmayan kadınların tespit edilerek resen hareket edilmesinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca kadınların kurslara veya materyallere erişimini kısıtlayan engellerin göz önüne alınarak erişilebilirliğin sağlanması; kurslara katılım sağlayan kişilerin birinci kademeden açık öğretim lisesine kadar devam etmesinin sağlanması ve takip sisteminin kurulmasının önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

Eğitim ve istihdam alanındaki gelişmeler kadınların güçlenmesine önemli katkılar sağlasa da kadınların yaşam kalitesini ve toplumsal konumunu etkileyen en önemli sorunlardan biri kadına yönelik şiddettir. Kadına yönelik şiddet; kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zarar veya ıstırapla sonuçlanan ya da sonuçlanması muhtemel bir ayrımcılık biçimi olarak öncelikli çözülmesi gereken sorunlardandır. Kadınların onuruna, bedensel ve ruhsal bütünlüğüne ailelere, toplumlara ve gelecek nesillere ciddi anlamda zarar vermektedir.[337] Polis sorumluluk bölgesinde 2025 yılında hayatını kaybeden 223 kadından 83'ü tarafından olay öncesinde polis birimlerine yapılmış şikâyet bulunmaktadır. Jandarma sorumluluk bölgesinde ise 2025 yılında hayatını kaybeden 43 kadından 1'i olay öncesinde Jandarma birimlerine başvuru yaparak tedbir kararı aldırmış olup tedbir kararı varken hayatını kaybetmiştir.[338]

Kadına yönelik şiddetle mücadelede koruyucu ve önleyici hizmet kapasitesinin güçlendirilmesi önemlidir. Kadın Destek Uygulaması (KADES), kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında geliştirilen ve acil durumlarda kadınların güvenlik birimlerinden hızlı destek alabilmesine olanak tanıyan bir mobil ihbar sistemidir. Uygulamanın hayata geçirildiği 23/3/2018 tarihinden 31/12/2025 tarihine kadar KADES uygulaması 9.144.227 kez indirilmiş ve 1.940.179 ihbarda bulunulmuştur. Kişilerle en üst düzeyde iletişimin kurulması, taleplerin etkin ve hızlı bir şekilde alınarak takip edilmesi ve sonuçlandırılması amacıyla Açık Kapı Birimleri oluşturulmuştur.[339] Valilik ve Kaymakamlıklar bünyesinde yer alan Açık Kapı Birimlerine şiddet mağduru kadınların başvuru yapma imkânı getirilmiştir.[340]

336 Millî Eğitim Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

337 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele IV. Ulusal Eylem Planı (2021-2025)", *https://www.aile.gov.tr/media/82082/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-iv-ulusal-eylem-plani-2021-2025.pdf*, (E.T. 4/6/2026).

338 İçişleri Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-22659617-804.01-13127 sayılı yazısı.

339 İçişleri Bakanlığı, "Açık Kapı Projesi (Milletin Kapısı)", *https://www.icisleri.gov.tr/acik-kapi-projesi-19-01-2018*, (E.T. 4/6/2026).

340 İçişleri Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığının 1/4/2026 tarihli ve 13127 sayılı yazısı.

Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM), şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik destek ve izleme hizmetlerinin verildiği, çalışmalarını yedi gün yirmi dört saat esası ile yürüten merkezlerdir. 2012 yılında 13 ilde hizmet vermeye başlayan ŞÖNİM sayısı 2025 yılında 86'ya ulaşmıştır. Şiddete uğrayan kadınların şiddetten korunması, psikososyal ve ekonomik sorunlarının çözülmesi, güçlendirilmesi ve bu dönemde kadınların varsa çocukları ile birlikte ihtiyaçlarının da karşılanması suretiyle geçici süreyle kalabilecekleri Kadın Konukevleri bulunmaktadır. 2025 yılında Türkiye genelinde 81 ilde ASHB'ye bağlı 112 Kadın Konukevi 2.819 kapasite ile, yerel yönetimlere bağlı 13 ilde 35 Kadın Konukevi 807 kapasite ile, STK'lara bağlı 1 Kadın Konukevi 20 kapasite ile, Göç İdaresi Başkanlığına (GİB) bağlı 3 Kadın Konukevi 80 kapasite ile olmak üzere toplam 151 Kadın Konukevi 3.726 kapasite ile hizmet vermektedir. Hizmetlerin daha ulaşılabilir kılınması amacıyla Sosyal Hizmet Merkezleri bünyesinde Şiddetle Mücadele İrtibat Noktaları oluşturulmuştur. 2025 yıl sonu itibarıyla 433 Şiddetle Mücadele İrtibat Noktası ilçe bazında hizmet sunmaktadır.[341]

"Mevzuatın gözden geçirilerek etkin uygulanması ve mağdurların adalete erişiminin kolaylaştırılması" hedefi doğrultusunda 4/6/2025 tarihli ve 7550 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'la bazı suçların cezaları artırılmıştır. Bu kapsamda, teşebbüs hükümlerinde (5237 sayılı Kanun m. 35) yapılan değişiklikle ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektiren suçlarda teşebbüs hâlinde uygulanacak ceza 13 yıldan 20 yıla yerine 14 yıldan 21 yıla, müebbet hapis cezasını gerektiren suçlarda ise 9 yıldan 15 yıla yerine 10 yıldan 18 yıla kadar hapis olarak yeniden düzenlenmiştir. Kasten yaralama suçunda (5237 sayılı Kanun m. 86) kasten başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan faile uygulanacak hapis cezasının alt sınırı 1 yıldan, 1 yıldan 6 aya; kasten yaralama fiilinin basit bir tıbbî müdahaleyle giderilebilecek ölçüde hafif olması hâlinde 4 aydan 1 yıla hapis veya adli para cezası olan ceza miktarı, 6 aydan 1 yıl 6 aya kadar hapis veya adlî para cezası olarak belirlenmiştir. Bu suçun kadına karşı işlemesi hâlinde cezanın alt sınırı 6 ay yerine 9 aydan az olamayacak şekilde artırılmıştır. Neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama suçunun birinci fıkrasında yer alan hapis cezasının alt sınırları, 5237 sayılı Kanun'un 86'ncı maddesinin birinci fıkrasına giren hâllerde 3 yıl yerine 4 yıl, üçüncü fıkrasına giren hâllerde 5 yıl yerine 6 yıldan az olamayacak şekilde artırılmıştır. Neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama suçunun (m. 87) ikinci fıkrasında yer alan hapis cezasının alt sınırı, 86'ncı maddenin birinci fıkrasına giren hâllerde 5 yıl yerine 6 yıl, üçüncü fıkrasına giren hâllerde 8 yıl yerine 9 yıldan az olamayacak şekilde artırılmıştır. Kasten yaralama sonucunda ölüm meydana gelmişse TCK'nin 86'ncı maddesinin birinci fıkrasına giren hâllerde 8 yıldan 12 yıla yerine 10 yıldan 14 yıla kadar hapis, üçüncü fıkrasına giren hâllerde cezanın alt sınırı 12 yıl yerine 14 yıl hapis cezası olarak artırılmıştır.

341 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

M. İnsan Ticaretiyle Mücadele

İnsan ticareti genellikle organize bir şekilde gerçekleşen, mücadelede çok paydaşlı bir çalışma gerektiren, çok unsurlu bir suç ve kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan ticaretinin bu kompleks yapısı suçun önlenmesi, mağdurların korunması gibi birçok aşamada titiz ve detaylı değerlendirilmeler yapılmasını gerektirmektedir.[342]

2000'li yıllara kadar olan süreçte insan ticareti kavramı uluslararası belgelerde yer almış olmakla birlikte kavramın tanımına bu belgelerde yer verilmemiştir. Bu husus insan ticareti olgusunun göçmen kaçakçılığı gibi diğer olgularla karıştırılmasına neden olmuştur. İnsan ticareti kavramının tanımı ilk defa 2000 yılında Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi'ne Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokolü (Palermo Protokolü) ile yapılmıştır.[343]

Palermo Protokolü'ne göre insan ticaretinin tanımı şu şekildedir:

> *"İnsan ticareti, kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması anlamına gelir. İstismar terimi, asgari olarak, başkalarının fuhuşunun istismar edilmesini veya cinsel istismarın başka biçimlerini, zorla çalıştırmayı veya hizmet ettirmeyi, esareti veya esaret benzeri uygulamaları, kulluğu veya organların alınmasını içerecektir."*[344]

İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik'in 5'inci maddesinde düzenlendiği üzere insan ticareti suçunu önleme ve bu suçla mücadeleye ilişkin politika ve stratejilerin oluşturulması konusunda çalışmalar yürütmek, eylem planı hazırlamak, kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak amacıyla 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 117'nci maddesine istinaden İnsan Ticaretiyle Mücadele Koordinasyon Komisyonu oluşturulmuştur. İnsan Ticaretiyle Mücadele Koordinasyon Komisyonu'nun[345] (güncel adıyla Koordinasyon Kurulu) 10/12/2020

342 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2024 Yılı Raporu, s. 71.

343 TİHEK, İnsan Ticaretiyle Mücadele Broşürü, s. 2.

344 Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi'ne Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Palermo Protokolü (Palermo Protokolü), m. 3.

345 İnsan Ticaretiyle Mücadele Koordinasyon Komisyonu 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile 2021 yılında İnsan Ticaretiyle Mücadele Koordinasyon Kurulu'na dönüştürülmüştür.

tarihinde gerçekleştirdiği toplantıda alınan 2020/1.2 sayılı karar doğrultusunda, TİHEK insan ticaretiyle mücadele alanında yürütülen faaliyetleri incelemek ve raporlamak üzere Ulusal Raportörlük Kurumu olarak görevlendirilmiştir. Bu çerçevede TİHEK'e, İnsan Ticaretiyle Mücadele Ulusal Eylem Planı'nın uygulanması da dahil olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarının bu alandaki çalışmalarını izleme ve değerlendirme, mevzuattaki eksiklikleri belirleme ve gerekli önerilerde bulunma amacıyla rapor hazırlama yetkisi verilmiştir. Ulusal Raportörlük görevi kapsamında TİHEK; raporlama faaliyeti gerçekleştirmekte, eğitim faaliyetleri planlamakta, paydaşlarla toplantılar ve etkinlikler düzenlemektedir.

TİHEK insan ticaretiyle mücadele ulusal raportörlük görevi kapsamında "İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal Raporu"[346] başlıklı ilk raporunu 2023 yılında hazırlayarak Kurumun resmî internet sitesinde kamuoyu ile paylaşmış, "İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal İkinci Raporu" da 18/9/2025 tarihli ve 2025/612 sayılı Kurul Kararı ile kabul edilmiş[347] ve resmî internet sitesinde kamuoyu ile paylaşılmıştır.

İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal İkinci Raporu'nda birçok önemli tavsiyede bulunulmuştur. Bu tavsiyelerden bazıları şu şekildedir:[348]

> İnsan Ticaretiyle Mücadele Koordinasyon Kurulu'nun yıllık toplantılarının gerçekleştirilmesi,

> İnsan ticaretiyle mücadeleye ilişkin yürütülen eğitimlerin salt proje bazlı olmaması, eğitimlerin düzenli ve sistematik bir şekilde yapılması, eğitimlerin üst düzey karar verme mekanizmaları dâhil tüm düzeylerde uygulanması,

> İnsan ticaretine ilişkin suç ve cezaların, İnsan Hakları Eylem Planı'nda belirtildiği üzere Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi hükümleri ve İnsan Ticaretine Karşı Uzmanlar Grubu (GRETA) tavsiyeleri dikkate alınarak gözden geçirilmesi ve anılan Sözleşme ile uyumlu hâle getirilmesi,

> Göç İdaresi Başkanlığı tarafından halihazırda yürütülmekte olan ulusal eylem planı hazırlıklarının hızlandırılması ve eylem planında insan ticaretiyle mücadeleye yönelik tüm paydaşların sorumluluklarının ortaya koyulması.

İnsan ticaretiyle mücadele kapsamında önem verilmesi gereken hususlardan biri insan ticaretiyle mücadeleye ilişkin ulusal eylem planının uygulamaya geçirilmesidir. Bu bağlamda İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal İkinci Raporu'nda da Göç İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülmekte olan ulusal eylem planı hazırlıklarının

346 TİHEK, İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 2023.

347 TİHEK, K. No: 2025/612, 18/9/2025.

348 TİHEK, İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal İkinci Raporu, Ankara, 2026, s. 69-70.

hızlandırılması ve tüm paydaşların sorumluluklarının ortaya koyulmasına yönelik bir tavsiyede bulunulmuştur.[349]

29/1/2025 tarihinde toplanan 15. Göç Kurulu'nda İnsan Ticaretiyle Mücadele Ulusal Eylem Planı kabul edilmiştir. İnsan Ticaretiyle Mücadele Ulusal Eylem Planı; 3 ana hedef, 14 strateji ve 83 faaliyetten oluşmaktadır. Ulusal Eylem Planı kapsamında gerçekleştirilmesi öngörülerek düzenlenen faaliyetler; kısa dönem (0-1 yıl aralığı), orta dönem (1-3 yıl aralığı) ve uzun dönem (3-5 yıl aralığı) olmak üzere kategorize edilmiştir.[350]

> İnsan Ticaretiyle Mücadele Ulusal Eylem Planı kapsamında belirlenen ve Göç İdaresi Başkanlığının sorumlu olduğu faaliyetlerin bir kısmı 2025 yılı içinde gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen faaliyetler şu şekildedir:[351]
>
> Türkiye'de bulunan yabancılardan hassas gruplar arasında yer alanların insan ticaretiyle mücadele konusunda bilgilendirilmesi,
>
> Kaymakam adaylarının insan ticareti konusundaki hizmet içi eğitim içeriğinin güncellenmesi, kaymakamların insan ticareti konusunda bilgilerinin ve farkındalığının artırılması,
>
> Uygulamada yaşanılan aksaklıkları gidermek ve uygulama birliği sağlamak amacıyla alt idari düzenlemeler çıkarılması,
>
> Sığınmaevlerinin fiziki/mekansal koşullarına yönelik ortak standartlar geliştirilmesi,
>
> Sığınmaevlerinde yürütülen faaliyetlerde/hizmetlerde ortak standartların sağlanması adına kalite güvence mekanizmaları oluşturulması,
>
> Sığınmaevlerinin denetim usullerine ilişkin standartların belirlenmesi,
>
> Özel ihtiyaç sahiplerinin tespit işlemlerinde görev yapan personelin insan ticareti konusunda bilgi ve farkındalığının artırılması, bu birimlerce yapılacak tespit ve yönlendirme sayılarının artırılması,
>
> Uluslararası kayıt, veri güncelleme ve statü belirleme mülakatı süreçlerinde insan ticareti vakalarının tespitine ilişkin analizlerin yapılması,
>
> Geri gönderme merkezlerinde insan ticareti vakalarının tespitine ilişkin analizlerin yapılması,

349 TİHEK, İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal İkinci Raporu, s. 70.

350 Göç İdaresi Başkanlığının 30/3/2026 tarihli ve E11336840659458872 sayılı yazısı.

351 Göç İdaresi Başkanlığının 30/3/2026 tarihli ve E11336840659458872 sayılı yazısı.

> İnsani ikamet başvuru sahiplerine yönelik insan ticareti vakalarının tespitine ilişkin analizlerin yapılması,

> İnsan ticareti mağdurlarının sağlık hizmetlerine erişimlerinde uygulamadaki aksaklıkların giderilmesi,

> İnsan ticareti mağdurlarının beraberindeki çocuklarının okul öncesi ve örgün eğitime erişimlerindeki aksaklıkların giderilmesi.

Ulusal Eylem Planı'nın uygulanması kapsamında; adli görüşme odası yetkilileri, sivil toplum kuruluşları temsilcileri, emniyet mensupları, jandarma ve sahil güvenlik personeli, iş müfettişleri, sağlık çalışanları ve sosyal güvenlik denetmenleri gibi çeşitli meslek gruplarından personele insan ticaretiyle mücadele eğitimleri de verilmiştir.[352]

2025 yılı içinde olası insan ticareti mağdurlarına yönelik vakaların taranması yolu ile 9.347 kişiyle mülakat gerçekleştirilmiştir. Bu mülakatlar sonucunda tespit edilen insan ticareti mağdurlarının yaş gruplarına göre dağılımı şu şekilde gerçekleşmiştir:[353]

Yaş Grubu	Mağdur Sayısı
18 Yaş Altı	48
18-25 Yaş	71
26-35 Yaş	81
36 Yaş ve Üzeri	61
Toplam	**261**

Tablo 12: 2025 Yılında Tespit Edilen İnsan Ticareti Mağdurlarının Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yukarıdaki tablodan da görülebileceği üzere 2025 yılı içinde toplam 261 insan ticareti mağduru tespit edilmiştir. Bunlardan 211'i kadın, 50'si ise erkektir.[354] Tüm mağdurların yaklaşık olarak %81'i kadındır. 2025 yılı içinde tespit edilen 261 insan ticareti vakasının sömürü türlerine göre dağılımı ise şu şekilde gerçekleşmiştir:[355]

352 Göç İdaresi Başkanlığının 30/3/2026 tarihli ve E11336840659458872 sayılı yazısı.
353 Göç İdaresi Başkanlığının 30/3/2026 tarihli ve E11336840659458872 sayılı yazısı.
354 Göç İdaresi Başkanlığının 30/3/2026 tarihli ve E11336840659458872 sayılı yazısı.
355 Göç İdaresi Başkanlığının 30/3/2026 tarihli ve E11336840659458872 sayılı yazısı.

Sömürü Türü	Mağdur Sayısı
Cinsel Sömürü	76
Karma Sömürü[356]	75
İş Gücü Sömürüsü	44
Hizmet Ettirme	18
Zorla Evlendirme	17
Esarete Tabi Kılma	16
Zorla Dilendirme	10
Organ ve Doku Ticareti	3
Suçta Kullanma	2
TOPLAM	**261**

Tablo 13: 2025 Yılı İçinde Tespit Edilen İnsan Ticareti Vakalarının Sömürü Türlerine Göre Dağılımı

İnsan ticaretine ilişkin sömürü türleri incelendiğinde 2025 yılı içerisinde en çok mağdurun zarar gördüğü sömürü türü olan cinsel sömürüyü, karma sömürü ve iş gücü sömürüsünün takip ettiği görülmektedir.

İnsan ticaretinin en çok görüldüğü alanlardan biri olan iş gücü sömürüsü, üzerinde önemle durulması gereken bir problemdir. Bu bağlamda insan ticareti mağdurları ve olay tanıklarının korunabilmesi ile kişilerin insan ticareti mağduru olmasının önlenmesi amacıyla kayıt dışı çalışmalara ilişkin denetimler gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, 2025 yılı içinde Göçmen Kaçakçılığıyla Mücadele ve Hudut Kapıları Daire Başkanlığı koordinasyonunda düzenlenen *Kayıt Dışı İstihdam ve İnsan Ticaretiyle Mücadeleye Yönelik Huzur Uygulaması* kapsamında Sosyal Güvenlik Denetmenlerince 617 denetim gerçekleştirilmiş ve bu denetimler sonucunda 740 kayıt dışı çalışan kişi tespit edilmiştir. Kayıt dışı çalışan kişilerin çalıştırıldığı bu iş yerleri hakkında 41.875.895 TL idari para cezası uygulanmıştır.[357]

İnsan ticareti suçu komplike doğası nedeniyle tespiti zor ve diğer suçlarla karıştırılabilir bir yapıya sahiptir. Bu nedenle insan ticareti suçuna ilişkin çalışmalar yürüten kolluk personeline yönelik eğitimler düzenlenmesinin yanı sıra yargılama sürecinde görev alan hakim ve savcılara yönelik eğitimler gerçekleştirilmesi de önem arz etmektedir. Bu kapsamda 2025 yılında Türkiye Adalet Akademisinin yürütmüş olduğu Meslek İçi Uzaktan Eğitim faaliyetleri kapsamında 87 katılımcıya Göçmen Kaçakçılığı ve

356 Karma sömürü, bir mağdurun birden fazla sömürü türüne maruz kalması durumunu ifade etmektedir.

357 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğünün 9/3/2026 tarihli ve E-90302961-000-00020291350 sayılı yazısı.

İnsan Ticareti Suçları eğitimi verilmiştir.[358] Buna ek olarak 2025 yılı içinde yürütülen *Türkiye'nin İnsan Ticareti İle Mücadelesine AB Desteği IPA II Projesi* kapsamında Antalya ilinde Adalet Bakanlığı temsilcileri, GİB temsilcileri ve yargı mensuplarının katılımı ile *Türk Hukukunda İnsan Ticareti Suçu İle Mücadele* konulu üç günlük bir çalıştay gerçekleştirilmiştir.[359]

İnsan ticareti genellikle birden çok ülkeyi ilgilendiren bir suç olarak vücut bulmaktadır. Bu nedenle insan ticareti ile mücadele alanında uluslararası iş birliği de büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda 2025 yılı içerisinde GRETA, Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı İnsan Ticaretiyle Mücadele Özel Temsilciliği Ofisi gibi insan ticaretiyle mücadele alanında faaliyet gösteren ilgili paydaşlar tarafından gerçekleştirilen uluslararası konferans, toplantı ve etkinliklere Dışişleri Bakanlığı temsilcileri tarafından katılım sağlanmıştır.[360]

Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi'nin uygulanmasının izlenmesine ilişkin olarak ülkemize yapılan ilk GRETA ziyareti 2018-2019 yılları içerisinde gerçekleştirilmiştir. Ülkemize yönelik olarak yapılan ikinci tur değerlendirmesi ise 2023 yılında yapılmış ve GRETA'nın Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi'nin uygulanmasına ilişkin Türkiye'ye yönelik değerlendirme ve tavsiyeleri içeren rapor 22/10/2024 tarihinde yayımlanmıştır. GRETA tarafından hazırlanan bu raporun değerlendirilmesi sonucunda 29/10/2024 tarihinde Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi Taraflar Komitesi, Türkiye'ye yönelik olarak Sözleşme'nin uygulanmasına ilişkin tavsiye kararını kabul etmiştir. 17/12/2025 tarihinde ise Türkiye tarafından Taraflar Komitesi tavsiye kararına ilişkin görüşleri içeren cevap sunulmuştur.[361]

GRETA'nın 22/10/2024 tarihli raporunda; Türk Ceza Kanunu'nun 80'inci maddesinde değişiklik yapılması, İnsan Ticareti ile Mücadele ve Mağdurların Korunması Yönetmeliği'nde öngörülen Göç İdaresi Başkanlığı ile ASHB arasında insan ticaretinin çocuk ve Türk mağdurlarına ilişkin kurumsal sorumlulukları netleştirecek protokol, insan ticareti mağdurlarının sağlık hizmetlerine erişimine ilişkin sorunlar ve sığınmacı çocuklar ile insan ticareti mağdurları çocukların okula erişimine ilişkin konulara yer verilmiştir.

TİHEK insan ticaretiyle mücadele alanında sahip olduğu ulusal raportör sıfatıyla GRETA raporlarında yer alan tavsiyelerin takibini yapmakta ve insan ticaretine ilişkin gelişmeleri yıllık olarak takip etmektedir. Bu kapsamda ilgili kurum ve kuruluşlardan bilgi talep

358 Türkiye Adalet Akademisinin 10/3/2026 tarihli ve E-91902649.045-117/443 sayılı yazısı.

359 Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğünün 13/3/2026 tarihli ve E-19120602-[659-0446-2026]-1147/18489 sayılı yazısı.

360 Dışişleri Bakanlığının 27/3/2026 tarihli ve E-23008822-340.06-29575785 sayılı yazısı.

361 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2024 Yılı Raporu, s. 76-77.

edilmekte, Kurumumuza iletilen cevaplar doğrultusunda insan ticaretiyle mücadele alanındaki gelişmeler izlenmektedir. İnsan ticareti konusu, Kurumumuzun yıllık izleme ve raporlama faaliyetleri kapsamında değerlendirilmeye devam etmektedir.

Türkiye'nin Taraflar Komitesi tavsiyelerine ilişkin cevabında, iş müfettişlerinin yetki ve kapasitesinin güçlendirilmesi, riskli sektörlerde denetimlerin etkinliği ve sıklığı, yabancı işçilerin işveren değiştirme süreçlerinin kolaylaştırılmasına yönelik söz konusu tavsiyelere ilişkin detaylı bir değerlendirmeye yer verilmediği görülmektedir. İnsan Ticaretiyle Mücadele Ulusal Eylem Planı'nın 1.2.4 sayılı faaliyeti bu konuya ayrılmıştır.[362] Eylem planı kapsamında, denetim süreçlerinin güçlendirilmesi amacıyla iş müfettişlerinin insan ticaretiyle mücadele konusundaki farkındalıklarının artırılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede ÇSGB, yapılan teftişlerde emek sömürüsü amaçlı insan ticareti şüphesinin iş müfettişlerince denetlendiğini bildirmiştir.[363]

GRETA'nın ilgili raporunda TCK'nin 80'inci maddesinde değişiklik yapılmasına yönelik verilen tavsiyeye ilişkin olarak Adalet Bakanlığı tarafından İnsan Ticaretiyle Mücadele Ulusal Eylem Planı kapsamında mağdurların korunması ve suçla bağlantılı mevzuat boşluklarının saptanması yönünde çalışmalar yürütülmekte olduğu[364] ve TCK'nın 80'inci maddesi kapsamında taslak çalışmasının yapıldığı bilgisi paylaşılmıştır.[365]

GRETA'nın raporunda yer alan Göç İdaresi Başkanlığı ile ASHB arasında imzalanması öngörülen protokole ilişkin tavsiye konusunda ise çalışmalar yürütüldüğü, kurumlar arasında resmî görüşlerin iletildiği, ilgili teknik toplantılara aktif katılım sağlandığı bildirilmiştir. Ayrıca İnsan Ticaretiyle Mücadele Ulusal Eylem Planı kapsamında kurumlar arası iş birliğinin sahada hayata geçirilmesine yönelik olarak planlamalar gerçekleştirilmiştir.[366]

GRETA'nın raporunda yer alan insan ticareti mağdurlarına sunulan sağlık hizmetlerine yönelik tavsiyeye ilişkin Sağlık Bakanlığı İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik'in 32'nci maddesinin birinci fıkrasına göre insan ticareti mağduru olduğu tespit edilen kişilere resmî sağlık kurum ve kuruluşlarınca sağlık hizmetlerinin ücretsiz olarak verildiği, bu kapsamda 2025 yılı içinde Sağlık

362 İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, İnsan Ticaretiyle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2025-2030, s. 37, *https://www.goc.gov.tr/insan-ticaretiyle-mucadele-3-ulusal-eylem-plani*, (E.T. 12/5/2026).

363 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğünün 9/3/2026 tarihli ve E-90302961-000-00020291350 sayılı yazısı.

364 Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğünün 13/3/2026 tarihli ve E-19120602-[659-0446-2026]-1147/18489 sayılı yazısı.

365 Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğünün 13/4/2026 tarihli ve E.84053534-2022-276.01-04-569/3777 sayılı yazısı.

366 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

Bakanlığı bünyesinde bulunan sağlık tesislerinde insan ticareti mağdurlarına ücretsiz sağlık hizmeti sunulduğu belirtilmiştir.[367]

Sığınmacı çocuklar ile insan ticareti mağdurları çocukların okula erişimine ilişkin verilen tavsiye bağlamında ise Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Türk Eğitim Sisteminde Çocuklar İçin Kapsayıcı Eğitimin Desteklenmesi Projesi iş birliğinde Sosyal Uyum ve Rehberlik Etkinlikleri Projesinin gerçekleştirildiği, bu kapsamda göç deneyimi yaşayan öğrencilerin okullara uyumunu kolaylaştırmak ve öğrencilerin eğitim ortamlarından en üst düzeyde faydalanabilmelerini sağlamak amacıyla içerikler geliştirildiği bildirilmiştir. Bu programlar ile geçici koruma statüsündeki öğrenciler de dâhil olmak üzere tüm öğrencilerin sosyal uyum becerilerinin desteklenerek sosyal ve akademik başarı için rol oynayan birçok kazanım elde etmeleri amaçlanmaktadır.[368]

N. Sağlıklı ve Yaşanabilir Çevrenin Korunması Hakkı

1972 yılında BM Konferansı'nda kabul edilen Stockholm Deklarasyonu'nun 1'inci maddesinde, insanın onurlu ve refah içinde bir yaşam sürmesine imkân tanıyan nitelikte bir çevrede özgürlük, eşitlik ve yeterli yaşam koşullarına sahip olmasının temel bir hak olduğu; ayrıca insanın, şimdiki ve gelecek nesiller için çevreyi koruma ve iyileştirme konusunda ciddi bir sorumluluk taşıdığı ifade edilmiştir. Anayasa'nın *"Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması"* başlıklı 56'ncı maddesinde herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu hüküm altına alınmıştır. Aynı maddede çevreyi geliştirmenin, çevre sağlığını korumanın ve çevre kirlenmesini önlemenin devletin ve vatandaşların ödevi olduğu ifade edilmiştir.

Sağlıklı ve yaşanabilir bir çevre; sağlık, gıda, su ve sanitasyona erişim hakları başta olmak üzere birçok temel insan hakkının etkin biçimde kullanılabilmesinin temel koşullarından biridir. İklim değişikliği, söz konusu hakların kullanımını ciddi biçimde tehdit etmektedir.[369] Türkiye, Akdeniz havzasında yer alması, coğrafi konumu ve gelişmekte olan ülke olması nedenleriyle iklim değişikliğinden en çok etkilenecek ülkeler arasında yer almaktadır. Düşük karbon ekonomisine geçiş, yeşil dönüşümün sağlanması ile iklim değişikliğiyle mücadele ve uyum kapasitesinin artırılmasının ülke için arz ettiği önem neticesinde[370] 2025 yılında İklim Kanunu Teklifi hazırlanarak TBMM'ye sunulmuştur. Kanun'un hazırlık sürecinde TİHEK tarafından; yeşil büyüme vizyonu ve net sıfır emisyon hedefi doğrultusunda iklim değişikliğiyle mücadele

367 Sağlık Bakanlığı Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 16/4/2026 tarihli ve E-11045126-804.01-311729797 sayılı yazısı.

368 Milli Eğitim Bakanlığı Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

369 United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, "Climate Change and Environment", *https://www.ohchr.org/en/topic/climate-change-and-environment*, (E.T. 12/5/2026).

370 28/3 Dönemi ve Yasama Yılına Ait 2/2927 Esas Numaralı 7552 sayılı İklim Kanunu Teklifi, 2025.

amacıyla teklif edilen İklim Kanunu Teklifinin amaçları arasında iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı insan haklarını koruma, iklim değişikliğinden orantısız biçimde etkilenen dezavantajlı grupları destekleme ve iklim adaletini sağlama yükümlülüğüne yer verilmesinin ayrıca Kanun Teklifinin hak temelli yaklaşımla ele alınması için TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun görüşlerine sunulmasının olumlu çıktılar sağlayacağına ilişkin görüş yazısı sunulmuştur.[371] Bu sürecin sonunda, 3 farklı kanunda[372] değişiklik öngören ve 20 madde ile 2 geçici maddeden oluşan 7552 sayılı İklim Kanunu 2/7/2025 tarihinde TBMM'de kabul edilmiştir. Kanun'da iklim değişikliği ile mücadelede esas olan sera gazı emisyonlarının azaltılması ve iklim değişikliğine uyum faaliyetleri, planlama ve uygulama araçları, izin ve denetim ile bunlara ilişkin yasal ve kurumsal çerçevenin usul ve esaslarına yer verilmiştir.[373]

7552 sayılı Kanun, Türkiye'de karbon fiyatlandırma[374] mekanizmalarının hukuki altyapısını oluşturarak emisyon ticaret sistemi (ETS) ve karbon piyasasına ilişkin düzenlemelere yasal bir dayanak sağlamıştır. Karbon fiyatlandırma araçları sera gazı emisyonları için bir fiyat belirlenmesini sağlayarak emisyonların azaltılmasını teşvik etmektedir. Karbon fiyatlandırma araçlarının dünyada yaygın iki uygulama örneği bulunmaktadır. Birincisi piyasa temelli bir yaklaşım olan ETS, diğeri ise karbon vergisidir. ETS, iklim değişikliğine sebep olan sera gazı emisyonlarına bir üst limit koyarak azaltım hedeflerine ulaşmada faydalanılan bir mekanizmadır. Negatif bir dışsallığın içselleştirilmesini sağlayan bu sistemde en ucuz azaltım seçeneklerinin hayata geçirilmesi sağlanmakta, azaltımın gerçekleştirilemediği sektör ve üretim yöntemlerinde ise piyasadan tahsisat (emisyon izni) satın alımı yoluna gidilmekte; tahsisat fiyatları ise piyasa dinamikleri ile belirlenmektedir. Ayrıca, ETS ile yeşil dönüşümünü tamamlamış şirketler fazla tahsisatlarını piyasada değerlendirerek yatırım maliyetlerini belli oranda karşılayabilmektedir.[375] Türkiye'de ETS henüz kurulmamış olup konuya ilişkin yönetmeliğin hazırlık çalışmaları ve altyapı güçlendirilmesine

371 TİHEK, "İklim Kanunu Teklifine İlişkin Kurumumuz Tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına Görüş Yazısı Sunuldu", *https://www.tihek.gov.tr/iklim-kanunu-teklifine-iliskin-kurumumuz-tarafindan-turkiye-buyuk-millet-meclisi-baskanligina-gorus-yazisi-sunuldu*, (E.T. 15/4/2026).

372 11/8/1983 tarihli ve 18132 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 2872 sayılı Çevre Kanunu, 3/3/2001 tarihli ve 24335 (Mükerrer) sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 4628 sayılı Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 30/3/2013 tarihli ve 28603 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu.

373 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, "Türkiye'nin İlk İklim Kanunu TBMM'de Kabul Edildi", *https://csb.gov.tr/haberler/turkiyenin-ilk-iklim-kanunu-tbmm-de-kabul-edildi-302036*, (E.T. 15/4/2026).

374 Karbon fiyatlandırma, kirleticileri atmosfere saldıkları sera gazı miktarını azaltmaya teşvik etmek için karbon kirliliğinin maliyetinin belirlenmesini sağlamaktadır. Yalnızca daha düşük karbonlu davranışları teşvik etmekle kalmamakta, aynı zamanda kirliliğe neden olan faaliyetlerin temizlenmesini kısmen finanse etmek için kullanılabilecek para da sağlamaktadır . The London School of Economics and Political Science, "What is a carbon price and why do we need one?", *https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/explainers/what-is-a-carbon-price-and-why-do-we-need-one*/,(E.T. 5/5/2026).

375 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, "İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030)", s. 221, *https://iklim.gov.tr/db/turkce/icerikler/files/%C4%B0klim%20De%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi%20Azalt%C4%B1m%20Stratejisi%20ve%20Eylem%20Plan%C4%B1%20(2024-2030).pdf*, (E.T. 12/5/2026).

yönelik çalışmaların devam ettiği ve yönetmelik taslağı hazırlandığı bildirilmiştir.[376] İklim değişikliğiyle mücadele, sera gazı emisyonlarının azaltılması ve emisyon ticaret sisteminin etkin şekilde uygulanmasına yönelik ulusal ve uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesi bakımından, ilgili yönetmeliğin ivedilikle yürürlüğe konulmasının önem taşıdığı değerlendirilmektedir.

Türkiye, Paris Anlaşması çerçevesinde iklim eylemlerini güçlendirmek amacıyla İkinci Ulusal Katkı Beyanı'nı 2025 yılında BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) Sekretaryasına sunmuştur. Türkiye, 2035 yılı itibarıyla sera gazı emisyonlarını referans senaryoya göre yaklaşık 466 milyon ton karbondioksit (CO_2) eşdeğeri azaltmayı ve toplam emisyonları yaklaşık 643 milyon ton CO_2 eşdeğeri seviyesinde sınırlandırmayı hedeflediğini beyan etmiştir. İkinci Ulusal Katkı Beyanı, iklim eyleminin sosyal boyutuna da vurgu yapmakta; adil dönüşüm, kapsayıcı politika geliştirme, gençlerin ve kadınların iklim politikalarına katılımının desteklenmesi ve yerel düzeyde iklim eylem planlarının hazırlanması gibi hususları da kapsamaktadır.[377] Taraflar Konferansı (COP)[378], BMİDÇS'nin en üst karar alma organıdır ve 31'incisi 9-20/11/2026 tarihleri arasında Türkiye'nin Antalya ilinde gerçekleştirilecektir. Dünyanın dört bir yanından devlet başkanları, bakanlar, bilim insanları ve sivil toplum temsilcilerinin bir araya geleceği ve yaklaşık 11 gün sürecek Zirve'de resmî müzakere oturumları, yan etkinlikler ve iklim politikalarına yönelik toplantılar yer alacaktır.[379]

Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları Destekleme Mekanizması gibi politika araçları sayesinde Türkiye'de yenilenebilir enerji yatırımları hız kazanmıştır. Türkiye son 10 yılda yenilenebilir enerji kurulu gücünü iki kattan fazla artırmış ve yaklaşık %20 oranında enerji verimliliği artışı sağlamıştır. 61 ilde 94 enerji üretim tesisinde çöp gazından (biyogaz ve depo gazı) elde edilen yıllık enerji üretim miktarı 5,8 milyon megavat saattir. 2025 yılı sonu itibarıyla Türkiye'nin toplam elektrik kurulu gücü 121,9 gigavata ulaşmış olup bu kapasitenin %62,2'si yenilenebilir enerji kaynaklarına dayanmaktadır ve toplam kurulu gücün yaklaşık üçte biri güneş ve rüzgâr enerjisinden oluşmaktadır.[380] Yenilenebilir kaynakların (hidrolik, rüzgâr, güneş, jeotermal ve biyokütle) elektrik üretimindeki toplam payı yaklaşık %43,3 oranında gerçekleşmiş olup yerli ve yenilenebilir kaynaklardan sağlanan üretim oranı %56,7 seviyesine ulaşmıştır.

376 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-97206510-602.05-15300607 sayılı yazısı.

377 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-97206510-602.05-15300607 sayılı yazısı.

378 Sözleşme'ye taraf olan tüm devletler COP'ta temsil edilir; bu toplantıda taraflar, Sözleşme'nin ve COP tarafından kabul edilen diğer tüm hukuki belgelerin uygulanmasını gözden geçirir ve kurumsal ve idari düzenlemeler de dahil olmak üzere Sözleşme'nin etkin bir şekilde uygulanmasını teşvik etmek için gerekli kararları alırlar. United Nation Climate Change, "Conference of the Parties (COP)", *https://unfccc.int/process/bodies/supreme-bodies/conference-of-the-parties-cop*, (E.T. 12/5/2026).

379 Sıfır Atık Vakfı, "COP31 Türkiye 2026", *https://cop.sifiratikvakfi.org/?gad_source=1&gad_campaignid=23539244769&gbraid=0AAAABCxu2Kg_9hTpD_hu-Cs_1jPjkupyT&gclid=EAIaIQobChMIn7Hn0NazlAMVpppoCR0QwzYmEAAYASABEgIybfD_BwE*, (E.T. 12/5/2026).

380 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-97206510-602.05-15300607 sayılı yazısı.

Türkiye'nin elektrik üretiminde kaynaklara göre dağılım incelendiğinde, üretimin %33,6'sının kömürden, %23'ünün doğal gazdan, %15,8'inin hidrolik enerjiden, %10,9'unun rüzgâr enerjisinden, %10,5'inin güneş enerjisinden, %3,2'sinin jeotermal enerjiden ve %3,1'inin diğer kaynaklardan sağlandığı görülmektedir.[381] Toplam elektrik kurulu gücünün önemli bir bölümü yenilenebilir enerji kaynaklarına dayansa da elektrik üretiminde fosil yakıtların hâlâ baskın konumunu koruduğu görülmektedir. Bu çerçevede, yenilenebilir enerji kaynaklarının yalnızca kurulu güç içerisindeki payının artırılması değil aynı zamanda elektrik üretimindeki etkinliğinin de yükseltilmesinin önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

2025 yılında Türkiye'de sağlıklı ve yaşanabilir çevrenin korunması hakkında çeşitli eylem planları yayımlandığı görülmektedir. 2025 yılında al-yap-kullan-at yaklaşımıyla işleyen doğrusal ekonomi modeli yerine doğal kaynakların daha verimli kullanılması ve atıkların yeniden kaynak olarak değerlendirilmesi hedeflenerek 2025-2028 Ulusal Döngüsel Ekonomi Stratejisi ve Eylem Planı[382]; oluşan atıkların 2035 yılına kadar sürdürülebilir kalkınma amaçlarına uygun olarak yönetilmesi için Ulusal Atık Yönetimi Stratejisi ve Planı (2025-2035)[383] yayımlanmıştır.

Atıkların kaynağında ayrı toplanmasının etkin şekilde yürütülmesi, kişilerin sıfır atık sistemine doğru yönlendirilmesi ve ülke genelinde uygulama birliğinin sağlanması amacıyla Sıfır Atık Yönetim Sisteminde standart renk skalası oluşturulmuş ve piktogram içerikleri hazırlanmıştır. 81 il için yıllık Sıfır Atık Eğitim ve Farkındalık Planları hazırlanarak plan doğrultusunda eğitim ve farkındalık faaliyetlerinin gerçekleşmesi sağlanmıştır. Çevre, iklim değişikliği, sıfır atık ve geri dönüşüm konularında farkındalık sağlamak amacıyla çeşitli illerde çocuklara atölyeler ve dijital oyunlar hazırlanmış; gençlik etkinlikleri düzenlenmiş ve çalıştay ile uluslararası organizasyonlar gerçekleştirilmiştir.[384] Sıfır Atık Hareketi ile 2017 yılından 2025 yılı sonuna kadar 36,1 milyon ton kağıt-karton, 10,2 milyon ton plastik, 3,5 milyon ton cam, 9,6 milyon ton metal, 30,6 milyon ton organik ve diğer geri kazanılabilir atıklar olmak üzere toplamda 90 milyon ton geri kazanılabilir atık, lisanslı işletmelerce işlenmiş ve ülke ekonomisine 365 milyar TL katkı sağlanmıştır. 2017'de %13 olan geri kazanım oranı, 2025 yılında ise %37,53'e yükseltilmiştir.[385] 2019 yılında başlatılan plastik poşetlerin ücretlendirilmesi uygulaması ile 2019-2025 yıllarında plastik poşet kaynaklı 3.090.586 ton plastik atığın oluşumu engellenmiştir. Bu azalmayla plastik poşet üretimi için gerekli plastik

381 Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının 25/3/2026 tarihli ve E-20253286-609-391371 sayılı yazısı.

382 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, "Ulusal Döngüsel Ekonomi Stratejisi ve Eylem Planı (2025-2028)", *https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/haberler/2025-2028-udesep-turkce-20251020103022.pdf*, (E.T. 15/5/2026).

383 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Ulusal Atık Yönetimi Stratejisi ve Planı (2025-2035), *https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/editordosya/Ulusal_Atik_Yonetimi_Stratejisi_ve_Plani_2025-2035.pdf*, (E.T. 15/5/2026).

384 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-97206510-602.05-15300607 sayılı yazısı.

385 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, "Sıfır Atık ile 90 Milyon Ton Atık Geri Dönüşüme Kazandırıldı", *https://csb.gov.tr/haberler/sifir-atik-ile-90-milyon-ton-atik-geri-donusume-kazandirildi-304434*, (E.T. 15/5/2026).

hammadde ithali de önlenmiş, yaklaşık 42,13 milyar TL tasarruf edilmiş ve 252.761 ton sera gazı emisyon salımı da engellenmiştir.[386]

Çevrenin korunmasına yönelik politikalar, insan sağlığı ve ekosistemler üzerinde doğrudan etkileri bulunan kimyasal maddelerin güvenli yönetimini de kapsamaktadır. AB'nin temel kimyasal yönetimi mevzuatı olan Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals/ AB Kimyasalların Kaydı, Değerlendirilmesi, İzni ve Kısıtlanması Tüzüğü (REACH) kimyasalların insan sağlığı ve çevreye zarar vermesini önlemeyi amaçlamakta; kimyasalların piyasaya sunulmadan önce kayıt edilmesini, risklerinin değerlendirilmesini ve gerekli durumlarda kullanımının kısıtlanmasını veya izne tabi tutulmasını öngörmektedir.[387] AB'nin REACH Yönetmeliğine uyum sağlamak amacıyla, ÇSİDB tarafından 2017 yılında Kimyasalların Kaydı, Değerlendirilmesi, İzni ve Kısıtlanması Hakkında Yönetmelik (KKDİK) yayımlanmıştır.[388] 5/8/2025'te yayımlanan Kimyasalların Kaydı, Değerlendirilmesi, İzni ve Kısıtlanması Hakkında Yönetmeliğin Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar ile KKDİK kayıt süreçlerinin uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla Türkiye'ye özgü aşamalı bir kayıt sistemi hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda kimyasallar için ilk aşamada temel fizikokimyasal özellikler, kullanım ve maruziyet bilgilerini içeren *geçici kayıt* yapılması öngörülmüş, böylece sanayinin üretim ve ithalat süreçleri aksatılmadan sisteme kademeli entegrasyonu sağlanmıştır.[389] 2025 yılında KKDİK uygulama esasları ile aşamalı ve geçici kayıt mekanizmalarının devreye alınmasına rağmen kimyasal kayıt süreçlerinin henüz tamamlanmamış olması nedeniyle Türkiye'nin kimyasallar yönetim sisteminin gelişim sürecinin devam ettiği değerlendirilmektedir. Bu süreçte Türkiye'nin kimyasallar yönetim sisteminde uluslararası sözleşmeler ve REACH uyumuna yönelik önemli mevzuat adımları atılmış olmakla birlikte uygulama etkinliğinin artırılması, kayıt ve veri altyapısının güçlendirilmesi ve tüm sistem bileşenlerinin tam entegrasyonunun sağlanmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir.

2025 yılı Türkiye'de orman yangınları açısından son yılların en ağır dönemlerinden biri olarak kayda geçmiştir. Yılın ilk on ayı itibarıyla 2.800'ü ormanlık alanda, 4.000'i kırsal alanda olmak üzere toplam 6.800 yangın meydana gelmiş ve yaklaşık 80 bin hektarlık alan zarar görmüştür. Böylece 2025 yılı, 2021'den sonra en fazla alan kaybının yaşandığı ikinci yıl olmuştur. Yangınların önemli bir bölümünün insan kaynaklı ihmallerden, tarım faaliyetleri sırasında oluşan kıvılcımlardan ve enerji nakil hatlarından kaynaklandığı belirtilirken özellikle Ege ve Akdeniz bölgelerinde yüksek sıcaklık ve kuraklık koşullarının yangın riskini artırdığı ifade edilmektedir. Bu veriler, iklim koşullarındaki değişim ile

386 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-97206510-602.05-15300607 sayılı yazısı.

387 European Commission, "Reach Regulation", *https://environment.ec.europa.eu/topics/chemicals/reach-regulation_en*, (E.T. 15/5/2026).

388 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-97206510-602.05-15300607 sayılı yazısı.

389 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, "Kimyasalların Yönetim Sürecinde Türkiye'ye Özgü Model", *https://csb.gov.tr/haberler/kimyasallarin-yonetim-surecinde-turkiye-ye-ozgu-model-302097*, (E.T. 15/5/2026).

insan faaliyetlerinin birleşerek orman ekosistemleri üzerindeki baskıyı derinleştirdiğini göstermektedir.[390] Orman yangınlarının etkili biçimde önlenebilmesi için yalnızca yangınlara müdahale edilmesi değil, riskleri azaltmaya yönelik kapsamlı ve planlı uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu süreçte özellikle insan kaynaklı yangınların azaltılması amacıyla toplumun bilinçlendirilmesi, yangın riskine ilişkin eğitim faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, etkili denetim mekanizmalarının oluşturulması ve kamuoyunda farkındalık sağlayan çalışmaların artırılması önerilmektedir. Erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi ve hızlı müdahale kapasitesinin güçlendirilmesi de yangın yönetiminin temel unsurları arasında yer almaktadır. Ayrıca, yangın sonrası zarar gören alanların yeniden iyileştirilmesine yönelik çalışmaların uzun vadeli planlamalarla desteklenmesi gerekmektedir. Tüm bu uygulamaların etkili biçimde yürütülebilmesi için bilimsel temelli politikaların geliştirilmesi ve kurumlar arası iş birliğinin güçlendirilmesinin önem arz ettiği değerlendirilmektedir.[391]

Türkiye'de deniz kirliliği, özellikle kapalı ve yoğun insan faaliyetlerinin bulunduğu bölgelerde ekosistem üzerinde ciddi baskılar oluşturan önemli çevre sorunlarından biridir. Marmara Denizi'nde görülen müsilaj oluşumu bu kirliliğin en dikkat çekici sonuçları arasında yer almaktadır. Yapılan incelemelerde 2025 yılında görülen müsilajın 2021 yılına kıyasla daha düşük yoğunlukta olduğu ancak denizin orta derinliklerinde yaygın biçimde varlığını sürdürdüğü belirlenmiştir. Uzmanlar, denizdeki oksijen azalmasının ve kirlilik baskısının devam ettiğini; bunun temel nedenleri arasında arıtılmadan bırakılan şehir atıkları ile nehirler aracılığıyla taşınan kirleticilerin bulunduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle ileri biyolojik arıtma sistemlerinin yaygınlaştırılması ve denize ulaşan kirlilik yükünün azaltılmasının Marmara Denizi'nin korunması açısından önem arz ettiği değerlendirilmektedir. [392]

Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağı çalışmaları Türkiye'de 2004 yılında 35 adet hava kalitesi izleme istasyonu ile başlamış olup şu an itibariyle 383 adet hava kalitesi izleme istasyonu ile tüm illerde saatlik ortalamalar şeklinde 7/24 izlenmekte ve talep edilen tüm bilgiler *sim.csb.gov.tr* internet adresi ile Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağı Mobil Uygulaması üzerinden kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır. 14/1/2025 tarihli ve 32782 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan ve Endüstriyel Emisyonların Yönetimi Yönetmeliği hava, su, toprak, gürültü ve koku kirliliğine neden olan sanayi kaynaklı emisyonları ve atık oluşumunu kaynağında önlemek ve azaltmak ile kaynakları verimli kullanmak için sanayide yeşil dönüşüme, döngüsel ekonomiye ve karbonsuzlaşmaya yönelik idari ve teknik usul ve esasları düzenlemek üzere hazırlanmıştır. Yönetmeliğin

390 Anadolu Ajansı, "Bu yıl çıkan 6 bin 800 orman yangınında toplam 80 bin hektar alan yandı", *https://www.aa.com.tr/tr/gundem/bu-yil-cikan-6-bin-800-orman-yanginda-toplam-80-bin-hektar-alan-yandi/3710878*, (E.T. 12/5/2026).

391 Food and Agriculture Organization of the United Nations, Integrated Fire Management Voluntary Guidelines: Principles and Strategic Actions, Second Edition, 2024, s. 27 vd.

392 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, "Marmara Denizi'nde Müsilaj İncelemesi", *https://csb.gov.tr/haberler/marmara-denizinde-musilaj-incelemesi-301925*, (E.T. 13/5/2026).

uygulanmasına yönelik olarak sanayi tesislerinin temiz üretime geçişini teşvik eden ve çevresel performanslarını belirleyen Sektörel Mevcut En İyi Teknikler (MET) Tebliğleri 30/11/2025 tarihli ve 33093 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.[393] 2024 yılında AB tarafından hava kalitesi politikalarını güncellemek ve güçlendirmek amacıyla mevcut 2004/107/EC ve 2008/50/EC sayılı Direktifler yeniden düzenlenmiştir. Bu çerçevede Avrupa Yeşil Mutabakatı ile uyumlu olarak hava kalitesinin iyileştirilmesi, AB standartlarının DSÖ güncel rehberleriyle uyumlaştırılması ve izleme ile planlama mekanizmalarının güçlendirilmesi hedeflenmektedir. AB'nin 2021 tarihli Sıfır Kirlilik Eylem Planı doğrultusunda 2030 yılına kadar hava kirliliğinin sağlık üzerindeki etkilerinin %55'ten fazla azaltılması ve ekosistemlere verilen zararın düşürülmesi, 2050 yılı itibarıyla ise kirliliğin insan sağlığına ve çevreye zarar vermeyecek seviyelere indirilmesi amaçlanmaktadır. Direktifte özellikle DSÖ'nün güncellenmiş hava kalitesi rehberlerine dayanan bilimsel bulgular esas alınmakta ve daha sıkı standartların önemli sosyoekonomik faydalar sağlayacağı vurgulanmaktadır.[394] Hava kalitesi eşik değerlerinde AB standartlarını baz alan Türkiye'nin bu değerlere ilişkin güncelleme yapması gerektiği değerlendirilmektedir.

Doğa kaynaklı afetler, yerel müdahale kapasitesini aşan ve bir bölgenin sosyal ve ekonomik kalkınmasını ciddi şekilde etkileyen doğal tehlikelerin tetiklediği olayların sonuçlarıdır. Doğa kaynaklı afetler sonucu oluşan kasıtlı ve planlı gerçekleşmeyen insan hakları ihlalleri, hazırlıksız olunması, müdahale etmek için yeterli kaynak ve kapasitenin bulunmaması, uygun olmayan politikalar, ihmal veya gözden kaçırma sonucu ortaya çıkmaktadır.[395] Türkiye'de 2025 yılında çok sayıda doğa kaynaklı afet gerçekleşmiştir. Afetlerin türlerine göre dağılımı şu şekildedir[396]:

393 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-97206510-602.05-15300607 sayılı yazısı.

394 European Parliament and Council of the European Union, Directive on ambient air quality and cleaner air for Europe (recast), 2022/0347 (COD), 2/10/2024. *https://eur-lex.europa.eu/procedure/EN/2022_347*, (E.T. 5/5/2026).

395 Inter-Agency Standing Committee, Guidelines: Human Rights Protection in Situations of Natural Disaster, 2008, s. 1.

396 Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının 3/4/2026 tarihli ve E-31372219-040[602.04.02]-1711493 sayılı yazısı.

Afet Türü	Vefat Sayısı	Yaralı Sayısı	Olay Sayısı
Orman Yangını	16	1771	3223
Sel-Su Baskını	2		459
Deprem	1	269	437
Heyelan	3	3	430
Çığ	4		17
Yıldırım	3	4	30
Fırtına			274
Aşırı Kar/Dolu Yağışı			199
Kaya Düşmesi			83
Toplam	**29**	**2047**	**5152**

Tablo 14: 2025 Yılı Doğa Kaynaklı Afetler

Balıkesir ilinin Sındırgı ilçesinde 10/8/2025 ve 27/10/2025 tarihlerinde 6,1 büyüklüğünde depremler meydana gelmiştir. 10/8/2025 tarihinde meydana gelen ve 81 yaşındaki bir vatandaşımızın hayatını kaybettiği depremde 68 kırsal mahallede 16 yıkık bina olduğu tespit edilmiştir.[397] 27/10/2025 tarihinde meydana gelen depremde ise 3 bina ve 1 dükkanın yıkıldığı tespit edilmiştir.[398] Depremlerin ardından ağır hasarlı olduğu belirlenen ve risk taşıyan yapıların 814'ünün yıkımı gerçekleştirilmiştir.[399] Temel bir insan hakkı olarak tanınan barınma hakkı bağlamında herkes, sürekli ve güven içerisinde hayatını devam ettirebileceği, insan onuruna yakışır bir konutta yaşama hakkına sahiptir.[400] Yapıların depremin etkilerine karşı dayanıklılığının sağlanabilmesi için tasarım, yapım ve kullanım süreçlerinin tamamında 18/3/2018 tarihli ve 30364 (Mükerrer) sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği hükümlerine uygun hareket edilmesi, kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılan veya yaptırılanlar da dâhil olmak üzere yapıların can ve mal emniyeti ile mevzuata ve tekniğine uygunluk bakımından denetiminin yapılması, tespit edilen aykırılık ve noksanlıkların giderilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

2025 yılında meteorolojik afetler en fazla Mayıs, Nisan, Aralık, Şubat, Temmuz ve Ekim aylarında meydana gelmiştir. Şiddetli yağış/sel, fırtına ve dolu afetleri en fazla Mayıs

397 Anadolu Ajansı, "Balıkesir'de 6,1 büyüklüğünde deprem", *https://www.aa.com.tr/tr/gundem/balikesirde-6-1-buyuklugunde-deprem/3655784*, (E.T. 5/5/2026).

398 Anadolu Ajansı, "Balıkesir'de 6,1 büyüklüğünde deprem meydana geldi", *https://www.aa.com.tr/tr/gundem/balikesirde-6-1-buyuklugunde-deprem-meydana-geldi/3728212*, (E.T. 5/5/2026).

399 Anadolu Ajansı, "Balıkesir Sındırgı'da ağır hasarlı 814 bina yıkıldı", *https://m.aa.com.tr/tr/gundem/balikesir-sindirgida-agir-hasarli-814-bina-yikildi/3779544*, (E.T. 5/5/2026).

400 TİHEK, Barınma Hakkı Bağlamında Deprem Sonrası Kira Artışlarının Değerlendirilmesi Raporu, Ankara, 2023, s. 9.

ayında görülmüştür.[401] Trabzon'da meydana gelen sağanak sonucu 44 mahallede taşkın, su baskını ve heyelan yaşanmış, istinat duvarları yıkılmış, bağlantı yolları kapanmış ve bazı araçlar yolda mahsur kalmıştır. 3/6/2025 tarihinde meydana gelen sel sonucu 72 yaşında bir kişi hayatını kaybetmiştir.[402] Yağış sonucunda mağduriyet yaşanmaması için dere yataklarına yerleşim yapılmaması, dere yatakları ve drenaj kanallarında, ayrıca dere ve nehirlerin denizle birleştiği noktalardaki kanallarda oluşabilecek tıkanmaların düzenli olarak temizlenmesi, dere yataklarının ıslah edilmesi, yeşil alanların artırılması, çukur alanlarda su basma kotunun yüksek tutulması, akıllı sistem ve erken uyarı teknolojilerinin yaygınlaştırılmasının önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

Sıcaklıkların ve kuraklığın artması, yağışların azalması ve akarsu ile göllerde su seviyelerinin düşmesi su kaynaklarını tehdit etmektedir. Ankara'da 2025 yılında Kesikköprü hattında yaşanan arıza, kuraklık ve artan nüfus nedenleriyle özellikle 29/9/2025 tarihinden itibaren haftalarca süren ve uzun süreli su kesintileri yaşanmıştır. Ankara'da yaşayanlar tarafından suya erişemedikleri için temizlik ve ısınma ihtiyaçlarını karşılayamadıkları, günlük yaşamlarının olumsuz etkilendiği, kesintilerin plansız ve habersiz olmasının mağduriyeti artırdığı, ticari ilişkilerin olumsuz etkilendiği dile getirilmiştir.[403] Susuzlukla mücadele ve su kesintilerinin yaşanmaması için 8/5/2014 tarihli ve 28994 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan İçme Suyu Temin ve Dağıtım Sistemlerindeki Su Kayıplarının Kontrolü Yönetmeliği'nin 9'uncu maddesi[404] kapsamında su kayıp ve kaçağının azaltılmasının; yağmur suyunun ve atık suyun kullanılmasını sağlayan sistemler kurulmasıyla su israfının önlenmesinin; halkın bilgi alma hakkı ve önceden hazırlıklı olunması kapsamında özellikle kriz zamanlarında süreç yönetimin şeffaf, açıklayıcı ve planlı ilerlemesinin önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

O. Dijital Ortamda ve Yapay Zekâ Uygulamaları Karşısında İnsan Haklarının Korunması

Küresel ölçekte dijital dönüşüm sürecinin hızla ilerlemesi, yapay zekâ teknolojilerinin birçok farklı alanda daha etkin ve kapsamlı bir şekilde uygulanmasını mümkün

401 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-97206510-602.05-15300607 sayılı yazısı.

402 Anadolu Ajansı, "Trabzon'da sağanak etkili oldu", *https://aa.com.tr/tr/gundem/trabzonda-saganak-etkili-oldu/3587403*, (E.T. 17/4/2026).

403 Anadolu Ajansı, "Ankara'da bazı mahallelerde su kesintileri ve basınç düşüklüğü sürüyor", *https://aa.com.tr/tr/gundem/ankarada-bazi-mahallelerde-su-kesintileri-ve-basinc-dusuklugu-suruyor/3785687*, (E.T. 16/4/2026); "Ankara'daki su kesintileri için Büyükşehir Belediyesine tepki", Anadolu Ajansı, *https://mobile.aa.com.tr/tr/gundem/ankaradaki-su-kesintileri-icin-buyuksehir-belediyesine-tepki/3709921*, (E.T. 16/4/2026).

404 İçme Suyu Temin ve Dağıtım Sistemlerindeki Su Kayıplarının Kontrolü Yönetmeliği Madde 9: "Büyükşehir ve il belediyeleri su kayıplarını 2023 yılına kadar en fazla %30, 2028 yılına kadar ise en fazla %25 düzeyine; diğer belediyeler su kayıplarını 2023 yılına kadar en fazla %35, 2028 yılına kadar en fazla %30, 2033 yılına kadar ise en fazla %25 düzeyine indirmekle yükümlüdürler. Bu kapsamda, bu Yönetmelik uyarınca çıkarılacak Teknik Usuller Tebliğinde yer alan hususlar ve 12/10/2017 tarihli ve 30208 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan İçme ve Kullanma Suyu Temini ve Dağıtım Sistemleri Hakkında Yönetmelik hükümleri çerçevesinde gerekli faaliyetler yürütülür."

kılmaktadır. Bu dönüşüm, yalnızca teknolojik bir ilerleme değil aynı zamanda toplumsal yapıyı ve kişilerin yaşam biçimlerini, haklarını ve ilişkilerini doğrudan etkileyen bir süreç olarak görünüm kazanmaktadır. İnsan hakları açısından yapay zekâ kullanımının yaygınlaşması yeni zorlukları ve fırsatları da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda yapay zekâ teknolojilerinin dijital platformlarda kişisel verilerin korunması, mahremiyet hakkı, ifade özgürlüğü, eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı gibi temel haklar üzerindeki etkisi giderek daha belirgin hâle gelmektedir. Yapay zekâ sistemleri; insan haklarının korunması, demokrasinin güçlendirilmesi ve hukukun üstünlüğünün pekiştirilmesi noktasında önemli bir potansiyel taşımakla birlikte, bu teknolojilerin yol açabileceği eşitsizliklerin derinleşmesi, demokratik süreçlere yönelik tehditlerin artması gibi ciddi riskler de mevcuttur. Dolayısıyla yapay zekânın etik ve hukuki çerçeve içerisinde geliştirilmesi ve uygulanması, insan hakları perspektifinden titizlikle ele alınması gereken bir konu olmayı sürdürmektedir.[405]

Günümüzde sürekli gelişim gösteren dijital teknolojiler medeni ve siyasi hakların yanı sıra kültürel, ekonomik ve sosyal haklar da dâhil olmak üzere tüm hak kategorilerini etkilemektedir. Dijital teknolojiler ve yapay zekanın gelişimiyle insanların günlük hayatları dijital ortamlarda şekillenmekte ve bu durum temel hakların hem çevrim içi hem de çevrim dışı alanda korunması ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.[406]

Gelişen dijital teknolojiler ve yapay zekâ uygulamaları hayatın birçok alanında olumlu etkiler yaratmakla birlikte bu teknolojik gelişmeler yeterli koruma mekanizmaları oluşturulmadan kullanıldığında insan onuru, mahremiyet ve genel olarak insan haklarının tam ve verimli kullanımı açısından birçok riski de bünyesinde barındırmaktadır.[407]

Dijitalleşmenin yol açabileceği olumsuz etkiler arasında; önyargıları ihtiva eden algoritmaların karar alma süreçlerinde kullanılması, dijital ortamda kişisel verilerin ve mahremiyetin korunmasının zorlaşması, sosyal medya platformlarında nefret söylemi ve dezenformasyonun hızlı bir şekilde yayılması önemli örnekler olarak ifade edilmektedir. Bu tür içerikler yalnızca kişilerin güvenliğini ve haklarını değil aynı zamanda demokratik süreçlerin sağlıklı bir şekilde işlemesini de olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle dijitalleşmenin sağladığı fırsatların yanı sıra, temel haklar ve demokrasi üzerindeki olumsuz etkilerinin de dikkate alınması gerekmektedir.[408]

405 Council of Europe, "Human Rights and Artificial Intelligence (CDDH-IA)", *https://www.coe.int/en/web/human-rights-intergovernmental-cooperation/intelligence-artificielle,* (E.T. 20/3/2025).

406 Office of the High Commissioner for Human Rights, "Digital Space and Human Rights", *https://www.ohchr.org/en/topic/digital-space-and-human-rights*, (E.T. 11/5/2026).

407 Office of the High Commissioner for Human Rights, "OHCHR and privacy in the digital age", *https://www.ohchr.org/en/privacy-in-the-digital-age*, (E.T. 11/5/2026).

408 European Union Agency for Fundamental Rights, "The Effects of Digital Technologies on Fundamental Rights", *https://fra.europa.eu/en/speech/2025/effects-digital-technologies-fundamental-rights*, (E.T. 28/8/2026).

Avrupa Komisyonu tarafından dijitalleşmenin olumsuz etkilerine ilişkin bir örnek AB genelinde gerçekleştirilen bir araştırmada paylaşılmıştır. Araştırmaya göre gençler okul günlerinde ortalama 4,5 saat, hafta sonlarında ise 6 saatten fazla çevrimiçi zaman geçirmektedir. Gençlerin yaklaşık %90'ı göz yorgunluğu, baş ağrısı, konsantrasyon sorunları veya sağlıksız beslenme gibi ekran kullanımına bağlı en az bir olumsuz belirti bildirirken, yaklaşık üçte biri sosyal medya nedeniyle stresli, üzgün veya sosyal olarak dışlanmış hissettiğini belirtmiştir. Ayrıca gençlerin %45'i sosyal medyada kendisini başkalarıyla karşılaştırdığını, yaklaşık %25'i ise nefret söylemi gibi içeriklerle karşılaştığını ifade etmiştir. Bu bulgular, dijital teknolojilerin kullanımının olumsuz etkileri olarak karşımıza çıkmaktadır.[409]

Bu kapsamda, dijital teknolojilerin güvenli ve bilinçli biçimde kullanımının desteklenmesi amacıyla dijital okuryazarlık ve medya okuryazarlığı eğitimlerinin artırılması, ekran kullanımının olası sağlık ve psikolojik etkileri konusunda farkındalık çalışmalarının yaygınlaştırılması ve çevrimiçi ortamlarda nefret söylemi ile dezenformasyona karşı koruyucu mekanizmaların geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Dijitalleşme ve yapay zekâ teknolojilerinin hızla gelişerek insan yaşamının birçok alanında belirleyici hâle gelmesi nedeniyle bu alan BM, Avrupa Konseyi, AB ve birçok uluslararası örgüt düzeyinde yoğun bir şekilde ele alınan bir konu hâline gelmiştir. Özellikle insan haklarının korunması ve veri güvenliği gibi konularda uluslararası iş birliği ve düzenleme ihtiyacı giderek artmaktadır.

Bu kapsamda BM Genel Kurulu tarafından 2025 yılında kabul edilen A/RES/80/215 sayılı *Dijital Teknolojiler Bağlamında İnsan Haklarının Teşviki ve Korunması Kararı* dijitalleşmenin ve yapay zekâ teknolojilerinin insan hakları üzerindeki etkilerini küresel ölçekte ele alan önemli bir uluslararası düzenleme niteliği taşımaktadır. Söz konusu Karar, insan haklarının hem çevrimiçi hem de çevrimdışı ortamlarda eşit şekilde korunması gerektiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda devletler ve özel sektör aktörlerine dijital teknolojilerin geliştirilmesi ve kullanımında insan haklarına uygunluk sağlama sorumluluğu yüklemektedir. Bu Karar özellikle ifade özgürlüğü ve mahremiyetin korunması, dijital gözetim uygulamalarının sınırlandırılması, algoritmik sistemlerin ayrımcılık riski oluşturabilmesi ve yapay zekâ temelli karar mekanizmalarının doğurabileceği hak ihlalleri gibi risk alanlarına dikkat çekmesi bakımından önem arz etmektedir.[410]

409 European Commission, "Child safety online: EU survey confirms link between screen time and wellbeing", *https://commission.europa.eu/news-and-media/news/child-safety-online-eu-survey-confirms-link-between-screen-time-and-wellbeing-2026-06-16_en*, (E.T. 28/9/2026).

410 United Nations, "Promotion and protection of human rights in the context of digital Technologies", *https://digitallibrary.un.org/record/4098443,* (E.T. 20/8/2026).

Avrupa Konseyi düzeyinde konu incelendiğinde ise karşımıza Yapay Zekâ ve İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü Çerçeve Sözleşmesi çıkmaktadır. Çerçeve Sözleşme yapay zekâ alanında kabul edilen ilk uluslararası bağlayıcılığa sahip hukuk metni olma özelliğini taşımaktadır. 5/9/2024 tarihinde imzaya açılan sözleşme ile yapay zekâ sistemlerinin geliştirilmesi, uygulanması ve kullanımına ilişkin tüm süreçlerin insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkeleriyle uyumlu şekilde yürütülmesi hedeflenmektedir. Sözleşme, sadece Avrupa Konseyi ülkelerini değil Konsey üyesi olmayan ancak yapay zekâ teknolojilerine yön veren devletleri de kapsayacak küresel bir standart oluşturmayı hedeflemektedir. Çerçeve Sözleşme 2025 yılı sonuna kadar AB üyeleri haricinde 15 ülke tarafından imzalanmıştır. Türkiye Sözleşmeyi henüz imzalamamıştır.[411] Çerçeve Sözleşmenin yürürlüğe girmesi için en az üçü Avrupa Konseyi üyesi ülke olmak üzere beş ülke tarafından onaylanması gerekmektedir.[412] Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Yapay Zekâ, İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü Çerçeve Sözleşmesi'ne Türkiye'nin taraf olmasının; yapay zekâ alanında uluslararası standartlarla uyumun güçlendirilmesine, ilgili hukuki ve kurumsal altyapının geliştirilmesine ve yapay zekâ sistemlerinin insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkeleriyle uyumlu şekilde geliştirilip kullanılmasına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

AB düzeyinde dijital ortam ve yapay zekâ karşısında insan haklarının korunmasına ilişkin en önemli gelişme 2024 yılında kabul edilen AB Yapay Zekâ Yasası'dır.[413] 12/7/2024 tarihinde AB Resmî Gazetesi'nde yayımlanarak yürürlüğe giren Yasa aşamalı olarak uygulanacak olup 2/8/2027 tarihine kadar Yasanın tam olarak yürürlüğe girmesi öngörülmektedir.[414] AB Yapay Zekâ Yasası'nın uygulama takvimi kapsamında, 2025 yılı içerisinde yapay zekâ alanında çeşitli düzenlemelerin yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. Bu çerçevede, 2/2/2025 tarihi itibarıyla yapay zekâya ilişkin genel hükümler, tanımlar ve yapay zekâ okuryazarlığına yönelik düzenlemeler uygulanmaya başlanmış ayrıca insan hakları ve güvenlik açısından riskli kabul edilen bazı yapay zekâ uygulamalarına yönelik yasaklar yürürlüğe girmiştir. 2/8/2025 tarihinden itibaren ise genel amaçlı yapay zekâ modellerine ilişkin kuralların uygulanması planlanmıştır. Bu kapsamda, genel amaçlı yapay zekâ modeli sağlayıcılarına yönelik yükümlülüklerin yürürlüğe girmesi, üye devletlerin ulusal yetkili mercileri belirlemesi ve yaptırımlara ilişkin ulusal mevzuat düzenlemelerini oluşturması öngörülmüştür. Aynı süreçte AB

411 Council of Europe, "The Framework Convention on Artificial Intelligence", *https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence*, (E.T. 11/5/2026).

412 Council of Europe, "Details of Treaty No.225", *https://www.coe.int/en/web/conventions/by-subject-matters1?module=treaty-detail&treatynum=225*, (E.T. 11/5/2026).

413 European Commission, "AI Act enters into force", *https://commission.europa.eu/news-and-media/news/ai-act-enters-force-2024-08-01_en*, (E.T. 11/5/2026).

414 European Commission, "Timeline for the Implementation of the EU AI Act", *https://ai-act-service-desk.ec.europa.eu/en/ai-act/timeline/timeline-implementation-eu-ai-act*, (E.T. 11/5/2026).

düzeyinde Yapay Zekâ Kurulu, Bilimsel Panel ve Danışma Forumu gibi yapılardan oluşacak yönetişim mekanizmalarının da hayata geçirilmesi hedeflenmiştir.[415]

2025 yılında Avrupa Ulusal İnsan Hakları Kurumları Ağı (ENNHRI), AB Yapay Zekâ Yasası'nın uygulanmasına ilişkin yürütülen istişare süreçlerine katkı sunarak yüksek riskli yapay zekâ sistemlerinin sınıflandırılmasında temel hakların korunmasının belirleyici ölçütlerden biri olması gerektiğini vurgulamıştır. Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının deneyim ve bilgilerinden yararlanan ENNHRI, özel politika gerektiren grupları etkileyen veya ayrımcılık, gözetim ve dışlanma riskini artıran yapay zekâ sistemlerinin yüksek risk kategorisinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. ENNHRI aynı zamanda göç, iltica, sınır yönetimi ve temel kamu hizmetleri gibi alanlarda kullanılan yapay zekâ uygulamalarının sıkı denetim ve şeffaflık yükümlülüklerine tabi tutulmasını önermiştir. Ayrıca yüksek riskli yapay zekâ sistemleri için öngörülen temel hak etki değerlendirmelerinin etkin biçimde uygulanabilmesi amacıyla uygulayıcılara daha açık rehberlik sağlanması ve insan hakları uzmanlığına erişimin güçlendirilmesi çağrısında bulunmuştur. ENNHRI, bu yaklaşımıyla yapay zekâ düzenlemelerinin teknik risk değerlendirmesiyle sınırlı kalmaması, AB mevzuatının temel hakların korunmasını merkeze alan insan hakları temelli bir yönetişim anlayışıyla uygulanması ve hazırlanması gerektiğini savunmuştur.[416]

Dijital ortamda ve yapay zekâ uygulamaları karşısında insan haklarının korunması kapsamında ulusal düzeyde de birçok çalışma yürütülmüştür. Bu kapsamda, TBMM Yapay Zekâ Araştırma Komisyonu[417] 2025 yılında on üç toplantı, üç çalışma ziyareti ve bir zirve gerçekleştirmiştir. Komisyon tarafından 3/2/2025 tarihinde Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumuna, 17/2/2025 tarihinde İstanbul Teknik Üniversitesi ile Koç Üniversitesi'ne, 28/4/2025 tarihinde Türkiye'nin Otomobili Girişim Grubu/Togg Teknoloji Geliştirme Merkezi, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi ile Baykar Teknoloji'ye çalışma ziyaretleri gerçekleştirilerek yapay zekâ alanındaki gelişmeler ve çalışmalara ilişkin bilgi edinilmiş ve yerinde gözlemler yapılmıştır.[418]

415 European Commission, "Timeline for the Implementation of the EU AI Act", *https://ai-act-service-desk.ec.europa.eu/en/ai-act/timeline/timeline-implementation-eu-ai-act*, (E.T. 11/5/2026).

416 ENNHRI, "News- Fundamental rights protection must inform the classification of high-risk systems under EU AI Act", *https://ennhri.org/news-and-blog/fundamental-rights-protection-must-inform-the-classification-of-high-risk-systems-under-eu-ai-act/*, (E.T. 3/7/2026).

417 Yapay Zekânın Kazanımlarına Yönelik Atılacak Adımların Belirlenmesi, Bu Alanda Hukuki Altyapının Oluşturulması ve Yapay Zekâ Kullanımının Barındırdığı Risklerin Önlenmesine İlişkin Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Bir Meclis Araştırması Komisyonu Kurulmasına Dair Karar, TBMM, Karar No: 1426, Karar Tarihi: 2/10/2024.

418 TBMM, Yapay Zekânın Kazanımlarına Yönelik Atılacak Adımların Belirlenmesi, Bu Alanda Hukuki Altyapının Oluşturulması ve Yapay Zekâ Kullanımının Barındırdığı Risklerin Önlenmesine İlişkin Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Ankara, 2026, s. 30-74.

Dijital dönüşümün hız kazanmasıyla birlikte yapay zekâ teknolojileri, kamu hizmetlerinin birçok alanında olduğu gibi yargı sistemlerinde de önemli bir dönüşüm aracı hâline gelmiştir. Özellikle artan iş yükünün azaltılması, yargı süreçlerinin hızlandırılması ve karar alma mekanizmalarının daha etkin hâle getirilmesi amacıyla yapay zekâ destekli uygulamalara yönelim artmaktadır. Bununla birlikte, yargı alanında yapay zekâ kullanımının yalnızca teknik bir yenilik değil aynı zamanda etik, hukuki ve insan hakları boyutlarıyla ele alınması gereken çok yönlü bir süreç olduğu değerlendirilmektedir.

Bu çerçevede, On İkinci Kalkınma Planı ve Yargı Reformu Stratejisi kapsamında yargı hizmetlerinde yapay zekâ kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar sürmektedir. Karar ve öneri destek sistemlerinin geliştirilmesiyle yargı süreçlerinin daha hızlı, doğru ve verimli hâle getirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca belge inceleme, eksik belge tespiti, bilirkişi raporlarının değerlendirilmesi ve süreç takibi gibi alanlarda yapay zekâ teknolojilerinin kullanılmasına yönelik hazırlıklar da sürdürülmektedir. Yapay zekâ uygulamalarının etik ve hukuki çerçevesinin oluşturulmasına ilişkin çalışmalar ise Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi kapsamında yürütülmektedir. Bu kapsamda Yapay Zekâ Hukuku ve Etik Rehberi tamamlanma aşamasına gelmiştir.[419]

UYAP AI Projesi kapsamında ise, milyonlarca yargı kararı kısa sürede analiz edilerek benzer davaların otomatik biçimde tespit edilmesi ve böylece hâkimlerin araştırma süreçlerinin önemli ölçüde hızlandırılması hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra, usule ve esasa ilişkin muhtemel eksikliklerin önceden belirlenmesiyle üst mahkemelerde bozma oranlarının azaltılması da amaçlanmaktadır. Proje çerçevesinde ayrıca zaman aşımı ve hak düşürücü sürelerin otomatik olarak tespit edilmesi, resmî yazışmaların yapay zekâ desteğiyle hazırlanıp takip edilmesi ve karar vericilerin daha çok hukuki değerlendirmelere odaklanabilmesine imkân sağlanması da öngörülmektedir.[420]

Dijitalleşmenin günlük yaşam üzerindeki etkisinin giderek artması vatandaşların dijital medya kullanım alışkanlıklarının sosyal, psikolojik ve kültürel boyutlarıyla incelenmesi konusunu da önemli hâle getirmiştir. Bu süreçte dijital okuryazarlığın geliştirilmesi, bilinçli internet kullanımının yaygınlaştırılması ve dijital dönüşümün toplumsal etkilerine ilişkin akademik içeriklerin üretilmesi hem kişisel farkındalığın artırılması hem de kamu politikalarının şekillendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu çerçevede BTK tarafından çeşitli araştırma, yayın ve açık kaynak içerik projeleri yürütülmektedir. Bu kapsamda BTK tarafından dijital medya kullanımının kişiler üzerindeki etkilerinin bilimsel olarak incelenmesi amacıyla iki ayrı araştırma raporu hazırlanmıştır. Bunlar "Türkiye'deki Üniversite Öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığı ve Psikososyal Etkileri: Mutluluk, Yalnızlık ve Sosyal Kaygı" başlıklı araştırma raporu ile "Türkiye'deki Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıklarının

419 Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Genel Müdürlüğünün 31/3/2026 tarihli ve E.49152868-730.08-56/91991 sayılı yazısı.

420 Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Genel Müdürlüğünün 31/3/2026 tarihli ve E.49152868-730.08-56/91991 sayılı yazısı.

Sanal Ortamdaki Yalnızlık Düzeyleri ile İlişkisi" başlıklı araştırma raporudur. Söz konusu çalışmalar aracılığıyla üniversite öğrencilerinin dijital oyun ve sosyal medya kullanımına bağlı olarak yaşadıkları psikososyal süreçlerin analiz edilmesi hedeflenmiştir.[421]

Yapay zekâ teknolojilerinin hızlı gelişimi, hukuk sistemleri açısından yeni risk alanları ve düzenleme ihtiyacı doğurmaktadır. Özellikle veri güvenliği, temel hakların korunması, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi konularda güncel, uluslararası düzenlemeler ve AB ile uyumlu bir mevzuat altyapısını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle uluslararası düzenlemelerin ve özellikle AB'nin yapay zekâ alanındaki mevzuatının yakından izlenmesi, ulusal hukuk sisteminin gelişmelere uyum sağlayabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda, AB Yapay Zekâ Yasası'na uyum sağlanmasına yönelik yürütülecek mevzuat çalışmalarının ekonomik ve hukuki etkilerinin bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi, gerekli etki analizlerinin yapılması ve uyumlaştırma çalışmalarının sürdürülmesi, ulusal yapay zekâ politikalarının uluslararası standartlarla uyumlu biçimde geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda Adalet Bakanlığı tarafından yapay zekâ alanında uluslararası düzenlemeler ve özellikle AB mevzuatının yakından takip edilmekte olduğu, bu gelişmeler doğrultusunda ulusal mevzuat altyapısının güçlendirilmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü ifade edilmiştir.[422]

Türkiye'de yapay zekâ alanında yürütülen strateji ve mevzuat geliştirme çalışmalarının, uluslararası düzenleme eğilimleri ve insan hakları standartları doğrultusunda bütüncül bir yaklaşımla sürdürülmesi önem taşımaktadır. Bu kapsamda, yapay zekâ sistemlerinin geliştirilmesi ve kullanımına ilişkin düzenlemelerin şeffaflık, hesap verebilirlik, ayrımcılığın önlenmesi, veri koruma ve temel hakların güvence altına alınması ilkeleri çerçevesinde şekillendirilmesi; kamu kurumları, özel sektör, akademi ve sivil toplumun katılımıyla yürütülecek politika geliştirme süreçlerinin desteklenmesi, güvenilir ve insan odaklı bir yapay zekâ ekosisteminin oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

P. Kamuda İnsan Hakları Farkındalığının Artırılması

Demokratik toplumlarda idare, insan haklarının korunması, geliştirilmesi ve uygulanması konusunda kritik bir öneme sahiptir. Kamu gücünü kullanan idare, idari işlemler ve eylemler vasıtasıyla kişilerin temel hak ve özgürlüklerini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilmektedir.[423] İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi de demokratik hukuk devletinin temel unsurlarından biridir. Kurumumuz tarafından kamu hizmetlerinin insan hakları normları gözetilerek sunulmasına ve hukuk devleti ilkesinin güçlendirilmesine katkı sağlamak amacıyla hazırlanan"Kamu İdarecilerine Yönelik İnsan Hakları Rehberinde" de vurgulandığı üzere kamu yönetiminde

421 Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun 3/4/2026 tarihli ve E-96454180-045.99-15016 sayılı yazısı.

422 Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Genel Müdürlüğünün 31/3/2026 tarihli ve E.49152868-730.08-56/91991 sayılı yazısı.

423 TİHEK, Kamu İdarecilerine Yönelik İnsan Hakları Rehberi, Ankara, 2024, s. 13.

insan hakları odaklı yaklaşımın güçlendirilmesi; kamu görevlilerinin farkındalığının artırılması, etik kültürünün yaygınlaştırılması, hak arama mekanizmalarının etkililiğinin artırılması ve kurumsal yapıların güçlendirilmesi önem arz etmektedir. Dolayısıyla kamu kurumlarının insan hakları alanındaki kapasitesinin geliştirilmesine yönelik eğitim, farkındalık ve mevzuat çalışmalarının bütüncül bir yaklaşımla ele alınması icap etmektedir.

Kamuda insan hakları kültürünün güçlendirilmesi ancak kamu hizmetlerinin insan onuruna yakışır, eşitlikçi ve hak temelli bir anlayışla sunulmasıyla mümkündür. Bu doğrultuda kamu görevlilerinin insan hakları konusundaki bilgi ve farkındalık düzeylerinin artırılmasına yönelik hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim faaliyetleri yürütülmektedir. Özellikle mülki idare amirleri, üst kademe kamu yöneticileri, kolluk personeli ve vatandaşla doğrudan temas hâlinde bulunan kamu görevlilerine yönelik eğitim programlarında temel insan hakları, ayrımcılık yasağı, etik ilkeler ve hak temelli hizmet sunumu konularına yer verilmektedir. Adalet Bakanlığı tarafından iletilen yazıda 2025 yılında düzenlenen hizmet içi eğitim programlarında 5018 yardımcı yargı personeline "İnsan Hakları" dersi verildiği bildirilmiştir.[424]

Kolluk personelinin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programlarında temel insan hakları konularına geniş ölçüde yer verilmesi, hukuk devleti ilkesinin güçlendirilmesi, kişi hak ve özgürlüklerinin korunması ve kamu hizmetlerinde insan odaklı yaklaşımın geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. İçişleri Bakanlığı tarafından iletilen yazıda kolluk personelinin mesleğe başlamadan önce almış oldukları insan hakları eğitiminin içeriği ve kapsamı güncel teknolojik gelişmeler, kişisel verilerinin korunmasına ilişkin ilkeler, yapay zeka uygulamaları gibi konularda yaşanan değişimler kapsamında güncellendiği bildirilmiştir.[425] 2025 yılında toplam 264.053 kolluk personeline ve 54.752 erbaş/ere aile içi ve kadına yönelik şiddetle mücadele alanında eğitim verilmiştir.[426] Ayrıca toplumsal olaylarda görevlendirilen personelin branş eğitimlerinde insan hakları, orantılı güç kullanımı konularına önem verildiği, hizmet içi eğitim planı kapsamında düzenlenen eğitimlerin ders programlarında adı geçen konulara yer verildiği bildirilmiştir. Bu kapsamda Siber Suçlarla Mücadele Branş Temel Eğitiminde 191 kursiyere; Uygulamalı Alan Eğitiminde 7 kursiyere *insan hakları* dersi verilmiştir.[427] Söz konusu faaliyetlerin kamu hizmetlerinin insan hakları odaklı bir anlayışla yürütülmesine imkân sağladığı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda özellikle kolluk personeli ve emniyet müdürlerine yönelik TİHEK'in görev ve yetki alanları ve TİHEK'e başvuru usulü konusunda eğitimler düzenlenmesinin faydalı ve gerekli olduğu düşünülmektedir.

424 Adalet Bakanlığının 13/3/2026 tarihli ve E-91725126-045.03-142/3176 sayılı yazısı.
425 İçişleri Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E22659617804.0113127 sayılı yazısı.
426 İçişleri Bakanlığı, 2025 Yılı İdare Faaliyet Raporu, 2026, s. 119.
427 İçişleri Bakanlığının 31/3/2026 tarihli ve E-29367668 -61226-2026032616353940388 sayılı yazısı.

Kamu kurumları bünyesinde görev yapan tüm kamu personelinin insan hakları konusunda bilgi ve farkındalık düzeylerinin artırılması amacıyla hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programlarına önem verildiği görülmektedir. Bu kapsamda hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerinde; Temel Eğitim, Hazırlayıcı Eğitim ve Stajı içeren Aday Memur Eğitim Programı kapsamında "İnsan Hakları" konulu eğitim programı[428]; "İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimleri"[429]; "İnsan Hakları ve Eşitlik" konulu eğitim[430]; "Bilgi Edinme Kanunu" ve "Hukukun Temel Kavramları ve Genel İlkeleri" eğitimi[431]; 110. Dönem Kaymakamlık Kursu'nda "Türkiye'de İnsan Haklarının Kurumsallaşma Süreci, İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun Getirdiği Yenilikler, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, Mobbing Kavramı ve Unsurları, Mobbing Yasal Boyutu, Mobbinge Karşı Başarı Yolları, Mobbing ile Mücadelede TİHEK" konuları[432], "Etik Eğitimleri ile Etik Eğitici Eğitimleri"[433], "HELP Eğitimleri" (Hukukçular İçin İnsan Hakları Eğitimi)[434] konuları işlenmiştir. Kamu görevlilerine yönelik hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim faaliyetlerinin artırılması ve uygulama birliğinin güçlendirilmesi önem arz etmektedir.

Kamu Görevlileri Etik Kurulu 8/6/2004 tarihli ve 25486 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 3'üncü maddesinde yer alan *"kamu görevlilerinin görevlerini yürütürken uymaları gereken etik davranış ilkelerini hazırlayacağı yönetmeliklerle belirlemek"* görev ve yetkisi kapsamında, kamu görevlilerinin sosyal medya kullanımı, yapay zekâ kullanımı veya yerel yönetim gibi çeşitli faaliyet alanlarında görevlerini yürütürken uymaları gereken etik ilkelerini belirlemektedir. Bu bağlamda 2025 yılında 2025/42 sayılı İlke Kararı ile *Afet ve Acil Durumlarda Kamu Görevlilerince Uyulması Gereken Etik Davranış İlkeleri* belirlenmiştir. Anılan Kanun'un 3'üncü maddesinde düzenlenen *"kamuda etik kültürünü yerleştirmek üzere çalışmalar yapmak veya yaptırmak"* görev yetkisi kapsamında 2025 yılında 66.666 kişiye çevrimiçi olmak üzere toplamda 258.295 kamu görevlisine etik eğitimi verilmiştir.[435]

Kamu kurumlarında görev yapan tüm kamu personeline yönelik eğitim faaliyetlerinin yanı sıra insan haklarının kurumsallaşması bağlamında hak arama mekanizmalarına da değinilmesi gerekmektedir. Uluslararası düzeydeki insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik gelişmelerle birlikte ulusal düzeyde de hak arama özgürlüğünün alanı genişlemiş, yargı mercileri dışındaki hak arama mekanizmaları yaygınlaşmıştır.[436]

428 Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun 3/4/2026 tarihli ve E-96454180-045.99-15016 sayılı yazısı.
429 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-97206510-602.05-15300607 sayılı yazısı.
430 Dışişleri Bakanlığının 27/3/2026 tarihli ve E-23008822-340.06-29575785 sayılı yazısı.
431 Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun 25/3/2026 tarihli ve E-64655800-659-1298166 sayılı yazısı.
432 İçişleri Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E22659617804.0113127 sayılı yazısı.
433 Kamu Görevlileri Etik Kurulunun 25/3/2026 tarihli ve E-25346381-804.01-594702 sayılı yazısı.
434 Türkiye Adalet Akademisinin 10/3/2026 tarihli ve E-91902649.045-117/443 sayılı yazısı.
435 Kamu Görevlileri Etik Kurulunun 25/3/2026 tarihli ve E-25346381-804.01-594702 sayılı yazısı.
436 TİHEK, Ulusal Hak Arama Mekanizmaları Rehberi, s. 7.

Bu bağlamda kişilerin haklarını korumak amacıyla ihdas edilen ulusal hak arama mekanizmaları, hak arama özgürlüğünün etkin biçimde kullanılabilmesi açısından önem kazanmıştır.

Ulusal hukuk sisteminde faaliyet gösteren idari hak arama mekanizmalarının bir kısmı bağlayıcı karar alma yetkisine sahip olmasa da insan hakları farkındalığının artırılması, kişilerin hak arama yollarına erişiminin güçlendirilmesi ve uyuşmazlıkların uzlaşı temelinde çözülmesine katkı sunmaları açısından önemli işlevler üstlenmiştir. Ülkemizde insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için TİHEK, Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK), KVKK, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu (BEDK), Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER), Kolluk Gözetim Komisyonu, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları gibi çok sayıda idari hak arama mekanizması faaliyette bulunmaktadır.[437] Bu kapsamda hak arama kurumlarına yapılan başvuru sayıları, kişilerin hak arama yollarına erişim düzeyinin ve insan hakları farkındalığının değerlendirilmesi açısından önemli bir göstergedir. Hak arama mekanizmalarına başvurunun yaygınlaştırılması için farkındalık artırıcı faaliyetler önem arz etmektedir.

TİHEK'e ayrımcılık yasağı ihlalinden zarar gördüğü iddiasında bulunan gerçek veya tüzel kişiler ile UÖM görevi kapsamında özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişiler başvuru yapabilmektedir. Kuruma yapılan başvuru sayısı 2024 yılında 2.837 iken 2025 yılında 4.150'ye ulaşarak %46,28 oranında artmıştır. 2025 yılı içerisinde TİHEK'e ayrımcılıkla mücadele görevi kapsamında 1344, UÖM görevi kapsamında 1373, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi görevi kapsamında 952 başvuru yapılmıştır. 2025 yılında esas incelemesi için havale edilen başvuru sayısı ise 263 olarak gerçekleşmiştir. 2025 yılında 61 ihlal kararı verilmiştir. Ayrıca çeşitli başvuru ve talep içeren 481 dilekçe de Kuruma iletilmiştir.[438]

4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile 2004 yılında kurulan BEDK, bilgi edinme başvurusuyla ilgili yapılacak itirazlar üzerine verilen kararları incelemek, kurum ve kuruluşlar için bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin olarak kararlar vermek gibi görevleri yerine getirmektedir.[439] BEDK, 2025 yılında 2.558 başvuru almış, bu başvuruların 2506'sını karara bağlamıştır.[440]

İdarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek,

437 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2024 Yılı Raporu, s. 91-92.

438 TİHEK, 2025 Yılı İdare Faaliyet Raporu, s. 50.

439 Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu, *https://bedk.adalet.gov.tr/*, (E.T. 10/9/2026).

440 BEDK, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Kararları Işığında Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Yayınları 14, 2026, s. 665.

araştırmak ve önerilerde bulunmak amacıyla kurulan KDK, 2025 yılında 901 adet tavsiye kararı, 313 adet kısmen ret olmak üzere toplam 1.214 tavsiye kararı vermiştir.[441]

CİMER'in millet ile devlet arasındaki iletişim köprüsü olma rolü kapsamında yürüttüğü faaliyetler sürdürülmüştür. 2025 yılı içerisinde CİMER'e iletilen 5.525.000 başvuru, tüm kurumların iş birliği ve desteğiyle sonuçlandırılmıştır. Bunun yanı sıra, vatandaşların talep ve önerilerinin politika yapım süreçlerine yön verebilmesini teminen hazırlanan analiz ve raporlar karar alıcılara sunulmuştur.[442]

6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ile kurulan KVKK, kişiler tarafından haklarının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan ihbar ve şikâyetler ile veri ihlal bildirimlerini incelemektedir. KVKK'ya 2025 yılında ilgili Kanunun 14'üncü maddesi, 1.139'u posta, 2.058'i E-şikayet modülü, 9.315 ise CİMER aracılığıyla olmak üzere toplam 12.512 ihbar ve şikâyet intikal etmiştir. Kuruma intikal eden 12.512 ihbar ve şikayetin 7.677'si usul şartlarını sağlamadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.[443]

6713 sayılı Kanun ile kurulan Kolluk Gözetim Komisyonu, kolluk personeli hakkında ileri sürülen iddiaların idari boyutunun izlenmesi ve denetlenmesine yönelik kurumsal bir gözetim mekanizması olarak görev yapmaktadır. Merkezi Kayıt Sistemi dahilinde, kolluk görevlileri hakkında Komisyona ve/veya diğer idarî mercilere yapılan her türlü ihbar ve şikâyet ile idarî makamlarca resen tespit edilen ve işlem tesisini gerektiren tüm fiil ve hâller kayıt altına alınmaktadır.[444] 2025 yılında, Kolluk İhbar/Şikâyet Sistemine 67.226 dosyada 82.799 kolluk personeli hakkında ihbar/şikâyet başvurusu/kaydı alınmıştır. Bunlardan; 45.217 dosyada ismi geçen 54.611 personel hakkındaki işlemler tamamlanmış, 22.009 dosyada ismi geçen 28.188 personel hakkında araştırma, ön inceleme, disiplin soruşturması vb. işlemler devam etmektedir.[445]

Toplumda ve kamu görevlileri arasında insan hakları bilincinin geliştirilmesi, insan haklarının korunması, ihlal iddialarının incelenip araştırılması, hak ve özgürlüklerin kullanımını engelleyen unsurlar ile hak ihlallerine neden olan sosyal, siyasal, hukuki ve idari etkenlerin tespit edilmesi ve bunlara yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesi amacıyla faaliyet gösteren İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları çalışmalarını 2025 yılında da sürdürmüştür. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, ülkemizin insan hakları alanındaki kararlı, istikrarlı ve ileriye dönük yaklaşımının önemli göstergelerinden biri olmuştur.[446] Ancak "İl İnsan Hakları Başvuru Kutularının etkinliğini kaybetmesi ve başvuruların

441 Kamu Denetçiliği Kurumu, 2025 Yılı Faaliyet Raporu, 2026, s. 43.

442 Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2025 Yılı İdare Faaliyet Raporu, 2026, s. 83.

443 KVKK, 2025 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara, 2026, s. 37.

444 İçişleri Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-22659617-804.01-13127 sayılı yazısı.

445 İçişleri Bakanlığı Kolluk Gözetim Komisyonu, 2025 Yılı Faaliyet Raporu, 2026, s. 33.

446 TİHEK, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Analiz Raporu, Ankara, 2022, s. 13.

dijital ortamda gönderilmesi nedeniyle zaman ve emekten tasarruf etmek amacıyla İl İnsan Hakları Başvuru Kutularının kaldırılması,[447] Kurulların üye sayısının azaltılması, üyelerde aranacak nitelikler arasına Kurulların görev ve yetkileriyle ilgili alanlarda yükseköğrenim görmüş olma, mesleği ile ilgili önceden belirlenen bir süre çalışmış bulunma, kişisel nitelikleri ile çevresinde dürüst, güvenilir ve ahlaklı olarak tanınmış olma gibi niteliklere yer verilebileceği, üyelere ödeme yapılması, üyelerin istekli olanlar arasından seçilmesi, üyeliğe başlamadan önce veya başladıktan sonra TİHEK tarafından üyelerin eğitime tabi tutulması gibi şartlar da konulabileceği[448] Kurullar tarafından ifade edilmektedir.

Ayrıca "Kurulların hukuki yapılarının ve TİHEK teşkilatındaki yerinin netleştirilmesinin mevcut sorunlara çözüm olabileceği[449]; İl ve İlçe Kurullarına ihlalleri araştırma, inceleme, denetleme, bilgilendirme, bilinçlendirme, eğitim gibi geniş şekilde görev ve sorumluluklar verilmekle birlikte bu faaliyetleri gerçekleştirecek mali kaynakların verilmediği, ödenek ve sekretarya hizmetleri için ayrı bir bütçe tahsis edilmesi gerektiği, TİHEK'e gönderilen aylık raporların e-İçişleri insan hakları modülü üzerinden yapılması böylece ilçelerden kaynaklı gecikme ve aksaklıkların giderilmesi ve standart uygulamanın sağlanması[450], illerde İnsan Hakları Büroları oluşturulup bu bürolara uzman atamalarının yapılabileceği[451], Yönetmelikte işleme konulmayacak başvurulara ilişkin düzenleme yapılması[452] gerektiği" Kurullar tarafından dile getirilmektedir.

İdari hak arama mekanizmalarının kurumsal kapasite ve etkililiğine yönelik çeşitli yapısal sorunlar bulunsa da insan haklarının kurumsallaşması sürecinde kaydedilen ilerleme dikkate değerdir. Toplumda artan insan hakları bilinciyle birlikte bu mekanizmaların güçlendirilmesi ve işlerliğinin artırılması, hak temelli bir toplumsal düzenin tesisi açısından kritik bir rol oynamaktadır.[453]

447 Nevşehir Valiliğinin 2/4/2026 tarihli ve E-41836654-659-66963 sayılı yazısı.
448 Balıkesir Valiliğinin 31/3/2026 tarihli ve E26017355000158652 sayılı yazısı.
449 İstanbul Valiliğinin 30/3/2026 tarihli ve E153422970401114878 sayılı yazısı.
450 Bolu Valiliğinin 30/3/2026 tarihli ve E3081187717266270 sayılı yazısı.
451 Siirt Valiliğinin 30/3/2026 tarihli ve E-87197161-659-51794 sayılı yazısı.
452 Erzincan Valiliğinin 26/3/2026 tarihli ve E61652141010.0751854 sayılı yazısı.
453 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2024 Yılı Raporu, s. 91-92.

III.

GENEL DEĞERLENDİRME VE TAVSİYELER

İnsani değerlerin muhafaza edilmesi ve toplumun her ferdinin hak ettiği yaşam standartlarına kavuşması, şüphesiz insan haklarının titizlikle savunulmasına ve güçlendirilmesine bağlıdır. Gerek yerel mevzuatta gerekse uluslararası sözleşmelerde güvence altına alınan kurallar ve denetim mekanizmaları herkesin doğuştan hür, saygın ve eşit olduğu temel felsefesine dayanmaktadır.

İnsan hakları alanında katedilen mesafelere rağmen günümüzde küresel ölçekte eksiksiz ve ideal bir başarıya ulaşıldığını söylemek pek mümkün değildir. Dolayısıyla yasal düzenlemelerden veya sahadaki pratiklerden doğan hak ihlallerinin belirlenip takip edilmesi, yürütülen insan hakları politikalarının ne derece başarılı olduğunu ölçmek için kritik bir rol oynamaktadır. TİHEK'in 6701 sayılı Kanun'dan aldığı yetki ve Paris Prensipleri'nin ulusal insan hakları kurumlarına verdiği ulusal düzeydeki gözlem ve raporlama sorumluluğu çerçevesinde hazırlanan bu çalışmada, hem hukuki güvencelerde hem de idari uygulamalarda olumlu adımların atıldığı gözlemlenmiştir. Rapordaki tespitlerin ve bu doğrultuda geliştirilen tavsiyelerin, ülkemizdeki insan hakları standartlarını daha da ileriye taşıma gayretine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yaşam Hakkı

- 2025 yılında iş kazalarına bağlı can kayıplarının bir önceki yıla göre artış göstermesi ve özellikle inşaat sektöründeki yüksek riskli durum dikkate alınarak; mevcut yaptırımların ve idari para cezalarının caydırıcılığının artırılması, taşeronlaşmadan kaynaklanan koordinasyon sorunlarını ve güvenlik kültürü eksikliklerini giderecek düzenleyici standartların revize edilmesi ve mobil çalışma/hızlı teslimat gibi yeni nesil çalışma modellerine özgü iş güvenliği protokollerinin ivedilikle hayata geçirilmesi önerilmektedir.

- Motosiklet kaynaklı can kayıplarının (1.334) otomobil kaynaklı can kayıplarını geride bırakması ve kazaların %86,5'inin yerleşim yeri içerisinde gerçekleşmesi nedeniyle; motosiklet trafiğinin yoğun olduğu güzergâhlarda koruyucu yol altyapısı uygulamalarının yaygınlaştırılması, yerleşim yeri içindeki kaza yoğunluğu dikkate alınarak yerel yönetimlerce hız yönetimine ilişkin uygulamaların gözden geçirilmesi ve trafik kazalarında olay yerinden sağlık kuruluşuna kadar uzanan acil müdahale sürecinin teknolojik imkânlarla desteklenerek güçlendirilmesine yönelik çalışmaların sürdürülmesi tavsiye edilmektedir.

- Organize suç örgütlerinde suça sürüklenen çocukların insan kaynağı içindeki payının %2,59 olarak kaydedildiği görülmektedir. Bu çerçevede çocukların özellikle dijital platformlar üzerinden suç ağlarının etkisine maruz kalmasının önlenmesi amacıyla siber devriye faaliyetlerinin çocukları odağına alan içerikler üzerinde yoğunlaştırılması, okul çevrelerindeki metruk yapıların yerel yönetimlerle koordineli olarak ıslahı ve suça sürüklenme riski altındaki çocuklara yönelik psikososyal destek mekanizmalarının *Çocuklar Güvende Ekipleri* aracılığıyla genişletilmesi gerekmektedir.

- 112 Acil Çağrı Sistemine yapılan asılsız bildirimleri azaltmak amacıyla tanıtım faaliyetlerinin eğitim müfredatıyla tabana yayılması ve cezai denetim mekanizmalarının kararlılıkla çalıştırılması gerektiği değerlendirilmektedir.

- Ülkemizde 36 milyon bağımsız birimin yaklaşık 7,5 milyonunun risk altında olduğu ve 2 milyonunun acil dönüşüme ihtiyaç duyduğu tespit edilmiştir. Afet risklerinin ortaya çıkmadan önce azaltılması ve can kayıplarının önlenmesi amacıyla *Yerinde Dönüşüm* ve *Yarısı Bizden* projeleri gibi finansal ve idari modellerin tüm riskli bölgelerde yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

Kişinin Maddi ve Manevi Bütünlüğünün Korunması Hakkı

- TİHEK tarafından 2025 yılı içerisinde hazırlanan ziyaret raporlarında ceza infaz kurumlarında başta kapasite aşımına bağlı kalabalıklaşma olmak üzere yapısal ve işleyişe ilişkin çeşitli sorunlar tespit edilmiş; bu durumun mahpusların yer yatağında yatması, kişisel dolap ve yaşam alanı yetersizliği ile tuvalet ve banyo kullanımında aksaklıklar, sağlık hizmetlerine erişimde gecikmeler, sevk, personel ve araç kaynaklı aksaklıklar gibi temel problemlere yol açtığı görülmüştür. Ayrıca alıkonulma yeri personelinin insan hakları, öfke kontrolü ve işkence ile kötü muamelenin önlenmesine yönelik hizmet içi eğitimlerinin yetersiz olduğu; engelli ve hasta mahpuslara yönelik erişilebilirlik düzenlemelerinde eksiklikler bulunduğu görülmüştür. Bu kapsamda, öncelikle kalabalıklaşma sorununun giderilmesi başta olmak üzere tespit edilen tüm eksikliklerin bütüncül bir yaklaşımla giderilmesi tavsiye edilmektedir.

- Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle oluşan kalıcı veya geçici yetersizliklerinin tedavi edilmesi, rehabilitasyon ve bakım hizmetlerinin sağlanması, psikolojik, sosyal ve mesleki açıdan da desteklenerek günlük yaşamda bağımsız duruma gelmesinin sağlanması, hasta mahpusların ihtiyaç ve taleplerinin en uygun şekilde karşılanması ve hayatlarını idame etmeleri amacıyla geçmiş yıllarda kurulmuş toplam 420 mahpus barındırma kapasitesine sahip 4 adet ceza infaz kurumu bulunmaktadır. Bu kapsamda bahsedilen gruplar için rehabilitasyona uygun müstakil ceza infaz kurumları oluşturularak ceza infaz sisteminin yönetim kapasitesinin geliştirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Adil Yargılanma Hakkı

- Makul sürede yargılanma hakkının etkin biçimde güvence altına alınabilmesi için yargılama süreçlerinin planlı ve etkili şekilde yürütülmesine yönelik uygulamaların güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu kapsamda hâkimlere yargılamayı etkin şekilde planlayabilecek usulî araçların sağlanması, yargılama sürecinin tarafların katılımıyla oluşturulması ve duruşmanın ertelenmesi gibi süre uzatımlarının ölçülülük ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi; bilirkişi, tanık ve diğer yargısal aktörlerin çalışmalarında usul sürelerine uygunluğunun izlenmesi, yargılamada dijitalleşmenin yaygınlaştırılması, otomatik bildirim ve takip mekanizmalarının geliştirilmesi ve bu doğrultuda gerekli yapısal ve kurumsal düzenlemelerin hayata geçirilmesinin, adil yargılanma hakkının önemli unsurlarından biri olan

makul sürede yargılanma ilkesinin daha etkin biçimde sağlanması açısından önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

- Toplumsal uzlaşma kültürüne büyük katkı sağlayan arabuluculuk kurumu, yargının iş yükünü azaltan önemli bir işleve sahiptir. Yargının iş yükünün azaltılması ve yargılamaların hızlandırılması adına arabuluculuğun kurumsal yapısını güçlendirecek çalışmaların yapılmasının hızlanmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

- Hukuk fakültelerinde aşırı kontenjan artışı, öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının yükselmesine ve eğitimin niteliğinin zayıflamasına yol açmaktadır. Bunun yanında, hukuk fakültesi mezun sayısındaki artışın mesleki istihdam bakımından yapısal sorunlara yol açtığı görülmektedir. Bu nedenle hukuk fakültelerine girişte aranan başarı sıralamasının kademeli olarak önce 75.000'e ardından 50.000'e çekilmesinin ve toplam kontenjan sayısının düşürülmesinin hukuk mesleklerini icra eden insan kaynağının niteliğini artırmaya katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

- 2025 yılında 7 Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü (ADM), faaliyete geçmiş olup 171 olan ADM sayısı 2025 yıl sonu itibarıyla 178'e ulaşmıştır. Bu artış, mağdur destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması bakımından olumlu bir gelişme olmakla birlikte, hizmetlere erişimin güçlendirilmesi ve ülke genelinde etkin bir mağdur destek sisteminin sağlanabilmesi için ihtiyaçlar doğrultusunda kurumsal kapasitenin geliştirilmesine yönelik çalışmaların sürdürülmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

- Adliyelerde halihazırda görev yapan 28 işaret dili tercümanı sayısının, 81 ilin tamamı ile iş hacmi yüksek adliyelerin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeye çıkarılması önerilmektedir.

Aile Hayatının ve Özel Hayatın Korunması Hakkı

- Sosyal güvencesi olmayan ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında ihtiyaç sahibi ailelere yönelik yürütülen Şartlı Eğitim Yardımına ilişkin yapılan etki analizlerinde, yardım alan öğrencilerin devamsızlık gün sayısının yardım almayanlara göre yaklaşık %50 oranında azaldığı, kırsal kesimlerde bu azalmanın daha yüksek gerçekleştiği ve kız çocuklarında devamsızlığın erkek öğrencilere göre iki kat daha fazla düştüğü tespit edilmiştir. Elde edilen bu somut bulgular, sosyal yardım politikalarının başarısını ölçmede etki analizlerinin oynadığı kritik rolü ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda yürütülen diğer sosyal hizmet ve ekonomik

destek politikalarında da benzer etki analizlerinin düzenli biçimde yapılması, uygulamaların etkinliğinin artırılması ve veriye dayalı politika geliştirilmesi açısından önem arz etmektedir.

- Aile-iş yaşamı dengesinin desteklenmesine yönelik hayata geçirilen yarı zamanlı çalışma, uzaktan çalışma ve bakım desteklerine ilişkin olumlu gelişmelerin sürdürülmesi, aile iş yaşamı dengesinin desteklenmesine yönelik teşviklerin daha geniş kitlelere ulaşmasını engelleyen idari veya sektörel süreçlerin destekleyici bir yaklaşımla incelenmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

- Kişisel Verileri Koruma Kurumuna yapılan başvuruların %52'sinin "kişisel verilerin veri sorumlusu tarafından hukuka aykırı olarak işlenmesi" ve %22'sinin "kişisel verilerin veri sorumlusu tarafından hukuka aykırı olarak üçüncü kişilerle paylaşılması" konularında yoğunlaşması, bu alanda teknik tedbirlerin artırılması ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca iyi niyetli veri sorumlularının uygulama hatalarından kaynaklı mağduriyetlerinin önlenmesi amacıyla bilinçlendirme çalışmalarının artırılması önerilmektedir.

- RTÜK'e gelen vatandaş bildirimlerinde en yüksek oranın genel ahlak, manevi değerler ve ailenin korunması ilkeleriyle ilgili olması bu alandaki toplumsal hassasiyeti ortaya koymaktadır. Bu kategoriyi, çocuk ve gençlerin fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimine zarar verici yayınlara ilişkin bildirimler izlemektedir. Bu nedenle söz konusu alanlardaki koruyucu yayıncılık politikalarının desteklenmesi, dijital yayıncılık alanını da kapsayacak şekilde aile ve çocuk dostu içeriklerin görünürlüğünü sağlayıcı uygulamaların sürdürülmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Din ve Vicdan Özgürlüğü

- Dijital mecralarda İslam karşıtı ve dinî değerlere yönelik ayrımcı ve aşağılayıcı söylemlerle etkin şekilde mücadele edilebilmesi için hukuki düzenlemelerin ve uygulamaların gözden geçirilmesi ve nefret söylemiyle mücadele için stratejiler geliştirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

- Yurt dışında gerçekleşen İslam karşıtı eylemlere ilişkin gerek veri bütünlüğünün sağlanması gerekse ihbar ve şikâyet mekanizmalarının bütüncül bir yapıda toplanmasının söz konusu eylemlerin takibini kolaylaştıracağı değerlendirilmektedir. Bu bağlamda veri bütünlüğünün sağlanması amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlar için ortak bir veri ağı kurularak

verilerin toplanması önem arz etmektedir. Bununla birlikte vatandaşların İslam karşıtı eylemleri bildirdiği ihbar ve şikâyet prosedürlerinin tek tipleştirilerek başvuru ve bildirim mekanizmalarına erişimde yaşanacak sorunların önüne geçilebileceği düşünülmektedir.

- İslam karşıtlığı alanında yürütülen çalışmaların dağınık ve geçici olmaktan çıkarılarak bütüncül, sürdürülebilir, ölçülebilir ve sonuç odaklı hâle getirilmesi için güçlü hukuki zemine sahip bir *İslam Karşıtlığı ile Mücadele Eylem Planı* oluşturulması tavsiye edilmektedir.

İfade ve Toplanma ile Örgütlenme Özgürlüğü

- İfade özgürlüğünün daha etkin korunması için, başlatılan soruşturma ve kovuşturmalarda tutuklama ve adli kontrol gibi tedbirlerin son çare olarak uygulanmasına yönelik uygulama birliğinin güçlendirilmesi ve bu konuda yargı mensuplarına yönelik rehberlik ve eğitim faaliyetlerinin artırılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

- Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının daha etkin ve güvenli kullanımı için kolluk uygulamalarında uygunluk, ölçülülük ve gereklilik ilkelerinin uygulamada yeknesaklığını sağlayacak standartların ve eğitim programlarının yaygınlaştırılmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Çalışma Hakkı

- Ülkemiz, çalışma hakkı ve çalışma yaşamında temel haklar alanında uluslararası normatif çerçeveyi destekleyen çok sayıda uluslararası sözleşme ve belgeye taraftır. Bu durum ilgili alandaki yükümlülüklerin ve standartların ulusal düzeyde benimsenmesine katkı sağlamaktadır. Uluslararası standartlarla uyumun fiili etkililik boyutunda güçlendirilmesi amacıyla; kayıt dışılıkla mücadele, ayrımcılık başvurularının hızlı ve caydırıcı biçimde sonuçlandırılması, iş yerinde psikososyal riskler/taciz-şiddet alanında önleyici politika araçlarının geliştirilmesi ve sosyal diyalog mekanizmalarının kurumsal sürekliliğinin artırılması yönündeki çalışmaların sürdürülmesi önem arz etmektedir.

- Ülkemizde genç işsizliği oranları yetişkin işsizliği oranlarının üzerinde seyretmektedir. Bu nedenle, NEET oranının azaltılması amacıyla ev gençlerine yönelik temel ve mesleki becerileri geliştirme programlarının,

staj ve iş gücü piyasasına geçiş desteklerinin yaygınlaştırılması gerektiği değerlendirilmektedir.

- Kadınlar, gençler, göçmenler ve düşük gelirli çalışanların kayıtlı istihdama erişiminin kolaylaştırılması, sosyal koruma mekanizmalarının güçlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle kamu kurumları, işverenler, çalışan temsilcileri ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliğinin güçlendirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

- İş yerlerinde Psikolojik Tacizin (Mobbing) Önlenmesi kapsamında 2025/3 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi'nin 6/3/2025 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmesi ve Psikolojik Tacizle Mücadele Kurulunun yeniden teşekkül ettirilmesi pozitif bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Genelgede Kurulun toplantı periyotlarına ilişkin açık bir düzenlemeye yer verilmemiş olmakla birlikte mobbing ile etkin mücadele edilmesi ve bu alandaki çalışmaların sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından Kurulun düzenli aralıklarla toplanması önem arz etmektedir.

- Çok uluslu şirketlerin tedarik zincirleri kapsamında ortaya çıkan insan hakları risklerinin azaltılması amacıyla; zorla çalıştırma, güvensiz çalışma koşulları, adil ücret eksikliği ve işçi hakları ihlalleri gibi alanlarda uluslararası standart ve düzenlemelerle uyumlu politika ve uygulamaların güçlendirilmesi, şirketlerin insan haklarına duyarlı iş süreçleri geliştirmelerinin teşvik edilmesi ve bu alandaki uluslararası gelişmelerin yakından izlenerek ilgili kurumlar arasında koordinasyonun sürdürülmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

- OECD Türkiye Ulusal Temas Noktası (UTN)'si Rehberin tanıtımını yapmak, Rehber'deki ilke ve standartlara aykırı uygulamalara ilişkin başvuruları değerlendirmek ve ortaya çıkabilecek sorunların çözümüne katkıda bulunmak üzere diğer kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları ile etkin bir koordinasyon hâlinde çalışmaktadır. Çalışma hakkı açısından UTN'nin, özellikle iş dünyasında insan onuruna yakışır çalışma koşullarının sağlanması açısından önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bu nedenle, UTN'nin faaliyet alanına ilişkin farkındalık artırıcı çalışmaların yürütülmesinin, mekanizmanın etkin ve işlevsel biçimde çalışabilmesi açısından önem arz etmektedir.

Eğitim Hakkı

- 2024-2025 eğitim öğretim yılında bir önceki yıla kıyasla okul öncesi, ortaokul, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeylerinde net okullaşma oranlarında düşüş yaşandığı gözlemlenmektedir. Ayrıca okullaşma oranları MEB 2024-2028 Stratejik Planında 2024-2025 eğitim öğretim yılı için hedeflenen oranlardan daha düşük gerçekleşmiştir. Bu bağlamda eğitime katılımın artırılması amacıyla okullaşma çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

- Çocukların iyi olma hâli ve eğitime erişiminin desteklenmesi çerçevesinde akran zorbalığı ile mücadele konusunda mevzuat çalışmalarının sürdürülmesi, uygulama stratejilerinin takibinin sağlanması ve farkındalık artırıcı çalışmaların istikrarlı şekilde devam ettirilmesi tavsiye edilmektedir.

- Eğitimden kopma riski olan çocuklar birçok farklı nedenle okulu bırakma kararı verebilmektedir. Bu nedenle eğitime erişim hakkından kesintisiz faydalanma konusunda risk altında bulunan çocukların hangi nedenlerle okulu bırakma riski altında olduklarının tespiti ve bu doğrultuda okuldan kopmanın önlenmesi için her çocuğa bireyselleştirilmiş uygulama ve desteğin sağlanması önem arz etmektedir.

- Kırsal bölgelerde yaşayan kız çocuklarının eğitime erişimine dair çalışmaların kararlılıkla sürdürülmesi önem arz etmektedir.

- Geri gönderme merkezlerinde bulunan çocukların eğitim süreçlerindeki devamlılığının sağlanması amacıyla usta öğretici sayısının artırılması ve MEB ile iş birliği yapılarak çocukların eğitim faaliyetlerinin EBA gibi çevrim içi platformlardan da yararlanılarak sürdürülmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

- Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması bakımından erişilebilirliğin artırılması çerçevesinde yürütülen çalışmalarda 2025 yılında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Öte yandan erken çocukluk dönemi eğitiminde engelliler için yürütülen çalışmaların da benzer şekilde artırılması tavsiye edilmektedir.

Engelli Hakları

- Erişilebilir dijital içerik üretiminde belirli bir seviyeye ve çeşitliliğe ulaşıldığı görülmekle birlikte; söz konusu materyallerin ortaöğretim kademelerini de kapsayacak şekilde genişletilmesi önem arz etmektedir.

- Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik II. Ulusal Eylem Planı (2023-2030) kapsamında ihtisaslaşmış otizm bakım, rehabilitasyon ve aile danışma merkezlerinin çalışma usul ve esaslarına yönelik yönetmeliğin yayımlanmasının Eylem Planı'nda iki yıl içinde tamamlanması öngörülen faaliyetler arasında yer almasına rağmen söz konusu yönetmeliğin halen yayımlanmadığı görülmektedir.[454] Bu nedenle Eylem Planı'nda yer verilen amaç, hedef ve takvimlendirme doğrultusunda ihtisaslaşmış otizm gündüz bakım, rehabilitasyon ve aile danışma merkezlerinin çalışma usul ve esaslarını düzenleyen yönetmeliğe ilişkin çalışmaların tamamlanarak yürürlüğe konulması önem arz etmektedir.

- Sağlık tesislerinde %70 seviyesinde olan fiziksel erişilebilirlik düzeyinin %100'e çıkarılması için erişilebilirlik belgesi bulunmayan hastanelerin eksikliklerinin giderilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Ayrıca Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının kendi bünyesindeki sosyal hizmet kuruluşlarında erişilebilirlik standartlarının eksiksiz sağlanması ve tespit edilen altyapı ihtiyaçlarının planlı bir takvim dâhilinde tamamlanarak kurumsal alanda öncü bir rol üstlenilmesi önem arz etmektedir.

- Engelliler ve aileleri açısından büyük bir ihtiyaç olan gündüzlü bakım hizmetlerinde, 2025 yılı itibarıyla müstakil gündüzlü bakım merkezi sayısı 38, bu hizmetten yararlanan sayısı ise 2.295'tir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı verilerine göre, 2025 yılı itibarıyla Ulusal Engelli Veri Sistemi'nde kayıtlı 4.679.142 engelli bulunmaktadır. Gündüzlü hizmetlerden yararlanan kişi sayısı 2024 yılı sonunda 1.929 iken 2025 yılında 2.295'tir. Ancak Ulusal Engelli Veri Sistemi'ne kayıtlı engelli sayısı ve 2024'te bu hizmetlerden faydalanan kişi sayısı dikkate alındığında, bu hizmetlerden yararlanan kişi sayısının halen sınırlı olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, gündüzlü bakım merkezlerinin ülke genelinde yaygınlaştırılması, kapasitesinin artırılması ve engelliler ile ailelerinin söz konusu hizmetler hakkında daha fazla bilgi sahibi olmasını sağlayacak tanıtım ve farkındalık faaliyetleri yapılması tavsiye edilmektedir.

- 2025 yılı süresince YSK Çağrı Merkezine Seyyar Sandık ve engellilik durumuna ilişkin bilgi talebiyle yalnızca 6 adet çağrı ulaşmış ve ilgililere seçim mevzuatı

454 ASHB, Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik II. Ulusal Eylem Planı 2023-2030, s. 36. *https://www.aile.tr/media/193234/otizm_eylem_plani_2023_2030.pdf*, (E.T.11/6/2025),

ile YSK Genelgeleri doğrultusunda gerekli bilgilendirme yapılmıştır.[455] Bu durum, seyyar sandık mekanizmasına ilişkin toplumsal farkındalık ve başvuru düzeyinin henüz arzulanan seviyede olmadığına işaret etmektedir. Seçimlerde uygulanan seyyar sandık sisteminin toplumdaki bilinirliğinin artırılması için yerel sağlık birimleriyle ortak hareket edilmesinin ayrıca sandık kurulacak eğitim yapılarının uygunluk kontrollerinin periyodik olarak yapılması gerektiği düşünülmektedir.

- Engellilerin yaşamlarını zorlaştıran kaldırım ve otopark işgallerine yönelik cezai işlemlerin sahadaki etkinliğinin artırılması hedefi doğrultusunda; söz konusu süreçlerin güncel teknolojik imkânlar ve dijital denetim araçlarıyla anlık olarak izlenebilmesini sağlayacak takip sistemlerinin oluşturulması gerektiği değerlendirilmektedir.

- Havalimanlarının erişilebilir kılınmasına yönelik çalışmalarda belirli bir seviyeye ulaşıldığı görülmekle birlikte; söz konusu belgelendirme çalışmalarının tüm havalimanlarına yaygınlaştırılması tavsiye edilmektedir.

- Erişilebilir yayıncılığın yaygınlaştırılması yönündeki adımların belirli bir olgunluğa ulaştığı görülmekle birlikte; mevcut yayın süresinin artırılması ve gönüllü kanal ağının genişletilmesi amacıyla yerel yayıncılara yönelik teknik destek ve teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi önem arz etmektedir.

- Yayın durdurma cezaları süresince yayınlanan ikame programlarda, engelli haklarını ve başarı hikayelerini konu alan içeriklerin oranının artırılması tavsiye edilmektedir.

- Kütüphane hizmetlerinde erişilebilirlik altyapısı ve içerik çeşitliliği bakımından belirli bir seviyeye ulaşıldığı görülmekle birlikte; erişilebilirlik belgesine sahip kütüphane sayısının artırılması ve sesli kitap arşivinin hızla büyütülmesini teminen yapay zekâ destekli seslendirme programlarının kullanılabileceği değerlendirilmektedir.

Çocuk ve Gençlik Hakları

- Çocuk işçiliği ile etkili mücadelenin sağlanması için bu konu hakkında bütüncül verilerin tutulması yol gösterici nitelikte olacaktır. Bu nedenle yaş grubu, cinsiyet, iş sektörü gibi kriterlerin dikkate alındığı ve göçmen ve geçici koruma altındaki çocuklara ilişkin verilerin de dahil olduğu bütüncül bir takip ve veri sisteminin oluşturulması önem arz etmektedir. Çocuk işçiliğine

455 Yüksek Seçim Kurulunun 31/3/2026 tarihli ve E.86539060-804-145548 sayılı yazısı.

karşı etkin mücadelenin kararlılıkla sürdürülmesi, bu kapsamda elde edilen veriler doğrultusunda çocuk işçiliğinin kök nedenleri dikkate alınarak tespit ve müdahale mekanizmaları geliştirilmesi, kurumlar arası koordinasyonun artırılması ve çocuk işçiliği ile mücadelede yeni bir politika çerçevesinin oluşturulması gerektiği değerlendirilmektedir.

- Gerek ulusal gerek uluslararası düzenlemelerde, çocuklarla birlikte çalışan personelin çocuk hakları alanında bilgi sahibi olması önemle vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, Çocuk İzlem Merkezi ve Adli Görüşme Odalarında görev yapan personel başta olmak üzere bu süreçte çocuklarla bir araya gelen tüm personele yönelik düzenli olarak çocuk hakları eğitimi verilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

- Çocuk dostu adalet sistemi ve çocukların adalete erişimini kolaylaştıran Çocuk Adalet Merkezlerinin yaygınlaştırılmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir.

- Suça sürüklenen çocuk sayısında artan oran göz önünde bulundurularak çocukların suça sürüklenmesinin önlenmesi ile suça sürüklenen çocukların topluma kazandırılmasına yönelik çalışmaların etkin bir şekilde sürdürülmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

- Çocukların katılım hakkını kendilerini ilgilendiren her konuda kullanabilmesi için her alanda bu hakkın desteklenmesi ve çocuk katılımının eğitim, adalet, sağlık, idari süreçler gibi dahil oldukları alanlarda katılımları anlamlı şekilde artırılması gerekmektedir.

- Dijital ortamlarda yaşanan gelişmeler oldukça hızlı bir şekilde yayıldığı için risklere karşı çocukların korunmasında ortaya konulan koruma mekanizmaları ve faaliyetler etkisiz kalabilecektir. Ayrıca dijital mecralar, ulusal ve uluslararası düzeyde çok paydaşlı bir yapıya sahiptir. Bu alanda hizmet sunan kişi ve kuruluşların hukuki sorumluluklarının ve bu sorumluluklara uyulmaması hâlinde uygulanacak yaptırımların yasal düzenlemelerle belirlenmesi gerekmektedir. Çocukların gerçek hayatın risklerinden korunduğu kadar dijital dünyanın oluşturduğu risklerden korunmasının sağlanması için bu alandaki gelişmelerin takip edilerek gerekli tedbirlerin alınması önem arz etmektedir.

- Ülkemizde çocuklar hakkındaki yasal düzenlemeler farklı kanunlarda ele alınmıştır. Farklı kanunlarda yer alan düzenlemeler uygulamada farklılık ve çelişkilere sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle bütüncül bir çocuk hakları yaklaşımı tam olarak sağlanamamaktadır. Bu nedenle çocuk haklarının

bütüncül şekilde ele alındığı ve temel çocuk hakları ilkelerine yer verilen bir mevzuat çalışması yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.

- Gençlerin eğitimden istihdama geçiş süreçlerini güçlendirmek amacıyla eğitim, kariyer rehberliği, mesleki beceri geliştirme ve istihdam hizmetleri arasında güncel iş gücü trendleri dikkate alınarak bütüncül bir mekanizma oluşturulması ve gençlerin insana yakışır işlere erişiminin desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin tespiti, izlenmesi ve yeniden eğitim veya istihdama yönlendirilmesine yönelik programların yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

- Gençlerin sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda topluma aktif katılımlarının sağlanması bakımından Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından Türkiye Ulusal Gençlik Konseyinin kurulması tavsiye edilmektedir.

- Ulusal Gençlik Politika Belgesi hazırlıklarının tamamlanması ve belgede insan hakları gündemine yer verilerek bu alanda görev yapan tüm paydaşlarla iş birliği yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.

- Üniversite öğrencilerinin barınma ihtiyacının karşılanması kapsamında bölgesel ihtiyaçların tespit edilmesi ve yurt imkânlarına yönelik bilgilendirmelerin artırılması gerektiği değerlendirilmektedir.

- Uyuşturucu ile mücadele kapsamında yürütülen çalışmalarda; kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri, spor federasyonları önemli paydaşlardır. Uyuşturucu ile mücadele alanında çalışma yürüten tüm paydaşların diyalog ve iş birliğinin güçlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda uyuşturucu ile mücadele alanında çalışmalar yürüten paydaşlar arasında iş birliğinin artırılarak uyuşturucu ile mücadelenin etkin şekilde sürdürülmesi önem arz etmektedir.

Yaşlı Hakları

- Her ne kadar yaşlı hakları çeşitli mevzuat düzenlemeleriyle güvence altına alınsa da Kurumumuzun önceki yıllık raporlarında vurgulandığı üzere yaşlı haklarına ilişkin müstakil bir kanuni düzenlemeye ihtiyaç devam etmektedir.

- Yaşlı haklarına ilişkin bağlayıcı bir uluslararası sözleşme henüz oluşturulmamıştır. Bu nedenle, yaşlı haklarının uluslararası düzeyde güvence altına alınabilmesi için uluslararası düzeyde bir sözleşmeye ihtiyaç duyulmaktadır.

- Türkiye'de 2025 yılında farklı illerde yeni huzurevi ve yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezlerinin hizmete açılması, yaşlı nüfusa yönelik kurumsal bakım kapasitesinin artırılması açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Yine de demografik dönüşüm sürecinde olan ülkemiz açısından yaşlılar için talebi karşılayabilecek yeni huzurevi ve rehabilitasyon merkezlerinin açılmasının yerinde olacağı değerlendirilmektedir.

- Türkiye'de yaşlı nüfus hem sayısal olarak artmakta hem de yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı giderek yükselmektedir. Bu nedenle Türkiye'de yaşlılara yönelik hak temelli politikaların yalnızca sosyal yardım ve bakım politikalarıyla sınırlı bir alan değil sosyal güvenlik, ayrımcılığın önlenmesi, erişilebilir kentler ve dijital kapsayıcılık gibi birçok alanı kapsayan bütüncül bir politika çerçevesinde ele alınması gerektiği değerlendirilmektedir.

- Yaşlılara yönelik hizmetlerin hane bazlı sunulması sayesinde özellikle yalnız yaşayan, bakıma ihtiyaç duyan ve sosyal izolasyon riski bulunan yaşlıların hizmetlere erişiminin arttığı görülmüştür. Bu çerçevede YADES kapsamında sunulan hizmetlerin hedef kitleye ulaşma düzeyinin yüksek olduğu ve yaşlıların yaşam kalitesine olumlu katkı sağladığı değerlendirilmektedir. Yaşlılara yönelik hizmetlerin etkinliğinin artırılması için YADES kapsamındaki uygulamaların daha geniş kitlelere ulaştırılması önem arz etmektedir.

- Yaşlılık aylığı düzenlemesinin yaşlıların ekonomik durumlarına ve buna bağlı olarak insan haklarına müspet etkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte yaşlılık aylıklarının 2025 yılı miktarlarının mevcut ekonomik koşullarda yeterli düzeyde olmadığı ve aylık tutarında iyileştirme yapılması hususunun gündeme alınması gerektiği değerlendirilmektedir.

- Türkiye'de ulaşım ağının gelişmesiyle birlikte erişilebilir ve ülke genelinde geçerli bir sistem ihtiyacını karşılamak amacıyla PTT bünyesinde Türkiye Kart Projesi geliştirilmiştir. Her ne kadar Türkiye Kart sistemi kapsamında 65 yaş üstü vatandaşlar için imtiyazlı kullanım öngörülse de Türkiye Kartın yalnızca sisteme entegre olan illerde geçerli olması ve belediyelerin toplu taşıma altyapısına göre kullanım koşullarının değişkenlik göstermesi yaşlılar için sorun teşkil etmektedir. Bu nedenle Türkiye Kart uygulamasının yaygınlaştırılması gerektiği değerlendirilmektedir. Ayrıca toplu taşıma hizmetlerinin sürdürülebilirliği ve yaşlıların ücretsiz seyahat hakkına erişiminin devamlılığı açısından ilgili mevzuat ile mevcut destek ve gelir desteği tutarlarının taşımacı esnafın da görüşlerinin alınarak yeniden gözden geçirilmesi yerinde olacaktır.

- Yalnızlık ve yoksulluk yaşlılık dönemini zorlaştıran temel sorunlar olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu sorunların ortadan kaldırılması için kuşaklararası etkileşime ve toplumsal dayanışmaya dayalı pratiklerin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda kuşakların bir arada olduğu ya da birbirine dokunduğu birlikte yaşlanma modellerinin artırılması gerektiği değerlendirilmektedir.

- Yaşlıların medyada temsili kimi zaman yaş ayrımcılığına, ön yargılara ve dışlanmaya zemin hazırlayabilmektedir. Bu nedenle yaşlıların bilgi, deneyim ve kültürel birikimin taşıyıcıları olarak daha kapsayıcı ve saygın şekilde görünür kılınmasına yönelik farkındalık oluşturulması gerektiği değerlendirilmektedir.

- Yaşlı Hakları Ulusal Eylem Planı süresinin sona ermesi nedeniyle, yaşlanan nüfusun ihtiyaçları doğrultusunda güncel koşulları dikkate alan yeni bir Yaşlı Hakları Ulusal Eylem Planı hazırlanmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir.

- Yaşlı Hakları Ulusal Eylem Planında çalışma şartlarının yaş dostu bir anlayışla uyumlaştırılmasına yönelik faaliyetler yapılması öngörülmüştür. Bu kapsamda ileri yaş çalışanların bilgi ve deneyimlerinden etkin biçimde yararlanılmasını sağlayan, esnek ve kapsayıcı çalışma modellerinin geliştirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Kadın Hakları

- Karar alma mekanizmalarında ve üst düzey kamu mesleklerindeki kadın oranının erkek oranının oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir. Bu kapsamda kadınların toplumsal hayata katılımlarının güçlendirilmesi, liderlik ve karar alma mekanizmalarına katılımlarının artırılması için gerekli zeminin sağlanması gerektiği değerlendirilmektedir.

- Kadınların istihdamda sürekliliğinin güçlendirilmesi ve hem ekonomik hem demografik hedeflerin aynı anda desteklenmesi için doğum sonrası istihdamı desteklemek amacıyla uygulanan politika araçlarının etkinliğinin yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede gelir kaybını sınırlayan desteklerin güçlendirilmesi, küçük ölçekli firmalarda yarım çalışmanın uygulanabilirliğinin artırılması, erişilebilir çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve kademeli işe dönüş ile ebeveynlerin bakım sorumluluğunu paylaşmasını destekleyen mekanizmaların geliştirilmesi tavsiye edilmektedir.

- Sağlık politikalarının şekillendirilmesi ve izlenmesi için cinsiyete dayalı veriler, istatistikler ve analizler kanıta dayalı karar alma sürecinin vazgeçilmez bir parçasını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda kadın ve sağlık alanında cinsiyet temelli veri üretimi, niceliksel ve niteliksel araştırmalar ve analiz çalışmalarının yaygınlaştırılmasına ilişkin gerekli çalışmaların yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.

- Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028) içerisinde yer alan "kadınların okuryazarlık oranının %100 seviyesine yükseltilmesi ve nitelikli okuryazarlık düzeylerinin artırılması" stratejisinin gerçekleştirilmesine yönelik özel politika gerektiren ölçütler dikkate alınarak yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği çerçevesinde okuryazar olmayan kadınların tespit edilerek resen hareket edilmesinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca kadınların kurslara veya materyallere erişimini kısıtlayan engellerin göz önüne alınarak erişilebilirliğin sağlanması; kurslara katılım sağlayan kişilerin birinci kademeden açık öğretim lisesine kadar devam etmesinin sağlanması ve takip sisteminin kurulmasının önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

İnsan Ticaretiyle Mücadele

- İnsan ticaretine ilişkin suç ve cezaların, Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi hükümleri ve İnsan Ticaretine Karşı Uzmanlar Grubu (GRETA) tavsiyeleri dikkate alınarak gözden geçirilmesi ve anılan Sözleşme ile uyumlu hâle getirilmesi için yürütülen çalışmaların tamamlanmasının önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

- İnsan Ticareti ile Mücadele ve Mağdurların Korunması Yönetmeliği'nde öngörülen Göç İdaresi Başkanlığı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında insan ticaretinin çocuk ve Türk mağdurlarına ilişkin kurumsal sorumlulukları netleştirecek protokolün hazırlanmasına ilişkin çalışmaların tamamlanmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir.

- Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi Taraflar Komitesi tavsiyeleri ile uyumlu olarak iş müfettişlerinin yetki ve kapasitesinin güçlendirilmesi, riskli sektörlerde denetimlerin etkinliği ve sıklığının artırılması, yabancı işçilerin işveren değiştirme süreçlerinin kolaylaştırılması ve bu alanlarda mevcut durumun tespit edilmesine yönelik çalışmalar yapılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Sağlıklı ve Yaşanabilir Çevrenin Korunması Hakkı

- Türkiye'de Emisyon Ticaret Sistemi henüz kurulmamış olup konuya ilişkin yönetmeliğin hazırlık çalışmaları ve altyapı güçlendirilmesine yönelik çalışmaların devam ettiği ve yönetmelik taslağı hazırlandığı bildirilmiştir. İklim değişikliğiyle mücadele, sera gazı emisyonlarının azaltılması ve emisyon ticaret sisteminin etkin şekilde uygulanmasına yönelik ulusal ve uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesi bakımından, ilgili yönetmeliğin ivedilikle yürürlüğe konulmasının önem taşıdığı değerlendirilmektedir.

- Türkiye'deki toplam elektrik kurulu gücünün önemli bir bölümü yenilenebilir enerji kaynaklarına dayansa da elektrik üretiminde fosil yakıtların hâlâ baskın konumunu koruduğu görülmektedir. Bu çerçevede, yenilenebilir enerji kaynaklarının yalnızca kurulu güç içerisindeki payının artırılması değil aynı zamanda elektrik üretimindeki etkinliğinin de yükseltilmesinin önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

- Türkiye'nin kimyasallar yönetim sisteminde uluslararası sözleşmeler ve REACH (AB Kimyasalların Kaydı, Değerlendirilmesi, İzni ve Kısıtlanması Tüzüğü) uyumuna yönelik önemli mevzuat adımları atılmış olsa da uygulama etkinliğinin artırılması, kayıt ve veri altyapısının güçlendirilmesi ile tüm sistem bileşenlerinin tam entegrasyonunun sağlanmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir.

- 2025 yılı Türkiye'de orman yangınları açısından son yılların en ağır dönemlerinden biri olarak kayda geçmiştir. Özellikle insan kaynaklı yangınların azaltılması amacıyla toplumun bilinçlendirilmesi, yangın riskine ilişkin eğitim faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, etkili denetim mekanizmalarının oluşturulması ve kamuoyunda farkındalık sağlayan çalışmaların artırılması önerilmektedir. Erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi ve hızlı müdahale kapasitesinin güçlendirilmesi de yangın yönetiminin temel unsurları arasında yer almaktadır. Ayrıca yangın sonrası zarar gören alanların yeniden iyileştirilmesine yönelik çalışmaların uzun vadeli planlamalarla desteklenmesi gerekmektedir. Tüm bu uygulamaların etkili biçimde yürütülebilmesi için bilimsel temelli politikaların geliştirilmesi ve kurumlar arası iş birliğinin güçlendirilmesinin önem arz ettiği değerlendirilmektedir.[456]

- Türkiye'de deniz kirliliği özellikle kapalı ve yoğun insan faaliyetlerinin bulunduğu bölgelerde ekosistem üzerinde ciddi baskılar oluşturan önemli çevre sorunlarından biridir. Marmara Denizi'nde görülen müsilaj oluşumu

456 Food and Agriculture Organization of the United Nations, Integrated Fire Management Voluntary Guidelines: Principles and Strategic Actions, Second Edition, 2024, s. 27 vd.

bu kirliliğin en dikkat çekici sonuçları arasında yer almaktadır. İleri biyolojik arıtma sistemlerinin yaygınlaştırılması ve denize ulaşan kirlilik yükünün azaltılmasının Marmara Denizi'nin korunması açısından önem arz ettiği değerlendirilmektedir.[457]

- 2024 yılında AB hava kalitesi politikalarını güncellemek ve güçlendirmek amacıyla mevcut 2004/107/EC ve 2008/50/EC sayılı Direktifler yeniden düzenlenmiştir.[458] Hava kalitesi eşik değerlerinde AB standartlarını baz alan Türkiye'nin bu değerlere ilişkin güncelleme yapması gerektiği değerlendirilmektedir.

- Yapıların depremin etkilerine karşı dayanıklılığının sağlanabilmesi için, tasarım, yapım ve kullanım süreçlerinin tamamında 18/3/2018 tarihli ve 30364 (Mükerrer) sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği hükümlerine uygun hareket edilmesi, kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılan veya yaptırılanlar da dâhil olmak üzere yapıların can ve mal emniyeti ile mevzuata ve tekniğine uygunluk bakımından denetiminin yapılması, tespit edilen aykırılık ve noksanlıkların giderilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

- Yoğun yağışlar sonucunda mağduriyet yaşanmaması için dere yataklarına yerleşim yapılmaması, dere yatakları ve drenaj kanallarında, ayrıca dere ve nehirlerin denizle birleştiği noktalardaki kanallarda oluşabilecek tıkanmaların düzenli olarak temizlenmesi, dere yataklarının ıslah edilmesi, yeşil alanların artırılması, çukur alanlarda su basma kotunun yüksek tutulması, akıllı sistem ve erken uyarı teknolojilerinin yaygınlaştırılmasının önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

- Susuzlukla mücadele ve su kesintilerinin yaşanmaması için 8/5/2014 tarihli ve 28994 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan İçme Suyu Temin ve Dağıtım Sistemlerindeki Su Kayıplarının Kontrolü Yönetmeliği'nin 9'uncu maddesi kapsamında su kayıp ve kaçağının azaltılmasının; yağmur suyunun ve atık suyun kullanılmasını sağlayan sistemler kurulmasıyla su israfının önlenmesinin; halkın bilgi alma hakkı ve önceden hazırlıklı olunması kapsamında özellikle kriz zamanlarında süreç yönetiminin şeffaf, açıklayıcı ve planlı ilerlemesinin önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

457 Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, "Marmara Denizi'nde Müsilaj İncelemesi", *https://csb.gov.tr/haberler/marmara-denizinde-musilaj-incelemesi-301925*, (E.T. 13/5/2026).

458 European Parliament and Council of the European Union, Directive on ambient air quality and cleaner air for Europe (recast), 2022/0347 (COD), 2/10/2024.

Dijital Ortamda ve Yapay Zekâ Uygulamaları Karşısında İnsan Haklarının Korunması

- Dijital teknolojilerin güvenli ve bilinçli biçimde kullanımının desteklenmesi amacıyla dijital okuryazarlık ve medya okuryazarlığı eğitimlerinin artırılması, ekran kullanımının olası sağlık ve psikolojik etkileri konusunda farkındalık çalışmalarının yaygınlaştırılması ve çevrimiçi ortamlarda nefret söylemi ile dezenformasyona karşı koruyucu mekanizmaların geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

- Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Yapay Zekâ, İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü Çerçeve Sözleşmesi'ne Türkiye'nin taraf olmasının; yapay zekâ alanında uluslararası standartlarla uyumun güçlendirilmesine, ilgili hukuki ve kurumsal altyapının geliştirilmesine ve yapay zekâ sistemlerinin insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkeleriyle uyumlu şekilde geliştirilip kullanılmasına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

- AB Yapay Zekâ Yasası'na uyum sağlanmasına yönelik yürütülen mevzuat çalışmalarının hem ekonomik hem de hukuki etkileri bakımından stratejik öneme sahip olduğu değerlendirilmektedir. Bu süreçte yapılacak etki analizleri ve uyumlaştırma çalışmalarının devam ettirilmesi, ulusal yapay zekâ politikalarının uluslararası standartlarla uyumlu hâle getirilmesi açısından önemli görülmektedir.

- Uluslararası düzeyde yürütülen düzenleme ve standart oluşturma çalışmalarına benzer şekilde Türkiye'de de yapay zekâ uygulamalarının insan hakları temelli bir yaklaşımla geliştirilmesine yönelik çeşitli adımlar atıldığı görülmektedir. Bu kapsamda, yapay zekâ sistemlerinin etik, hukuki ve insan hakları boyutları da dikkate alınarak şeffaflık, hesap verebilirlik ve temel hakların korunması ilkeleri doğrultusunda geliştirilmesine ilişkin çalışmaların sürdürülmesi önem arz etmektedir.

Kamuda İnsan Hakları Farkındalığının Artırılması

- İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesinin demokratik hukuk devletinin temel unsurlarından biri olduğu bilinciyle kamu yönetiminde insan hakları odaklı yaklaşımın güçlendirilmesi; kamu görevlilerinin farkındalığının artırılması, etik kültürünün yaygınlaştırılması, hak arama mekanizmalarının etkililiğin artırılması ve kurumsal yapıların güçlendirilmesi önem arz etmektedir. Kamu kurumlarının insan hakları alanındaki kapasitesinin geliştirilmesine yönelik eğitim, farkındalık ve mevzuat çalışmalarının bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir.

- Kamuda insan hakları kültürünün güçlendirilmesi ancak kamu hizmetlerinin insan onuruna yakışır, eşitlikçi ve hak temelli bir anlayışla sunulmasıyla mümkündür. Bu doğrultuda kamu görevlilerine yönelik hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim faaliyetlerinin artırılması ve uygulama birliğinin güçlendirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda özellikle kolluk personeli ve emniyet müdürlerine yönelik TİHEK'in görev ve yetki alanları ve TİHEK'e başvuru usulü konusunda eğitimler düzenlenmesinin faydalı ve gerekli olduğu düşünülmektedir.

- Hak arama kurumlarına yapılan başvuru sayıları, kişilerin hak arama yollarına erişim düzeyinin ve insan hakları farkındalığının değerlendirilmesi açısından önemli bir göstergedir. Bu nedenle hak arama mekanizmalarına başvurunun yaygınlaştırılması için farkındalık faaliyetlerinin artırılması gerektiği değerlendirilmektedir.

- İdari hak arama mekanizmalarının kurumsal kapasite ve etkililiğine yönelik çeşitli yapısal sorunlar bulunsa da insan haklarının kurumsallaşması sürecinde kaydedilen ilerleme dikkate değerdir. Toplumda artan insan hakları bilinciyle birlikte, bu mekanizmalarının güçlendirilmesi ve işlerliğinin artırılması, hak temelli bir toplumsal düzenin tesisi açısından kritik bir rol oynamaktadır.

- İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, ülkemizin insan hakları alanındaki kararlı, istikrarlı ve ileriye dönük yaklaşımının önemli göstergelerinden biri olmuştur. Kurulların uygulamadaki sorunlarının giderilmesine yönelik gerekli mevzuat düzenlemelerinin yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Cumhurbaşkanlığına ve

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

saygıyla arz olunur.

IV.

KAYNAKÇA

a) Kurum Yazıları:

Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığının 31/3/2026 tarihli ve E-37527827-805.01-26/746 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünün 31/3/2026 tarihli ve E-15705087-252.02-293516 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Genel Müdürlüğünün 31/3/2026 tarihli ve E.49152868-730.08-56/91991 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğünün 13/3/2026 tarihli ve E-19120602-[659-0446-2026]-1147/18489 yazısı.

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 15/6/2026 tarihli ve E-81509476-209.03.02[209.03.02-2026]-5691/111153 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğünün 13/4/2026 tarihli ve E.84053534-2022-276.01-04-569/3777 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığının 13/3/2026 tarihli ve 47453352/54/943 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığının 13/3/2026 tarihli ve E-19120602-[659-0446-2026]-1147/18489 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığının 13/3/2026 tarihli ve E-91725126-045.03-142/3176 sayılı yazısı.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının 3/4/2026 tarihli ve E-31372219-040[602.04.02]-1711493 sayılı yazısı.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 30/1/2026 tarihli ve 19776693 sayılı yazısı.

Anayasa Mahkemesinin 13/3/2026 tarihli 82511857-2026/E.14/1293 sayılı yazısı.

Balıkesir Valiliğinin 31/3/2026 tarihli ve E26017355000158652 sayılı yazısı.

Bartın Valiliğinin 12/3/2026 tarihli ve E-14985893-172-40780 sayılı yazısı.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun 3/4/2026 tarihli ve E-96454180-045.99-15016 sayılı yazısı.

Bolu Valiliğinin 30/3/2026 tarihli ve E3081187717266270 sayılı yazısı.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığının 6/4/2026 tarihli ve E-54723196-804.01-598743 sayılı yazısı.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü'nün 9/3/2026 tarihli ve E-90302961-000-00020291350 sayılı yazısı.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 6/4/2026 tarihli ve E-54723196-804.01-598743 sayılı yazısı.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-97206510-602.05-15300607 sayılı yazısı.

Dışişleri Bakanlığının 27/3/2026 tarihli ve E-23008822-340.06-29575785 sayılı yazısı.

Diyanet İşleri Başkanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-30339839-402.08.01-7527040 sayılı yazısı.

Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun 25/3/2026 tarihli ve E-64655800-659-1298166 sayılı yazısı.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının 25/3/2026 tarihli ve E-20253286-609-391371 sayılı yazısı.

Erzincan Valiliğinin 26/3/2026 tarihli ve E61652141010.0751854 sayılı yazısı.

Gençlik ve Spor Bakanlığının 25/3/2026 tarihli ve E-24277485-604.03-13949297 sayılı yazısı.

Göç İdaresi Başkanlığının 30/3/2026 tarihli ve E11336840659458872 sayılı yazısı.

İçişleri Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-22659617-804.01-13127 sayılı yazısı.

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğünün 31/3/2026 tarihli ve E-29367668-61226-2026032616353940388 sayılı yazısı.

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğünün 31/3/2026 tarihli ve E-22659617-804.01-13127 sayılı yazısı.

İçişleri Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E22659617804.0113127 sayılı yazısı.

İçişleri Bakanlığının 31/3/2026 tarihli ve E-29367668-61226-2026032616353940388 sayılı yazısı.

İstanbul Valiliğinin 30/3/2026 tarihli ve E153422970401114878 sayılı yazısı.

Kamu Görevlileri Etik Kurulunun 25/3/2026 tarihli ve E-25346381-804.01-594702 sayılı yazısı.

Kişisel Verileri Koruma Kurumunun 3/4/2026 tarihli ve E-37450428-804.01-0000312976 sayılı yazısı.

Kültür ve Turizm Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-40070960-730.08.01-8207723 sayılı yazısı.

Millî Eğitim Bakanlığı Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

Millî Eğitim Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

Millî Savunma Bakanlığının 26/3/2026 tarihli ve E-55419629-659-5967495 sayılı yazısı.

Nevşehir Valiliğinin 2/4/2026 tarihli ve E-41836654-659-66963 sayılı yazısı.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun 23/3/2026 tarihli ve E-44096195-622.03-133110 sayılı yazısı.

Sağlık Bakanlığı Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 16/4/2026 tarihli ve E-11045126-804.01-311729797 sayılı yazısı.

Sağlık Bakanlığının 16/4/2026 tarihli ve E. 11045126-804.01-47 sayılı yazısı.

Sağlık Bakanlığının 5/6/2025 tarihli ve E-11045126-641.99-47 sayılı yazısı.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-87532055-804.01-7946382 sayılı yazısı.

Siirt Valiliğinin 30/3/2026 tarihli ve E-87197161-659-51794 sayılı yazısı.

Sosyal Güvenlik Kurumunun 18/3/2026 tarihli ve E-88390588-609-138019571 sayılı yazısı.

Tarım ve Orman Bakanlığının 3/3/2026 tarihli ve E-83930397-609-24017931 sayılı yazısı.

Türkiye Adalet Akademisi'nin 10/3/2026 tarihli ve E-91902649.045-117/443 sayılı yazısı.

Türkiye Belediyeler Birliğinin 31/3/2026 tarihli ve E-52482138-051.08-105940 sayılı yazısı.

Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-27964695-622.02-28983 sayılı yazısı.

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğünün 9/3/2026 tarihli ve E-90302961-000-00020291350 sayılı yazısı.

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığının 10/4/2026 tarihli ve E-44697349-619-3557920 sayılı yazısı.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının 13/3/2026 tarihli ve E-16667306-102-342098 sayılı yazısı.

Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığının 7/4/2026 tarihli ve E-57802651-602.01.99-24415 sayılı yazısı.

Yüksek Seçim Kurulunun 31/3/2026 tarihli ve E.86539060-804-145548 sayılı yazısı.

b) Kaynaklar:

Adalet Bakanlığı (2025). IV. Yargı Reformu Stratejisi 2025-2029.

Adalet Bakanlığı (2025). İklim Kanunu Teklifi (2/2927 Esas No, 7552 sayılı).

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü (2026). Adalet İstatistikleri (Justice Statistics) 2025.

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünün 31/3/2026 tarihli ve E-15705087-252.02-293516 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Genel Müdürlüğünün 31/3/2026 tarihli ve E.49152868-730.08-56/91991 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğünün 13/3/2026 tarihli ve E-19120602-[659-0446-2026]-1147/18489 yazısı.

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 15/6/2026 tarihli ve E-81509476-209.03.02[209.03.02-2026]-5691/111153 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2025 Yılı İstatistikleri Değerlendirme Notu", *https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/*

Dokuman/20260206172454074Avrupa%20%C4%B0nsan%20Haklar%C4%B1%20Mahkemesi%202025%20Y%C4%B1l%C4%B1%20%C4%B0statistikleri%20De%C4%9Ferlendirme%20Notu.pdf, (E.T. 18/5/2026).

Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, "İstatistikler", *https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10*, (E.T. 18/5/2026).Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, "Yıllara Göre AİHS 3. Madde İhlâl Sayıları Dağılımı", *https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10* (E.T. 27/4/2026).

Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, "Yıllara Göre AİHS 6. Madde İhlâl Sayıları Dağılımı", *https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/20260206174621496 14-YILLARA%20G%C3%96RE%20A%C4%B0HS%206.%20MADDE%20%C4%B0HL%C3%82L%20SAYILARI%20DA%C4%9EILIMI.pdf*, (E.T. 11/5/2026).

Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, "Yıllara Göre AİHS 11. madde İhlâl Sayıları Dağılımı", *https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/20260206175007388 19-YILLARA%20G%C3%96RE%20A%C4%B0HS%2011.%20MADDE%20%C4%B0HL%C3%82L%20SAYILARI%20DA%C4%9EILIMI.pdf*, (E.T. 18/5/2026).

Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğünün 13/4/2026 tarihli ve E.84053534-2022-276.01-04-569/3777 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı (2026). 2025 Yılı Bakanlık Faaliyet Raporu.

Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, "Yargı Reformu Stratejisi Eylem Planı", *https://sgb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargi-reformu-stratejisi-eylem-plani13052025023104*, (E.T. 22/5/2026).

Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığının 13/3/2026 tarihli ve 47453352/54/943 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı, "Bakan Tunç: Yatırım Programımızda 31'i İnşaat Hâlinde 68 Adliye Binamız Var". *https://www.adalet.gov.tr/adalet-bakani-yilmaz-tunc-izmirde-acilis-ve-temel-atma-toreninde-konustu* (E.T. 11/6/2026).

Adalet Bakanlığı, "Tazminat Komisyonu Başkanlığı Görevleri", *https://tazkom.adalet.gov.tr/SayfaDetay/gorevlerimiz*, (E.T. 14/5/2026).

Adalet Bakanlığının 1/4/2021 tarihli ve 2021/176 sayılı Adli Görüşme Odası Genelgesi.

Adalet Bakanlığının 13/3/2026 tarihli ve E-19120602-[659-0446-2026]-1147/18489 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığının 13/3/2026 tarihli ve E-91725126-045.03-142/3176 sayılı yazısı.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının 3/4/2026 tarihli ve E-31372219-040[602.04.02]-1711493 sayılı yazısı.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2021). Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele IV. Ulusal Eylem Planı (2021-2025), Ankara.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023). 2023-2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023). Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı (2023-2025).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik II. Ulusal Eylem Planı 2023-2030.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2026). 2025 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2026). 2030 Engelsiz Vizyon Belgesi.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-72079556-600-20820190 sayılı yazısı.

Anadolu Ajansı, "Ankara'da özel halk otobüsleri, 1 Şubat'tan itibaren ücretsiz, abonman, indirimli yolcu taşımama kararı aldı", *https://www.aa.com.tr/tr/gundem/ankarada-ozel-halk-otobusleri-1-subattan-itibaren-ucretsiz-abonman-indirimli-yolcu-tasimama-karari-aldi/3457016*, (E.T. 1/10/2026)

Anadolu Üniversitesi, *https://anadolutazelenme.anadolu.edu.tr/hakkimizda/genel-bilgi*, (E.T. 8/9/2026)

Anayasa Mahkemesi (2026). 2025 Yılı Yıllık Rapor, Ankara.

Anayasa Mahkemesi, "Bireysel Başvuru İstatistikleri 23/9/2012-31/12/2025" *https://www.anayasa.gov.tr/tr/istatistikler/bireysel-basvuru-istatistikleri/1/* (E.T. 4/5/2026).

Anayasa Mahkemesi, "Bireysel Başvuru İstatistikleri", *https://www.anayasa.gov.tr/tr/istatistikler/bireysel-basvuru-istatistikleri/10/*, (E.T. 18/5/2026)

Anayasa Mahkemesinin 13/3/2026 tarihli 82511857-2026/E.14/1293 sayılı yazısı.

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, "2024 Temel Haklar Raporu", *https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2024-fundamental-rights-report-2024_en.pdf*, (E.T.13/5/2026).

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, "2025 Temel Haklar Raporu", *https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2025-fundamental-rights-report-2025_en.pdf*, (E.T.13/5/2026).

Avrupa Konseyi, "Freedom of Expression", *https://www.coe.int/pt/web/freedom-expression*, (E.T. 18/5/2026).

Balıkesir Valiliğinin 31/3/2026 tarihli ve E26017355000158652 sayılı yazısı.

Bartın Valiliğinin 12/3/2026 tarihli ve E-14985893-172-40780 sayılı yazısı.

BEDK (2026). Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Kararları Işığında Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Yayınları 14.

Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu, *https://bedk.adalet.gov.tr/* (E.T. 10/9/2026)

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun 3/4/2026 tarihli ve E-96454180-045.99-15016 sayılı yazısı.

Birleşmiş Milletler, "Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri", A/RES/45/112, 14/12/1990, *https://digitallibrary.un.org/record/105349?ln=es&v=pdf*, (E.T. 2/6/2026).

Birleşmiş Milletler, "Gençlik", *https://www.un.org/en/global-issues/youth*, (E. T. 22/6/2026).

Birleşmiş Milletler, "Ulusal Gençlik Politikaları Formüle Etmek", *https://www.un.org/development/desa/youth/what-we-do/what-can-you-do/formulate-national-youth-policies.html*, (E. T. 2/7/2026).

Birleşmiş Milletler, "Yaşlanmanın Anaakımlaştırılması Rehberi", *https://www.aile.tr/media/135825/yaslanmanin_anaakimlastirilmasi_rehberi.pdf*, (E.T. 5/5/2026).

Birleşmiş Milletler, 2000 Yılı ve Sonrası için Dünya Gençlik Eylem Programı, (A/RES/50/81), 14/12/1995.

Birleşmiş Milletler, Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Palermo Protokolü (Palermo Protokolü)

Bolu Valiliğinin 30/3/2026 tarihli ve E30811877172662 70 sayılı yazısı.

Council of Europe, "Details of Treaty No.225", *https://www.coe.int/en/web/conventions/by-subject-matters1?module=treaty-detail&treatynum=225*, (E.T. 11/5/2026).

Council of Europe, "The Framework Convention on Artificial Intelligence", *https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence* (E.T. 11/5/2026).

Council of Europe/European Court of Human Rights (2025). Guide on Article 3 of the European Convention on Human Rights: Prohibition of Torture.

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2026). 2025 Yılı İdare Faaliyet Raporu.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2025). Ulusal İstihdam Stratejisi (2025-2028).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2026). 2025 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, "UİS 2. İzleme ve Değerlendirme Raporu (Ocak-Aralık 2025)", *https://www.csgb.gov.tr/cgm/dokumanlar/ulusal-istihdam-stratejisi/*, (E.T. 4/5/2026)

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı/Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (2026). İş gücü Piyasası ve Kadın İstihdamı Ekseninde Aile Dostu Politikalar.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 6/4/2026 tarihli ve E-54723196-804.01-598743 sayılı yazısı.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2024). İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030).

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2025). Ulusal Atık Yönetimi Stratejisi ve Planı (2025-2035).

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2025). Ulusal Döngüsel Ekonomi Stratejisi ve Eylem Planı (2025-2028).

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, "Kimyasalların Yönetim Sürecinde Türkiye'ye Özgü Model", *https://csb.gov.tr/haberler/kimyasallarin-yonetim-surecinde-turkiye-ye-ozgu-model-302097* (E.T. 15/5/2026).

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, "Marmara Denizi'nde Müsilaj İncelemesi", *https://csb.gov.tr/haberler/marmara-denizinde-musilaj-incelemesi-301925* (E.T. 13/5/2026).

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, "Sıfır Atık ile 90 Milyon Ton Atık Geri Dönüşüme Kazandırıldı", *https://csb.gov.tr/haberler/sifir-atik-ile-90-milyon-ton-atik-geri-donusume-kazandirildi-304434* (E.T. 15/5/2026).

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-97206510-602.05-15300607 sayılı yazısı.

Çocuk Hakları Komitesi, Çocuğun Dinlenilme Hakkına İlişkin 12 *No.lu* Genel Yorumu, CRC/C/GC/12, 20/6/2006, *https://digitallibrary.un.org/record/671444?v=pdf*, (E. T. 20/8/2026).

Çocuk Hakları Komitesi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Uygulanmasına İlişkin Genel Uygulama Tedbirleri Hakkında 5 *No.lu* Genel Yorumu, CRC/GC/2003/5, 27/11/2003, *https://digitallibrary.un.org/record/513415?v=pdf*, (E.T. 20/8/2026).

Çocuk Hakları Komitesi, Dijital Ortamla İlişkili Çocuk Haklarına Dair 25 *No.lu* Genel Yorumu, CRC/C/GC/25, 2/3/2021, *https://digitallibrary.un.org/record/3906061?v=pdf*, (E. T. 20/8/2026).

Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye'ye İlişkin Nihai Gözlem Raporu, CRC/C/TUR/CO/4-5, 21/6/2023, *https://digitallibrary.un.org/record/4022278*, (E.T. 20/8/2026).

Dışişleri Bakanlığının 27/3/2026 tarihli ve E-23008822-340.06-29575785 sayılı yazısı.

Diyanet İşleri Başkanlığının 1/4/2026 tarihli ve E-30339839-402.08.01-7527040 sayılı yazısı.

Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun 25/3/2026 tarihli ve E-64655800-659-1298166 sayılı yazısı.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının 25/3/2026 tarihli ve E-20253286-609-391371 sayılı yazısı.

ENNHRI, "News- Fundamental rights protection must inform the classification of high-risk systems under EU AI Act", *https://ennhri.org/news-and-blog/fundamental-rights-protection-must-inform-the-classification-of-high-risk-systems-under-eu-ai-act/* (E.T. 3/7/2026).

Erzincan Valiliğinin 26/3/2026 tarihli ve E61652141010.0751854 sayılı yazısı.

European Commission for the Efficiency Of Justice [CEPEJ] (2021). Revised Saturn Guidelines for Judicial Time Management (4th Revision), Strasbourg.

European Commission, "Child safety online: EU survey confirms link between screen time and wellbeing", *https://commission.europa.eu/news-and-media/news/child-safety-online-eu-survey-confirms-link-between-screen-time-and-wellbeing-2026-06-16_en*, (E.T. 28/9/2026)

European Commission, "Reach Regulation", *https://environment.ec.europa.eu/topics/chemicals/reach-regulation_en* (E.T. 15/5/2026).

European Commission, "Timeline for the Implementation of the EU AI Act", *https://ai-act-service-desk.ec.europa.eu/en/ai-act/timeline/timeline-implementation-eu-ai-act* (E.T. 11/5/2026).

European Commission, AI Act enters into force, *https://commission.europa.eu/news-and-media/news/ai-act-enters-force-2024-08-01_en* (E.T. 11/5/2026).

European Parliament and Council of the European Union, "Directive on ambient air quality and cleaner air for Europe (recast)", 2024/0347 (COD), 2/10/2024, *https://eur-lex.europa.eu/procedure/EN/2022_347* (E.T. 5/5/2026)

European Union Agency for Fundamental Rights, "The Effects of Digital Technologies on Fundamental Rights", *https://fra.europa.eu/en/speech/2025/effects-digital-technologies-fundamental-rights* (E.T. 28/8/2026).

Food and Agriculture Organization of the United Nations (2024). Integrated Fire Management Voluntary Guidelines: Principles and Strategic Actions.

Gençlik ve Spor Bakanlığı (2026). 2025 Yılı Faaliyet Raporu.

Gençlik ve Spor Bakanlığı, "Ulusal Gençlik ve Spor Politika Belgesi", *https://www.gsb.gov.tr/dist/mevzuatdosyalar/mevzuatlar/ulusal_genclik_ve_spor_politikasi.pdf*, (E.T. 22/6/2026).

Gençlik ve Spor Bakanlığının 25/3/2026 tarihli ve E-24277485-604.03-13949297 sayılı yazısı.

Göç İdaresi Başkanlığının 30/3/2026 tarihli ve E11336840659458872 sayılı yazısı.

Hayat Boşlukları Kabul Etmez Derneği, 2025 Yılı Faaliyet Raporu.

Hirvelä, P., Heikkilä, S. (2021). Right to a Fair Trial: A Practical Guide to the Article 6 Case-Law of the European Court of Human Rights.

Human Rights and Equality Institution of Türkiye, Business and Human Rights, *https://www.tihek.gov.tr/public/editor/uploads/Lj1yOnoP.pdf* (E.T. 30/4/2026).

ILO, "113. Konferans'ta kayıt dışılığı azaltmak ve kayıtlı istihdama geçişi hızlandırmak için Karar kabul edildi" *https://www.ilo.org/tr/resource/news/113konferans%E2%80%99takay%C4%B1td%C4%B1%C5%9F%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%B1-azaltmak-ve-kay%C4%B1tl%C4%B1-istihdama-ge%C3%A7i%C5%9Fi*, (E.T. 29/4/2026)

ILO, "Küresel Gençlik İstihdam Eğilimleri 2024: İnsana Yakışır İşler, Daha Parlak Gelecekler Raporu", *https://www.ilo.org/resource/article/global-employment-trends-youth-2024-figures*, (E.T. 22/6/2026).

Inter-Agency Standing Committee. (2008). Guidelines: Human Rights Protection in Situations of Natural Disaster.

İçişleri Bakanlığı (2026), 2025 Yılı İdare Faaliyet Raporu.

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğünün 31/3/2026 tarihli ve E-29367668-61226-2026032616353940388 sayılı yazısı.

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğünün 31/3/2026 tarihli ve E-22659617-804.01-13127 sayılı yazısı.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (2025). İnsan Ticaretiyle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2025-2030.

İçişleri Bakanlığı Kolluk Gözetim Komisyonu (2026), 2025 Yılı Faaliyet Raporu.

İçişleri Bakanlığı, "Açık Kapı Projesi (Milletin Kapısı)", *https://www.icisleri.gov.tr/acik-kapi-projesi-19-01-2018*, (E.T. 4/6/2026).

İçişleri Bakanlığının 1/4/2026 tarihli ve E22659617804.0113127 sayılı yazısı.

İçişleri Bakanlığının 31/3/2026 tarihli ve E-29367668-61226-2026032616353940388 sayılı yazısı.

İstanbul Valiliğinin 30/3/2026 tarihli ve E153422970401114878 sayılı yazısı.

Kamu Denetçiliği Kurumu (2026). 2025 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara.

Kamu Görevlileri Etik Kurulunun 25/3/2026 tarihli ve E-25346381-804.01-594702 sayılı yazısı.

Kişisel Verileri Koruma Kurumunun 3/4/2026 tarihli ve E-37450428-804.01-0000312976 sayılı yazısı.

Kültür ve Turizm Bakanlığının 13/4/2026 tarihli ve E-40070960-730.08.01-8207723 sayılı yazısı.

KVKK (2026). 2025 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara.

Millî Eğitim Bakanlığı (2024). 2024-2028 Stratejik Planı.

Millî Eğitim Bakanlığı Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

Millî Eğitim Bakanlığı, "Hastane Sınıfları Listesi", *https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2025_06/18170532_hastanesiniflariguncelliste18.06.2025.pdf*, (E.T. 11/9/2026).

Millî Eğitim Bakanlığı, "İnsan Hakları, Demokrasi ve Vatandaşlık Dersi Öğrenim Alanları", *https://tymm.meb.gov.tr/insan-haklari-vatandaslik-ve-demokrasi-dersi/unite/355*, (E.T. 5/6/2026).

Millî Eğitim Bakanlığı, "Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim", *https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_04/10105356_Meta_Veri.pdf* , (E.T. 20/5/2026)

Millî Eğitim Bakanlığı, "Örgün Eğitim İstatistikleri (2024-2025)", *https://sgb.meb.gov.tr/istatistik_k/2425.pdf*, (E.T. 5/6/2026).

Millî Eğitim Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-14168703-010.99-158319280 sayılı yazısı.

Millî Savunma Bakanlığının 26/3/2026 tarihli ve E-55419629-659-5967495 sayılı yazısı.

Nevşehir Valiliğinin 2/4/2026 tarihli ve E-41836654-659-66963 sayılı yazısı.

Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), "Digital Space and Human Rights", *https://www.ohchr.org/en/topic/digital-space-and-human-rights*, (E.T. 11/5/2026).

Office of the High Commissioner for Human Rights, "OHCHR and privacy in the digital age", *https://www.ohchr.org/en/privacy-in-the-digital-age*, (E.T. 11/5/2026).

Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi/Yükseköğretim Kurulu (2025). 2025 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun 23/3/2026 tarihli ve E-44096195-622.03-133110 sayılı yazısı.

Sağlık Bakanlığı (2024). 2024-2028 Uyuşturucu ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı.

Sağlık Bakanlığı (2026). 2025 Yılı İdare Faaliyet Raporu, Ankara.

Sağlık Bakanlığı Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 16/4/2026 tarihli ve E-11045126-804.01-311729797 sayılı yazısı.

Sağlık Bakanlığı, 2024/11 sayılı Poliklinik Hizmetlerinde Öncelik Sırası Genelgesi.

Sağlık Bakanlığının 16/4/2026 tarihli ve E. 11045126-804.01-47 sayılı yazısı.

Sağlık Bakanlığının 5/6/2025 tarihli ve E-11045126-641.99-47 sayılı yazısı.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 21/4/2026 tarihli ve E-87532055-804.01-7946382 sayılı yazısı.

Sıfır Atık Vakfı, "COP31 Türkiye 2026", *https://cop.sifiratikvakfi.org*, (E.T. 12/5/2026).

Siirt Valiliğinin 30/3/2026 tarihli ve E-87197161-659-51794 sayılı yazısı.

Sosyal Güvenlik Kurumunun 18/3/2026 tarihli ve E-88390588-609-138019571 sayılı yazısı.

Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). Türkiye Cumhuriyeti On İkinci Kalkınma Planı.

Tarım ve Orman Bakanlığının 3/3/2026 tarihli ve E-83930397-609-24017931 sayılı yazısı.

TBMM, Yapay Zekânın Kazanımlarına Yönelik Atılacak Adımların Belirlenmesi, Bu Alanda Hukuki Altyapının Oluşturulması ve Yapay Zekâ Kullanımının Barındırdığı Risklerin Önlenmesine İlişkin Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Mart 2026.

TBMM, Yapay Zekânın Kazanımlarına Yönelik Atılacak Adımların Belirlenmesi, Bu Alanda Hukuki Altyapının Oluşturulması ve Yapay Zekâ Kullanımının Barındırdığı Risklerin Önlenmesine İlişkin Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Bir Meclis Araştırması Komisyonu Kurulmasına Dair Karar, Karar No: 1426, Karar Tarihi: 2/10/2024.

The London School of Economics and Political Science, "What is a carbon price and why do we need one?", *https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/explainers/what-is-a-carbon-price-and-why-do-we-need-one/,* (E.T. 5/5/2026).

TİHEK (2021). Yaşlı Hakları Forumu Sonuç Bildirgesi, Ankara.

TİHEK (2022). Çocukların Adalete Erişim Hakkı Raporu, Ankara.

TİHEK (2022). İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Analiz Raporu, Ankara.

TİHEK (2022). Yaşlı Hakları Raporu, Ankara.

TİHEK (2023). Barınma Hakkı Bağlamında Deprem Sonrası Kira Artışlarının Değerlendirilmesi Raporu, 2023.

TİHEK (2023). Hastanede Yatan Çocukların Eğitim Hakkına Erişimi Paneli, Ankara.

TİHEK (2023). İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2022 Yılı Raporu, Ankara.

TİHEK (2023). İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal Raporu, Ankara.

TİHEK (2023). Nefret Söylemi ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele Bağlamında Ayrımcılık Yasağı İlkesi ve Eşitlik Kurumlarının Rolü Raporu, Ankara.

TİHEK (2024). Kamu İdarecilerine Yönelik İnsan Hakları Rehberi, Ankara.TİHEK (2025).

Engellilik Temelinde Ayrımcılık Yasağı Bağlamında Makul Düzenleme Yükümlülüğü Raporu, Ankara.

TİHEK (2025). İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2023 Yılı Raporu, Ankara,

TİHEK (2025). Yaşlılar İçin Hak Temelli Rehber, Ankara.

TİHEK (2026). 2025 Yılı İdare Faaliyet Raporu, Ankara.

TİHEK (2026). Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik 2024 Yılı Raporu, Ankara.

TİHEK (2026). Gıda Hakkı ve Gıda Güvenliği Raporu, Ankara.

TİHEK (2026). İdari Faaliyet 2025 Yılı Raporu, Ankara.

TİHEK (2026). İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2024 Yılı Raporu, Ankara.

TİHEK (2026). İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal İkinci Raporu, Ankara.

TİHEK "Yargı Reformu Stratejisi 2025-2029 Belgesi Hakkında Basın Açıklaması", *https://www.tihek.gov.tr/yargi-reformu-stratejisi-2025-2029-belgesi-hakkinda-basin-aciklamasi*, (E.T. 22/5/2026).

TİHEK, "Hatay'da Bir Öğretmenin Öğrencisine Başörtüsü Nedeniyle Hakaret Ettiği İddiasına İlişkin Basın Açıklaması", *https://www.tihek.gov.tr/hatayda-bir-ogretmenin-ogrencisine-basortusu-nedeniyle-hakaret-ettigi-iddiasina-iliskin-basin-aciklamasi*, (E.T. 21/5/2026).

TİHEK, "İklim Kanunu Teklifine İlişkin Kurumumuz Tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına Görüş Yazısı Sunuldu", *https://www.tihek.gov.tr/iklim-kanunu-teklifine-iliskin-kurumumuz-tarafindan-turkiye-buyuk-millet-meclisi-baskanligina-gorus-yazisi-sunuldu* (E.T. 15/4/2026).

TİHEK, "Özel Halk Otobüslerinden Ücretsiz Faydalanma Hakkına İlişkin Basın Açıklaması", *https://www.tihek.gov.tr/ozel-halk-otobuslerinden-ucretsiz-faydalanma-hakkina-iliskin-basin-aciklamasi,* (E.T. 14/5/2026)

TİHEK, "Tesettürlü Bir Kadına Tesettürü Nedeniyle Yapıldığı İddia Edilen Fiziksel ve Sözlü Saldırı Hakkında Basın Açıklaması", *https://www.tihek.gov.tr/tesetturlu-bir-kadina-tesetturu-nedeniyle-yapildigi-iddia-edilen-fiziksel-ve-sozlu-saldiri-hakkinda-basin-aciklamasi*, (E.T. 21/5/2026).

TİHEK, "Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumundan Dijital Dünyada Çocuk Hakları Sözleşmesine Tam Destek", *https://www.tihek.gov.tr/turkiye-insan-haklari-ve-*

esitlik-kurumundan-dijital-dunyada-cocuk-haklari-sozlesmesine-tam-destek- (E. T. 17/7/2026).

TİHEK, "Ziyaret Raporları", *https://www.tihek.gov.tr/kategori/rapor/Ziyaret-Raporlari* (E.T. 29/4/2026).

TİHEK, Çocuk İşçiliği ile Mücadele Rehberi, Ankara.

TİHEK, İnsan Ticaretiyle Mücadele Broşürü.

TİHEK, Ulusal Hak Arama Mekanizmaları Rehberi.

Türkiye Adalet Akademisi'nin 10/3/2026 tarihli ve E-91902649.045-117/443 sayılı yazısı.

Türkiye İstatistik Kurumu, "İş gücü İstatistikleri 2025", *https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/57996* (E.T. 27/4/2026).

Türkiye İstatistik Kurumu, "Karayolu Trafik Kaza İstatistikleri 2025", *https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/58133* (E.T. 11/5/2026).

Türkiye İstatistik Kurumu, "Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri 2024", *https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/54195* (E.T. 21/5/2026).

Türkiye İstatistik Kurumu, "Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2025", *https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/58002*, (E.T. 2/6/2026).

Türkiye İstatistik Kurumu/UN Women (2026). Türkiye'de İstatistiklerle Kadın 2025, Ankara.

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğünün 9/3/2026 tarihli ve E-90302961-000-00020291350 sayılı yazısı.

Türkiye Kart, *https://www.turkiyekart.gov.tr/tr/kurumsal/*, (E.T. 14/5/2026).

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığının 10/4/2026 tarihli ve E-44697349-619-3557920 sayılı yazısı.

UN Women (2026). Ideologies, Institutions and Power: Addressing Discriminatory Social Norms.

United Nations Climate Change. "Conference of the Parties (COP)", *https://unfccc.int/process/bodies/supreme-bodies/conference-of-the-parties-cop* (E.T. 12/5/2026).

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), "What You Need to Know About How UNESCO Advances Education and Gender Equality", *https://www.unesco.org/en/gender-equality/education/need-know*, (E.T. 11/5/2026)

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, "Climate Change and Environment", *https://www.ohchr.org/en/topic/climate-change-and-environment* (E.T. 12/5/2026).

United Nations, "Promotion and protection of human rights in the context of digital Technologies", *https://digitallibrary.un.org/record/4098443*, (E.T. 20/8/2026).

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının 13/3/2026 tarihli ve E-16667306-102-342098 sayılı yazısı.

Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığının 7/4/2026 tarihli ve E-57802651-602.01.99-24415 sayılı yazısı.

Yüksek Seçim Kurulunun 31/3/2026 tarihli ve E.86539060-804-145548 sayılı yazısı.

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, "Yükseköğretim İstatistikleri Bülteni 2025-2026", *https://veriyonetim.yok.gov.tr/documentFiles/17768717381.B%C3%BClten20252026.pdf*, (E. T. 15/9/2026).

Yükseköğretim Kurulu, "Haberler", *https://www.yok.gov.tr/index.php/tr/news/yuksekogretim-kurulu-baskani-ozvar-stratejik-kontenjan-donusumunu-acikladi-OlqxR*, (E.T. 15/5/2026).

Yükseköğretim Kurulu, "Türkiye Üniversite Deneyim Araştırması", *https://www.yok.gov.tr/documents/documents/68be7f8e08788.pdf*, (E.T. 22/6/2026).

Yükseköğretim Kurulu, "Yükseköğretim Kurulu, öğrenci ve akademisyen sayılarını açıkladı", *https://www.yok.gov.tr/tr/news/yuksekogretim-kurulu-ogrenci-ve-akademisyen-istatistiklerini-acikladi-0h1og*, (E.T. 22/6/2026).

c) Gazete:

24/7/2025 tarihli ve 32965 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu Gereğince; İşkollarındaki İşçi Sayıları ve Sendikaların Üye Sayılarına İlişkin 2025 Temmuz Ayı İstatistikleri Hakkında Tebliğ

25/1/2025 tarihli ve 32796 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu Gereğince; İşkollarındaki İşçi Sayıları ve Sendikaların Üye Sayılarına İlişkin 2025 Ocak Ayı İstatistikleri Hakkında Tebliğ

Anadolu Ajansı, "Ankara'da bazı mahallelerde su kesintileri ve basınç düşüklüğü sürüyor", *https://aa.com.tr/tr/gundem/ankarada-bazi-mahallelerde-su-kesintileri-ve-basinc-dusuklugu-suruyor/3785687* (E.T. 16/4/2026).

Anadolu Ajansı, "Ankara'daki su kesintileri için Büyükşehir Belediyesine tepki", *https://mobile.aa.com.tr/tr/gundem/ankaradaki-su-kesintileri-icin-buyuksehir-belediyesine-tepki/3709921* (E.T. 16/4/2026).

Anadolu Ajansı, "Balıkesir Sındırgı'da ağır hasarlı 814 bina yıkıldı", *https://m.aa.com.tr/tr/gundem/balikesir-sindirgida-agir-hasarli-814-bina-yikildi/3779544* (E.T. 5/5/2026).

Anadolu Ajansı, "Balıkesir'de 6,1 büyüklüğünde deprem meydana geldi", *https://www.aa.com.tr/tr/gundem/balikesirde-6-1-buyuklugunde-deprem-meydana-geldi/3728212* (E.T. 5/5/2026).

Anadolu Ajansı, "Balıkesir'de 6,1 büyüklüğünde deprem", *https://www.aa.com.tr/tr/gundem/balikesirde-6-1-buyuklugunde-deprem/3655784* (E.T. 5/5/2026).

Anadolu Ajansı, "Hukuk fakültelerine giriş sıralaması barajı 125 bin oldu", *https://www.aa.com.tr/tr/egitim/hukuk-fakultelerine-giris-siralamasi-baraji-125-bin-oldu/3655007* (E.T. 15/5/2026).

Anadolu Ajansı, "İstanbul Valisi Gül, izinsiz gösterilerde zarar gören camide incelemede bulundu", *https://www.aa.com.tr/tr/gundem/istanbul-valisi-gul-izinsiz-gosterilerde-zarar-goren-camide-incelemede-bulundu/3518484*, (E.T. 11/9/2026).

Anadolu Ajansı, "Trabzon'da sağanak etkili oldu", *https://aa.com.tr/tr/gundem/trabzonda-saganak-etkili-oldu/3587403* (E.T. 17/4/2026).

ç) Kararlar:

AİHM, Fatih Çakır ve Merve Nisa Çakır/Türkiye, B. No: 54558/11, 5/6/2018.

AİHM, Korostelev/Rusya, B. No: 2929010/88, 12/05/2020.

AİHM, Ümmühan Kaplan/Türkiye, B. No: 24240/07, 20/3/2012.

AYM, Keser Altıntaş, B. No: 2023/18536, 25/7/2023.

AYM, Nevriye Kuruç, B. No: 2021/58970, 5/7/2022.

Danıştay 8. D, 2025/4636 E. 2025/7360 K. 8/10/2025.

TİHEK, B. No: 2024/1542, K. No: 2025/153, 12/3/2025.

TİHEK, B. No: 2024/1637, K. No: 2025/187, 8/4/2025.

TİHEK, B. No: 2024/1675, K. No: 2025/65, 11/2/2025.

TİHEK, B. No: 2024/1792, K. No: 2025/99, 11/2/2025.

TİHEK, B. No: 2024/2155, K. No: 2025/199, 8/4/2025.

TİHEK, B. No: 2024/2610, K. No: 2025/618, 18/9/2025.

TİHEK, K. No: 2025/600, 4/9/2025.

TİHEK, K. No: 2025/612, 18/9/2025.

TİHEK

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU